Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 1

Олег Чорногуз

ЗІБРАННЯТВОРІВ
У 7 ТОМАХ

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 2

Ол. Горлогуз

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 3

ОЛЕГ
ЧОРНОГУЗ

Том ДРУГИЙ

ПРЕТЕНДЕНТИ НА ПАПАХУ

Сатиричний роман

Київ
Видавнича компанія “КИТ”
2006

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 4

УДК 821.161.2-3(081.1)
ББК 84.4УКР6-4
Ч 75

Ч-75 ***ЧОРНОГУЗ О. Ф.***
Зібрання творів: У 7-ми томах. — Київ: КИТ, 2006. — Т. 2. — 404 с.: іл.

ISBN 966-8550-34-X ББК 84.4УКР6-4

До другого тому ввійшов сатиричний роман “Претенденти на папаху”.

Зі сторінок нового роману відомого українського сатирика перед читачами постає ціла галерея уже знайомих їм з першого тому персонажей: і Євграф Сідалковський, і Стратон Стратонович Ковбик, і Євмен Грак, і Ховрашкевич, і інші фіндіпошівці. З’явилися і нові “герої”, але суть “Фіндіпоша” не змінилася, як і інших псевдонаукових підприємств, віддача від яких суспільству дорівнює нулю.

Автор загострює увагу на актуальних проблемах нашого повсякденного життя, за допомогою сатири висміює п’янство і лінощі, міщанство і пристосовництво, кар’єризм і окозамилювання — спрямовує викривальний пафос проти тих негативних явищ, які часом заважають нашому рухові вперед.

Для широкого кола читачів.

ISBN 966-8550-34-X **© Чорногуз О. Ф., Богомаз Б. П.,Ткаченко В. І., 2006**

Ніхто так не претендує на крісло покровителя,
як його улюбленець.
Автор
Головне у житті – це піймати птаха
щастя, не спіймавши облизня!
Почуто від Сідалковського

РОЗДІЛ I,
в якому розповідається про знаменитий собор Паризької Богоматері, Париж і славний Київ, надзвичайну подорож Стратона Стратоновича, про Генріха IV, мера, першого його заступника, прихильників та послідовників.

Ковбик повернувся з Парижа. Тепер Стратон Стратонович дивився на рідний "Фіндіпош" і його знамените гасло — "ДАМО КОЖНОМУ ГРОМАДЯНИНУ ПО ШАПЦІ!" — поглядом стопроцентного європейця!

Підлеглі, як і годиться, зустріли свого керівника з розкритими обіймами і нерозкоркованими пляшками. Ковбик поважно підійшов до столу, сервірованого за останнім словом довідника "В приймах і вдома", і скептично глянув на кілька бутербродів з ікрою та самотню пляшку коньяку і, багатозначно крекнувши, сів. Його погляд, поза, очевидно, вироблена під час прийомів у Парижі чи Шербурі, — все говорило про те, що ми, мовляв, по Європах і не таке їли. Тому незадоволено скривився і, як завжди, осудливо промовив: — Не могли хоча б пару пляшок шампіньйози узяти! До ось цих, — кивнув він самим лише підборіддям, показуючи на опеньки, — ось цих шампіньйонів!

Фіндіпошівці одразу відчули, що їхній директор збагатився не тільки на імпортні черевики й високу шапку, а й на два слова, що їх він привіз аж у Кобилятин-Турбінний з далекого Парижа.

Стратон Стратонович уперше за своє керівне життя почергово подавав (перед тим, звичайно, по-хазяйськи вмостившись за столом) свою руку, але робив це так, ніби вручав кожному по маленькому французькому сувенірові. Дотискуючи у відповідь правицю Стратона Стратоновича, рядові фіндіпошівці на мить відчули себе за

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 6

панібрата з керівником, а Ховрашкевичу навіть здалося, що в нього на долоні опинився французький сувенір. Його, щоправда, там ще не було, але з потиску руки він уже знав, що буде.

— Ну, що тут нового? Шкури невбитого ведмедя ще не розподілили? — Стратон Стратонович напівобернувся у своєму службовому кріслі з подвійним, як і його совість, дерматиновим дном і добряче потертою подушечкою. Тоді перевів погляд на Хлівнюка та Понюхна і, водночас дивлячись одним оком на одного, а другим на другого, довго мовчав, розмірковуючи: "Понюхно має усі зовнішні дані, щоб очолювати "Фіндіпош", Хлівнюк — навпаки: не має ні зовнішніх, ні внутрішніх даних, хоч вірить, що очолити "Фіндіпош" може".

Хлівнюк у відповідь тільки знизав плечима, а Понюхно несміливо запитав:

— А що ви там, у Парижі, Стратоне Стратоновичу, бачив? Що ви чув?

— Ну що в Парижі...— мовив Ковбик, смачно затягуючись цигаркою. — Я вам так скажу: коли б у Києві стільки забігайлівок, як у Парижі, то Київ був би першим містом у світі.

Усі без винятку посміхнулися. Один лише Ховрашкевич, схрестивши руки на грудях і не випускаючи з рота цигарки на довгому мундштуку (з мундштука він курив на знак солідарності з директором "Фіндіпошу"), глибокодумно нахмуривши чоло, неквапливо крокував по кабінету, вдаючи, що він напередодні нового наукового винаходу. Якого саме — він ще не знав, зате знав, що присвятить цей винахід приїздові Ковбика із паризької конференції соціологів.

— Над чим ви так глибоко замислились, син Ламарті і Монтеск'є? — витягши мундштука з рота, запитав, не приховуючи іронічної посмішки, Ковбик.

— То ви там собі говоріть, а я тут сам собі трохи помислю, — поважно відповів Михайло Танасович Ховрашкевич.

— Мда! Йолі-палі! — мовив своє улюблене Панчішка.

Стратон Стратонович зиркнув одним оком на Панчішку і кинув:

— А ви, Масик, усе сидите на досягнутому: ні вшир, ні вглиб. Нема, щоб ото вийти в коридор, як Михайло Танасович, походити, помислити. І вам пора розширятися, — натякнув він, маючи на увазі звичку Панчішки усі слова подавати у скороченому вигляді.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 7

“— Ну, що тут нового? Шкури невбитого ведмедя ще не розділили?..”

(До стор. 6)

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 8

“Красиво тримаючи чашку кави в правій руці, він самозакохано відкинувся на спинку... крісла ...”

(До стор. 49)

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 9

Панчішка не відповів, ніби заощаджуючи слова для слушного моменту, але фарби у нього в організмі виявилося більше, ніж слів, і він порожевів так, що навіть білосніжні серветки, що стояли у фужері біля Стратона Стратоновича, набрали кольору рожевого французького торшера, під яким Ковбик спав у готелі "Континенталь".

— Оце дивлюсь на вас, Масик, — продовжував Стратон Стратонович, — згадую Париж і думаю. Подарувати б ваш портрет паризькій фірмі дитячого харчування. Чудову рекламу мали б французи. А якщо ще написати: "Дітки! Якщо хочете бути такими, як ось цей дядя, завжди їжте кашку і пийте соки тільки нашої фірми"... Ну, ну... Онук Шопена і Огінського... Тут вам "Фіндіпош", а не музична школа для обдарованих. Ви вже зовсім порожевіли, — Ковбик нагнувся і десь з-під столу витяг пузату, схожу на власника, зелену пляшку з фірмовою емблемою біля шийки, що скидалася на вкорочений стовбур з обрізаним збоку сучком. — Ось візьміть, Масик, і випустіть спочатку з неї дух, а тоді вже можете переходити на водяру, — закінчив Ковбик промову своїм улюбленим словом, якого не загубив навіть за тиждень у Парижі і за півтижня у Шербурі.

— Камус, — прочитав уголос Кнюх.

— Кам'я, — уточнив Понюхно.

— Не кам'я, а камьюс, — кинув своє слівце Хлівнюк. — Це знаменитий французький коньяк "Камьюс".

— Не камьюс, а кам'ю, — вибухнув Ковбик, який фальші, як взагалі усього штучного, не любив. — Мужва з верхньою освітою. Від села не втекло, а до міста не добігло.

— Кентаври, — уставив своє слівце Клавдій Миколайович Хлівнюк, фіндіпошівський знавець слів іншомовного походження.— Кентаври.

— Кентаври, кентаври! — повторив механічно Ковбик і зосередив усю свою увагу на пляшці. — Розливайте, Масик. Чого оце ви півгодини від задоволення долоні натираєте? Так, чого доброго, ще запахне смаленим...

— А цікаво, Стратоне Стратоновичу, що вам у Парижі найбільше сподобалося? — подав і свій писклявий голос, осмілівши після першої чарки на голодний шлунок, молодий спеціаліст Октавіан Мамуня.

Ковбик заходився критично й безцеремонно вивчати Мамуню, начебто бачив уперше. Дивні асоціації проходили в голові Стратона Стратоновича. Йому ввижалося, що Мамуня довгий час не міг

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 10

з'явитися на світ тільки тому, що в основі у нього були закладені великі вуха й широкі плечі. Але природа-матінка розпорядилась по-своєму, думалося Ковбику: своєчасно пообрізала Мамуні вуха й приліпила їх до голови так близько, що коли не придивлятися, то важко й помітити їх. Бони ховалися за чубом і десь трохи позаду, ніби виглядали з-за голови. Голова у Мамуні теж була маленька, схожа на торпеду далекого польоту. І взагалі весь Октавіан скидався чомусь на реактивний літак, який проходив стратосферу з швидкістю світла. І загострена голівка, і приліплені до неї маленькі вушка з широкою основою, гострий, як, до речі, і в Понюхна, носик, гострі, як у трикутника, плечі. Він навіть носив шапку-пиріг. Все це свідчило про те, що Мамуня, маленький Мамуня, складений із загострених на вершечку частин двадцять п'ять років тому, прорвався у цей світ, як і у "Фіндіпош", по знайомству.

Ковбику здалося, а може, просто йому про це хтось говорив, що Мамуня народився передчасно. Саме тоді, коли його ніяк не можна було випускати на світ із чисто сімейних обставин. Батьки його були першокурсниками медичного інституту. А бабуся Мамуні наполягала, аби за будь-яку ціну позбулися майбутнього нащадка. І тільки мудрий сивовусий дідусь Мамуні — Октавіан Мамуня — сказав: "Ні в якому разі!", і маленький, принишклий Мамуня-онук тихо, без жодного зойку чи крику прийшов на цей світ. Милий, добрий і такий в усьому маленький, що навіть Карло Іванович Бубон у відомості на зарплатню прізвище Мамуні постійно писав з маленької літери. Зате ім'я Октавіан, дане Мамуні на честь його розумного діда, писав якось по-особливому і завжди з великої літери. Мамуня лагідний і довірливий, як відвідувач ресторану, що вперше у своєму житті прийшов у цей заклад, свято вірячи, що він звідси вийде таким же необдуреним, як і зайшов.

Стратон Стратонович ще раз глянув на Мамуню, що сховався, як равлик, за комірцем свого піджачка, а тоді вже перепитав:

— Що найбільше сподобалося? Ну, як вам сказати, Октавіане... Якщо хочеш у темпі випити, то це краще за все зробити на площі Сен-Огюстен, якщо закусити, то на бульварі Курсель, а якщо і випити й закусити, то, звичайно, в Булонському лісі чи на набережній Сени.

Ковбик відкинувся у своєму кріслі, яке раптом за його спиною перетворилося на м'який паризький фотель, і продовжував кидати французькими фразами, як шматочками льоду у віскі.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 11

— Біля Ейфелевої вежі чи на авеню Сюффран, в Сан-Жермен-де-Пре, на майдані Кліші, Єлісейських Полях, на пагорбі Монмартра, на вулиці Ріволі, Нотр-Дам-де-Лорет, Ля-Врієр чи навіть на мальовничому Пер-Лашез... Ну де б ви не були, Мамуню, — всюди маленькі, затишні і жваві бістро. Тільки переступив поріг — не встиг оговтатися, а хазяїн тут як тут: "Жеву прі, мосьє". Глянеш на нього, типовий тобі наш дядько, а воно француз. "Же ву прі" та й "Же ву прі". Аж упрієш, коли на кожному розі забігайлівка. І через секунду — що вже там твоя душа на ранок просить: арманьяк, коньяк, шампіньйоза, мартіні, "Джоні Уокер", віскі... Гидота, скажу я вам,— скривився Стратон Стратонович, щоб ще й мімікою доповнити свою відразу до іноземних напоїв. — Гірше нашої самодралівки, але п'ють оті віскі одинарні, подвійні, потрійні. Якось я собі замовив оте потрійне, і що б ви думали?.. А чого це ви не п'єте, Мамуню? — несподівано загальмував свою розповідь Стратон Стратонович, зиркнувши на молодого спеціаліста. — Мабуть, тому у вас і вуха по обидва боки голови розвішані.

— А я не п'ю, — перелякався Октавіан.

— Не п'єте? — здивувався Ковбик більше, ніж тоді, коли вперше у Парижі на власні очі побачив собор Паризької Богоматері, назва якого йому найбільше припала по душі. "У нас так би не назвали", — пам'ятає, сказав тоді Стратон Стратонович комусь із членів делегації, оглядаючи архітектуру собору... — Значить не п'єте?! Цікаво!

Мамуня з переляку втягнув голову у свій сіренький і картатий костюмчик. Тепер він складався ніби з двох частин: піджака і жилетки. Самого власника цих предметів уже не було видно.

— Дивитися на вас, Мамуню, одне задоволення! Але я вам так скажу: якщо людина в такому віці, коли їй до цирозу печінки стільки ж років, як пішки до Місяця, і не п'є, та ще й марочного французького коньяку, то я думаю, що воно катастрофічно хворе або ж анонімник.

Мамуня, маленький Мамуня з великим ім'ям Октавіан, й справді мав при собі кілька хвороб, але він їх нікому не показував і нікому ними не хвалився, як це часто роблять інші. Він був просто скромний і тихий. Йому не хотілося скидатися й на анонімника. Тому, не довго думаючи, схопив склянку, ніби розпечену жарину, і одним духом спорожнив її.

— Де ви оцих інтелігентів понабирали? — глянув Ковбик на Хлівнюка, який тимчасово мав зігрівати шефове крісло, але сісти у нього не

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 12

наважувався, бо Стратон Стратонович, від'їжджаючи, заборонив, мотивуючи тим, що так не довго й звикнути. І все ж коли повернувся, то не забув сказати, глянувши на своє керівне крісло: "А хто це, цікаво, приміряв свою сідницю до моєї службової табуретки з бильцями?.."

Десь після третьої чарки Мамуня сп'янів зовсім і тепер уже не після кожного простого речення, а після кожного довгого слова вставляв своє улюблене "о". Кажуть, що це маленьке і кругле "о" було першим його звуком при народженні. Саме його він вимовив уперше, широко розплющивши очі: сказав "о" — і здивувався. Але цього напевне не може стверджувати ніхто, окрім діда Октавіана, який хоч і не був безпосередньо при пологах, але стояв на вулиці під вікном пологового будинку.

— Ну, я вам, братці, скажу, — тим часом продовжував Стратон Стратонович. — Воно або довго не протягне, — він не спускав очей з Мамуні, — або ви з нього зробите хронічного алкоголіка. Покладіть його, Панчішка, на диван... Так, бідолаха, й не дослухало, як я замовляв подвійне віскі...

— Потрійне, — вніс поправку Ховрашкевич.

— А ви що, Ховрашкевич, були разом зі мною на конференції?

— То я з вами разом ніби й не був, але то я вже чув!

— Що ж ви, цікаво, чули? — запитав Ковбик і тут же зрозумів, що більше цього вечора йому й слова не вдасться сказати про Париж, коли вже взяв те слово Ховрашкевич.

— Ну, взагалі-то, я багато дечого чув. Але зараз мова не про мене. Зараз мова про те, що ви самі сказали першого разу, Стратоне Стратоновичу. Ви взяли потрійне віскі...

— Ну, ви бачили такого оракула? Воно знає, що я в Парижі пив!

— То я не знаю, хоча й догадуюсь. Але ви ж сказали, що якось замовили потрійне віскі...

— Ну замовив, ну й що?

— А тепер кажете — подвійне...

— А вам що — не все одно? Не вам же замовив — собі!

— Мені то все одно, але тут сидять усі фіндіпошівці чи майже всі і, певний, думають...

— Думають, думають, — похитуючи головою, передражнив його Ковбик.

— ...думають, що подвійне віскі у склянці — то подвійна кількість градусів...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 13

— Яких градусів? — не стримався Стратон Стратонович. — Яких у біса градусів?

— Отож я й кажу, бо то я сам не пив, але дослідив, так би мовити, дедуктивним методом... А вони думають...

— Звідки ви знаєте, що вони думають?

— Інтуїція! — кинув своє улюблене чергове слово Клавдій Миколайович.

— То я тебе попрошу, — Ховрашкевич до всіх, окрім Стратона Стратоновича, звертався на "ти". — То я попрошу, ти мене не перебивай. Я коли кажу, то знаю. Читав. Не був, так читав. До речі, тобі теж не завадить дещо читати. Хоча б дещо, товаришу Хлівнюк. Дещо, окрім словника іншомовних слів.

— Ну, понесло Ціцерона на Парнас! — Ковбик вийшов з-за столу, підсмикнув штани на нових французьких підтяжках і попрямував у коридор.

Спочатку він заклав руки за спину, як це робив завжди до поїздки у Францію. А тут раптом, оглянувшись назад, пересвідчився, що в коридорі нікого немає, опустив їх і задумався. "А що ж справді мені найбільше сподобалося у Парижі?" — згадав Ковбик запитання Мамуні. Якийсь час думав, міряючи метри рідного коридора, і дійшов висновку: пахучий французький суп із цибулі у маленьких, до інтимності затишних бістро, а також дивовижна хода заступника мера міста, який ходив так, ніби він був мером, а мер — його заступником. Ця спокійна, по-господарськи врівноважена хода службової особи з паризької мерії так вразила Стратона Стратоновича, що він змушений був двічі відмовитися від поїздки до "Лувра" (мається на увазі паризький універмаг), а одного разу навіть від обіду в отелі "Генріх IV" з безкоштовною випивкою і, за Ковбиковим висловом, закусоном на шар-мак! Коли всі соціологи бігли на конференцію, Стратон Стратонович завертав до мерії. Він хотів ще хоч раз подивитися на ту незвичайну ходу, гідну всілякого наслідування і копіювання.

— Не хода, а мистецтво, — заздрісно дивився йому вслід Стратон Стратонович і думав: якщо він хоч на п'ятдесят відсотків оволодіє такою ходою, то його у Кобилятині-Турбінному поважатиме навіть директор комбінату громадського харчування, який, окрім себе, поважав лише керуючого трестом їдалень і ресторанів, а в дні несподіваних перевірок — ще й ревізорів та інспекторів.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 14

А представник мерії й справді ходив просто і божественно. Його тулуб не рухався, а плив поміж людей, над тротуарами Парижа, повз вікна, неонові реклами й мальовничі вітрини. Плив, наче тумбочка, вщерть набита різними речами, в якої при зайвому порухові несподівано відчинилися б дверцята і все звідти посипалось би. Він ішов так, начебто хтось невидимий ніс оту тумбочку на своїх руках і трохи підштовхував ззаду в спину. На тулубі гордо й незалежно сиділа голова і самостійно, без тулуба, нікуди не оберталася.

Коли Стратон Стратонович дивився на цю голову, то ловив себе на думці, що вона по зав'язку начинена господарськими турботами й державними справами. Так носили голову, думалося Ковбику, тільки великі державні сановники і прокурори. Голова не опускалась і не піднімалась, а котилась по рівній, ніби накресленій під лінійку, горизонтальній лінії. Особливо Стратону Стратоновичу подобалося, коли заступник мера повертав голову на північ чи на південь. Дивитися на це — суцільне задоволення. Складалося враження, що перед ним несподівано вишикувалася почесна варта і мосьє урядовець, витягши руки по швах, віддає честь королівській гвардії. Власник голови так дбайливо тримав її на плечах, неначе то була не голова, а кришталева ваза, що могла при першому неточному порухові упасти і розлетітися на дрібні друзки. Руки представника паризької мерії звисали уздовж тулуба і не виробляли, як сказав би Хлівнюк, ніяких пасажів. Ноги ж навпаки — рухалися ритмічно, але наче автономно від корпуса. Погляд очей самозадоволений і спрямований у горизонт, як у людини, котра несподівано одержала спадщину і не збиралася ні з ким ділитися, навіть з найближчими родичами.

Ми так детально зупиняємося на ході парижанина не тільки тому, що його чудова постава гідна усілякого художнього опису та увічнення на кращих полотнах сучасників, а й тому, що мине зовсім небагато часу — і нею повністю оволодіє Стратон Стратонович.

Ковбик годинами милувався ходою службовця з паризької мерії і цим самим наступного дня привернув увагу представників з набережної Орфевр. Вони, мабуть, справді серйозно зайнялися б Стратоном Стратоновичем, коли б не той передранковий і трохи передчасний, на думку Ковбика, від'їзд...

Поїзд наближався до кордону. На душі цвіли півонії і канни. Уже пахло димом вітчизни і свіжопереораною, як чоло мислителя,

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 15

прикордонною смугою. Все йшло того дня якнайкраще — і раптом оті дві події... Перша: Ковбик, вибувши із Франції у новорічну ніч і перетнувши кордон, потрапив із звичайного року у високосний. Друга: ставши на рідні колеса й рейки, Стратон Стратонович помітив, як до його вагона причепиш табличку з номером 13, а наступний день нового року оголосили понеділком. Це його одразу стривожило й налякало, як людину, котра сподівалася на премію, а дістала догану. В душу закралась неясна тривога. "Ох, серцем чую: мої щось учудили", — Думав Ковбик, вірячи в своє шосте чуття-інтуїцію (якими були решта п'ять чуттів — він не знав). У те шосте чуття Стратон Стратонович настільки вірив, що не раз казав: "Інтуїція — не жінка, вона мене ніколи не зраджує".

І ось Стратон Стратонович у рідному "Фіндіпоші". На перший погляд — тут все так само, як і було, начебто він ніколи й не їздив до Парижа, ніколи не полишав Кобилятина-Турбінного...

Ковбик зайшов до туалету, глянув хазяйським оком на стіни — і раптом помітив, що хтось ніби долотом викарбував кілька фраз, котрі характеризували його, Ховрашкевича й Панчішку не з того боку, який годився б для позитивних характеристик. З жахом відчув, що у нього підкосився не тільки авторитет, а й ноги. "До моєї поїздки у Париж такого не було..." Він ще якусь мить постояв перед глухою стіною, пильним оком графолога спробував хоч приблизно вгадати автора цих кам'яних і холодних написів, однак марно.

Попростував до кабінету з твердим наміром заглянути кожному у безсоромні очі, а наступного дня всім скоротити прогресивку і цим самим виправдати оту настінну скупу характеристику, до речі, точну, хоч і не завірену ні підписом, ні печаткою. Але уже в коридорі йому закортіло пройти ходою представника паризької мерії, особливо з поворотом голови "на караул". Стратон Стратонович опустив уздовж тулуба руки, зробив кілька кроків і добряче стукнувся грудьми об гіпсовий бюст Арістотеля чи Демокріта, від чого бюст ледве не розсипався. У коридорі його поставив Чигиренко-Рєпнінський, запевняючи, що це ранній Арістотель, а Ховрашкевич уперто доводив, що це пізній Демокріт або ще швидше Лукрецій — прабатько нинішньої соціології, праправнуками якого вважали себе усі фіндіпошівці.

Ковбик здригнувся — і раптом його осяяла думка: "Чого ж вони не сміялися, коли я говорив? Під час мого виступу в кожного з них

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 16

був такий вираз, ніби у “Фіндіпоші” лежить покійник, а я ні сіло ні впало анекдоти розповідаю. Та й когось же нема... Ну, звичайно, Сідалковського і Грака!” І Стратон Стратонович, не обтрушуючи з голландського костюма білий гіпс Демокріта-Арістотеля, вскочив, як цунамі, до кабінету:

— А де ці два Аякси — Сідалковський і Грак?

Фіндіпошівці витріщилися на свого директора такими очима, ніби в роті й краплі спиртного не було.

“Щось трапилося, — шепнула Ковбикові на вушко інтуїція. — І цього разу таке, що вам, Стратоне Стратоновичу...” Ковбик різко обірвав інтуїцію і запросив Панчішку та Ховрашкевича до себе в автомашину, де він найчастіше вирішував усі фіндіпошівські справи. Особливо ті, які таїли в собі підтекст матеріальної зацікавленості.

РОЗДІЛ II,
в якому розповідається про заступника з перспективою, французько-сарматське походження, “пахучу кулінарію”, кози і трави, алегро помпозо і загадкові двері.

У звільнений кабінет Нещадима, в крісло, про яке мріяло одразу кілька фіндіпошівців, прибув середнього зросту чоловік на ім’я Клавдій Миколайович Хлівнюк. А втім, фіндіпошівці могли й помилитися, бо, дізнавшись, в яке він крісло мітить, одразу почали на нього дивитися під зменшувальним кутом зору. Так що, можливо, він мав зріст і вищий середнього, а не середній, як це здавалося кільком фіндіпошівцям.

Прийняли його фіндіпошівці приблизно так, як приймає молодиця чоловіка, що мріє про одного, а до неї вривається зовсім інший. А коли ще хтось послався на “точні джерела” і запевнив, що Хлівнюк — це майбутній директор, то одні його одразу прозвали “заступником з перспективою”, а Ховрашкевич, дізнавшись про його смаки та уподобання, одразу помчав додому, щоб принести кавоварку, натуральну каву й цукор. Панчішка взяв коробку цукерок і коньяк.

Клавдій Миколайович з величезним, як здавалося, задоволенням посьорбав кави, сказавши при цьому, що такої, мабуть, і президент Америки не п’є, а тоді спокійно заявив, що він взагалі полюбляє не каву, а трави.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 17

— То я перепрошую, але які саме? — поцікавився Михайло Танасович таким тоном, ніби збирався негайно приступити до їхнього силосування.

— Різні! — відповів Клавдій Миколайович і додав якесь іноземне слово — з першого разу ні Ховрашкевич, ні Панчішка його не запам'ятали, бо після тієї заяви їхня увага зосередилась на пляшці з коньяком, яку завбачливо приготував Панчішка і тепер не знав, як з тією пляшкою бути; чи засунути її ногою ще глибше під стіл, чи поставити на поліровану поверхню стола.

— То я перепрошую, — продовжував розвідку боєм Ховрашкевич. — А що ви ще п'єте, Клавдію Миколайовичу?

— Звичайно, якщо не секрет, — додав Масик.

— Трави! Ще раз трави! І тільки трави!

Ховрашкевич глянув на нього критично і подумав, що він Ковбику теж може не сподобатися. Панчішка думав те ж саме.

Раптом у прочинені двері кабінету встромив носа Кнюх. Якусь мить мовчки дивився, та так мовчки і щез. Ховрашкевич завовтузився. Панчішка порожевів. Вони глянули спочатку один на одного, а тоді обидва разом на Хлівнюка — і тільки тепер помітили, що Клавдій Миколайович — малоприємний тип.

Важко сказати, чому їм так здалося, але, оскільки їхні враження в будь-якому випадку суб'єктивні, спробуємо об'єктивно намалювати портрет Хлівнюка. Клавдій Миколайович мав чудового великого носа, на шліфування якого у творця в певний момент не вистачило часу. Адже, судячи з того, як творець почав, Клавдій Миколайович мав вийти на світ з класичним носом, якому позаздрили б чи не всі патриції Риму. Але несподівано там, де ніс мав закінчуватися ніздрями, причепився, як апендикс, другий носик. І, таким чином, складалося враження, що у Клавдія Миколайовича один ніс є продовженням другого.

Одне слово, Хлівнюк мав носа, якого цілком вистачило б на двох. Не можна сказати, що Клавдій Миколайович соромився його, як, скажімо, Понюхно свого шраму на лівій щоці, навпаки — він пишався своїм носом. Особливо після того, як йому розповіли, що великий ніс — це не найгірша деталь у людини. Деякі фіндіпошівці, дивлячись на Клавдія Миколайовича, не без заздрощів казали:

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 18

— Оце ніс так ніс!

Інші стверджували:

— Ніс — це реклама.

Щоправда, не уточнювали реклама чого: інтелекту, феноменальної пам'яті чи насолоди...

Очі Клавдій Миколайович мав невеличкі, невизначеного кольору. Власне, їхній колір часто залежав від навколишнього середовища, освітлення, настрою. Якщо Клавдій Миколайович був щасливий — очі в нього аж світилися, якщо ж сумний — затуманювалися, ставали майже непомітними. У такі хвилини фіндіпошівці казали, що вони ще не прорізалися. Мабуть, і тут усе робилося поспіхом, творцеві забракло часу...

Губи у Хлівнюка також були різні — як за товщиною, так і за довжиною. Принаймні Панчішці завжди здавалося, що нижня губа підпирає верхню, через те вона така товста й довга, а верхня — тонюсінька й коротка. У хвилини невдоволення верхня повністю ховалася під нижню, і Ховрашкевичу ввижалося, що у Хлівнюка взагалі одна губа.

Мав Клавдій Миколайович також оригінальні вуха: вони були приставлені до голови перпендикулярно, і здавалося, їх неможливо притиснути ні руками, ні шапкою. Шапки Клавдій Миколайович не носив. На голові його росли такі густі кучері, що шапка вважалася б тут зайвим атрибутом. Саме ця густа шевелюра й розбивала "французьку теорію" Ховрашкевича, який твердив, що Хлівнюк, якщо брати до уваги його ніс, безсумнівно, французького походження.

— То я так думаю, що Клавдій Миколайович, але ви то не дуже на мене гнівайтесь... А ви таки французького походження... Мені так думається... Не думається, я в цьому впевнений, що ваші далекі предки походили з Франції! Бо чи не найбільше великими носами на нашій планеті славляться французи. Згадаймо Сірано де Бержерака. Чи візьміть сучасний паризький "Клуб довгих носів"...

Клавдій Миколайович проти цієї французької теорії не дуже заперечував, навіть почав дивитися на свій ніс, косячи очі, з якоюсь особливою любов'ю. Теорії і аргументи, які висував Ховрашкевич, були настільки переконливі, що в них повірив навіть Хлівнюк. Власне, сам Хлівнюк тільки й вірив, бо скоро засумнівався навіть Ховрашкевич, особливо після слів Стратона Стратоновича: "Майже півмісяця був у Парижі і щось жодного француза не зустрічав з ота-

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 19

кими дротяними кучмами, як у Клавдія Миколайовича. Такі кучми носять хіба що ефіопи". Щоправда, Ховрашкевич і тут не розгубився: у нього нібито знайшлися особисті відомості про те, що у французькій армії колись служили ефіопи...

Одне слово, дискусія у "Фіндіпоші" визначила, що Клавдій Миколайович Хлівнюк — француз ефіопського походження, котрий випадково народився на Україні.

Втім, детально змалювавши ніс, губи, вуха й шевелюру Клавдія Миколайовича, ми жодного слова не сказали про саму голову, яка, коли дивитися на неї згори, скидалася на кавалерійське сідло. Це дивовижне явище міг пояснити тільки Ховрашкевич (він, як ви вже помітили, знав усе на світі). І він пояснив. Виявляється, Хлівнюкові в дитинстві перев'язували голову по тім'ї і підборіддю ремінцем. Правда, для чого саме це робилося, фіндіпошівський філософ довго не уточнював. І лише коли фіндіпошівці висловили вотум недовір'я йому та його теорії, Михайло Танасович образився:

— То я попрошу, коли я кажу, то щось знаю! Але вам для того, аби хоч щось збагнути, треба зануритися в глиб історії...

— До нашої ери чи до ери "Фіндіпошу"? — хихикнув Масик Панчішка.

Однак ображений Хаврашкевич навіть не зреагував на його шпильку, далі розвивав свою теорію:

— То я попрошу, ще в сарматів було заведено: якщо голова в тебе яйцем, то ти належиш до царського роду, бо наділений вищою мудрістю!.. — Михайло Танасович зробив багатозначну паузу і підніс догори вказівний палець, за яким звелися до стелі повні мимовільної поваги очі колег.

— А хто це — сармати? — виявив підвищену цікавість Масик, ніби вибачаючись за недоречне хіхікання.

— То я попрошу, з'їздіть у Керч, до підніжжя гори Мітрідат, там усе стане ясно, — порадив Ховрашкевич, відмахнувшись, мов од ґедзя. — Між іншим, сарматські царі змалечку надягали своїм дітям спеціальні кільця, аби голова виростала царською. Саме ось так, як Хлівнюкові батьки ремінець: попід підборіддям і через тім'я. Тільки, видно, ремінець не дає того ефекту, — зітхнув Михайло Танасович, — бо голова у Клавдія Миколайовича вийшла як ото, перепрошую, бюстгальтер, де шапочки пришиті одна до одної без проміжку.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 20

Більшість письменників, навіть класиків, на цьому опис свого героя припиняють. Ми ж порушимо традицію, аби змалювати ще й тулуб Хлівнюка, а також його ноги.

Ноги у нього були такі товсті, що здалеку здавалися античними колонами. Купуючи костюми, Клавдій Миколайович у кожну штанину вище колін обов'язково вшивав додаткові клинчики. А ось тулуб у нього вийшов маленький. І така невідповідність мимоволі наводила на думку, що оті античні колони призначалися явно не для того портика...

Клавдій Миколайович мав звичку вставляти у власні монологи, які частенько починалися з банального "так сказать", одне-друге іншомовне слово. Вони в нього здебільшого звучали як коментар до вже сказаного або як висновок. У дискусії чи суперечки він врізався, як антициклон в штиль, і, не дослухавши до кінця, про що йдеться, випалював:

— Суцільна еквілібристика!

Або:

— Суцільна алюзія!

До обіду Хлівнюк готувався, здавалося, з самого ранку. Він розкладав на столі, немов карти, різні згортки і робив це з такою любов'ю, що не лише в нього, а й у всіх навколо починав виділятися шлунковий сік. Потім мив руки якимсь особливим милом, брав пляшечку спирту і ваткою протирав виделку, ніж, тарілочку, склянку. Коли в цей час раптом дзеленчав телефон, Клавдій Миколайович розгублювався, його ніби роздирали дві паралельні, але, як він висловлювався, "не зовсім ідентичні" думки: а) не брати телефонної трубки; б) негайно взяти її. Чистими, як дистильована вода, руками телефонну трубку брати не хотілося, але й не брати не можна. А що, коли це давно очікуваний ним дзвінок із президії Товариства соціологів чи з Академії наук?!

Він витягував носовичок з нагрудної кишеньки і, обгорнувши ним трубку, лагідно казав:

— Хлівнюк слухає!

Якщо ж дзвінків не було, Клавдій Миколайович неквапно розгортав кожний згорток, жадібно вдихав пахощі, що заповнювали кабінет, якийсь час дивився на шматок шинки чи пиріг, начинений печінкою, яйцями і курячими петрушками з петрушкою. Тоді заплющував очі, задирав голову до стелі і завмирав благоговійно, ніби шепочучи якусь молитву. І вже по цьому відкривав баночки, розкладав

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 21

маленькі канапки з ковбасою, сиром чи баликом, водночас розмірковуючи, з якого ж почати. їв Хлівнюк тихо. Не так, як Понюхно, котрий завжди гучно й кумедно плямкав, а на зауваження фіндіпошівців відповідав, що так йому і більше смакує. Хлівнюк же ніби не їв, а поволеньки молотив, не залишаючи в колоску жодної зернини. Коли в такі хвилини прочинялися двері до його кабінету, Клавдій Миколайович уже не реагував ні на протяги, ні на скрипи, ні на будь-яке кахикання. Він нікого не бачив, нічого не чув, геть поглинутий процесом травлення.

Фіндіпошівці в такі хвилини проходили повз двері навшпиньках.

Коли ж хтось когось гукав, то ближчий до дверей Хлівнюка прикладав пальця до губ і шепотів: "Ша-а! Клавдій Миколайович обідають!"

Іраклій Йосипович Понюхно не витримував цієї "пахучої кулінарії", тож тихо підводився зі свого стільця, тоскно дивився під стелю, де темнів душник, що з'єднував два кабінети і з якого виповзали, осідаючи на стіл Понюхна, пахощі Хлівнюкового обіду, та й виходив геть, чомусь тримаючись за живіт. Іраклієві Йосиповичу в такі хвилини здавалося, що коли б Ховрашкевич нарешті схрестив ондатру з їжаком і примчав з вигуком: "А все-таки вони крутяться!" — Клавдій Миколайович і на це не зреагував би.

У Клавдія Миколайовича була, як він запевняв, дуже вродлива дружина, і Хлівнюк, щоб підкреслити незвичайну красу Антонії (так звали дружину), завжди казав:

— Не те що я... Так сказать, нонсенс!

Йому всі щиро вірили, а старі фіндіпошівські парубки прагнули будь-що побачити цю "міс красуню", фотографію якої Клавдій Миколайович носив коло серця і завжди охоче показував бажаючим. Кожний, кому Антонія хоча б на мить посміхалася з фотокартки, позуючи біля туй, кипарисів і візерунчастих перил Півдня, тільки й промовляв: "М-да-а!!" (з двома знаками оклику в кінці). Антонія стояла в білосніжному костюмі, розстебнутому на пишних і високих грудях, які облягав чорно-жовтий, як автодорожній знак "Нерівна дорога", бюстгальтер, і дивилась у блакитну далину, де майстерна рука ретушера домалювала два кораблі на рейді і чайку, в кілька разів більшу за ті кораблі. Один лише Сідалковський дивився на неї мовчки, а відійшовши, самовпевнено заявляв:

— Вона створена не для Хлівнюка. І не для реклами!

— А для чого ж, докторе? — допитувався Грак.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 22

— І не для вас, Євмене Миколайовичу. Вона створена для любові! Для великої любові — і часто з першого погляду...

Поївши, Клавдій Миколайович довго мив посуд в умивальнику, а повернувшись до столу, брав трубку і телефонував Антонії:

— Як там твоя дочка? А як твій син?

Фіндіпошівці, чуючи це, тривалий час думали, що Клавдій Миколайович одружився з чиєюсь удовою, хоч насправді це було не так. Але чому він так запитував — для фіндіпошівців залишалося загадкою.

Через годину-другу після обіду Клавдій Миколайович заварював трави або пив різні настоянки з них, принесені в термосі.

Читав Хлівнюк тільки словники іншомовних слів, буклети про міста і села, а також філософські трактати. Художньої літератури не визнавав, особливо не терпів поезії. Шанувальників поетичного слова він вважав людьми без професії і конкретних занять.

— Хай краще б кросворди розгадували! Це, так сказать, більше користі дало б.

Мав у лексиконі кілька улюблених слів, що слугували йому чи не на всі випадки життя: нонсенс, сатисфакція, філантропія, катаклізм і лібідо...

Саме в той момент, коли Клавдій Миколайович відкручував головку термоса, двері широко розчинилися — і в їхню раму вписалася коротка, але могутня постать Стратона Стратоновича.

— Ну-ну! — мовив Ковбик, не зачиняючи за собою дверей; їх поспішно з того боку зачинив Кнюх. — Я так і думав! Ще чоловік крісла не зігрів! Ще не відомо, чи він утримається на посаді заступника директора, а ці... — кивнув у бік Ховрашкевича та Панчішки, — його вже обхажують. Одне принесло кавку, друге — цукерочки... А воно ж трави п'є! Усі тепер перейшли на трави, усі хочуть бути довгожителями! Скоро козам нічого буде їсти!

Стратон Стратонович, не чекаючи запрошення, сів. Спочатку зміряв поглядом, який дружелюбним не назвеш, Ховрашкевича, тоді перевів його на Панчішку і лиш потім повернувся усім корпусом до Хлівнюка.

— А для чого це ви п'єте? — показав на термос із настоянками трав.

— Як для чого? — здивувався Хлівнюк. — А для чого взагалі трави п'ють?

— Не знаю, трав ніколи не пив, — знизав плечима Стратон Стратонович.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 23

— Щоб довше жити!

— П-с-с! — закопилив губи Ковбик і просвистів. — Але знову-таки — для чого?

Хлівнюк і собі повернувся всім корпусом до Ковбика, почав, розглядати його так детально, ніби збирався складати іспити з анатомії. Стратону Стратоновичу стало трохи не по собі.

— Чого це ви так детально мене вивчаєте?

— Я не вивчаю. Я дивуюсь, — мовив Хлівнюк, — Ви розумна людина — і ставите мені такі запитання! Нонсенс!

— А хто це вам сказав, що я розумний? Може, Ховрашкевич шепнув на вушко? Чи ви до цього самі додумались?

Клавдій Миколайович на ці репліки не звернув, здається, ніякісінької уваги і вів далі своєї:

— Трави, так сказать, п'ють для того, щоб довше жити!

— Я розумію, — погодився Ковбик. — Не розумієте тільки ви мене, Клавдію Миколайовичу. Скажу простіше: а для чого вам особисто це потрібно? Ну для чого? Ви якийсь винахід, як онде Ховрашкевич, збираєтесь зробити, теорію про походження видів придумати і боїтесь, що не вкладетесь у відведений вам час? Для чого?

— Абасанд алегретто, — вигукнув розвівши руками Клавдій Миколайович і водночас прикривши нижньою губою верхню.

Панчішка зиркнув на нього і подумав: "Людина без однієї губи".

— Так звідки ви взяли, що я розумний? — не вгавав Стратон Стратонович, помітивши, що Клавдій Миколайович образився.

— Учора, — нарешті розкрився Хлівнюк, — читав вашу дисертацію, Стратоне Стратоновичу!

— Ну й що? — пихнув димом Ковбик.

— Алегро помпозо!

— А простіше?

— Читав з олівцем. Підкреслював, так сказать, учився, Стратоне Стратоновичу. На межі геніальності. Без перебільшення кажу.

— Слабо кажете! Я вже й не знаю, кому вірити: Ховрашкевич он з Панчішкою запевняли мене, що геніально, а ви — "на межі геніальності"... Так і орієнтацію втратити можна!

Ковбик знову зміряв поглядом Ховрашкевича й Панчішку з голови до ніг і вийшов геть, забувши, як завжди, зачинити за собою двері.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 24

РОЗДІЛ III,
в якому розповідається про деякі аристократичні звички, талант Грака, пошуки загадкового дяді Філі, Крижопіль і Тулузу.

Форсовано здолавши два марші сходів і при цьому розкидаючи ноги на обидва боки, Грак ніби не біг, а вибирався на лижах на круту гору. Він підійшов до дверей з позолоченою табличкою й каліграфічним написом (каліграфія була бездоганна): "Є. М. Сідалковський" і вже хотів натиснути кнопочку електродзвінка, коли раптом помітив, що двері прочинені. "Світанок відкритих дверей, — сказав би на моєму місці Сідалковський", — подумав Грак і, підозріло (чому — й сам не знав) оглядаючись, переступив поріг квартири. У його довгий пінгвінячий ніс ударили запахи агрумової олії, густо перемішані з пахощами одеколону "Знову цвітуть каштани" та духів "Хвиля дніпровська б'є".

Грак, неначе кіт, ласий до сала, на якусь мить завмер, оглянувся по квартирі і тут побачив оголений до пояса, ніби виточений з мармуру торс Сідалковського, який відбивався у дзеркалі ванної кімнати. Те, що робив Сідалковський, настільки зацікавило раннього відвідувача, що він навіть забув, чого прийшов сюди. Спочатку Євменові здалося, що господар квартири награє на губній гармошці, готуючись зранку до якогось своєрідного концерту. Потім, коли зробив ще кілька кроків уперед, побачив, що той щось виводить правою рукою біля грудей, немов скрипаль, мугикаючи незрозумілу і невловну навіть для Гракових вух мелодію.

— Сідалковський, чорт забирай, що ти робиш?

Євграф обернувся, удав, що від такого несподіваного візиту в нього ледь не стався мікроінфаркт, і тільки після цього докірливо, але красиво похитав головою:

— Ні, Грак, ви таки можете слугувати наочним свідченням того, що вища освіта культурою не забезпечує навіть таких круглих відмінників, як ви. Мало того, що ви увірвалися до моєї квартири, як людина, для якої наявність господаря — абсолютна зайвина, так ще й забули, побачивши його, побажати йому доброго ранку.

— Ну привіт! Але скажи, що це ти робиш? — Євмен зачудовано дивився на Сідалковського, котрий знову взявся трьома пальцями

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 25

лівої руки за кінчик свого язика і почав зубною щіточкою, ніби мініатюрним смичком від скрипки, натирати його.

Сідалковський опустив щіточку в склянку, витер пухнастим рушником білі від зубної пасти губи і сказав:

— Розумієте, Грак, учора мені наплювали в душу. І хто б ви думали? Одна жінка... Коли я намагався ощасливити її поцілунком, вона сказала, що я своїми запахами можу вбити усі запахи Аравії...

— Це з тобою вперше?

— А вам що, Грак, до цього не звикати?

Грак, ніби пропускаючи ці слова повз свої мідасові вуха, спокійно вів далі:

— І що ж тепер?

— Тепер? Тепер, щоб тобі не плювали в душу, доводиться постійно, як міліціонерові пістолет, начищати язик. Ось так, а ту прі!

Грак у відповідь тільки махнув рукою, взяв один з ілюстрованих журналів, що були розкидані чи не по всій кімнаті, і перегорнув кілька сторінок з фотознімками дівчат, на яких тіла було більше, ніж одягу. Потім, закинувши маленьку ногу з великим черевиком на другу ногу, заходився насвистувати власну мелодію:

Довго думав і гадав,
Над життям я розмишляв.
І до висновку прийшов,
Що я щастя не знайшов.
Отаке, брат, се ля ві –
Оженюся на вдові.

Знявши гітару Сідалковського зі стіни, почав не в лад бренькати, акомпануючи собі:

Щоб вдова була багата,
Щоб була у неї хата,
Мала тачку і гараж,
А в квартирі ще й трельяж.
Отаке, брат, се ля ві –
Оженюся на вдові.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 26

Сідалковський, припинивши свій ранковий туалет, звів двома знаками запитання брови і, підперши рукою підборіддя, ефектно завмер у проймі ванних дверей.

— Цікаво, Грак. Ваша пісня мене спонукає до асоціативного мислення.

Євмен задоволено посміхнувся і знов ударив по струнах:

Щоб не мала ще віддишки,
Зате мала ощадкнижку,
Щоб покійник той її
Годував до пенсії.
Отаке, брат, се ля ві—
Оженюся на вдові.

— Продовжуйте, Грак, продовжуйте, — заохочував його Сідалковський. — Як би ви не виконували цю пісеньку, але її програма, здається, лунко починає відбиватися і в моєму серці.

Бо вдова та досвід має:
Поцілує й приласкає,
Адже вміє в світі жить,
За минулим дорожить.
Отаке, брат, се ля ві —
Оженюсь я на вдові.

— Грак, у пошуки вирушимо разом, − перебив його Сідалковський. — Мене тільки цікавить фініш.

І не треба тут ховатись,
Мужа-деспота боятись,
Бо не прийде муж отой
І не крикне вже: "Открой!"

— Знайома картина, — знову перебив його Сідалковський.— Але звідки вам про це знати, Грак? Невже і у вас інколи так рясно буяє фантазія? Чи ці високі рядки не вам належать? А-а, мовчите, скромний таланте! Що ж, продовжуйте. Це у вас непогано виходить. Шко-

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 27

да тільки, що ви гітару, як і жінку, вперше тримаєте в руках. Але помріяти нікому не забороняється...

Я ходитиму по хаті
У лавсановім халаті,
Жінка вдягне пеньюар
І покличе в будуар...

— Пробачте, Грак, я знаю, що перебивати — це не культурно. Але ж у мене вища незакінчена. Одне маленьке зауваження — вам лавсановий халат не до лиця. Одягайте краще вельветові шорти. А потім, звідки у вас така французька термінологія? Хто був у Парижі — ви чи Ковбик?

Але Грак його не слухав: він входив у роль і дедалі більше зачаровувався своїм співом, як глуханюк під час передвесільної пісні,

Я ж одягнуся в кафтан
І уляжусь на диван...

— Прошу пардону, Грак, ви ж не послідовні. У вашому мисленні, як сказав би Ховрашкевич, немає логічності. Кафтан у вас іде поверх лавсанового халата чи під низ?

— Ех, — вигукнув Грак, знов ігноруючи репліку Сідалковського.

Лиш одна в цім заковика:
Як угробить чоловіка?
Бо вдова — ще не вдова.
Муж не вмре ж так. Чорта з два.

— Два останніх слова, відчуваю, належать вам. Треба сказати, що це ваша творча удача. Продовжуйте, Грак, якщо в цій пісні, як у промовах Ховрашкевича, буде коли-небудь кінець.

Де ж знайти вдову таку:
І вродливу, і прудку,
Щоб і тачка, і гараж,
І квартира з Ермітаж!
Отаке, брат, се ля ву —
Де знайти таку вдову?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 28

— Це ви у мене питаєте, Грак? Я можу відповісти, але й мене дещо у вашій пісні цікавить. Ваша життєва програма мені зрозуміла. Але не ясно, для чого вам прудка вдова.

— Іди ти к бісу, Сідалковський! Мий пику, чисть язика і поїхали, якщо хочеш зустріти дядю Філю...

— А ля мінгот... А втім, ні, Грак, якщо у вас від цієї пісні ще залишилося кілька слів, зіграйте, але помпозо. Тобто урочисто, Грак. Я бачу, як музика вас облагороджує і окрилює. Я розумію, Грак, ця пісня — програма вашого життя. Тільки чесно, тут свідків нема, підслуховувачів, між іншим, теж... Признайтесь, цей витвір належить вам? А втім, для чого я це питаю? Ви ж так натхненно її виконували! А потім, на таку пісню, окрім вас, ніхто не здатний... Сіль ву пле, подаруйте мені ще хоч одну строфу.

— Гаразд, Сідалковський, оскільки це наша програмна пісня...

— Ви хотіли сказати, ваша програмна...

— І твоя теж, доктор. Послухай ще два кумплети.

— Я весь вуха і очі, Грак. Тільки одне зауваження: відмінникові сільгоспакадемії треба знати — не кумплети, а куплети. Тільки пе а пе!

Грак перекинув свої ноги у великих черевиках з однієї на другу і торкнув струни, які озвалися звуками, що їх аж ніяк не можна було назвати срібними.

Дайте хоч мені адресу,
Я помчу в саму Одесу.
Там вдову оту знайду
І в столицю приведу...

— Прошу пардону, Грак, але у мене до вас ще одне питання: невже з Одеси до Києва будете вести пішки? Цікаво, як це вам удасться?..

— Це ж для рими.

— А-а-а, хіба що. Заради рими можна піти й на деякі жертви. Велике мистецтво цього, здається, навіть вимагає. І що ж далі?

Завтра йду до дяді Філі,
Є у нього вдови милі.
Може, цей раз повезе,
А то я ні те ні се.
Отаке, брат, се ля ві —
Все ж одружусь на вдові...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 29

— Мені б ваш оптимізм... Але чому до дяді Філі ви підете завтра? Я ж, здається, заради нього сьогоднішнім ранком жертвую.

— Умивайся вже. Набрид. Дай я картинки спокійно додивлюсь.

— Ви це хочете зробити без свідків? Правильно, Грак. Чим менше свідків, тим краще, повірте мені. У мене в цій справі досвід. Я поніс своє лице в долонях...

Сідалковський набрав у холодні руки ледь теплої води, почав натирати своє випещене обличчя. Ці маніпуляції Євграф називав процесом "вічної молодості", а коли його знайомі запитували: "Звідки у вас таке обличчя, Сідалковський?" — він щиро відповідав: "З маминих рук". При цьому він згадував, як колись у дитинстві дуже боявся холодної води, і мати привчила його лляти на холодні руки теплу воду і спочатку нею, а потім холодними долонями натирати лице. Від задоволення Сідалковський завжди аж млів, зберіг цю звичку й донині. Хоча у ванні в нього цілодобово була гаряча вода, Сідалковський все одно вмивався так, як це робив колись удома...

Євграф ще довго маніпулював з кремами, милом, одеколоном, пастами, дезодорантами, теплою водою і всілякими еліксирами. Спочатку в склянці теплої води розвів бактерицидну піну, прополоскав нею рот, попшикав м'ятним дезодорантом з трицетолом піднебіння, щоб не тільки зберегти аромат, а й запобігти карієсові зубів, які у Сідалковського, треба сказати, були такі рівні та білі, що могла закрастися підозра, ніби вони пластмасові. Упоравшись Із зубами, Євграф перейшов до торса, красиво посадженого на пояс. Обтираючи його рушником, втираючи. різноманітні спеції парфюмерного порядку, він вийшов, задоволений собою, з ванни і зупинився перед Граком, ніби даючи і йому помилуватися собою. Євграф одірвав погляд від заяложених журналів, зиркнув на Сідалковського і втягнув своїм довгим носом повітря.

— Що ви мене так пильно вивчаєте, Грак? — поцікавився Євграф, зупиняючись біля кімнатного трюмо, щоби вкласти вологий чуб у зачіску, яку після певної процедури можна було демонструвати в салоні мод.

— Я гадав, Сідалковський, що вже знаю тебе, як самого себе, але при ближчому знайомстві...

— Ви хочете сказати, що при ближчому знайомстві в мені, як у безбережному океані, відкрили ще один, досі невідомий вам острів?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 30

— Я знав, доктор, що ти такий, але щоб отакий, що навіть у черевики наливаєш одеколон, — ніколи не думав...

— Вишуканість — понад усе! Це мій девіз! Хочете, Грак, бути пахучим — їжте хвою. Зміцнює зуби, терпнуть, як при активних поцілунках, губи, і в роті така духмяність, ніби ви все життя були лісником і працювали в сосняку. А щодо мене, то я, Грак, — наче жінка. Точніше — як цікава жінка. Чим більше її розкриваєш, тим більше у ній загадок. Отаке се ля ві! Ви коли-небудь таких жінок зустрічали? Мовчите? То ж бо! Вам таких навіть ваш дядя Філя не покаже. Такі на адреси не йдуть.

Сідалковський не спускав очей зі свого відображення в дзеркалі і тягнув, стискуючи, носа: з таким розрахунком, щоб він не розширявся, а звужувався біля ніздрів, набуваючи аристократичної форми — тонкої і рівної. Грак дивився на нього і не міг приховати свого захоплення.

Сідалковський випнув груди колесом і, весь пахучий і стрункий, дав можливість Гракові ще раз роздивитися себе з найкращого боку — в профіль.

— Я кедр ліванський. Чи не так, Граче?

— Від скромності ти не помреш!

— Факт — не реклама. Це мені, Грак, не загрожує. А про кого це ви мрієте, як каже Ковбик, онук Монтеск'є і друг Платона? — глянув пильніше на замріяне обличчя Євмена Миколайовича. — Невже про отаких жіночок, що позують журнальним фотографам?

— Ні, Сідалковський. Я мрію про сина. Мені хочеться, щоб у мене від Зосі був спадкоємець...

— Ви?! — заломив змочені водою брови Сідалковський, не даючи їм просохнути.— Ніколи не думав, Грак, що у вас проглядаються ознаки царського комплексу. Відпрацьовуйте поставу. А Зосі порадьте сидіти цілий день коло вікна і дивитися на таких красенів... Ну, скажімо, як я. І ви матимете молодого не імператора, а Бога. А втім, я забалакався, Грак, а ви мене не підганяєте: я палаю від бажання побачити ваше подільське світило — дядю Філю, оспіваного вами у прозі й поезії.

— Ти смієшся, а коли б ти його побачив, то...

— Грак, не інтригуйте. У мене на таксі сьогодні грошей нема. Не примушуйте мене, повноцінного чоловіка, і до дяді Філі мчати з швидкістю кур'єрського поїзда.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 31

На базар вони їхали швидкісним трамваєм, який від звичайних трамваїв відрізнявся хіба тим, що за проїзд у ньому платили на дві копійки дорожче. Зіскочивши біля базару, Грак пішов по рядах так упевнено, ніби його щойно призначили директором ринку і він знайомиться зі своїм господарством. На місці, де завжди стояв лоток дяді Філі, біліла приклеєна записочка: "Дядя Філя покидає базар, но он ісчо верньотся. Уїхал на базу за новою літературою".

— Ну що ж, ходімо по рядах. Треба підкріпитися, — мовив Грак, широко розставляючи черевики і водночас кумедно розкидаючи їх у різні боки. — Почому ваші кисляки? — зупинився він у фруктовому ряду.

— Це — Симиренка. А це кальвіль мліївський, — розізлилась жінка в старовинному кожусі, які на Україні носили ще десь у чотирнадцятому столітті, а модними вони стали лише в двадцятому.

— Я, тітонько, вас не про сорти питаю. Про смак. Які на смак? Як укусиш, Харків видно з першого разу чи тільки з третього?

— А ви скуштуйте, — подала вона довірливо, по-сільському ножа.

Грак узяв і відшматував майже половину яблука. Вкусив і скривився:

— Виплюнув би одразу, якби урна поруч була...

— Та що це вам Бог дав? Гіркі чи кислі?

— І кислі, й гіркі, — не моргнувши оком, відповів Грак.— А може, це тому, що у мене підвищена кислотність. А як оте мліївське?

Поки Грак дегустував яблуко, Сідалковський посилено думав, які ж сорти він знає. Нарешті згадав:

— Мене цікавить роз де сант або кінз оранж?

— Що-о-о?! — перепитало одразу аж кілька жінок, змірявши модний голландський кожушок Сідалковського від нижньої поли до відлогого коміра.— А ви по-нашому балакать не можете?

— По-нашому він не може,— тут же підхопив Євмен Миколайович.— Уже не може. У нього ж, бачите, усе французьке, тільки сам він із Крижополя.

— А воно й видно,— сказала котрась із жіночок. — Як він сказав? — перепитала в сусідки.

— Коза оранжева.

— Він думає, якщо ми з села, то не знаємо де коза, а де яблука!

— Кінз оранж,— повторив, ніби виправдовуючись Сідалковський. І хотів додати: "Темнота ви несусвітна..."

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 32

— Ну що ви з людини хочете, — наминаючи яблука, говорив їм Грак. — Я ж вам кажу, він із Голландії. Ви що, по кожухові не бачите? У кого на базарі ще такий кожух? Ви його краще не зачіпайте. А то він зараз почне: ренклод, штрей-флінг, голь-ден, стар-кінг. Він же, як німець. По-нашому ні слова. То за Крижопіль я так. То я з Крижополя, а він з Тулузи...

— Ви обоє рябое... Ану кинь жувати! — гримнула жінка на Грака. — Як порося. Усі яблука перепортив...

— Ну, Грак, — мовив Сідалковський, коли вони відійшли од фруктово-овочевого ряду і втратили всяку надію побачити сьогодні маклера дядю Філю, — я знав, що ви здібний, але що аж такий талановитий? Навіть не підозрював. Що то рідна стихія! На базарі ви як півонія— просто розквітаєте, ще й пахнете. Вам навіть не потрібно їсти хвою. З вас достатньо тих яблук, що ви наковтались, ризикуючи своїм горлом і шлунком. Тільки тепер я зрозумів, чому такі нездари, як я, завжди їдять старе сало, п'ють кислу сметану... До речі, витріть сметану з губів. Це не естетично — йти по базарній площі з сметаною на губах... Де ви виховувалися! Киньте промінь світла на своє минуле... Невже сільгоспакадемія дає такі багатогранні знання життєвого досвіду? Ви що там — більше практикувались, ніж учились?..

— А я на базарі завжди так, — гордо похвалився Грак і, як імператорський пінгвін, випнув груди. — Стипендія кінчалася, то я на базар. Починав із сала...

— Ну, м'яса сирого, сподіваюсь, ви не їли? З канібалістами у вас мало спільного...

— М'ясо я брав додому, — відповів Грак таким тоном, ніби пишався своїми студентськими успіхами.

— Як, ви ще й крали? Ні, у вас таки є божа іскра. Чи ви мали посвідчення ветеринара? Скажіть, що у вас було на той час на озброєнні: нахабство, пронирливість, жебрацька печаль, сирітський погляд вихованця дитбудинку чи плач покинутої рідними дитини?..

— Ти, Сідалковський, смієшся...

— Що ви, я плачу. Можете вважати, що авансом... Мені ви завжди, Грак, були дорогі й милі. Ви знаєте, що розлуку з вами я переноситиму важче, ніж Зося... Так чим ви на той час були озброєні?

— Знаннями, Сідалковський, знаннями. Я так у м'ясному ряду сипав ветеринарними термінами, що всі без найменших підозрінь

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 33

вважали мене за ветеринарне світило. “Бруцельозом бува, питаю, не хворіла корова?” А вони мені: “Що, що ви, товаришу ветеринар!”

— Професію вгадували безпомилково?

— Уяви собі!

— Уявляю! Це ще в ті роки було написано на вашому обличчі.

— А я своєї: ящуром, сибірською чумкою? А вони: “Що ви, що ви, товаришу доктор!”

— Он звідки у вас таке багатство мови! Ви й тепер, мабуть, ходите в народ? — натякнув Сідалковський на улюблене Гракове слово “доктор”. — А втім, я вас перебив. І що ж далі?

— А далі я казав: перевіримо. “Ось довідка, — відповідали мені. — Від фельдшера”. Від фельдшера? — перепитував я. — А тут у нас лікарі. Доктора наук, кандидати, професора, доценти...

— Фу, Грак! Скільки непослідовності. Невже вам важко запам’ятати, що спочатку йде кандидат, а тоді вже доктор! Ви ж співробітник науково-дослідного інституту!

— Ти мене слухатимеш чи будеш ото й далі ляпати язиком?

— Я весь увага, як на суді. Мовчу, Грак, як на екзамені...

— Далі я казав: будь ласка, кілька шматочків для аналізу!

— І вам давали?

— Відрізали кращі шматки. Я казав, то для аналізу забагато. “А попередній доктор казав, що мало. Хіба вас поймеш?!” Попередній ветеринар просто шахрай. Стільки для аналізу не беруть. Запам’ятайте. Стільки беруть для борщу та для відбивних... Треба документи у нього вимагати... І після цього вони мені завжди більше вірили, ніж отому. Ніхто ніколи у мене документів не питав. Навіть зозульки...

— А звідки у вас цей зоологічний термін, Грак? Це щось нове у вашому лексиконі!

— А це зовсім інша історія. Колись розповім. А тепер ходімо в молочний ряд...

— Вам захотілося сиру? — запитав Сідалковський.

— Стоп! — раптом зупинив його Грак, натиснувши п’ятірнею на груди Сідалковського. — Он дядя Філя!

— Так це ж чудово! Чому “стоп”?

— Знаєш, ти до нього підійди сам. Назви пароль і скажи, що ти від мене... А я не можу... Я йому винен гроші і досі не віддав.

— Ви хотіли сказати: і ніколи не віддам. Скільки я вас, Грак, учив точно висловлюватися.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 34

Сідалковський різко повернувся, сказав якусь французьку фразу і ліг на курс до загадкового, утаємниченого дяді Філі, котрий, якщо можна було вірити Граку, часом кардинально повертав долі людей — на сто вісімдесят, а то й на більше градусів.

РОЗДІЛ IV,
в якому розповідається про дивовижне явище природи, що не піддавалося описові, шафу з дзеркалом, ходу, аломорфоз, людину з лопатою і "пшик-воду".

18 січня на Кобилятин-Турбінний упав такий дивовижний, небачений доти іній, що ця краса не піддавалася абсолютно ніякому описові. Для опису просто бракувало слів, для змалювання — фарб. Якби навіть фіндіпошівський художник Чигиренко-Рєпнінський — митець усіх існуючих напрямків і течій — захотів ці білопінні картини зими зафіксувати на полотні для невдячних нащадків, — не зумів би. Бо якби йому навіть вистачило білила, то явно забракло б відтінків, на які так багата природа.

Михайло Танасович Ховрашкевич кілька разів вибігав надвір, стукав по стовбурах дерев, збиваючи колючки інею з гілок, а потім відступав на кілька кроків назад і по-кінорежисерськи сприймав усе це в русі, або ж, як він казав, у експресивній динаміці. Клавдій Миколайович Хлівнюк, щоб зайвий раз підкреслити свою вченість, назвав це Ховрашкевичеве дійство "втручанням в екологічне середовище". Ковбик нічого про це не сказав, бо його на той ранковий час у "Фіндіпоші" ще не було...

Стратон Стратонович після повернення з Парижа кожний свій ранок починав з ходи. Він піднімався з ліжка у своїх розкішних, придбаних у "Луврі" французьких кальсонах з двома симетрично розташованими квіточками, над якими веселковим перевеслом звисали слова "Афер д'онер", і поспішав до дзеркала: щоб ті слова прочитати й пересвідчитися, чи квіточки на місці, потрібно було підійти до дзеркальної шафи і нагнутись. Тільки після цього, прибравши позу представника паризької мерії, він рушав од дзеркала у глиб кімнати.

Позаду нього, старанно копіюючи його ходу, віддалявся у протилежний бік двійник Стратона Стратоновича — зі спини дуже схожий на заступника мера Парижа.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 35

Того дня Стратон Стратонович наказав своєму водієві довезти його тільки до околиці Кобилятина-Турбінного, а вже звідти Ковбик поклав собі пройти пішки — ходою стопроцентного європейця — аж до самісінького "Фіндіпошу". Гарно збиту, невеличку, але виразну для заздрісників постать Стратона Стратоновича напрочуд легко і м'яко облягав сіро-зелений голландський костюм, що навіть під канадською дублянкою під справжнє хутро мав властивість перелицьовуватися в золотисто-оранжевий. На ногах сиділи бельгійські, на високих підборах, черевики кольору пересмаженого ромштекса, а неймовірної краси французька шапка з штучного хутра, схожа на вітчизняний пижик, умостилася, як королева, на великій лев'ячій голові Стратона Стратоновича. Все це (особливо кожух під натуральну замшу) надавало йому імпортного вигляду, а високі каблуки й шапка піднімали Стратона Стратоновича в очах перехожих набагато вище, ніж він себе уявляв.

Ковбик плив ходою заступника мера Парижа і чи не вперше за своє керівне життя відчув, що так поважно ходити значно ефектніше, ніж їхати в автомобілі, поклавши півліктя і на раму бокового скла й елегантно затиснувши цигарку в зубах, дивитися кудись високо, далеко за обрій. Коли він ішов такою ходою, йому добре мислилось і мріялось. Спочатку Стратон Стратонович думав про Євмена Грака і "графа" Сідалковського, яких чомусь не було в день його приїзду з Парижа. Він вбачав у цьому неповагу до себе, а тому вирішив позбавити їх премії чи прогресивки — що вже там найближчим часом буде. Потім перекинувся думками на Хлівнюка — свого нового заступника, який з'явився у їхньому філіалі після звільнення Нещадима.

Клавдій Миколайович Хлівнюк ніколи не жив у Парижі і взагалі ніде за кордоном не бував, а от хода його завжди зачаровувала Стратона Стратоновича. Бо Хлівнюк теж ходив поважно, статечно, й кобилятинці, дивлячись на нього збоку, безпомилково визначали: "Йде начальник!" Ось тільки начальник чого — ніхто не знав. Та й не прагнули знати. Досить того, що його хода та шкіряна, трохи витерта від рукавів течка засвідчували, що людина має посаду і мріє про вищу.

Стратону Стратоновичу чомусь пригадався літній день, коли з неба лилося, як з жеківського невідремонтованого крана. "То є золотий дощ", — якраз розводив свою "антимонію" (за висловом Ковбика)

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 36

Ховрашкевич, а Хлівнюк ішов повз вікна “Фіндіпошу” з гідністю голови селищної ради. Проходив спокійно і рівно, ніби йому хтось подавав команду: “Так тримати!”

— Ти бач, скільки пихи, — прокоментував Стратон Стратонович, дивлячись на Хлівнюка з вікна.— Воно намокне, але не побіжить. Посада не дозволяє!

У Клавдія Миколайовича все було продумано до деталей: хода, помах руки, ледь помітна усмішка привітності на устах, завжди керівний голос (особливо по телфону) і, звичайно, надмірна поважність.

— Претендент на папаху! — не приховував своєї неприязні Стратон Стратонович і тримав Хлівнюка “у чорному тілі”, так і не перевівши його із виконуючого обов’язки у свої заступники.

— Пройдете випробувальний строк, а тоді подивимось,— невизначено обіцяв Ковбик, ніколи не уточнюючи дати того строку.

— Але ж скільки можна?! — дивувався Хлівнюк. — Уже більше року я працюю в “Фіндіпоші”. Це що, якась особлива установа?!

— А ви що думали! — кидав йому крізь цигарковий дим слова Стратон Стратонович. — А потім, коли ви вже, Клавдію Миколайовичу, наберетесь скромності? Не хапайте мене за гланди! Де це ви бачили, щоб людина сама собі посаду вициганювала? Посаду не вициганюють, а вислуговують! — Ковбик дивився на Хлівнюка так, ніби й справді збирався підвищити його в посаді, а в душі виношував плани, що б його зробити, аби той подав заяву за власним бажанням. — А коли у вас, Клавдію Миколайовичу, день народження?

— А що? — підозріло наїжачився Хлівнюк.

— Хочу персонально вам подарувати електропраску, — міряв його з голови до ніг Стратон Стратонович. — З електрооприскувачем, щоб ви хоч на день свого ангела мали чим костюм попрасувати. Особливо штани, які хіба що перед виходом з фабрики востаннє ту праску бачили.

— Аломорфоз, — кинув у відповідь Хлівнюк і щез у своєму кабінеті.

Проте після тієї Ковбикової репліки негайно придбав новий костюм, синьо-яскраву теку, кілька краваток і нові черевики. Бо вважав, що це чи не найголовніші атрибути для того, щоб підтримувати авторитет начальника. Взагалі, Хлівнюк, обійнявши посаду заступника директора “Фіндіпошу”, ніби переродився. Досі він таких високих

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 37

(так йому здавалося) посад не обіймав. А ще купив кілька авторучок, начепивши їх у верхню нагрудну кишеню, звідки вони всі гордо стирчали, нагадуючи маленький патронташ. Згодом змінив ходу, позу і, звичайно, голос — із баритона переробив на бас. До всіх ставився насторожено: у кожному тепер вбачав претендента на своє, ще не закріплене печаткою Ковбика, місце. І недарма, бо все життя Клавдій Миколайович тільки виконував обов'язки, а потім несподівано хтось із підлеглих ставав його начальником. Навіть коли хворів і його хтось провідував (хоча як перше, так і друге траплялося рідко), Хлівнюк неодмінно питав:

— Ажитація? Це вас Стратон Стратонович прислав, щоб пересвідчитися, чи я справді хворий?

Ковбик побоювався Хлівнюка. Побоювався через те, що не знав, яка він насправді людина і чого від нього можна чекати. А тут ще хтось із фіндіпошівців (здається, Ховрашкевич) розповів, що зустрівся з колишнім співробітником Хлівнюка і той буцімто сказав: "З Хлівнюком будьте обережні! Анонімки пише!" Ця звістка остаточно поставила Стратона Стратоновича перед пекучою дилемою: або Хлівнюк, або я.

Одразу ж після тієї звістки Ковбик разом з Ховрашкевичем почали розробляти план по виживанню Хлівнюка із "Фіндіпошу". У Київ, де колись працював Хлівнюк, були послані фіндіпошівські гінці-інформатори. Вони незабаром і принесли Стратону Стратоновичу звістку: "Хлівнюк має дачу. На базарі щонеділі продає яблука!" За результати цієї розвідки Стратон Стратонович видав Панчішці та Ховрашкевичу премії (за рахунок держави Ковбик був найщедрішою в світі людиною), і того ж вечора оголосили сабантуй.

Після першої ж чарки Ковбик, як завжди, без зайвих церемоній, поцікавився:

— Скажіть, Хлівнюк,— в його устах прізвище Клавдія Миколайовича чомусь завжди лунало, як слово, котрого в світському товаристві (скажімо, під час прийому) не вживають, — це правда, що у вас є дача?

— Вербалізм.

— То уже вердикт, — кидав і собі іншомовне слово Ховрашкевич.

Ковбик на те не зважав:

— І яблуні на дачі ростуть?

— Алармістизм! — повів бровами Хлівнюк,

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 38

— А ви простіше, своїми словами...

— Можна, так сказать, і простіше. Панікерство, поширення необгрунтованих чуток...

— А продаж вами фруктів і овочів, Клавдію Миколайовичу, — це теж поширення необгрунтованих чуток?

— Алюзія...

— Алюзія?

— Аломорфоз!

— Так що ближче до істини: алюзія чи аломорфоз? Продаєте тільки яблучка чи й сушеню?

— Яку сушеню, Страт Стратич? — мило посміхався Масик Панчішка і вдавав, що він про це уперше чує.

— Оту саму. З власного саду!

— Йолі-палі! — вилаявся Панчішка і почервонів аж на лисині, але цього не було видно: всі сиділи, а він стояв.

— А що ви, Масик, і справді не знали чи тільки розігруєте марші Шопена?

— Про сушеню вперше чую, Страт Стратич!

— Треба своєчасно на роботу приходити. Та нема ж кому за дисципліною слідкувати. Один сушеню і мімози на базарі продає, другий за спідницями з розрізами бігає, третій шукає, де б його на шармак випити... А ціни на базарі все підвищуються й підвищуються...

— Це компрометація нашої установи, Страт Стратич. Це ганьба для "Фіндіпошу", Страт Стратич, — Панчішка рожевів і обурювався. Обурювався по-справжньому. Адже ще до того, як Нещадим залишив "Фіндіпош", Масик виношував надію, що це крісло перепаде йому, а не якомусь Хлівнюкові з вулиці. — Це ганьба, Страт Стратич. А як угорі стане відомо? Це й нам перепаде на горіхи...

Ковбик, пихкаючи цигаркою, поблажливо всміхнувся:

— Що ви на це скажете, Хлівнюк?

— Мені ця а ля комедія набридла. Так сказать, — підвівся раптом Клавдій Миколайович.

— Набридла, так не торгуйте! Віддайте оту сушеню дітям-сиротам у школи-інтернати. Про вас іще в газетах напишуть, у журналах. Чи ви, Масик, теж чимось на Сінному торгуєте? — швиденько переключився Стратон Стратонович на Панчішку, збагнувши, що з Хлівнюком ухопив через край.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 39

Але тут раптом підключився Ховрашкевич:

— То таки неправда, Стратоне Стратоновичу. То я і можу підтвердити...

Клавдій Миколайович повів бровами і всім корпусом повернувся до Михайла Танасовича, вивчаючи його строкатий піджак. Далі перевів погляд, у якому перемішалися вдячність і недовіра водночас, на маленькі очка Ховрашкевича й завмер, ніби чогось вичікуючи, А той аж захлинався.

— То неправда. Така солідна людина, як Клавдій Миколайович! Завжди он ходить з папочкою, вео заступника директора "Фіндіпошу" — і раптом носить яблука на Сінний базар?! Клавдій Миколайович до такого рівня не опуститься. Він ті яблука, то я перепрошую, носить не на Сінний, а на Володимирський базар. Там же ціни вищі, Стратоне Стратоновичу, і базар солідніший...

Очі в Клавдія Миколайовича раптом посіріли і стали ще меншими.

Фіндіпошівці гримнули сміхом і цим остаточно вибили Хлівнюка з рівноваги. Сценарій, розроблений заздалегідь, багатьом сподобався. Клавдій Миколайович спочатку зронив "гу-у", що ніяк не перекладалося, будь-якою мовою, тоді рвучко підвівся, обвів усіх таким поглядом, після якого цілуватися не кидаються, і випалив:

— Автократи! Це інсинуація! — Хлівнюк різко повернувся і хряпнув дверима так, що посипалася штукатурка й один чималенький шмат її боляче вдарив Ковбика між лопатки...

Все це Стратону Стратоновичу пригадалося чомусь тепер, після поїздки до Франції, і йому раптом стало жаль Клавдія Миколайовича. Загалом він людина начебто непогана. Ось тільки єдиний недолік: усе життя мріє стати начальником. А лиха доля все життя насміхається з нього — ставить тільки виконуючим обов'язки.

Ковбик ледь помітно повернув голову набік, ніби віддаючи честь неіснуючій варті, і пішов далі. Словом, він усе робив точнісінько так, як і заступник мера Парижа.

Знову чомусь згадався Хлівнюк. А може, тому, що Панчішка сказав про анонімку, яка нібито надійшла на нього у вищі сфери. Анонімка то надійшла, але про що саме? І невже її автор — Хлівнюк? Ось які думки снували під могутньою черепною коробкою Стратона Стратоновича.

Ковбик повернув до центру, оглянув його з позиції мера міста і дійшов висновку, що Кобилятин-Турбінний теж іде шляхом прогре-

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 40

су та цивілізації. Окрім торговельних і побутових точок, у місті з'явилося кілька нових товариств: товариство по охороні риби, товариство по охороні раків, товариство по охороні водостічних труб і макулатури. Хоча ні річок, ні озер у Кобилятині-Турбінному не було. Не було тут і книгарні. Власне, вона була, але містилася тимчасово ось уже п'ятий рік на колишньому меблевому складі, який припинив своє існування тільки тому, що в ньому постійно протікав дах і звідкись знизу віяли вітри невідомого походження й напрямку. Книгарню перевели у нове приміщення, а її відкриття приурочили до дня заснування Кобилятина-Турбінного. Але саме того року в місті заснували нове товариство — книголюбів — і приміщення під книгарню віддали йому.

"Фіндіпош", як і належить кожному прогресивному закладові, теж не міг стояти осторонь і відгукнувся на цю кампанію створенням свого товариства — товариства шефолюбів. Ковбик, цей випробуваний консерватор, спочатку страшенно поморщився, і Сідалковському навіть здалося, що ця зморшка залишиться на його фізіономії назавжди, але потім, видно, вловив у назві "шефолюби" якийсь приємний для себе нюанс, бо мовчки схвалив ініціативу Ховрашкевича, хоч ідея створення товариства належала ніби Мамуні.

Стратон Стратонович, закопиливши нижню губу, продовжував демонструвати кобилятинцям свою паризьку ходу з таким виглядом, ніби його вже переводили з директора "Фіндіпошу" на мера міста Кобилятина-Турбінного. Він настільки перевтілився у нову роль, що те, чого раніше ніколи не помічав, само впадало в око: вітрини магазинів, фотоательє, ресторан, побутовий комбінат, лазня зі своїми оголошеннями, об'явами, закликами, повідомленнями.

Здається, вперше помітив на куполі "Фіндіпошу" гострий, як велика циганська голка, зелений шпиль. Хтось із фіндіпошівців, мабуть, Сідалковський, охрестив його "адміралтейським". Для чого він там стирчав, ніхто не міг точно сказати. Очевидно, символізував центр "Фіндіпошу".

Уже не раз від імені трудящих Кобилятина вносилася пропозиція віднести Турбінний до міст обласного підпорядкування, але щоразу цю пропозицію чомусь відхиляли. Втім, і без такого підпорядкування Кобилятин-Турбінний ні в чому не поступався перед іншими містами такого ж рангу, а де в чому навіть випереджав їх. Скажімо, епідемія стягування з голови перехожих ондатрово-пижи-

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 41

кових шапок набула тут такого масового характеру, що перспективний учений "Фіндіпошу" Ховрашкевич з нетерпінням чекав повернення Ковбика з Парижа, аби внести ще одну ідею про створення відділу по вивченню методики знімання шапок з голови клієнта. От тільки не знав, чим замінити слово "клієнт", але відчував, що це неодмінно треба зробити, бо звичайний перехожий — це не зовсім клієнт. До Хлівнюка за порадою йти не наважувався — боявся плагіату ідеї.

Про цю кобилятинську епідемію несподівано заговорила навіть столична преса. А райгазета "Колос і молоток" завела рубрику "Дали по шапці". Все це давало підстави мешканцям Кобилятина скласти чергову реляцію і надіслати у вищі інстанції, аби їм все-таки надали статус міста обласного підпорядкування. Обґрунтовувалося це тим, що у Кобилятині раніше був один дільничний міліціонер, а тепер ціле відділення позаштатників на чолі зі своїм начальником, який цю посаду обіймав на громадських засадах. Але це обгрунтування здалося непереконливим.

— Воно, може, й краще, — казав Ковбик. — Чим менше начальства, тим більше роботи.

Окрім "Фіндіпошу", калібровочного заводу, а також пекарні і лазні, які мали дві величезні різнобарвні труби (лазня — чорну, як бітум; пекарня — білу, як цинк), Кобилятин-Турбінний ще мав ресторан "Веселий відвідувач" і ларьок по продажу газованої води, який дотепні фіндіпошівці прозвали "Пшик-вода". З обох височенних кобилятинських труб постійно йшов дим: з білої труби завжди валував чорний, ядучий, бо тут випікали тільки чорний житній хліб і часто з запчастинами до автомобілів старих марок, пральних машин і дитячих велосипедів, а з чорної тягся білий шлейф, що таїв у собі високий процент якогось сірого порошку, котрий вимагав від клієнта повторного купання. Завдяки цьому безконечному процесу лазня постійно перевиконувала план, портрети її кращих працівників незмінно висіли на районній Дошці пошани.

Майже поруч з "Фіндіпошем" розташувався "Веселий відвідувач". Ресторан у Кобилятині-Турбінному оформили в національному стилі (того року якраз мода пішла така): на стінах величезної зали витанцьовували навприсядки запорожці з оселедцями, біля них у червоних чобітках і мозаїчно-розцяцькованих запасках та спідницях давали лиха закаблукам дівчата чи молодиці невизначеного віку. На

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 42

стелі з дрібного кольорового скла якийсь майстер виклав картину: хата-мазанка, ставок, млинок, вишневенький садок і старенький дідок у солом'яному брилі. Бриль, що скидався на мексіканське сомбреро, спочатку чомусь був зелений, а з часом став малиновим і під певним кутом зору починав скидатися на міліцейський кашкет. Найоригінальнішою була у цій картині та обставина, що вона, очевидно, викладалася для вертикальної стіни, але чомусь ту стіну перенесли на стелю.

Щоб не порушувати національних традицій, спочатку ресторан назвали "Срібная креш". Директорові ресторану ця назва так припала до душі, що він того ж дня замовив собі склянку горілки і цілий лимон. Вичавивши цитрину в склянку з "Пшеничною", задоволено випив за автора неповторної назви і розчулився після чарки до того, що пообіцяв йому премію, а заодно дозволив два тижні безкоштовно знімати пробу з перших і других страв за бажанням. Все це, безперечно, за умови, якщо назва сподобається вищому начальству.

Але вищому начальству "Срібная креш", очевидно, не сподобалася, бо незабаром ресторан перейменували на "Кришталевий фужер", пояснивши працівникам громзакладу (так кобилятинці скорочено називали заклади громадського харчування), що це робиться на прохання трудящих. Трудящі ж насправді називали ресторан не інакше, як "Веселий відвідувач", і ця фольклорна назва увійшла в побут Кобилятина-Турбінного поруч з такими, як кафе "Під мухою", лазня "Несподівані дрижаки", хімчистка "Без плям — ні кроку" та витверезника "Алло, ми шукаємо талантів".

Якось неонова вивіска на фасаді ресторану перегоріла. А втім, тоді якраз проходила повз Кобилятин-Турбінний кампанія по заощадженню кіловат-годин під девізом: "Менший опір — більша напруга". Одним своїм крилом вона зачепила й кобилятинців, котрі, негайно відгукнувшись, того ж дня викрутили одну-єдину електролампочку в громадському туалеті. Тоді ж на ресторані було знято неонову вивіску, котра багатьом чоловікам (судячи із заяв дружин) не давала своєчасно і спокійно лягти спати, бо засліплювала очі, зривала їх із теплих, зігрітих жінками ліжок і тягла на вулицю, на свіже повітря.

Ресторан простояв без назви з півроку, поки під його мозаїчними стелями не з'явився новий директор і не замовив нову вивіску. Художника знайшли швидко: через дорогу, у "Фіндіпоші". У ті дні "Фіндіпош" був на висоті. Точніше на висоті був його фасад, і рес-

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 43

торанні вікна з неприхованою заздрістю поглядали на гарні літери невмирущого фіндіпошівського гасла: “Д А М О К О Ж Н О М У Г Р О М А Д Я Н И Н У П О Ш А П Ц І !”

— Нас уже не буде, а воно залишиться! — сказав якось Ховрашкевич.

Груди Стратона Стратоновича наповнилися чистим, аж синім, морозним повітрям. “А може, не міняти? — запитав сам себе. — Може, хай залишається?” І сам собі відповів: “Не той профіль. Розумієш, не той профіль”. — “Чому ж не той? Соціологія! Вивчаєте, скільки потрібно шапок для населення. Той самісінький профіль”. — “Я сам не вирішую. Я сам нічого не вирішую. Ти ж знаєш, — дискутував Ковбик із самим собою. — У нас у “Фіндіпоші”, — згадав він вираз Кнюха, — демократія. Вирішує більшість...” — “Але більшість — це ти!..” — “Ну, ну!” — погрозив сам собі Стратон Стратонович і ще раз глянув на ресторанну вивіску.

Чигиренку-Рєпнінському в той час якраз до зарізу потрібні були гроші, щоб виїхати на далеку Північ, і він охоче взявся за роботу, пообіцявши заодно ще й освіжити інтер’єр, стелю і малиновий бриль дідка, хоч ту стелю відвідувачі розглядали дуже рідко і загалом недовго — тільки тоді, коли перебували в горизонтальній позиції, намагаючись запам’ятати деталі пастельної картини, але оскільки відвідувачів дуже швидко виносили, то сюжет картини вловлювався досить туманно, часом роздвоєно.

Новий директор не знав, як називався ресторан раніше, а сторож, не моргнувши оком, відповів на його запитання:

— “Веселий відвідувач”.

Це ж саме підтвердили і працівники кухні, які попередньої назви ніколи не бачили, бо їхня дорога до ресторану завжди пролягала через чорний хід.

— Згодом, коли вивіску вже підняли на висоту і надійно закріпили від усіх ураганів та вітрів, одна з прихильниць таланту Чигиренка-Рєпнінського, старша офіціантка ресторану, раптом сплеснула руками й запитала, звертаючись, здається, не до художника, а вище, бо сказала:

—Господи, що ви наробили?

Оскільки Господь-Бог їй нічого не відповів, то озвався здивований Рєпнінський:

— А що вам не подобається?

— Все подобається, все. Але ж ресторан називається “Кришталевий фужер”.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 44

— Ця назва веселіша, — спокійно відповів Чигиренко-Рєпнінський. — А окрім цього ось... — він подав їй папірець, де директор власноручно написав цю назву.

Задля солідарності з директором мовчали всі інші працівники ресторану, а люди на вивіску просто ніякої уваги не звертали, що дуже в перші дні ображало Чигиренка. Ті ж, хто помічав нову вивіску, вважали, що так і треба. Адже в Кобилятині-Турбінному й справді ніхто інакше й не називав ресторан — тільки "Веселий відвідувач".

Це була оригінальна вивіска, яка на рівних суперничала з фіндіпошівським гаслом. Пізніше її заборонив зняти навіть сам кобилятинськии голова споживчого товариства — з тієї простої причини, що його безпосередній начальник з області, вийшовши веселим з цього закладу, прочитав назву, весело зареготав і по-дружньому поплескав підлеглого по плечу:

— А ти молодця! Веселу назву придумав!

По обидва боки ларка "Пшик-вода" розмістилися перукарні — жіноча і чоловіча. Майстер першої не тільки робив шестимісячну завивку, манікюр, педікюр, а ще й продавав з-під поли французькі шиньйони, виготовлені у Києві на Подолі, та миколаївські парфуми у французьких пляшечках з яскравими імпортними етикетками. У чоловічій перукарні, окрім польок і боксу, стригли ще й наголо, але, як правило, за перерахуванням з райвідділу міліції, продавали "на винос" коньяк, у якому, як і в парфумах, теж щось дуже французьке. Принаймні командировочні в це вірили, коли їм називали марки "Сампантре" і "Сампанп'є", але справжній зміст коньяків розбирали тільки після третьої чарки, і всі до одного були переконані, що вони нічим не поступаються перед французькими марочними коньяками, а в чомусь навіть кращі. Мабуть, ці коньяки були цінніші тим, що убійну силу мали однакову, а коштували значно дешевше.

На жіночій перукарні ніби рукою Сідалковського хтось каліграфічно вивів: "Тут працює кращий майстер республіки". Трохи нижче і скромніше стояло пояснення: "Переможець республіканського конкурсу "Чарівниця року". На другій, чоловічій, відчувався графічний почерк Чигиренка-Рєпнінського: "А тут працює кращий майстер цієї вулиці".

Ковбик продовжував оглядини Кобилятина-Турбінного. Перехожі, вражені його незвичайною ходою заступника паризького мера, зупинялися як укопані і довго дивилися вслід, лоскочучи своїми поглядами його спину.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 45

Позаду Стратона Стратоновича, так метрів за сто, їхав на другій швидкості білою "Волгою" Антон Петрович, Ковбиків водій, якого у "Фіндіпоші" любовно називали Антошею. Антоша носив вічно припухле, як від укусів бджіл, кругле й заспане обличчя, на рожевих щоках його незмінно красувалися відбитки автомобільних чохлів.

Стратон Стратонович проминув фотоательє, де жовтіла вилиняла об'ява: "Кращий майстер ательє за невеличку плату може завжди збільшити вашу сім'ю". Праворуч — магазин "Риба — м'ясо". Тут на диктовій дощечці хтось написав: "Рубаємо рила за 20 копійок" — і виставив ту дощечку у вітрину. Ковбик повернув на центральну вулицю Кобилятина, в кінці якої виднівся ресторан "Веселий відвідувач", а трохи далі —рідний "Фіндіпош".

Це була найкраща кобилятинська вулиця. На ній зрубали усі старі, розлогі липи і, наслідуючи столицю, посадили маленькі каштани, які тут чомусь не хотіли рости. Усіх приїжджих, а також різні комісії возили саме цією дорогою, але з таким розрахунком, щоб огляд міста розпочати перед самісіньким обідом, коли шлункові соки вже брали своє. Комісія, як правило, зупиняла погляд на ресторані й цим об'єктом, як правило, закінчувала огляд міста. А незабаром у пресі з'являлося повідомлення, що Кобилятин-Турбінний потрапив у число кращих міст області по упорядкуванню і нагороджувався почесним дипломом та грошовою премією, матеріальну частину якої зберігали до наступної урочистої події. А тим часом найпопулярнішим знаком у Кобилятині-Турбінному був знак "Людина з лопатою", чорний і масний, як чорнозем, стопроцентний асфальт лежав переважно на подвір'ях власників особняків — навіть у саду, під вишнями.

Обійшовши ресторан "Веселий відвідувач", Ковбик попрямував єдиним по-справжньому впорядкованим провулком, який чомусь прозвали Тещин. Кажуть, тут і справді колись жила чиясь теща, але чия саме — так і не встановили. Та як би там не було, асфальт у цьому провулку був. Стратон Стратонович, зачарований своєю паризькою ходою, наближався Тещиним провулком до території "Фіндіпошу". Чомусь звернув увагу на фін-діпошівський паркан, що почорнів од морозу й вологи і, як і раніше, скидався на смугасту зебру. Свіжовиструганi, нефарбовані дошки то там, то тут рябіли посеред дощок старих, зеленкуватих від моху та сірих від часу, Кожна свіжа дошка була прибита тільки вгорі — одним великим цвяхом. Знизу вона

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 46

легко відсувалася набік і утворювала прохід, через який фіндіпошівці протоптували доріжку до найближчого горілчано-коньячного відділу.

“Цікаво, хто виструґує ці дошки? Невже Ховрашкевич? Той майстер на всі руки. А може, Понюхно? Той за склянку шампіньйози і чотири дошки виструґає. Хоч бери та колючим дротом обтягуй паркан! — думав Стратон Стратонович. — Це ж кожне лінується обійти. Обов’язково до того гастроному через дірку лазити. Солідні ж люди, можна сказати, вчені, а через дірки в паркані лазять. Зайди, скажи: “Стратоне Стратоновичу, а чи не дали б машину до гастроному з’їздити?” Дав би! Що мені — жаль? Бери, якщо лінощі раніше тебе на світ з’явилися...”

У кінотеатрі “Три альбатроси”, повз який щойно прокотився Стратон Стратонович у своїй французькій шапці, добра половина глядачів запізнилась на кіножурнал. Ті, що залишилися, й досі стояли й дивилися туди, куди попрямував такою незвичною для Кобилятина ходою Ковбик.

Неголений чолов’яга з колючою щетиною на підборідді, в сірому і такому пожованому костюмі, ніби власник витяг його вранці з рота корови, підкликав до себе двох хлопчаків. У Щетини не було на “Червоне міцне”, у хлопців — на кіно. Тремтячою і трохи скарлюченою чи то від морозу, чи то від постійного тримання склянки рукою Щетина показав на спину Стратона Стратоновича, що тільки-но зникла в Тещиному провулку. Хлопчаки закивали головами і кинулися Ковбику навперейми.

Над Кобилятином висів тихий морозний день: хотілося похмелитися, тим більше, що годинник уже давно пробив одинадцяту годину. Щетина нетерпляче позирав на гостинно відчинені двері невеликого фірмового магазину під оригінальною назвою “Червоне вино”, в якому ніколи не було вина і завжди продавались (на винос) горілка та коньяки. Багатьох недосвідчених кобилятинців це обурювало, і, виходячи з фірмового магазину, вони неодмінно кивали на вивіску: “Тільки народ обдурюють. Віно, віно!..” Досвідченіші, в тім числі й Щетина, одразу прямували до ларка “Пшик-вода”, де в продавщиці з-під поли можна було дістати не тільки пляшку “біоміцину”, а й склянку напрокат, а також огірка домашнього посолу, насправді взятого у знаменитій кобилятинській “Вареничній”. Славилася вона тим, що і в ній ніколи не було вареників; сиру привозили

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 47

стільки, що його вистачало якраз на колектив, а відвідувачам продавали самі лише вареники, майстерно закручені з обох боків, що дуже подобалося приїжджим і малюкам.

Десь запахло смаленим. Антоша зупинив автомобіль і почав принюхуватися до шин. Стратон Стратонович потягнув носом свіже морозне повітря, настояне на чистому інеї, але нічого підозрілого не вловив. Щоправда, у скроню йому стукало шосте чуття і начебто щось нашіптувало, але так тихо, що Ковбик ніяк не міг розібрати. Він уже готовий був зупинитися, аби розібратися, що й до чого, але саме в цей час до нього підбігли два юні "фантомаси" і попросили Стратона Стратоновича пересадити їх через паркан.

Про цей новий почин — перелізання через паркан — Стратон Стратонович іще не знав. Видно, почин народився саме тоді, коли Ковбик перебував у Парижі. Хекаючи, Стратон Стратонович спочатку підсадив малого опецька, який чимось нагадував Ковбика у пізньому дитинстві, а тоді допоміг вилізти й другому — довшому, ніби схожому на рідного сина Хлівнюка, але ні в якій офіційній книзі це припущення підтверджене не було. Повагом розвернувся й хотів був іти, як один з хлопчаків, отой довший, схожий на сина Хлівнюка, щиро дякуючи Стратонові Стратоновичу за допомогу, зняв з нього французьку шапку, на прощання привітно помахав нею і щез по той бік паркана.

— Доходився! — тільки й зронив Стратон Стратонович і, з паризької ходи перейшовши на вітчизняну, попрямував до персональної "Волги", яка тепер, здавалося, котилася не на другій, а на першій швидкості.

РОЗДІЛ V,
з якому розповідається знову про дядю Філю, пригорілу каву, сльози і обійми, Одесу і надзвичайно оригінальну картотеку та прейскурант.

Сідалковський поспішав за малим і спритним, як човник від швейної машинки "Зінгер", дядьком Філею. Згорблена спина, на котрій десь далеко попереду сиділа невеличка голова, просувалася між базарних рядів швидко, звично, натреновано. Євграф дивився на

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 48

цю спину і думав: “Якщо я більшу частину свого життя проводжу в ліжку, то ось цей гофмаклер — на ярмарку”.

Дядя Філя й справді прослизав крізь натовп, як пуголовок між густою осокою. Інтелігентного (принаймні зовні) і респектабельного Сідалковського перша-ліпша перекупка так вправно відштовхувала набік, що він уже подумки прощався з маклером. А ще ж сам чемно давав дорогу жінкам молодшого віку... Дядя Філя ось-ось мав розчинитися у натовпі, як цукор в окропі, і тоді... прощай майбутнє! Щоправда, глибоко в душі Сідалковський не дуже вірив у всемогутність дяді Філі. але Грак його так у цьому переконував, що Євграф, залишаючись наодинці, уже бачив себе якщо не на коні, то принаймні на верхній палубі, На верхній палубі життя...

На Ію він уже давно дивився, як на красиву сорочку, котра йому раніше подобалась і в будень, і у вихідний. А тепер уже трохи зносилась, трохи стала старомодною, а трохи набридла. Хотілось чогось свіжого, новенького, дорогого і трохи імпортного або в крайньому разі хоч виготовленого на експорт. А не знайти нелегко. Навіть з таким талантом і даними, які мав при собі Сідалковський. І ось само в цій згорбленій спині, вже не молодій, але повній енергії і пропозицій, Сідалковський і бачив своє рятівне коло. Бо остання зустріч з Ією залишила в його душі відчуття петлі на шиї.

Він згадав тую зустріч з Ією і відчув, що солодка петля на його шиї дедалі більше затягується. Йому навіть здалося, що й зараз він іде з непомітною для стороннього ока мотузкою, один кінець якої у нього на шиї, а другий — в Іїних руках. Цей морський вузол, так думалося йому, може розрубати казково-легендарний дядя Філя, якого в Києві, якщо вірити Гракові, знали всі. Познайомитися з ним залишилося тільки Євграфові Сідалковському та прокуророві...

— Я хочу сповістити тобі неприємну звістку, — кладучи своє пишне тіло на тендітний арабський пуфик, промовила Ія.

Вона закинула ногу на ногу з таким розрахунком, щоб спідничка з інтригою (так Сідалковський називав спіднички з розрізами) могла продемонструвати її особисті принади і майстерність київської кравчині.

Сідалковський затримав погляд на пишних формах Карапєт-молодшої, перевів його на ледь помітний атласний пушок на верхній губі і зловив себе на тому, що все це ще зовсім недавно йому дуже подобалося, що він без цих форм, без власниці їх просто не міг жити. А може, тільки здавалося?..

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 49

Красиво тримаючи чашку кави в правій руці, він самозакохано відкинувся на спинку свого улюбленого крісла, обтягнутого шкірою, і, ледь помітно усміхаючись, запитав:

— До вас нагрянули ревізори?

— Я принесла неприємну звістку для тебе, а для мене вона радісна,— уточнила Ія і витягла коробку цигарок.

Сідалковський насторожився і по-філософськи подумав: "Любов до жінки складається з трьох етапів: знайомства, перемоги і вчасної втечі". Найкращий перший етап, найгірший — останній. Другого він до уваги не брав — вважав його проміжним етапом "маленького щастя і насолоди". Інтуїція в нього була розвинена менше, ніж у Стратона Стратоновича, але й він одразу відчув, що цього разу, як полюбляв казати в аналогічних випадках, запахло кавою. Ія його зрозуміла, бо добре знайома була з цією реплікою.

– Цього разу не кавою, Сідалковський...

– Ти хочеш сказати — пелюшками?!

– Я хочу тебе запитати: яке жіноче ім'я ти любиш? — Ія не зреагувала чи принаймні вдала, що ніяк не зреагувала на репліку Сідалковського. — У мене справді незабаром буде дитина.

Рекламна усмішка, яка щойно почувала себе повновладною господаркою на загадково переломлених устах Сідалковського, зникла з такою швидкістю, як, буває, щезають блискавиці на далекому обрії. Завжди дотепний, коли неприємності не стосувались його, Євграф тепер поліз за словом у кишеню, наче в гаманець, який виявився порожнім. На його вродливому обличчі заметушилась розгубленість, яка буває у покупця, котрий дуже радів, що придбав гарний товар, а йому раптом сказали, що товар давно знецінений.

— Гм! — силувано посміхнувся Сідалковський. — Таки запахло кавою: вода википіла, а кава пригоріла... Іє, — Євграф раптом підвівся і постав перед нею на весь свій зріст, — але ж так ви остаточно відіб'єте у мене любов до дітей, і я скоро помилково думатиму, що діти приносять не радість, а тільки виконавчі листи. А потім, двоє дітей для неодруженого чоловіка... Як ти гадаєш, чи не забагато це? Та ще й в одній сім'ї...

— У Тамари дитина не від тебе. Ти це прекрасно знаєш.

— Так, — криво посміхнувся Сідалковський. — Я то це знаю, але про це не знає народний суд, і я регулярно плачу аліменти.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 50

— Не будемо повертатися до того, чого вже не повернеш. Скажи, яке жіноче ім'я ти любиш? — повторила вона і, як мама, загрозливо постукала цигаркою по коробці.

Сідалковський одразу зрозумів, що й до чого. Для нього це була звична ситуація, і тому він замість відповіді запитав:

— Чоловіче ім'я ти вже підібрала? — Він не впізнавав свого голосу. — Моє. Чи не так? Але воно, як сказав би наш Хлівнюк, архаїчне. Застаріле чи, як тепер пишуть у словниках, рідко вживане. Але якщо матимеш доньку, то це буде, я гадаю, маленька Ія.

— Ти здогадливий, але щось не дуже схожий на себе.

— Але й ти, Іє, сьогодні не та, що вчора.

— Я хочу мати дитину від тебе, Сідалковський.

— Іє, я ж не кінозірка і навіть не Валерій Лобановський, — мовив Євграф, відчуваючи, що сідає на мілину.

Перед його очима пропливла Тамара, його перша офіційна дружина. "Перша дружина — перша дитина, друга дружина — друга дитина", — азбукою Морзе, але відкритим текстом вистукував у перенапружених скронях пульс.

— Іє, — сказав він голосом, який з оксамитового баритона став суконним тенором. — Тобі мало чайових? Тобі потрібні ще мої аліменти?

— Мені не аліменти потрібні, Євграф! Мені потрібний ти! Я люблю тебе, Сідалковський! Я не можу без тебе! Я до тебе звикла!..

— Звикають і до костюма, — схопився за соломинку Сідалковський. — Але потім, як він зношується чи виходить з моди, його міняють...

— Не блазнюй. Ти для мене був не коханцем. Ти для мене був коханим...

— Я не філолог. Я історик. У таких філологічних тонкощах не розбираюсь. А потім, Іє, ти ж знаєш, я навчався заочно. Я й тебе заочно любитиму. У мене до стаціонару алергія. І ще одне: я не можу бути подвійним родичем твоїй матусі. Моє серце такого перевантаження не витримає — лусне. А ти зі своїм вірменсько-українським темпераментом, формами й змістом можеш зачарувати будь-кого.

— Тільки не тебе, Сідалковський, чи не так?

— У мене вища незакінчена, Іє, і я не можу тебе так всебічно оцінити, як це зробив би, скажімо, будь-який кандидат наук. Я вже мовчу про докторів, професорів. Там ти поза конкурсом.

— Спасибі хоч за це! Ти благородний, Сідалковський. Я думала, ти орел, а ти півень...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 51

— Нічого не зробиш. В ЮНЕСКО цей рік проголошено роком півня, не можу ж я стояти осторонь цієї кампанії...

— Ти не тільки благородний. Ти ще й солідарний.

— Абсолютно правильно. Те й друге в мені народилося на кілька днів раніше від самого мене...

Ія так і не запалила цигарки. Вона безцеремонно стисла її в своїх наманікюрених довгих пальчиках і занурила в цигарковий попіл, якого Сідалковський не витрусив з попільнички ще з попередньої їхньої зустрічі.

— Я думаю, — тихо продовжувала вона, — коли до тебе приходила совість, то в твоїй душі уже всі місця були зайняті.

— Мені подобається твоє художньо-образне мислення, хоч воно має дещо ресторанний характер. Але на відміну від ваших столиків, де ви постійно ставите таблички "Зайнято", наперед знаючи, що це тільки для тих, у кого гаманець тонший за камбалу, моя душа наповнена добротою й щирістю, хоч моя природжена скромність і не дозволяє мені цього говорити. Але що вдієш, інколи й скромність необхідно, як і слово, ставити на оборону своєї особи. Я тебе розлюбив, Іє. Таке селяві, як каже мій друг Грак. Такі ми, чоловіки. Чим більше ми пізнаємо жінок, тим більше в них розчаровуємось. Ви ж навпаки — чим більше пізнаєте чоловіків, тим більше ними захоплюєтесь. Уловлюєш різницю?

Ія плакала. Сльози в неї лились, як у дитини, котрій дали трохи погратися улюбленою іграшкою, а потім забрали й здали назад на пункт прокату. Сідалковський сліз не любив. Вони його завжди лякали і роззброювали. Тож поквапно підійшов до жінки, м'яко опустився на одне коліно, обійняв її за гарно обрамлені плечі.

— Я зустрічатимуся з тобою, Іє, — він поцілував в одну із її двох вологих і солоних, як морська вода на чорноморському узбережжі, щічок. — Звичайно, якщо ти захочеш зустрічей з таким мерзотником, як я. Як бачиш, окрім скромності, у мені живе ще й самокритичність. Я не достойний твого кохання, Іє. І ти це знаєш. Хто я такий?!— піднявся на весь свій зріст Сідалковський, звертаючись до свого двійника, що йшов йому назустріч із дзеркала. — Хто я? Поет, філософ, кандидат наук чи бармен столичного ресторану? За що мене любити?! За вміння красиво писати, інколи говорити... Більше у мене, здається, достоїнств нема. Хіба що оцей костюм, але він взятий у кредит і за нього сплачено лише чверть суми. За що ти мене любиш, Іє?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 52

Сідалковський говорив про себе майже щиру правду і цим самим не відштовхував від себе Ію, на що в душі розраховував, а наближував. Правда була гірка, як і пілюлі, однак дарма Євграф сподівався, що вона може вилікувати від такої невиліковної хвороби, як кохання. Навпаки — гіркота правди змусила по-новому засяяти мученицький ореол навколо його особи, а нікого так не люблять жінки, як мучеників.

— Я не можу без тебе, Євграфе... Особливо тепер не можу... Мені нічого не треба... Я хочу тільки тебе...

— Ти така ж скромна, як і я.

"Бач, розмріялась", — подумав про себе Сідалковський, але вголос цього не сказав. Він любив себе. І йому дуже хотілося ще й ще почути слова, які так приємно лоскотали душу.

— Я тебе нікому не віддам... Мені від тебе не треба нічого. У мене є все. Ти знаєш. Але ти не знаєш мене, Сідалковський. Ти ще не знаєш жінок, Сідалковський!

Сідалковський від здивування підняв брови.

— Ти тільки думаєш, що ти їх знаєш.

— Іє, — Сідалковський знову опустився на коліна і взяв її за руки вище ліктів, ловлячи себе на тому, що боїться несподіваного ляпаса. Він чудово розумів, що продовжує грати комедію і цим самим ще більше закохує її в себе, хоч саме це йому тепер було ні до чого. — Мені такі глибокі знання про жінок, як у Ховрашкевича, не потрібні. Я не збираюсь на жінках захищати дисертацію...

— Тоді для чого ти, як шершень, перелітаєш з однієї квітки на іншу, збираєш нектар, який...

— Іє, — підняв він красиво руку. — Стоп! Не треба! Тобі ця художність не йде... Розумному досить. Я без розжовування й моралі все поясню тобі. Я нічого вдіяти з собою не можу... — Сідалковський завжди говорив напівправду, а інколи, як оце зараз, чистісіньку правду, і цим діяв сам проти себе. — Мені весь час здається, що в кожної квітки свій нектар. Але як тільки пересвідчуюсь, що квітки хоч і різні, а смак нектару той самий, — я розчаровуюсь і лечу до тієї, в якої, так мені весь час думається, нектар найсолодший. Бачиш, Іє, я перед тобою як на сповіді.

— Але ти мене весь час запевняв, що я твоя найсолодша...

— То, Іє, вікове. Воно, як і молодість, дуже непостійне, швидко минає...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 53

— Ти, Сідалковський, погано кінчиш...

— Мені про це неодноразово нагадували, як, між іншим, і директорові вашого ресторану, але ти ж сама кажеш, що він так і не кається... Хоча в нього набагато небезпечніший і гарячіший цех, ніж у мене... А мав би він дещо багатшу, ніж його діяльність, уяву, то давно зрозумів би, що за ним уже не один прокурор плаче...

— За тобою також, Сідалковський! — Ія підвелась, витерла французьку фарбу під синьою підковою ока і гордо вийшла, на ходу повторивши: — За тобою також, Сідалковський...

— Ти помиляєшся, — кинув їй навздогін Сідалковський. — За мною переважно плачуть народні судді та засідателі. Але скажи, як це розуміти: як натяк чи погрозу?

Вона не відповіла, бо вже хряпнула дверима.

Євграф підійшов до журнального столика, взяв чашку кави, хотів був піднести до рота — і ненароком розлив. Кава була холодна, але запашна. У кімнаті запахло кавою і незапаленою цигаркою. Він відійшов до вікна. Ія спокійною і красивою ходою відпливала в інший світ, який для нього вже не існував. Євграф не належав до боягузів, але цього разу його серце несподівано піднялося так високо, наче збиралося й собі визирнути у вікно...

Євграф наздогнав дядю Філю на виході.

— Де салутант! — мовив він, обходячи дядю Філю з лівого флангу. — Клуб “Тим, кому за тридцять” запрошує вас на роботу. — Це був пароль.

— Але ж вам, молодий чоловіче, ледве за двадцять перевалило, — відповів дядя Філя.

— Це оптичний обман, дядя Філя. Ви судите з обличчя, а якщо за паспортом, то мені всі тридцять. — Сідалковський посміхнувся тією посмішкою, якій довіряють навіть ті, котрим лікарі приписують манію переслідування.

— Вопросов нєт! — посміхнувся й собі дядя Філя, хоча в ту ж мить спіймав себе на думці, що посміхатися цьому вродливому юнакові ще рано. — Усьо понятно. Але скажіть, невже такому красунчику потрібен дядя Філя?

— Мені не дядя Філя потрібен — мені потрібна синя пташка з оливковою гілочкою на пишних грудях!

— У вас же товар ліцом. На такому товарі можна чимало заработать... Ви мені карточку — я вам адресок. Натуральний обмін. За вас піде любая красуня з Печерського района...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 54

— Слухайте, гофмаклер, я не фотогенічний, а тому своїх фотографій нікому не пропоную...

— Всьо понятно. Вопросов нєт! Ні в профіль, ні в анфас! Ми з вами колєгі! Я сідел больше, ніж ви жили!

— Ви мене не так зрозуміли!

— Дядя Філя вас не зрозумів? Вам потрібна пташка, у якої, крім оливкової гілочки, як ви кажете, є ще маленька дачка і собственна тачка! Дяді Філі не треба розжовувати, хоч у нього й немає зубов. Встаньте ось сюди! Ні, тут на вас падає тінь. — Дядя Філя відступив кілька кроків назад. — Ось так. Світло і тіні! Краса і конкурс! Невже вам потрібна допомога дяді Філі? З вашими даними дядя Філя одружився б на королеві!

— Я б теж, — спокійно мовив Сідалковський. — Коли б вона хоч на місяць з'явилась у Києві і не була заручена з якимось маркграфом!

— Ви красиво говорите! Але дядя Філя не про те...

— Я вас розумію. Ви маєте на увазі королеву краси, а я королеву хоча б маленького, але королівства.

— Всьо понятно! Вопросов нєт! Вам потрібен адресок! Це дядя Філя може. За невелику плату — це дяді Філі під силу! Ми не клуб тих, кому за тридцять. Ми клуб, кому за шістдесят, і тут є досвід! Ви ловите різницю?

— Різницю я ловлю, але от синьої пташки із золотою гілочкою, підкреслюю, на пишних грудях...

— У кожного свої слабості... Але дядя Філя хоче знать; для чого вам та золота гілочка? Можна ж і рожеву. Але дядя Філя й тут може зрозуміть: у кожного свої запити — один любить попадю, інший — попову дочку! Вам кого, молодий чоловіче, дочку ескарха Київської і Галицької Русі чи жмеринського рабина? Дядя Філя може все!

— Я вже сказав: мені потрібна будь-яка пташечка...

— З золотою оливкою, київською пропискою, маленькою дачкою і власною тачкою. Ах, ах, ах! Кому сьогодні це непотрібне! Усі приходять з цим вопросом до дяді Філі, і всім...

— Будемо лаконічні, — перебив напівспів дяді Філі Сідалковський. — Мені потрібна...

— Ах, дяді Філі не знати, хто вам потрібен?! Дяді Філі, який на цій справі з'їв усі свої зуби і вставив золоті коронки? Ах, ах! Це ви

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 55

кажете дяді Філі, якому колись за це на Подолі ударили по щелепі, і в нього почалося масове випадання зубів? Ах, ах!

— Слухайте, що ви весь час ахкаєте? Ніби вас ще в дитинстві опускали у холодну воду і ви досі не можете відійти... — Сідалковський відчув, що саме цю фразу йому не годилося б казати, але він, як і дядя Філя, був позер, і йому теж хотілося покрасуватися собою.

— Вам не подобається моє "ах"? Може, вам не подобається і дядя Філя? Ви любите конфлікти, а дядя Філя — гроші. Але тут кожний може залишитися при своїх інтересах. Дядя Філя при своїх, ви при своїх. Клієнтів у дяді Філі більше, ніж білєтов у клубі для тих, кому за тридцять. Але що то за клуб! Ви думаєте, там шукають щастя? Там шукають випивку! Але й там випивки нема. Там засолоджують коктейлі і підливають замість коньяку звичайний вермут. І кому за тридцять, уже цього не поймуть! Але від того партнери не стають ні кращими, ні хмільними... Так дядя Філя може йти чи у вас ще будуть вопроси?

Сідалковський мило посміхався. Йому дядя Філя таки подобався. На обличчі Євграфа цвіла тепла й щира посмішка, якої ніколи не буває у ревізорів чи працівників слідчих органів. Дядя Філя розумівся на людях. Сідалковський це одразу збагнув і посміхнувся ще раз. Ця посмішка, як і попередня, йому не коштувала нічого, але давала певний шанс вловити синю пташку із золотою гілочкою в дзьобику. Дядя Філя не залишився в боргу і також посміхнувся лукаво й заохочуюче, ніби кажучи: "Ну що ж, молодий чоловіче, стрибайте. Під водою жодного корча. Так що можете головою униз!"

— Що ж ви не показуєте своєї фототеки? — Сідалковський обійняв дядю Філю за плечі.

Дяді Філі це сподобалося, але він знав, що після такого близького контакту він може дещо змінити розцінку не на свою користь, і швиденько скинув руку Сідалковського зі свого плеча.

— Справжній товар на ринкових площах не показують! Він швидко знецінюється! Коли багато народу, то всі поспішають зі своїми зауваженнями, не хочуть тримати їх при собі, як гроші. Спочатку приходять подивитися, потім їх цікавить ціна, тож перед цим починають гудити товар, щоб збити ціну. А дяді Філі нема чого збивати. У дяді Філі у всьому порядок і прейскурант. І запам'ятайте, молодий чоловіче, у дяді Філі товар тільки вищої, дев'яностошестипроцентної проби. Підробкою під золото дядя Філя не займається.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 56

Він узяв Сідалковського за лікоть і, дрібочучи, біг поруч, весь час намагаючись зазирнути у вічі, хоч Євграф і не ховав їх.

— Ось сюди! На цій алеї мало свідків, але багато білочок. А білочки, як ви знаєте, свідками бути не можуть!.. Присядьмо на оцю лавочку... У дяді Філі три кишені. Ось у цій, — він показав на те місце, під яким у нього стукотіло серце, — мікроклуб "Навіки разом". Стопроцентне попадання. Тут, — стукнув він себе вище лівого коліна, — мікроклуб "Може бути", а тут... — він засунув руку в праву кишеню штанів, — те, що вас цікавить... Але це не факти! Факти вас не повинні цікавити — факти цікавлять слідчих і прокурорів. У вас, молодий чоловіче, благородне обличчя. Такі обличчя навіть на суді не дають ніяких свідчень. Дядя Філя вам довіряє, як сам собі, а він у людях розбирається. Але, як кажуть, — чим чорт не жартує! Скажіть, — раптом дядя Філя підвівся з лавочки. — Хто вас прислав?

Сідалковському з усього монологу дяді Філі найбільше сподобалися останні слова, особливо про благородство обличчя.

І він відповів щиро:

— Грак! Євмен Миколайович Грак! Це прізвище вам про щось говорить?

— Це прізвище дяді Філі говорить більше, ніж вам. У цього прізвища ні грошей, ні совісті, ні благородства... Але чи є гроші у вас? Якщо вони у вас є, то в дяді Філі є для вас картотека, фототека, і ваші дані, ваші побажання...

Сідалковський теж підвівся з лавочки, не зводячи очей з дяді Філі.

— Слухайте сюди, — знизив той голос. — Є молоді вдови — красиві, вродливі, багаті: квартира, автомобіль, гараж, трельяж і все на "ляж". Усе крім паспорта...

— Як це — крім паспорта? — вихопилось у Сідалковського.

— У них паспорт є, але вони...

— Я вас зрозумів, вони той паспорт показують тільки у паспортному столі, і то лише тоді, коли треба туди доклеїти ту ж фотокартку, що й у тридцять літ, тільки добре підретушовану художником.

— Ви дядю Філю зрозуміли, але трохи складніше, ніж він думав. А він не настільки геніальний, щоб думати прості речі. У них паспорт є, але вони його, як і свої прєлєсті, уже при яскравому світлі не показують. Дядя Філя говорить досить прозоро, чи тут потрібен коментар?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 57

— Коментар зайвий, але, гофмаршале, я належу до тих людей, котрі ніколи не відвідують магазинів з уціненими товарами.

— І даремно. Повірте досвіду, а досвід у дяді Філі, не дай Боже кожному, таки є. Так от, у магазинах уцінених товарів часто є такий дефіцит, який на базарі не купиш. Він туди потрапляє не тому, що поганий товар, а тому, що поганий товарознавець... Раджу подумати... Дядя Філя свого часу був старшим товарознавцем...

— Я у випадковість не вірю...

— І знову ж, як кажуть в Одесі, напрасно.

— Не нагадуйте мені про Одесу.

— Прошу за ізвєнєнія, у вас про Одесу неприємні спогади. Ми з вами колєгі, мсьє, як кажуть у Тулузі. Позолотіть ручку — і дама ваша! — дядя Філя витяг мініатюрний фотоальбом.

— Ваша фототека? За те, що я погортаю, ви теж берете гроші?

— Дядя Філя бере гроші тільки за труд, а гортати мій альбом у моїх руках — це насолода. Тому почнемо скорочуватись, як кажуть стенографісти. Вас вдови не цікавлять?

— І комісійні теж!

— Понятно! Вопросов нєт! Комісійних магазинів ви теж не відвідуєте. І теж, як кажуть в Одесі, напрасно. Можна, дядя Філя з цього приводу прочитає вам лекцію? Вона не така довга, як у товаристві "Знання", бо за це мені таки грошей не платять. Дядя Філя її читає тільки з любові до вас. У вас є щось благородне в обличчі. З такими обличчями, повірте досвіду дяді Філі, в прокуратуру не бігають, в бехесес, між іншим, теж. Дядя Філя з вами ділиться досвідом, бо у вас бачить щось своє, можливо, свою молодість. Ах, скільки дядя Філя передивився висококласних дам...

— Гофмейстер, з мене достатньо лекції. Спогади залиште для когось іншого.

— Ах, таки да! У таких красунчиків свої спогади. Так я й кажу: дядя Філя теж ніколи не бігав у бехесес чи в прокуратуру — його туди запрошували по молодості. У нього не було досвіду. Тепер у нього той досвід є. Тому дядя Філя й каже: як говорять в Одесі, напрасно ви відмовляєтесь від комісійних магазинів. Там теж буває першокласний товар. Його здають туди, тому що він декому не по зубах. Здають, щоб мати з того маленький ґешефт. Туди часто здають імпорт. Такий імпорт у дяді Філі є. Тут коментар потрібний? Дядя Філя дасть пояснення...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 58

— Ви так усім довго й дохідливо пояснюєте?

— Ах, молодий чоловіче. Дядя Філя уже в тому віці, коли йому поспішати нікуди. Йому хочеться наговоритися і надихатись. А тут дендропарк. Чи я щось неправильно кажу? Екзотичні дерева і озон! А окрім того, хіба дяді Філі потрібні гроші? У нього грошей, як у вас, молодий чоловіче, волосся на голові. — Дядя Філя зняв свою сіру кепочку, відклав фотоальбом (поряд стояла плямиста, розписана автографами лавка), тоді розвів руками і показав на свою лисину: — У дяді Філі волосся нема. У природі завжди так: є молодість — нема грошей. Є гроші — нема молодості. Дядя Філя знає: ви хочете мати те й друге. Ви його матимете. Тому дядя Філя вам пропонує стопроцентний імпорт... Слухайте сюди. Стопроцентний імпорт — це закордон. Так, це ті, що народилися за кордоном Києва: Бершадь, Томашпіль, Бердичів, Жмеринка... Але їм у Жмеринці, як, між іншим, і в Бердичеві, уже тісно. Їм, бачите, подавай Європу. Хоч Бердичів не Париж, але він, між іншим, теж у Європі! Але у світі в усьому існує несправедливість... Ах, я бачу по очах — дядя Філя вам набрид. Але в роки його молодості дядю Філю слухали не тільки судді та прокурори... Ви не хочете слухати дядю Філю? Я мовчу, як філе... Вам імпорт не підходить... Ви самі імпорт? З Козятина, Шепетівки, Здолбунова?

— З Вапнярки,— лівим куточком губ посміхнувся Сідалковський.

— Всьо понятно! Вопросов нєт і не будєт! Кірпіча, між іншим, теж. Дядя Філя має око. Вам потрібна постійна прописка і закордон.

— Закордон який? — перепитав Сідалковський.

— Закордон старого Києва — Борщагівка, Оболонь, Березняки.

— У мене квартира в центрі міста, гофмейстер! — взяв дядю Філю за ґудзик Сідалковський.

— Тоді непонятно. Вопроси єсть: що вам потрібно від дяді Філі з вашими фізіологічними даними? Ви можете викласти свою програму про синю птичку із золотою оливкою?

— Оливковою гілочкою, фельдмаклер! — уточнив Сідалковський. — Програма ж моя проста, як ось цей ваш дерев'яний ґудзик на цьому старенькому лейбику. Мені потрібна донечка такого...

— Вопросов уже нєт! Всьо понятно! Вам потрібна така донечка, яка коштує на перших порах копійки, а потім ви підстригатимете купюри...

— Де в нас такі купюри? Дядя Філя!

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 59

"... — Дядя Філя бере гроші тільки за труд, а гортати мій альбом у моїх руках — це насолода..."

(До стор. 57)

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 60

"... Антонія на очах п'яніла..."
"П'яна жінка собі не хазяйка"..."

(До стор. 79)

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 61

— Ах, не кажіть. Ви з Вапнярки, тож дещо розумієте. У вас є теж мільйонери, і вони ходять, як і дядя Філя, в старих лейбиках. У мене є лейбик, але немає дочки — навіть без оливкової гілочки. Ви з Вапнярки! Дядя Філя це бачить по почерку. Вапнярка — не Тулуза, але теж, між іншим, у Європі. Тільки у Вапнярці чебуреки кращі. А в Тулузі їх взагалі нема. Дядя Філя там не був, бо у Європі дядя Філя буває лише періодично, а відпочивати їздить в Азію. Ви думаєте: що в Азії за відпочинок? Але там щось заробити можна. Навіть коли б не хотів. Заставлять! Але мова зараз не про це. Вам потрібна дочка. Дядя Філя думає. Але про себе.

— Слухайте, гофмейстер, зупиніть на мить ріки вавілонські.

— Що у вас за манера — гофмейстер, гофмаклер? Ви постійно ображаєте дядю Філю. Аби не моя щира повага до вас, ви б уже того гофмейстера не бачили, як, між іншим, і своєї, тобто чужої, дочки. Але я до ваших послуг, як казав кат, подаючи петлю на шию. Фотографія перша. Клуб для тих, кому за тридцять, вам таких не дасть. Зріст метр шістдесят вісім. Жіночий батальйон гвардійців. Талія — сімдесят сантиметрів без купальника. Плечі — дев'яносто п'ять з половиною після курорту. Те, що нижче талії, має той самий, завважте, класичний розмір. Ах, таки да, вас не розміри цікавлять, а варіанти... Ось прошу, колишня дружина сина прокурора. Бездітна. Майже дєвочка. Але замітьте, донька судді. Пальчики оближеш! Ось донечка прокурора. Ніяких вад. Має двоє очей — одне голубе, друге каре. На будь-яку моду. Одне батькове, друге материне. Нікому не обидно. Носик маленький, мініатюрний, як бельгійський дамський браунінг. Красуня. Для кольорового телебачення не підходить. Через очі. Інших вад нема... Ось донечка першого референта начальника главку м'ясо-молочної промисловості. Дані майже ті самі. Тільки в талії на кілька сантиметрів більше. Але що поробиш, м'ясо й молоко впливають на талію, і то помітно... Вийде заміж за вас — усе стане в норму... Оця красуня має трохи більше сантиметрів у тій же талії, ніж у плечах. Ну... це на любителя. Ви любитель? Професіонал? — дядя Філя перегортав альбом, не випускаючи його з рук. — Старша дочка заступника завідуючого Дніпровським басейном. Дача з вікнами на басейн. Але не Дніпровський. На свій, власний. Ґанджу ніякого. Тільки при різких поворотах ліву ногу набік закидає. Але вам з нею не танцювати...

Далі дядя Філя, попльовуючи на пальці, перекидав аркуш за аркушем і сипав цифрами та оцінками так, ніби це були його власні дочки.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 62

— А як щодо адреси?

— За адреси дяді Філі платити треба.

— Скільки?

— Дивлячись чия донечка, — нахилив голову дядя Філя. — Директора парку культури і відпочинку — аванс тридцять карбованців. Начальника комунгоспу — стільки ж. Прокурора — сорок, проректора інституту — тридцять п'ять, голови Товариства книголюбів — десять. Це аванс. Складеться благополучно життя — віддячите разом з молодою подружкою. Але хіба тепер народ вдячний? Дядя Філя стільком приніс щастя! А що вони принесли дяді Філі? Відгуки, та й то через раз. Але відгуками ситий не будеш... Будемо працювати на аванс чи тільки на перегляд?

— Поїхали далі, гофмейстер!

— Ви мене постійно ображаєте, але я тільки заради ваших інтересів усе це терплю. Головного лікаря — тридцять, головного ветеринара — тридцять п'ять, головного ревізора — сорок, директора універсальної бази — сорок п'ять. Завідуючого паливним складом — тридцять, начальника контори "Заготскот" — сто карбованців, старшого бухгалтера райспоживспілки — сорок... Я бачу, ви морщите свого красивого носа. Вам потрібен прем'єр-міністр. Є помічник президента...

— Якого президента? — вихопилося у Сідалковського.

— Дядя Філя повинен вас розчарувати. Не того, що ви подумали. Скажіть чесно, кого ви мали на увазі?

— Президент є президент!

— Є він і в дяді Філі. Президент клубу для тих, кому за тридцять. Адреса всього червонець коштує. Вам підходить? Ще є агент держстраху — стільки ж. Директор м'ясокомбінату — сто, комунальної бані — тридцять...

— Стоп! — зупинив п'ятірнею рух дяді Філі Сідалковський, помітивши під адресою найвищі розцінки. — А ці хто, що по двісті п'ятдесят тугриків за адресу правите? Донечки королів, шейхів?

— Це золотий фонд дяді Філі! Вам, молодий чоловіче, він не по зубах. Звичайно, з вашими фізіологічними даними можна б ризикнути, але з вашими кишенями...

— Дядя Філя, без інтриг! У мене природжений порок серця, мені лікарі забороняють хвилюватись.

— Дядя Філя відкриє секрет, але адреси без наявності купюр не дає.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 63

— Давайте поки що секрет, а гроші будуть.

— Секрет тут дуже простий. Перша донечка — м'ясникова, друга — барменова, третя — начальника бензоколонки. Королеви, шахині, дочки підпільних мільйонерів. У них гроші, як і овочі, консервуються...

Сідалковський поморщився. Дядя Філя вловив його розчарування.

— Молодість — дурість. У дяді Філі є досвід. Шукайте грошей — і будь-яка шахиня ваша. Для чого вам президент...

— А іноземки є? Дружина-іноземка — це тепер модно. Уявляєте, коли захотів, тоді й махнув за кордон. До тещі в гості в Копенгаген. Чи в Брюссель. Дружина-іноземка — це засіб пересування чоловіка за кордон, — розмріявся Сідалковський.

— Понятно, вопросов нєт! Адресов, між іншим, таких тоже нєт, — дядя Філя суворо підібрав губи і хутко, мов ілюзіоніст, сховав альбом.

— Ви мене не так зрозуміли, гофмейстер! Я не збираюсь назавжди за кордон.... А тільки... Ну як вам пояснити... Для шику, престижу... Теща з Ліверпуля! Уявляєте, дядя Філя?! Мені б таку, яка була б і за кордоном, і дома...

— Понятно! Вопросов нєт! Заходьте на тому тижні. Дядя Філя для вас персонально щось підшукає...

Він міцно потис руку Сідалковському, допитливо заглянув йому в очі. Мовляв, бачив на своєму віку різних диваків, але отаких...

РОЗДІЛ VI,
в якому розповідається про різкі переміни в душі Стратона Стратоновича, несподіване запрошення, повістку, двох зайців і одного генерала, нові плани Сідалковського на майбутнє, які він ні перед ким не розкривав, навіть перед самим собою.

Крізь напіввідчинені вікна фіндіпошівської курильні Ховрашкевич перший почув постріли вихлопної труби Ковбикової "Волги" і насторожився. Панчішка кінчиками рожевих ніздрів уловив запах перепаленого бензину — і одразу ж із рожевого став синій, як пізній баклажан.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 64

У “Фіндіпоші” вже знали з уст Антоші про те, що Стратону Стратоновичу “фантомаси” дали по шапці й забрали її. Шофер спочатку загадково, навіть зловтішно посміхався, не приховуючи своєї радості від фіндіпошівців. Очі його світилися вогником, яким він готовий був поділитися з будь-ким, не беручи за це карбованця, як за проїзд у автомашині Стратона Стратоновича. Фіндіпошівці принишкли і, чекаючи грому та блискавок, порозбігалися по своїх кабінетах. У коридорах “Фіндіпошу” повисла така тиша, якої не пам’ятали навіть старожили Карло Іванович Бубон і Ховрашкевич.

Коли “Волга”, м’яко погойдуючись з боку на бік, переповзла через бордюри, Ковбик несподівано широко розплющив очі і глянув на рідне, але трохи побіліле від снігу та інею фіндіпошівське гасло: “Дамо кожному громадянинові по шапці!” Він згадав рубрику в газеті “Колос і молоток” (“Дали по шапці!”) і бридливо поморщився. Очевидячки, все це викликало у нього неприємні асоціації. Стратон Стратонович ще раз поглянув на заклик-запевнення, на кожній літері якого дражливо сиділо по пухнастій сніговій шапці, і втямкував за цим усім зовсім інший зміст.

Він вийшов з автомашини, за давньою звичкою тричі крякнув, з хрускотом у плечах випростався, наче після радикуліту чи знятого гіпсу, а тоді, наспівуючи свою улюблену пісеньку без слів, яку фіндіпошівці прозвали “Арією шефа”, попрямував у “Фіндіпош” з єдиним наміром: зміцнити дисципліну і змусити всіх взятися за розум. На глибоке переконання Ковбика, фіндіпошівцям не вистачало ні першого, ні другого.

Піднявшись на другий поверх, Ковбик на самому порозі ледь не збив з ніг Мамуню, який кудись дуже поспішав. Той від несподіванки так перелякався, що замість привітання спитав:

— О, ви вже приїхали, Стратоне Стратоновичу? Це ви?

— А ви що, не бачите? Чи так набралися, що у вас почалися галюцинації?

Мамуня став рожевий, як Панчішка після першої чарки “Рожевого міцного”.

— Боюсь, закінчите ви спецпрофілакторієм, Октавіане! А тоді вам і дядя не допоможе...

Милий, добрий і довірливий, як кролик до експерименту, Мамуня раптом зблід і тихо відповів:

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 65

— А я не пив, Стратоне Стратоновичу...

— А куди ж це ви так рано зібралися? — здивувався Ковбик.

Мамуня ще більше розгубився, не знаючи, що відповісти, але тут, на його щастя, в коридорі з'явився Сідалковський, і Ковбик одразу переключився на нього:

— А-а, аристократ із Вапнярки! А зайдіть-но до мене.

Сідалковський поцінував очима кожух Стратона Стратоновича, перевів погляд на нову шапку й про себе подумав: "Нове життя нової прагне шапки..." І, галантно пропустивши поперед себе патрона, переступив поріг Ковбикового кабінету.

Там уже був Хлівнюк. Упершись короткозорими очима прямо в екран телевізора, дивився міжнародний хокей. Хлівнюк, як і Ковбик, не любив хокею, але, коли наші грали з чехами чи канадцями, він не пропускав жодного матчу.

— Зірка голубого екрана тут як тут, — замість вітання кинув репліку Стратон Стратонович. — Ви що, в моєму кабінеті в хокейні дні й ночуєте?

— Містифікація, — буркнув Клавдій Миколайович.

— Кація, кація, — повторив закінчення Стратон Стратонович. — Ви б краще не про кацію думали, а про роботу й дисципліну.

Він пройшовся у новій шапці по кабінету, ніби даючи помилуватися нею присутнім, і тільки тоді підійшов до вішалки, що стояла в самому куточку. Клавдій Миколайович насторожився, обмацав очима голову Ковбика, його французький кожух, але нічого не сказав. Стратон Стратонович перехопив той заздрісний, як йому здалося, погляд і, знявши кожушок, на якийсь час наче навмисне завмер, тримаючи його в руці, та вже невдовзі повісив на вішалку.

— А ви, Стратоне Стратоновичу, не любите хокею? — поцікавився Хлівнюк, нехотя вимикаючи телевізор.

— Не люблю, — усівшись в крісло, відповів Ковбик.— Не люблю, бо не бачу, за чим вони ото бігають.

Хлівнюк так зморщився, що Ковбику аж страшно стало, і він перевів погляд на Євграфа.

— А ви щось дуже блідий сьогодні, Сідалковський,— глянув на того поверх окулярів.

— Це вікове, Стратоне Стратоновичу. Воно минеться...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 66

— Кубрячили, мабуть, а зараз, напевно, канудить? Чи цілу ніч займалися своєю улюбленою справою? — поцікавився Стратон Стратонович, переглядаючи останню пошту.

— Ні тим, ні другим. Проявляв негативи. — Сідалковський справді каліграфічно написав собі візитку, перефотографував її і цілу ніч друкував, глянцював, висушував та вирізав. Зате візитки вийшли на славу! — Фотосправа, ви ж знаєте, Стратоне Стратоновичу, то моє друге хобі.

— А яке у вас перше, якщо не секрет? — Ковбик натис на кнопку, заховану під столом. Увійшла Зося. — Запросіть-но сюди усіх бухгалтерів. І Карла Івановича також. — Ковбик підвівся з-за столу, як завжди, для впевненості в собі підсмикнув штани і опустився назад у крісло. — То яке там у вас перше хобі?

— Каліграфія, Стратоне Стратоновичу, яка чекає свого застосування...

— Де ж це ви у вік електромашинок і лінотипів можете застосувати свою каліграфію? — Стратон Стратонович раптом згадав напис на стіні. — Хіба, може, в туалеті... То, Сідалковський, не ваша робота?

— Я до такого рівня не падаю! Як ви могли подумати про мене?! — обурився Євграф.

Ковбик його не слухав: поміж купою листів він помітив два незвичайних конверти. Стратон Стратонович квапливо розірвав один з них — там лежала повістка з військкомату. На другому, з білого дорогого паперу, красувався фіолетовий напис, зроблений друкарською машинкою: “Кобилятин-Турбінний. “Фіндіпош”. Директорові Ковбику Стратону Стратоновичу”. Трішечки нижче стояла зворотна адреса, видрукована латиною поліграфічним способом. Стратон Стратонович на мертвих мовах не дуже розумівся, а тому не любив їх. Не те що з патріотичних міркувань, а просто важко було їх читати... У конверті лежала білосніжна, схожа на гарну новорічну листівку, картка. З одного боку в ній було щось надруковане по-польськи (Ковбик здогадався по прізвищу — Осмоловський), з другого — українською мовою. То було запрошення на прийом, влаштований з нагоди приїзду відомого вченого-селекціонера Анджея Осмоловського.

— Ну, це по вашій лінії, Сідалковський, — добродушно посміхнувся Ковбик і передав Євграфу запрошення. — Ваш знайомий у Київ приїжджає. Здається, кілька років тому ви супроводжували його з Вапнярки до рідної столиці. Як ви на це? На баль піде-

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 67

те? — Він так і сказав: “на баль”. — Мабуть, і шляхетні панянки будуть. Панянки — це у вас яке за порядковим номером хобі? А прім один? Чи а прім два?

— Але запрошують вас, Стратоне Стратоновичу, — загорілися неприхованим вогником очі Сідалковського.

— Там просто стоїть “Вельмишановний товаришу”. Коли я був у Парижі, то там писали конкретно: “Дорогий Стратоне Стратоновичу”, — не кліпнувши оком, збрехав Ковбик. — А окрім того, у мене ось повістка з військкомату — і на те самісіньке число. Так що сходіть. Поляків ви давно любите.

— Не так поляків, як полячок, — уточнив Сідалковський.

— От-от! Дивись, ще й женитесь, чого доброго. У вас це швидко виходить. Може, ще й з донькою консула. А не буде її у нього, то ви й до дружини позалицяєтесь. Я вас бачу наскрізь. Тільки дивіться мені там, щоб без цих, як ви кажете... міжнародних ускладнень. Орденів у вас нема, медалей я теж щось не помічав. Так що беріть модну краватку, краще “метелик”, — і гайда. Розкажете хоч, як там було. Бо більше нікого послати. Хіба що Ховрашкевича, але боюсь, що після перших двох чарок польської “Виборової” він їх усіх забалакає, Ще й баль зірве.

— Спасибі, Стратоне Стратоновичу! — вклонився елегантно Сідалковський.— Я вам цього не забуду. Пляшка за мною!

— Ну-ну! — Ковбик удав, що гнівається, а сам не спускав очей з Хлівнюка. — Вип’єте зі своїми сопляшниками... — До кабінету саме заглянув Масік Панчішка. — Ось хоча б з Масіком.

— Так, — мило посміхнувся Масік. — Як ви скажете, Страт Стратич, — не знаючи, про що мова, одразу погодився Панчішка, — так воно й буде!

Потім несміливо, якось боком просунувся Кирило Гаврилович Кнюх — завідуючий спортивно-масовою роботою.

— Дозвольте, Стратоне Стратоновичу?

— А чого ж не дозволити, заходьте. Ми ж не які-небудь бюрократи. Де ж там решта?

Зайшов Іраклій Йосипович Понюхно, завідуючий анкетним відділом, за ним ускочив Октавіан Мамуня. Останнім, як завжди, прибув Михайло Танасович Ховрашкевич, за звичкою удаючи, що тільки екстрений виклик до шефа відірвав його від нагальної справи чи винаходу, на порозі якого він стояв. Ковбик по-батьківськи суворо глянув на нього:

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 68

— Ну, Ховрашкевич просто не може не запізнитись...

Але цієї хвилини іще раз рипнули двері і до кабінету втиснулися, як батько з сином, у чорних чиновницьких нарукавниках по самі лікті Карло Іванович Бубон, незмінний головбух "Фіндіпошу", та його вірний соратник по дебету й кредиту, старший касир (хоч молодшого у "Фіндіпоші" не було) Адам Баронецький-Кухлик.

— Слухайте, — Ковбик несподівано подобрішав, хоч фіндіпошівці чекали від нього крутих висловів.

Він повертів у руках військкоматівську повістку і став оглядати всіх так, як оглядає генерал своє військо перед перевіркою на бойову готовність.

— Повістку з військкомату отримав, — повагом сповістив він і замовк, ніби чекаючи особливої реакції на свою звістку.

Фіндіпошівці сиділи, як авгури. Ковбик підвівся, підсмикнув штани і пройшовся по їхніх рядах гіпнотизуючим поглядом. У декого нерви почали здавати: ніяково завовтузився на своєму місці Мамуня, скрипнув стілець під важким Понюхном. Першим не витримав того погляду Кнюх.

— Мабуть, генерала присвоять, — несподівано бовкнув він.

Стратон Стратонович, що йшов до протилежної від нього стіни, раптом загальмував і різко обернувся до Кирила Гавриловича. Той сидів білий, як конверт із крейдяного паперу.

"Насміхається чи думає всерйоз? — пронизав його колючим поглядом Ковбик. — Ніби говорить щиро. А може, просто з підлабузницьких міркувань. А втім, якщо Кнюх — майор запасу, то чому я, директор Фіндіпошу", не можу бути генерал-майором?!"

— Навряд,— сідаючи назад у крісло, цілком серйозно відповів Стратон Стратонович. — Але чого в світі не буває. Буває, що й коза на козла стрибає. — Ковбик відкинувся на спинку крісла. — Їздив я одного разу з командуючим військового округу... — цю фразу фікдіпошівці вже чули, тільки Стратон Стратонович не уточнив, якого саме округу, — ...на відкриття полювання. Убив я тоді двох зайців. Окрім мене, ні в кого трофеїв не було. Думаю, дай одного зайця віддам командуючому округом. Гадав, відмовиться. Коли ж ні. Узяв. А потім, як посідали ударити по стограмовичу, він і питає мене: "В каком звании состоите, Стратон Стратонович? "Підполковник, – відповідаю, – товаришу генерал". "Пора уже и на папаху переходить". Може, й справді не забув. Ну генерала навряд чи присвоять, а от полковника.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 69

— А то ви так даремно думаєте, — підхопився з-під вішалки Ховрашкевич. — То я знаю такі випадки, коли лейтенантам генералів присвоювали. То я вам зараз розповім про цей епізод. Але перед тим, як...

— Нічого ви не розповісте,— перебив його Ковбик. — Я вас сюди не для епізодів покликав.

— А то ви даремно, Стратоне Стратоновичу, то дуже цікаво. Це мені розповідав сам генерал. Точніше, він лейтенант, але вже генерал. Я, правда, в армії не служив, але з генералами... Правда, не з такими високими чинами, як ви, Стратоне Стратоновичу, знайомий, але й у мене є... Власне, уже нема... Був! Точніше, він є, але виїхав за кордон...

— Жаль, що він вас із собою не забрав. Хоча б на сьогодні, — перебив його Ковбик.

— То ви даремно так, а ми особисто знайомі...

— У спину його бачили? Чи по чарці випивали?

— А то ви даремно так, даремно... Я б вам розповів про цей епізод. Можна сказати, навіть випадок...

— Он у мене вчора був випадок. Усім випадкам випадок! — Ковбик відвернувся од Ховрашкевича. — Старого дурня серед білого дня два молокососи обвели круг пальця, ще й французьку шапку зняли. Перший раз нап'яв на голову. А я їм ще й поміг. А ви кажете, Ховрашкевич, епізод. Оце вам епізод!

— Ну, то не менш цікавий, Стратоне Стратоновичу, — знову взявся за своє Ховрашкевич.

— Я вам от що скажу, Михалку, якщо ви й далі ляпатимете в такому дусі, то мені доведеться замовляти кисневі подушки, щоб освіжити перевитрачене вами повітря... Я вас, товариші, зібрав ось для чого. — Стратон Стратонович запалив цигарку і сів так, ніби позував перед кінокамерою. — Ви знаєте, мабуть, що у Кобилятині почалася шапкоманія. Хто в добротній шапці — тому й справді дають по голові. В такій ситуації тільки Іраклій Йосипович може бути спокійним: він ходить у двох шапках одразу...

— Інтерпеляція, — закопилив губу Клавдій Миколайович.

— А я вам відповім, — глянув на Хлівнюка Ковбик. — Коли на роботу йде, то на голові дорога шапка, а як повертається з "Фіндіпошу", то дорогу ховає у портфель, а стару натягує на голову.

— Метаморфоза, — покивав головою Хлівнюк.

— Фоза-поза в паровоза, — передражнив Стратон Стратонович, кахикнув і повів далі: — Я запросив на нашу наукову нараду і Карла

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 70

Івановича, — кивнув Ковбик на головбуха Бубона. — У нас, товариші, повністю підупала дисципліна. Я б сказав, крива по надоях пішла різко вниз. Отож пропоную: хто віднині запізниться на роботу, тому прогресивки не бачити, як кажанові своїх вух. Сьогодні я вам урочисто заявляю, що гологенезами і гетероформозами більше займатися не будемо. Ніяких гібридизацій, схрещувань і суміжних професій. Кожен займається своєю справою. Наша мета — соціологія. У зв'язку з цим, так мені думається, час і наше гасло поміняти. Так що від цієї хвилини раджу думати над іншим транспарантом. За найкращий заклик — перша премія.

— Соціологією єдиною! — вихопилося у Мамуні.

— Октавіане! — повернувся до нього Ковбик. — Не спішіть поперед батька в ополонку. Хай першим батько вскочить...

— ...І виміряє глибину, — тихо додав Понюхно.

Мамуня перелякався власного голосу і зовсім зник за комірцем сорочки. Тепер він скидався на ховрашка в нірці, який чекав, що піде дощ, а його несподівано облили окропом.

— Турботи соціології — на свою голову, — чинно мовив Хлівнюк, підкреслюючи кожне слово. Йому здалося, що це дуже серйозно.

Ковбик подивився на нього й скривився: "Господи, кого я тільки набрав у "Фіндіпош"?.."

— І оце ви, Клавдію Миколайовичу, збираєтесь очолювати "Фіндіпош"? — ще раз згадав він анонімку і подумав: "Хто ж, крім нього, міг її написати? Тільки той, хто мітить на моє місце!"

— Аутодафе! — підскочили від здивування брови у Хлівнюка. — Хлівнюкові вже нічого робити у "Фіндіпоші". Хлівнюка виживають. Абасандо!

— Хто вас там виживає? Ви ж уже немолодий чоловік. Ви ж не Мамуня. У вас же постава. Голос! Папаха на голові. Під рукою тека. Солідний чоловік. Хто вас у шию гонить? Зараз розійдемось по кабінетах — і думайте собі на здоров'я! Але не за сіцілійською системою... — натякнув він на любителів шахів. — Товаришу Аякс, — звернувся далі до Сідалковського, — де це ваш брат по духу Грак? Я вже третій день не бачу вашого віце-ад'ютанта. І вдома його немає, як сказала мені Зося. Що ви удаєте, ніби нічого не розумієте? Воно ще хоч не сидить?

— Учора ще не сиділо, — в тон йому відповів Сідалковський. — З міліції поки що повідомлень не було.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 71

— У мене було одне повідомлення... Ви, товариші, можете розходитися по кабінетах, — звернувся він до решти. — Так от, у мене було одне повідомлення, — продовжив Ковбик, коли всі вийшли, — що ви з Граком шукаєте собі багатих наречених. Чи, як ви там висловлюєтесь: мар'яж де резон... Так от, ви собі резоньте, поки не дорезонились. А Грака залиште в спокої. У нього є інше завдання: треба якнайшвидше підшукати місце для будівництва. Будуватимемо новий "Фіндіпош". Це приміщення йде під якесь новостворене товариство: по захисту раків чи сибірських рябчиків. Поки що не знаю... А тепер по кабінетах, — скомандував Ковбик. — Алюр три хрести!

Сідалковський залишив кабінет Стратона Стратоновича і відчув, що його нараз покинуло почуття гумору. "От звідки з'явився дядя Філя! Грак міняє прописку і жінку. Ну, Граче, я покажу тобі дядю Філю!"

У приймальні він ще застав Бубона. Той регулярно брав з нього аліменти, Сідалковський платив йому за це регулярним глузуванням.

— Хотів вас запитати, Карле Івановичу, ви й досі посилаєте дитину на музику?

— А що таке, шановний? — насторожився Бубон.

— Не калічте дитину. Повірте моєму досвідові...

— Може, у вас і є досвід, шановний, тільки не у вихованні дітей....

— Давайте хоч сьогодні без натяків, Карле Івановичу. У мене такий радісний день!

— Що ж у вас за день? Черговий раз одружуєтесь? Чи вас змушують до цього?

— По секрету скажу. Нахиліться ближче, — притягнув його до себе Сідалковський. — Тільки це суто між нами! На дипломатичний прийом запрошений....

— Так я вам і повірю! Що там, у Києві, нема більше кого запрошувати, тільки вас? Стільки шановних людей!

— Карле Івановичу, ви мене ображаєте! Адже щойно ви й на мене казали "шановний". Навіть двічі.

— Я так на всіх кажу. На вас сказав би малошановний, та не... Як вам сказати? Слова потрібного не підберу...

— Ваша культура вам не дозволяє...

— От-от, культура! Совість моя не дозволяє так казати! Що ви там за дитину хотіли сказати, бо я вже йду?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 72

— Не посилайте її на музику. Не вірите моєму досвідові, повірте досвіду дяді Філі...

— А хто такий дядя Філя? Ваш друг, приятель?

— Як, ви не знаєте дяді Філі?! Це президент підпільного клубу "Навіки разом". Торгує найкращими адресами, його знають усі. Навіть у прокуратурі республіки, куди час від часу запрошують на ділові побачення.

— Не морочте мені голови, шановний! Мені ніколи. Ідіть транспарант придумуйте. Гроші не пахнуть.

— Я це знаю. Так от, дядя Філя має і досвід, і гроші. До речі, ні перше, ні друге йому кишень не обриває, — натякнув Сідалковський на Бубонові кишені, в яких Карло Іванович завжди щось виносив з "Фіндіпошу": то папір, то клей, то кнопки, то чорнило, то навіть електролампочки.

— Йдіть ви до біса! — Карло Іванович круто повернувся, але, заінтригований дядею Філею, все ж не чинив опору, коли Сідалковський нахабно схопив його за нарукавник.

— Я той досвід дяді Філі хочу передати вам, Карле Івановичу. Не мучте дитину фугами й сонатами! Мені ж уже, гадаю, дядя Філя не знадобиться, — він показав на білосніжний конверт. — Бачте, не "шановний", а "вельмишановний" пишуть! І звідки? З кон-суль-ства! — збрехав він, не кліпнувши жодним оком.

— Вам? І з консульства?

— Мені! Так от, зважте, я за досвід грошей не беру. Мені достатньо того, що ви даєте під звіт, і я в цьому відчуваю усю вашу любов до себе...

— Шановний, де ваш досвід?

— Не досвід, Карле Івановичу, швидше порада: не робіть з Музи піаністки. Хай краще йде королевою бензоколонки чи в кондитерську школу при ресторані. У неї завжди будуть солодкі тістечка і свіжий торт, Повірте мені, там більше варіацій, ніж у сучасній музиці. Як, до речі, і в бухгалтерії...

— Ви таки хам, Сідалковський! Я в цьому ніколи не сумнівався...

— Карле Івановичу! Не підкреслюйте мені цього. У мене ж незакінчена вища...

— Бабусі, шановний, скажете... Я знаю... Тільки дурником прикидаєтесь!

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 73

— Але я виховувався у старенької гувернантки дореволюційного походження. Тож і не дивно, що в мене стільки пережитків. А ви ж людина сучасна. І з спецосвітою. Така посада! Народилися у вік розщеплення атома і схрещування ондатри з їжаком, і так висловлюватися?!

Бубон ішов коридором, щось бубонів і відмахувався від Сідалковського, як старий вгодований кінь від надокучливих мух. Євграф не відставав ні на крок.

— Невже не можна простіше? Ви могли сказати те саме, але іншими словами, я б зрозумів. Розумному досить. Скажімо, так: "Сідалковський, ви один із синів Ноя". Все ж таки м'якше... — У Сідалковського був піднесено-щасливий настрій, як у людини, котрій сказали, що на неї чекає величезна спадщина по смерті дядечка.

Бубон раптом зупинився і повернувся всім корпусом до Сідалковського.

— Синок, — по-батьківськи сказав він. — Тобі що, нічого робити? Доросла ж людина, платиш аліменти...

— Це розуміти як моє досягнення чи як промах?

— Розумій, шановний, як хочеш. Але тобі вже давно пора взятися за розум. Треба, поки не пізно...

— Ви певні в цьому, Карле Івановичу? Мої університетські викладачі переконували мене в протилежному: головне — палітурки, а розум на сьогодні — не дефіцит.

— Сидів би ти, працював тихо, шановний. А ви всі божеволієте від нудьги. Краще ондечки транспарант придумав би. Поки гроші на премію є...

— Вашу пропозицію приймати як спецзамовлення, чи це входить у зарплату?

— У зарплату, шановний, у зарплату, яку вам і так даром платять!

— По зарплаті я давно перевиконав норму, Карле Івановичу. А ви все ж подумайте про Музу. Я хочу, щоб у вас була спокійна і забезпечена старість.

— Про мою старість держава потурбується, пройдисвіте, — буркнув Карло Іванович і сховався по той бік бухгалтерських дверей.

У коридорі туди й назад, ніби розмотуючи невидимий клубок ниток, снував з цигаркою в зубах Ховрашкевич. Він глибокодумно морщив чоло і так димів, що складалося враження, ніби коридором пересувається спеціальний агрегат з димарем. Великий фіндіпо-

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 74

шівський мислитель думав. Але не про транспарант. Він міркував, чи не час уже організувати у "Фіндіпоші" ще один відділ, який вивчав би методику знімання шапок.

РОЗДІЛ VII,
в якому розповідається про усмішки, котрі заміняли перепустки, новоспеченого графа, голландський кожух і ондатрову шапку, "вельветового хлопчика", Антонію, панбархатні губи, рожеву фантазію і посмішку долі на кінчику угорського фломастера.

Блискуча усмішка, як у молодиків на вітринах столичних перукарень (що постійно адресувалася тільки секретаркам установ та організацій і завжди слугувала Сідалковському за найкращу перепустку до кабінету начальства), цього разу спрацювала так само, як безвідкатна гармата. При вході до приміщення, де відбувався прийом, швейцар йому чемно вклонився і навіть не поцікавився візиткою-запрошенням.

По сходах, устелених справжнім килимом-доріжкою, Євграф піднімався, як персона грата, кандидатура якої не викликала ні в кого заперечень щодо її акредитації на цій території.

У великій залі, аж десь під круглою люстрою, зависла тимчасова тиша.

— Граф Сідалковський! — з іронією оголосив сам Осмоловський, помітивши давнього знайомого й на хвильку забувши про помпезну урочистість і прийом.

Сідалковський галантно вклонився, як це роблять актори в кращих фільмах, і одразу ж увійшов у роль, з якої майже ніколи не виходив. Осмоловський, щиро посміхаючись у свої пухнасті й руді, як у кота, вуса, підійшов до Євграфа і поплескав по плечу.

— Вітам вас, граф! Вітам! А де, пшепрашам, Стратон Стратонович, отой кумедний чолов'яга?

— Схрещує, — відповів, посміхаючись, Сідалковський. — Але цього разу шапку з папахою. Бо вважає, що вище папахи тільки небо і...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 75

— О, ви, як завжди, є оригінал! Чи, як ви кажете, копія, яку не відрізниш від оригіналу, — ламаною українською мовою заговорив Осмоловський.

Сідалковський вдячно до нього усміхнувся: таки, бач, не забув фрази, кинутої мимохідь під час першого знайомства.

— Пшепрашам, роздягайтесь. Почувайте себе, як тоді в купе. Ви мій гість, я вам дуже радий!

Не встиг Сідалковський йому щось відповісти, як немолодий чоловік, очевидно, хтось із обслуговуючого персоналу, взяв його елегантний голландський кожушок та ондатрову шапку, куплені Ією на товчку, і відніс у гардероб.

Позаду Сідалковського, відбиваючись у великому, на всю стіну, дзеркалі, сновигали туди-сюди чорні й сірі костюми. Але сьогодні вони чомусь видалися Євграфові чорними фраками. Серед них лише один знаменитий український поет, прізвище якого Сідалковський забув, хоч добре знав його в обличчя з телеекрана, мав чорний, як оксамит, піджак, та й то ніби знятий з плечей старшого брата, який висів на ньому, як на молодшому. Фраки, заклавши руки за спини, ходили поважно й чинно, наче добрі пінгвіни на вичовганій до блиску кризі. Між ними білими та рожевими букетами цвіли і духмяніли довгі бальні сукні жінок.

Сідалковський був у своєму вельветовому костюмі англійської фірми “Лейвіс”. “Вельветовий хлопчик”, – підморгнув дзеркалу він і згадав, що саме так його прозвала Антонія — дружина Клавдія Миколайовича Хлівнюка, колишня перша красуня Кобилятина-Турбінного.

Перед його очима пропливла ця вродлива жінка з такими пишними формами, як у паски, випеченої райспоживспілківською пекарнею на Великдень. Чомусь згадалося перше побачення з нею на пероні Кобилятина-Турбінного...

— Ніщо так не зближує людей, як переповнений перон і відсутність електрички, — підійшов до неї Сідалковський. — А особливо тісні двері й переповнене купе... Ви когось чекаєте? — уточнив діловито.

Вона, як здалося Сідалковському, вивчаюче й водночас безцеремонно зміряла його своїм удавано байдужим поглядом, що падав з її великих, сірих, з інтригуючою поволокою очей, різко, майже зле відповіла:

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 76

— Нікого!

— До цього моменту, — самовпевненно відповів він. І тут же, щоб не ускладнювати ситуації, похапцем додав: — Я розумію, електрички. Я її теж чекаю...

— Уявіть собі, а я — чоловіка! — кинула незнайомка, але очей від нього не відвела.

— Рідного, як брата?!

— Уявіть собі!

— Хто ж на пероні чекає рідного чоловіка? Рідних чоловіків чекають біля пульту на кухні. Чи ви саме той рідкісний виняток, який у нашій природі вже не трапляється?

— Уявіть собі, трапляється!

— Дисонанс, як сказав би мій колега по роботі Клавдій Миколайович Хлівнюк.

Жінка раптом різко повернулася до нього усім своїм контрастнорельєфним корпусом, розширила й без того округлі великі очі, ледь облямовані імпортною фарбою й тінями, і спалахнула, як червоне око семафора.

— Ви що, за мною слідкуєте?

— Уявіть собі, — наслідуючи її, довірливо посміхнувся Сідалковський. — І вже давно.

— Вас Клавдій Миколайович підіслав?

— Са депан! — звів вище брови Сідалковський. — Клавдій Миколайович?! Ви знаєте Клавдія Миколайовича?

— Уявіть собі, я його дружина.

— Ан флягран далі! — мовив Сідалковський, звертаючись до голубого неба. — А ви уявіть собі, що я його співробітник. Ви помітили? Я кажу “співробітник” і не підкреслюю слово “товариш”...

— Отже, ви все знаєте?..

— Не все, але про дещо здогадуюсь. Наприклад, про те, що ви найкраща жінка Кобилятина-Турбінного.

— Ви усім такі компліменти кажете?

— Фасон де парле. У мене така манера, але я цим не зловживаю, як ваш чоловік...

— Я відчуваю, ви не любите мого чоловіка? Тільки щиро...

— Якщо щиро, то не люблю. Але про вас... Про вас я цього сказати не можу...

Хлівнюкова дружина нервово оглянулась, пересвідчилась, що об’єкт її чекання ще десь за горизонтом, і вже трохи м’якше вимовила:

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 77

— Я на пероні не знайомлюсь.

— І даремно. Уся Європа вже перейшла на перон. Ви відстаєте від моди. З модою, як і з чоловіками, треба завжди йти в ногу. Тим більше, такій милій жінці з такими прекрасними формами, заради яких я, не задумуючись, пішов би на дуель, якби їх сто років тому не відмінили.

— Ви багато говорите. Це вам шкодить!

— Розумному досить, я все зрозумів. Я закруглююсь, як сказав мій колега Понюхно, вливаючи в себе п'ятнадцятий кухоль пива. Але якщо ви прийшли сьогодні попрощатись з каскадером Клавдія Миколайовича, то без вагань зробіть це і пам'ятайте, що у вас є такий надійний резерв, як я, Сідалковський.

— Ви Сідалковський?! — перепитала вона, ніби перед нею стояв не звичайний фіндіпошівець, а наймодніший співак сучасної естради.

— Уявіть собі, — продовжуючи наслідувати її, посміхнувся він. — Отже, до завтра. На цьому самому місці. Оревуар!

— За кого ви мене маєте?! — ледь чутно сказала вона, помітивши, що на них почали звертати увагу пасажири.

— За жінку, — нахилившись над її маленьким вушком з бірюзовою сережкою, тихо прошепотів він. — За найкращу жінку, яку до цього часу мені довелося зустрічати.

Сідалковський кивнув головою, ще якусь мить постояв і стрибнувши на підніжку електрички, наостанок махнув рукою. Точніше, самими лише пальцями, бо до Антонії уже підходив якийсь здоровило. Антонія зрозуміла делікатний жест Сідалковського і вдячно, багатообіцяюче усміхнулася. Євграф розправив плечі й неквапно попрямував у вагон. Фортеця ще не впала, але облога вже розпочалася. Перефразувавши Хлівнюкову сентенцію ("Кохання — це добре, а вірність краще"), сказав сам до себе: "Вірність — це добре, а кохання з чужою жінкою ще краще. Хлівнюк амікус, але ж вона мені мила..."

Сідалковський підійшов майже впритул до дзеркала, щоб підправити свою зачіску, тимчасово порушену ондатровою шапкою. Він робив це так майстерно і обережно, ніби під його руками була не власна голова, а коштовна реліквія. Євграф милувався собою, а згадував Антонію...

Наступного дня він ще здалеку вгледів її у фіолетовому промінні призахідного сонця. Жінка нервово міряла перон і час від часу кидаючи погляд на годинник. Часу мала обмаль, як на курорті, отож необхідно було поспішати.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 78

“Час обмежений, а бажання безмежні”, – подумав про неї Сідалковський, а вголос мовив:

— Ніщо так не зближує людей, як кожна наступна зустріч. Чи не так? Вашу ручку, мадам. — Сідалковський артистично взяв кінчики її коротких, пухкеньких, щедро наманікюрених пальчиків і підніс до своїх, як він казав, панбархатних губ. — Ваш Сідалковський біля ваших ніг! Звати Євграф!

— Антонія! — мило посміхнулася вона, не спускаючи з нього (принаймні Сідалковський у цьому вже був упевнений) закоханих очей. — Так от який ви!

— Ви розчаровані?

Вона заперечливо похитала головою.

— Чоловік мені багато цікавого про вас розказував.

— І все погане?!

— Я сказала: ці-ка-во-го-о!

Підійшла електричка. Сідалковський, м’яко і знову ж таки красиво підтримуючи її за лікоть, підсадив на східці. Антонія не пручалась і не цікавилась, куди вони їдуть. Відчувалося, що їй якнайшвидше хотілося залишити цей знайомий до найменшої щербинки кобилятинський перон...

Того дня вони відвідали кафе “Хрещатий Яр”, і того ж вечора, коли Хлівнюк чергував у “Фіндіпоші”, Антонія поїхала до Сідалковського. Вони пили болгарський коньяк “Злачен котва”, який Сідалковський любив за гарно намальований морський якір. Потім він цідив їй ще й “Пліску”, але з французької пляшки з етикеткою “Наполеон”. Антонія довірливо смакувала, не спускаючи своїх допитливих волооких очей з Сідалковського, Він відповідав їй взаємністю, сипав компліментами, годував її лимонними дольками, вправно обгортаючи їх тоненькими шматочками голландського сиру. Запивали кавою по-європейськи, а закушували поцілунками. Антонія час від часу пригублювала коньяк і запевняла Сідалковського, що вона від того стає тверезішою, ніж тоді, коли взагалі буває тверезою.

— Ви створені не для Хлівнюка, Антоніє, — вбивав він кілочки в її голову і відчував, що вони глибоко заходять їй у серце. — Ви створені тільки для двох осіб у цьому убогому світі...

— Для кого ж, мій вельветовий хлопчику? — Антонія була на кілька років старша за Сідалковського і, очевидно, мала усі підстави на таке звертання, хоча паспорта йому не показувала.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 79

— Для молодого Бога і для мене. Але Бог на небі, а я вже майже на тахті... Користуйтесь тим, що зручніше, швидше і ближче, як закликають реклами Аерофлоту...

— Де ти був раніше, мій вельветовий хлопчику, хоча б років сім тому?

— У Вапнярці! Це на кордоні між Томашполем і Крижополем, — простяг він до неї руки і обійняв за податливі плечі... — Коли у Європу в'їжджаєш, то це одразу наліво...

Вона встромила цигарку прямо в склянку з коньяком і, грайливо торкаючись лимонною долькою його губ, щось тихо шепотіла, але з усіх її слів Сідалковський чув тільки "мій вельветовий хлопчику", до решти він уже давно не прислухався. Ніжно пригорнув її до себе, професійно обняв за стан і, не даючи їй опам'ятатися, говорив у темпі гарячі й безкоштовні слова, що їх казали всі коханці світу в усі віки всіма існуючими й неіснуючими мовами. Вона не пручалась. Тільки важко дихала на нього запахом "Золотого руна", лимонними дольками і ще чимось близьким і знайомим Сідалковському. Він від того п'янів і казав: "Розум бере антракт, завіса опускається, серце розпочинає виставу".

— Як ти красиво говориш, мій вельветовий хлопчику, — ловила губами повітря Антонія. — Мене так ще не голубив ніхто, мій вельветовий...

— Костюм! — вмощуючись зручніше, мовив Сідалковський. — Костюм вельветовий! А хлопчик, як завжди, натуральний! На сто відсотків, як казали в епоху вовни і домотканого полотна.

— Сідалковський, — шепотіла вона, — Сідалковський... Боже, який ти милий і який ти наївний! Який ти старомодний і який ти ще хлопчик...

Антонія на очах п'яніла. Сідалковському завжди не подобалося, коли жінки перебирали міру. Але він пам'ятав і улюблену сентенцію Кнюха: "П'яна жінка собі не хазяйка"...

— Який ти наївний і який ти ще хлопчик. Вельветовий хлопчик...

— Ма шер! — поплескував її легенько по розпашілих щоках і цілував у напрочуд маленькі і гарні вушка. — Ви поспішаєте з висновками. Це слід казати де-факто, а не де-юре, а по-нашому — після завершеного...

Покінчивши із зачіскою, Сідалковський відступив назад, щоб оглянути себе всього: від черевиків до голови. І раптом відчув, що

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 80

його вельветову спину пропікає чийсь гарячий погляд. Він різко обернувся і побачив, що недалеко від нього, біля пурпурової оксамитової гардини, з фужером червоного вина в руках стоїть молода полька з довгим рівним носиком і гарно обрамленим бузковою помадою напіврозкритим ротом. Вона й справді пронизувала його великими опуклими очима, як свого давнього знайомого, котрий удає, що не впізнав її.

Євграф елегантно вклонився, водночас даруючи їй новий варіант своєї посмішки, що найкраще вписувалася в цю обстановку. Незнайомка відірвала від фужера руку і подала йому, як візитку. Він прийняв цей дарунок, прикладаючи свої товсті губи до її тоненької білої ручки з синіми прожилками, що нагадували річки на контурній карті, відрекомендувався:

— Граф Сідалковський!

— Я це вже чула, — гарною українською мовою відповіла вона, трохи шепелявлячи. Потім прикрила фужером свій гарячий, як перестиглий бутон голландського тюльпана, ротик. — А серйозно?

“Щось негаразд із зубами, — подумав він. — Бо ніхто так скупо і приховано не сміється, як красиві жінки з поганими зубами”.

— Серйозно? — перепитав Сідалковський. — Особистий секретар-референт директора “Фіндіпошу” Стратона Стратоновича Ковбика.

— Ядвіга! Ядвіга Капітульська. Випускниця факультету журналістики. З Варшавського університету, — вимовила вона ротом, який (Сідалковський нарешті зрозумів) ніколи до кінця не закривався. — Тут на практиці. Вивчаю українську мову. Родичка Анджея Осмоловського. Небога.

— У такому разі я подвійно щасливий! Вважайте, що ми з вами, Ядвіго, знайомі з самого дитинства. З того часу, коли воно проходило у далекій Вапнярці, а уроки з французької — на квартирі у старої бабусі-гувернантки...

— Це я одразу визначила.

— Що саме? — беручи Ядвігу за тоненький тендітний лікоть, насторожився він.

— Що вас виховувала гувернантка.

— О, так! Це, між іншим, одразу впадає в око. Мені від того, повірте, так незручно, що я намагаюсь інколи показати себе маловихованим, але останнє мені дуже рідко вдається. Сила звички — сила інерції...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 81

Капітульській цей жарт сподобався. Сідалковський цвів, як ранній бузок у ботанічному саду. З перших же хвилин він вписався в публіку на прийомі і поводив себе так, ніби був сином повіреного з дипломатичного корпусу. Що ж, талант — усюди талант!

Сідалковському під час прийому сподобалося все: невимушений офіціоз, легенький а ля фуршет і, звичайно, розкішні дами, які пропливали повз нього, наче білі й рожеві лебеді з голубими, карими, зеленавими очима. Вони пронизували Сідалковського різнобарвними поглядами (так здавалося йому), декотрі злегка рожевіли й віталися з ним точнісінько таким кивком голови, як і з Осмоловським.

З-за пурпурових і салатових гардин ледь чутно лилась фантазія з полонезів, польок і мазурок. "Рожева фантазія", — думав Сідалковський і саме сьогодні як ніколи був щедрий на відкриті й довірливі посмішки, дарував їх наліво й направо, ще не знаючи, кому ж конкретно й остаточно їх адресувати. Його стрункий і граціозний торс, встромлений у темно-синій вельветовий костюм з червоною емблемою-квіткою на лівій нагрудній кишенці піджака, пропливав по-офіцерськи струнко й невимушено крізь жіночі ряди і гарно контрастував на тлі білої сукні Капітульської. Ядвіга уже припала йому до серця, але він ще не до кінця в цьому впевнився і про всяк випадок шукав резервний варіант. Поки що він дивився на великий білий шиньйон (так він вважав) Ядвіги Капітульської, схожий на перуку Наполеона Бонапарта. Її розкритий ротик весь час демонстрував двоярусний ряд гарних зубів, що стояли дружно й міцно.

— Ви давно були в Монте-Карло, граф? — посміхаючись, запитала Ядвіга.

— Я не люблю Монте-Карло, — прийняв перший випад Сідалковський. — Гральні будинки, казино, оголені дами з відстиглими персами і дуже кам'янистий пляж...

— О! — ще ширше відкрила й до того розтулений ротик майбутня "прес-аташе Ядвіга", як прозвав її Сідалковський.

— Мені більше до вподоби Ніцца! Люблю Ніццу, – замріяно закотив очі Сідалковський, ніби згадував білокрилі яхти, блакитне небо і далекий обрій, по якому котилися й котилися то зеленаві, то бірюзові хвилі. — Приморські Альпи, — продовжував він, ніби смакуючи. — Лазуровий берег, фешенебельні ресторани і чудесні анчоуси в ананасовому соку...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 82

— А ви диво, Сідалковський!

— У цьому, між іншим, ніхто з-поміж моїх знайомих не сумнівається.

— Ви диво, — повторила вона і ледь помітно торкнулась його руки.

Очевидно, і їй сподобалася ця гра "у графа", з легкою іронією підтримана Осмоловським. Це, певно, було те маленьке розслаблення від тягучого офіціозу, який панував тут до приходу Сідалковського.

— Ще п'ять хвилин, граф, — шепнула вона йому на вушко, — і я почну у вас закохуватися.

— Даю вам десять, — обвів Сідалковськии поглядом залу — нічого кращого за Ядвігу тут поки що не було. — Даю вам десять, і вважайте — навіки разом. Засікайте час. А якщо серйозно, то я ціную вашу вражаючу, як стріла амура, чутливість. — Він уже не давав їй опам'ятатися, бо знав: несподівана атака завжди виграшна.

Ядвіга трохи порожевіла, але під чималим шаром пудри Сідалковський того не помітив.

— Ніщо так не зближує людей, — викинув Сідалковський, немов рятівне коло, свою улюблену фразу, — як ось такі вечори і марочний французький коньяк...

— Це не французький, — шепнула йому на вухо Ядвіга. — Це ваш, український...

— Сподіваюсь, не одеський? Одеського принципово не п'ю! — Сідалковський глянув на стіл, заставлений тарілками з бутербродами, рибою, свіжими парниковими помідорами й огірками. Окремо на яскраво розмальованій таці стояли високі кришталеві чарочки, по вінця наповнені бурштиновою рідиною. Узяв маленьку чарчину, подав Ядвізі. Вона кивнула головою на фужер, але Євграф залишив його собі. — За вас, панно Ядвіга! — також нахилившись над її маленьким вушком з сережками-цяточками у мочках, прошепотів він.

— За вас, граф! — теж пошепки відповіла вона.

Сідалковський випив, ще раз оглянув залу. Конкуренток не було. У нього раптом почало по-справжньому плавитися серце. Він міг закохуватися, як дитина, котрій щоразу підносять нову іграшку і вона вже не знає, яка з них краща.

"А вона нічого! — заспокоював сам себе Євграф. — Струнка, довгонога. Талія а ля оса. І головне... — Сідалковський ніяк не хотів сам собі признаватися в цьому. — Хіба я не заради такої вивчав альбом

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 83

"... Сідалковський цвів, як ранній бузок у ботанічному саду..."

(До стор. 81)

"... Стратон Стратонович ... вилетів із санчат і, .. потонув у глибокому снігу..."

(До стор 91)

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 85

дяді Філі? Дружина-іноземка! Тепер уся Європа... — тут він обірвав сам себе. — Жаль, мати померла. Ні перед ким і похвалитися. Дочка відомого зарубіжного вченого... Ну, не дочка — небога. Яка різниця! Все одно родичка. Невже й вона закохалася в мене?"

Піт оросив його чоло. Коньяк без закуски робив свою справу. Стіл по-європейськи Сідалковському не подобався. "А ля фуршет, а ля фуршет! Тільки назва гарна, а до стола не дотовпишся. А якщо й дотовпишся, то все уже розібрали... У нас краще. Кожному дають, що тобі належить, а тут..." Він поліз рукою в кишеню, щоб дістати носовичок, але несподівано відчув там аж три ключі: ключ від серця Ядвіги, ключ від французького автомобіля "пежо" (чому саме "пежо", а не "ситроена" — Сідалковський над цим не задумувався, лише ловив себе на тому, що після повернення Ковбика з Парижа чомусь полюбив теж усе французьке і поводився так, ніби він був у Парижі, а Стратон Стратонович безвиїзно сидів у Кобилятині) і ключ від заміської дачі десь у районі Пущі-Водиці чи Кончи-Заспи. "Мар'яж де резон" — навіть такий вислів є. Чому б мені його не здійснити на практиці? Сказано — зроблено. Геть Ію, геть Антонію! Геть... Хто там ще в мене на даному етапі є чи в найближчі дні буде?.."

Обличчя від цих думок спалахнуло так, ніби на нього впали усі промені призахідного сонця, що так щедро відбивалися на широких вікнах будинку. Тільки тепер, тільки зараз, принаймні в ці хвилини, він думав саме так. Думав, що вперше за багато років він ступив на ту стежку життя, до якої йшов через Вапнярку, Кобилятин-Турбінний, "Фіндіпош", будинок Карапєт і альбом дяді Філі. Йшов різними шляхами й дорогами часто манівцями, без керма й компаса, сподіваючись на попутний вітер. Земля під ногами лежала тверда й рівна. Точніше, то був добре навощений паркет, який підносив його на сьоме небо, у ті позахмарні замки, де цвіли, як думав він, сади Семіраміди і жили маленькими зграйками божественні сині птахи з оливковими гілочками в дзьобиках...

Давно стихли мазурки й польки, полонези й вальси, виголошено офіційні промови, вже хтось із гостей підняв келих і запропонував традиційний тост за дружбу.

— Я категорично проти, — несподівано прорізали тишу слова Сідалковського.

Ядвіга випустила від переляку руку, а Осмоловський, що якраз підносив чарку до рота, зупинив її на півдорозі. Зала завмерла.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 86

Перелякана тиша забилася десь аж під стелю і причаїлася на карнизі.

— Я проти, — повторив Сідалковський, даючи можливість жінкам помилуватися собою, а чоловікам навпаки — зненавидіти себе. — Я колишній моряк торгового флоту. Одного разу ми вимушено зайшли в Порт-Морсбі, куди притягли на буксирі торговельну англійську шхуну, що зазнала аварії. На честь цієї події англійські моряки влаштували нам невеличку вечірку. Пам'ятаю, наш капітан виголосив оцей гарний і добрий тост: "За дружбу". Перекладач Костя Шаврик із Одеси переклав, але англійці стояли, мов скелі на мисі Доброї Надії, і ніхто з них навіть не ворухнувся. Костя вдруге повторив переклад тосту. Моряки стояли, як укопані в мол сваї. І тільки після третього разу один з них чистою російською мовою сказав: "Сер, перш ніж випити за нашу дружбу, ми п'ємо за її величність королеву Англії!" Товариші, перш ніж випити за дружбу, я пропоную випити за королеву сьогоднішнього прийому Ядвігу Капітульську! — Сідалковський елегантно вклонився і випив, більше не розраховуючи ні на закуску, ні на оплески.

— Браво! Бравіссімо! — раптом вигукнули присутні, а Осмоловський, мило посміхаючись, заплескав у долоні.

— Заради вас я готовий і на "біс"! — мовив Сідалковський і взяв ще одну чарку.

— Спасибі! Дякую! — зашарілася Капітульська і ледь пригубила фужер з червоним, як її губи, вином.

Сідалковський відчув, що після його тосту погляди на нього змінилися: чоловіки дивилися заздрісно, жінки — з неприхованою неприязню. Особливо ті, котрі мали менше років, ніж Ядвіга, але більше шансів на успіх у чоловіків. Але то були свої жінки, вітчизняні, а Сідалковський не так високо цінував якість, як імпортну етикетку.

Капітульська, зробивши ледь помітний кніксен, попросила пробачення і залишила Сідалковського наодинці з фужером. Він узяв нарешті тарілочку і почав накладати салат типу "олів'є", але, здається, з горіхами, потім потягнувся до бутерброда з сиром, але не встиг надкусити його, як чиясь сильна чоловіча рука взяла його вище ліктя і, подаючи йому ще одну чарчину з коньяком, запропонувала:

— Дозвольте випити з вами!

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 87

— Цо занадто, то не здрово! — згадав польську поговірку Сідалковський, подумавши, що перед ним ще один поляк з хвацько закрученими вусами.

Волохата рука, що пропонувала Сідалковському чарку, належала невеличкому кремезному чоловікові з кругленьким, висунутим уперед черевцем на невеличких рівних ніжках, по яких спадали трохи закороткі картаті штани-дудочки. Сідалковський одразу подумав: "Конкурент, хоча уже в тому віці, коли пора займатися мемуарами й самоаналізом". Все ж цокнувся, випив і від задоволення крекнув, як це завжди робив Ковбик.

— Радий з вами познайомитися, — подаючи візитку, відрекомендувався незнайомий: — Жерех. Веніамін Олександрович Жерех. Завідуючий канцелярією...

Жерех не договорив. Підійшла Капітульська і, взявши Веніаміна Олександровича під руку, запитала:

— Ви вже познайомилися?

— Так, — кивнув Сідалковський і собі поліз до кишеньки, бо ні перед ким не любив залишатися в боргу.

Він якийсь час мовчки розглядав візитку Веніаміна Олександровича, потім витяг свою, одну з тих, що ніч видруковував на фотопапері.

Жерех простягнув на всю довжину своєї короткої руки візитку Сідалковського і так, здалеку, почав ретельно вивчати її. "Короткозорий чи дурня корчить?" занепокоївся Євграф.

— Це ви самі? — раптом запитав Веніамін Олександрович, від здивування звівши вгору пофарбовані брови.

— Не зрозумів! — удав Сідалковський.

— Це ви самі так оформили свої візитки?

— Так! Звичайний угорський фломастер і власна каліграфія! — Сідалковський зрозумів, що критися йому було нічого. "Чорт забирай цього Жереха! Так ще, чого доброго, доведеться пекти раків перед Ядвігою", — розізлився він.

— Ви тільки гляньте, Ядвіго, – не звертаючи ніякої уваги на "графа Сідалковського", заговорив Жерех. — Ви тільки гляньте на цей почерк! Ви гляньте, як пише цей чоловік і про все це так спокійно говорить! Так говорить, ніби нічого особливого в його житті не трапилось... Любий мій, — обняв зовсім розгубленого Сідалковського Жерех, — любий мій, та ви знаєте, що вас мені... А втім, Ядвіго, ви

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 88

все знаєте... Я поспішаю... Але, прошу вас, не випустіть цієї пташечки з клітки свого серця... І поясніть Сідалковському, що й до чого... А зараз... Дозвольте, граф, вашу руку — і до найшвидшої зустрічі... Я вас жду в себе... Але обов'язково з Ядвігою... — Він подав Сідалковському руку, міцно потис її й додав: — Запам'ятайте: ви мій конкурент. Подвійний! — підняв він коротенький вказівний палець.— Я бачу, ви зух, але ви мені припали до душі. Жерех так просто не здається. У вас молодість, у мене — досвід! Але Веніамін Олександрович уже старий і благородний. А благородні часто йдуть на самопожертву... Вважайте, Сідалковський, що вам пощастило... Ви народилися в сорочці.

— Так, — посміхнувся Сідалковський, — з довгими рукавами й білосніжними манжетами.

РОЗДІЛ VIII,
в якому розповідається про обнову Стратона Стратоновича, червонооких зайчиків, богадільню, легендарну постать, жеребців, фіндіпошівського генія, запах кави, рідного тата і короля на троні.

Старий фіндіпошівський фасад з його давно вицвілим і незмінним гаслом — "Д А М О К О Ж Н О М У Г Р О М А - Д Я Н И Н О В І П О Ш А П Ц І !" — осиротіло стояв на околиці Кобилятина-Турбінного й задрісно блимав кожним своїм вікном, кожною своєю шибкою, кожною своєю фіндіпошівською літерою на свіжовибілене, оновлене обличчя ресторану "Веселий відвідувач". Кобилятинський ресторан стояв навпроти "Фіндіпошу" через дорогу і, постійно підморгуючи йому неоновим блиском своїх літер, ніби казав: "Когось треба міняти, старий! Або оту вицвілу вивіску, або твого Ковбика!"

Того дня Стратон Стратонович прийшов на роботу в новій папасі, і це настроїло всіх фіндіпошівців на веселий лад, хоч вони ніколи на сумному й не жили. Кожен з них вважав, що папаха — це не просто шапка для голови, а той атрибут, який робить власника вищим в очах оточуючих. Вона ще й обіцяла, що при доброму настрої Ковбика після обіду можна буде трохи скоротити робочий день, аби

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 89

викроїти час на чергу за тими гарячими напоями, на які ніколи не дмухають, од яких майже завжди кривляться, але охкають від задоволення. Треба ж "замочити" обнову Стратона Стратоновича!

Ковбик, покректуючи, неквапно виліз із машини й зупинився перед фасадом. Антоша мовчки розвернувся й поїхав геть. Сьогодні Стратон Стратонович з'явився на півгодини раніше: чи то хотів особисто перевірити, хто запізнюється на роботу, чи просто закортіло трохи прогулятися подвір'ям і хазяйським оком оглянути рідний "Фіндіпош".

Ресторан ще спав, а вогненно-червоні літери фосфором вигравали на вивісці, як молоді червоноокі зайчики, що мчали наввипередки і ніяк не могли наздогнати один одного.

Стратон Стратонович перевів свій погляд з ресторанної вивіски на фіндіпошівське гасло, на літерах якого як на те ще й дві чорні ворони примостилися й заходилися швидко мантачити свої жовті дзьоби. Ковбик зненацька розлютився. Оглянувся, чи немає нікого поблизу, і акишнув на них. Ворони здивовано застигли і косо, кожна одним оком, наче змовившись, стали роздивлятися цього невеличкого кремезного чоловічка, котрий з висоти здався їм ще меншим. Ковбик ухопив перший-ліпший дрючок і, ще раз акишнувши на них, як на курей, грізно замахнувся.

— Кар-р-р! — обурилися ворони. — Подумаєш, директор, пан-барон! Ти б краще гасло обновив, а не палицями розмахував!

"Фасад — це дзеркало установи,— подумки погодився з ними Ковбик. — Він — як обличчя немолодої жінки, що постійно вимагає відповідного марафету. Для цієї мети жінки застосовують лаки, пудри, креми, а фасади установ — вапно, білила, фарби, облицювальні кахлі. Не наводитимеш зовнішнього глянцю — в кожного перехожого може виникнути думка, що в установі поганий господар. Когось негайно треба міняти: або фасад, або господаря".

Між цими двома варіантами Ковбик вибрав третій — негайно поміняти гасло. Оформити його треба так, як у "Веселому відвідувачі": з бігаючими неоновими вогниками, тільки, мабуть, синіми.

Але хто ж зробить, коли той навіжений Чигиренко-Рєпнінський знову повіявся десь на Північ — до чукчів чи ескімосів...

Фіндіпошівці тим часом, не підозрюючи про наближення Ковбика, розпалили в бухгалтерії Карла Івановича Бубона таку творчу дискусію, що аж дим валував, а Бубон, зігнувшись під тягарем старого арифмометра й цифр, утік і зачинився в кабінеті Грака.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 90

Сухоребрий, невеличкий на зріст Грак, який разом з великими домашніми капцями важив на терезах Вайсермана п'ятдесят вісім кілограмів, останнім часом став (несподівано для фіндіпошівців) третім улюбленцем Стратона Стратоновича. Особливо після того, як шеф дізнався, що Євмен Миколайович — з діда-прадіда ветеринар, а його батько й досі головний ветлікар в одному з районів Полісся, багатому не тільки на ліси та озера, водоплавну птицю та пасовиська, а й на диких вепрів, лосів і косуль. Стратон Стратонович не дуже захоплювався полюванням, але дуже любив м'ясо дичини і мав невелике захоплення — колекціонувати шкури тварин, які дорого коштували за кордоном.

І ось Євмен Миколайович несподівано щез з фіндіпошівського обрію — п'ятий день не виходив на роботу. Мало не щогодини цікавився ним Стратон Стратонович і вже двічі — незнайомий високий чоловік невизначеного віку в цивільному, хоч, якщо судити з постави, військовий.

Стратона Стратоновича в ці дні постійно турбували інтуїція й печінка.

— Де ж воно запропастилося, оте миршаве? — лаявся Ковбик, переміряючи квадратуру кабінету. — Ну й богадільня! Ну й контора! Кому що заманеться, той те й робить! Один спить, другий у "морського боя" грає, третій десь роз'їжджає, нікого про це не повідомляючи. Ну й роботка! Ну й благодать! Де б оце собі таку роботу знайти?

Фіндіпошівці мовчали, як до першої чарки. У кожного в уяві поставав Грак. Панчішка бачив його підмінним клоуном на арені цирку, Ховрашкевич — родичем Чарлі Чапліна, Сідалковському він нагадував галапагоського пінгвіна, який починав свій ранок пробою сметани на базарі, а кінчав скороспілими вишнями. Кнюх взагалі не мав ніякого уявлення, а Стратон Стратонович згадував, як Грак входив у його серце, а потім у "Фіндіпош". "Хіба мені "Фіндіпош" потрібен? Мені, Стратоне Стратоновичу, аби під вашим керівництвом попрацювати хоч рік, і це б мені дало більше, ніж п'ять років навчання в сільськогосподарській академії".

Ця фраза у "Фіндіпоші" стала крилатою, а Грак — легендарним. І от він раптом щез. Ковбику на роботі Євмен, власне, не дуже й потрібен був, але ще до поїздки в Париж Стратон Стратонович уперше взяв Грака на зимову риболовлю, а той у свою чергу взяв сулію

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 91

дев'яностоградусного спирту, засмажену гуску з яблуками і шкуру дикого кабана, подарованого Граковим татом для шефа "Фіндіпошу"...

Падав м'який і сухий, як вата на новорічній ялинці, сніг. Стратон Стратонович уперше одягнув на себе кухлянку, що йому надіслав на спомин з далекої Півночі Чигиренко-Рєпнінський, але коли купував, то, очевидно, думав про Ковбика, а приміряв на себе. Стратон Стратонович пірнав у неї з головою і мав вигляд маленького водолаза у величезному скафандрі. Сидіти такому теплому, як шуба білого ведмедя, одязі – неабияке задоволення, але рухатися — суцільна мука. І тоді Грак, милий Євмен Миколайович (принаймні тоді саме так думав про нього Ковбик), вигадав просту, але геніальну за своїм задумом річ: брати з собою в багажник "Волги" санчата — звичайні санчата, яких завжди повно в будь-якому "Дитячому світі".

Стратон Стратонович пам'ятає, як вони приїхали вперше на Сухолуччя, витягли з автомашини санки, Грак застелив їх шкурою вепра і допоміг сісти на них Стратону Стратоновичу. Рухливий, як вентилятор, Грак разом з напівсонним, але молодим водієм Антошею взялись за віжки і за командою Євмена Миколайовича дружно смикнули їх. Стратон Стратонович не чекав од них такого спритного галопу, тож вилетів із санчат і, заплутавшись в евенкійській кухлянці, звалився набік, потонув у глибокому снігу. Над ним витанцьовувала хурделиця, а він, лаючись, кричав з останніх сил:

— Жеребці! Ніг під собою не відчувають! Жеребці!

"Жеребці", дружно агикаючи і підганяючи один одного, мчали до льоду з такою швидкістю, ніби коні на водопій. Зупинилися аж на середині затоки Київського моря, коли порожні санчата несподівано обігнали "жеребців", легко й граціозно побігли попереду них.

Грак завмер: на санчатах не було ні шкури, ні Ковбика. Реготала над верболозами хурделиця, викидала на кризі такі колінця, які не снилися навіть танцюристам з ансамблю Павла Вірського...

Знайшли Стратона Стратоновича під вербою. Визначили, як згодом по секрету розповідав фіндіпошівцям Антоша, за сніговими фонтанчиками. Стратон Стратонович лежав і тільки пухкав, як паровоз, білими султанчиками снігу.

— Ну жеребці! — розминаючи задубілі ноги, хрипко горлав Стратон Стратонович.— Що то роботою не навантажені! Приходять, коли кому заманеться! їдять од пуза! По саму зав'язку! Вам би каруселі

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 92

крутити! Запрягли в шлею — і по колу: сироп для лимонаду чавити. А вони санчата взялися тягати...

— Спинки нема! — скрушно зітхнув Грак.

— Чиєї спинки? — оторопів Ковбик.

— Спинки до санчат. Наступного разу я інші санчата візьму. Зі спинкою.

— Ну-ну!...

І от Стратон Стратонович уже другий тиждень возить в автомашині новенькі санчата з ажурною металевою спинкою, а замість шкури вепра — зачовганий гуцульський ліжник і ніяк не може дочекатися, коли знову сяде на них і помчить до пробурених Антошею та Граком лунок, щоб посмикати, за його ж образним висловом, "матросиків", тобто окунців.

Стратон Стратонович намагався тихо, мов рись, піднятися сходами, але вони все одно зрадливо поскрипували під його директорськими кроками. Першим почув ці кроки Мамуня і втягнув голову у комірець. Він не встиг бодай слово вставити в творчий діалог Ховрашкевича і Понюхна про те, якою пастою краще чистити зуби — імпортною чи нашою, як на порозі несподівано постав грізний Ковбик.

Усі раптово замовкли, а Ховрашкевич все ще доводив, що нашою пастою таки краще чистити зуби: по-перше, це патріотично, по-друге...

— Ну, я так і думав! Мені й сон такий снився! Мої стоять на роботі! Смалять цигарки! І патякають! Всесвітні проблеми розв'язують! А гасло на фасаді поновити нікому! Нових слів придумати нікому! Усі прогресивки й авансу чекають! Коли ж тут працювати? Ну й роботка! Ну й роботяги! Де б собі таку роботу знайти? —— Стратон Стратонович на хвильку зупинився, опершись об одвірок, ніби збирався перепочити, затим обвів поглядом співробітників.

— Неначе й усі в наявності... — мовив він, хоч уже завважив, що того, кого йому треба, тут нема. Та виду не подав. — До роботи з собакою не заженеш, а язиками об піднебіння поляпать — усі готові.

Він зиркнув на Панчішку. Той враз порожевів. Понюхно протягнув своє звичне "да-а" і замовк.

— Що "да"? — учепився за це коротеньке слово Ковбик.

— Ви слушно сказав, Стратоне Стратоновичу, я з вами цілком згодний. Я йшов працювати...

— Так що вас затримало?

— Я думав, може, збори?..

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 93

— Думав, думав... Які збори в курильні, та ще зранку? А ви, Хлівнюк, вео заступника директора, куди дивитесь?

— Ось! — показав Клавдій Миколайович на графин.

— Що "ось"? Що "ось"? Що ви мені показуєте на графин? Палить після вчорашнього, чи що?

— Аб абсурдо! — розвів руками Клавдій Миколайович. — Йшов за свіжою водою. Ви ж знаєте, у мене нирки. Я травки п'ю.

— Травки, травки... Ви б хоч трохи козам їх лишили! Ну а ви, молодий мозок "Фіндіпошу"? — Стратон Стратонович завжди кінчав Мамунею, і решта полегшено зітхнули. — Чого ви сюди забрели? Щоб запозичити досвід, як нічого не робити й премії одержувати? Вам же ще працювати й працювати. Ви ж щойно з інституту!

Мамуня втягнув голову в комірець і зі своєї схованки благально дивився на Ховрашкевича: що ж ти, мовляв, зібрав нас про зубну пасту поговорити, а тепер мовчиш?..

— То у нас, Стратоне Стратоновичу, тут виникла одна цікава наукова дискусія, — нарешті подав голос Ховрашкевич.

— І про що ж ви цього разу дискутували?

— То ми думаємо, наше гасло ще рано знімати. Його треба просто освіжити.

— Освіжити треба насамперед наш заклад — від отаких псевдовчених, — перебив його Ковбик, — а щодо гасла... Ми без гасел не можемо. Нам потрібні гасла, Ховрашкевич, і ми їх дамо, скільки треба... Так що прошу всіх до мого апартаменту! — Стратон Стратонович круто повернувся і попрямував через приймальню.

Уже в кабінеті, поки всі займали свої місця — подалі від Стратона Стратоновича, прагнучи сховатися хто за що: за шафу, вішалку, сейф, — Ковбик мовчав, все ще чекаючи, коли ж з'явиться Грак. Проте Грака не було. І тоді він не стримався:

— А де оце з ветеринарною освітою?

— Ви ж його самі послали, Стратоне Стратоновичу, підшуковувати нове місце для "Фіндіпошу", — подав голос Понюхно.

— Де ж воно те місце шукає? У Гвадалахарі? За цей час чорта можна знайти. Нині, якщо мене не зраджує пам'ять, уже четвер... Хоча б ви, Сідалковський, з'їздили за своїм дружком. Самі ж його мені засватали, а простежити, чим воно займається, нікому. Усі по вуха в роботі! Усі мислять! Усі генії! От тільки працювати нема кому! За тими мислями й роботи не видно. Навіть у Мамуні! — закінчив він знову Октавіаном і примусив того ще раз пірнути в комірець.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 94

— Потрібно негайно міняти цей транспарант! — кивнув у бік Хлівнюка Стратон Стратонович. — Скільки про це можна говорити? Я уже вам казав — це гасло тільки збуджує нездорові інстинкти у кобилятинців... — Ковбик помацав свою голову, ніби там мала бути ще одна шапка, — Ніяких генезів і абіогенезів.

— Абдакція, — докинув і своє вчене слово Хлівнюк.

— Що? — зловісно перепитав Стратон Стратонович.

— То я кажу, відмова від чогось!

— Відмова, відмова... Але не від влади, — згадавши про анонімку, мовив сердито Стратон Стратонович. — Запам'ятайте це, Хлівнюк! Вам це корисно знати...

— Ні фуа, ні люа,— знизав плечима Хлівнюк.

— Ви тут без матюків, будь ласка! — суворо застеріг його Ковбик, а потім запитав, звертаючись до всіх: — Так де ваші гасла?

Усі мовчали.

— Ну чого ви мовчите, як манекени у вітринах магазинів?

В очах присутніх проглядала неприхована заздрість до Ковбика (винятком був лише Сідалковський). А ще в кожного була своя потаємна мрія (тут Сідалковський не виняток), але вони боялися признатися навіть собі, щоб не наврочити.

— А де це фіндіпошівський геній? — раптом вибухнув Ковбик, помітивши, що у кабінеті нема Ховрашкевича.

Тут відчинилися двері, і зайшов Михайло Танасович.

— Ви без запізнень, Ховрашкевич, не можете! У вас що, така звичка виробилась? Де ви були?

— А то я розробляв один цікавий план!

— Я б вам сказав, що ви розробляли. Та Мамуні соромлюсь, — гримнув Ковбик. — Вас же у кабінеті не було!

— То в кабінеті я й справді нібито не був, але як задуматися, то нібито сидів у кабінеті!

— Ви мені повітря не засмічуйте, — перебив його Стратон Стратонович. — Ви мені краще скажіть, де ваші заклики?

— То я так уже два гасла розробив! Я так склав план! Намітив задум. Врахував актуальність, потім зміст і тоді вже визначив напрямок, — розмахував руками Ховрашкевич.

— Марші Шопена будете дома висвистувати, — розізлився Ковбик. — Я й так усе зрозумів: у вас нічого нема! А у вас, Панчішка? Ясно. У вас, Кнюх? А ви, розум і мозок "Фіндіпошу"? — звернувся

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 95

він до Мамуні. — Вузький спеціаліст широкого профілю. Вилізьте з свого піджака і скажіть.

— У мене є, Стратоне Стратоновичу, о! — тихо прошепотів Мамуня.

— Не чую, — спрямував до нього своє вухо Ковбик, прикривши його човником долоні.

— У мене є, о, кілька гасел, о, але я не знаю, о, чи вони гарні, о.

— Гарні чи погані — ми про це судитимемо самі. Давайте на стіл!

— А гроші на бочку,— не стримався Сідалковський.

— Що сьогодні з вами, Сідалковський?

— У нього лібідо! — пояснив Хлівнюк.

— До вас, Сідалковський, черга ще дійде. Не дуже посміхайтесь...

— Я знаю, але тоді, як усе розберуть і скажуть: залишилися самі кістки — м'ясо привезуть завтра.

— Ви б свої цитати притримали для іншої аудиторії. Жіночої, — спокійно зауважив Стратон Стратонович. — Там би їх достойніше оцінили. — І знов повернувся до Мамуні: — Давайте сюди, Октавіан!

Мамуня підвівся і побрів до довгого директорського столу, плутаючись у власних ногах. Ковбик узяв папірець і прочитав уголос:

— "Соціологією єдиною". Стовідсоткова, як каже Карло Іванович, дурниця, — зарубав перше гасло Стратон Стратонович. — "Шапка завжди вище голови!" Відкрив Америку через фіндіпошівську кватирку, — коментував він далі. — "Шукачі суспільних надр", "Розвідники суспільства", "Під шапкою найкраще мислиться..." Гм... Я б вам сказав, Мамуня, де найкраще мислиться! — рішуче відкинув папірець набік. — Ваші, Кириле Гавриловичу, заклики?

— Дозвольте доповісти, — виструнчився Кнюх.

— Доповідайте.

— Таким чином: "Соціологія — наше майбутнє"!

— Далі! — наказав Ковбик.

— Таким чином: "Не в шапці щастя"!

— Не в шапці, а в картузі! — розсердився Ковбик. — Досить. Сідайте. Там щось Сідалковський посміювався. Читайте свої. Чи не написали?

— Запам'ятав, Стратоне Стратоновичу.

— Тоді шпарте по пам'яті.

— "Вище шапки — тільки небо"!—процитував Сідалковський.

— Геніально! Але це залиште для себе. Цитуйте далі.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 96

— “Шапку — на недосяжний рівень!”

— Це вже щось, — задумався Стратон Стратонович, — але ще не все. Що у вас, Клавдію Миколайовичу? — підняв його Ковбик, помітивши, що заступник директора по-школярськи тягне вгору руку.

— “Шапка — усьому голова”.

Ковбик поморщився.

— “Кожному шапку — не дорожче голови...”

— Кому шапку, Клавдію Миколайовичу, а кому голову.

— “Шапка та інтелект — це як брат і сестра...”

— Що ж ви сестру до свого рівня підносите?.. Поки що можете розійтись. А через годину щоб усі знов у мене. Кожний — по три гасла, не менше! Сідалковський і Мамуня, як кажуть, можуть у мадам Карапєт молочка попити...

Сідалковський при імені Карапєт поморщився. Він знав, що у “Фіндіпоші” на першому поверсі відкрито буфет, але що там за буфетницю матуся Карапєт, майже його рідна мама по Тамарі, — почув уперше і, здається, вперше розгубився.

— Запахло кавою, — пробурмотів він і попрямував до себе в кабінет.

Стратон Стратонович почепив на носа окуляри, відкинувся на спинку крісла, розгорнув газету, як книжку, і сховався за її сторінками.

Він навіть не відчув, як тихо прочинилися двері і чийсь чужий голос прошепотів:

— Дозвольте, Стратоне Стратоновичу?

Стратон Стратонович опустив газету і по-бухгалтерськи, поверх окулярів, глянув на власника джеркотливого голосу. Він знав, що у “Фіндіпоші” тільки Грак володіє чотирма інтонаціями в голосі, але це був п’ятий варіант.

— Ви?! — здивовано полізли окуляри на чоло Стратона Стратоновича

– Звідки?

— Від батька, Стратоне Стратоновичу. Я прошу у вас пробачення. Але у мене така радість, така радість!

— Що ж у вас за радість? — перепитав Ковбик. — Сусідка померла?

— Син народився! — випалив Грак.

— Ну-у! Це подія, — наголосив на останньому слові Стратон Стратонович. — І як ви свого нащадка нарекли?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 97

— Ви ж знаєте, Стратоне Стратоновичу, як я вас поважаю...

— А хто цього не знає? — не приховував іронії Ковбик.

— Ви мені більше, ніж рідний тато...

— Ну-ну! Тільки без перебільшень!

— Я вам серйозно кажу. Ви вірите?

— А чого ж, Євмене Миколайовичу, — вірю. Добрий тиждень прогуляли, тож тепер тільки й освідчуватись у любові! Чи вагома причина була? Хворіли, маєте бюлетень?

— Не маю,— прошелестів Грак.

— Я так і думав. Ну-ну!

— Так от ми довго радилися! Старий Чудловський лаявся, казав, що не вміємо шанувати роду свого, вимагав назвати сина якщо не Філаретом...

— А чого Філаретом?

— На його честь. Він же Філарет Карлович, а ні, то Миколаєм...

— А ви як нарекли?

— Стратончиком...

— Ну, — аж підхопився Ковбик, — ну?! На мою честь?

— Так, Стратоне Стратоновичу. Ви ж для мене більше, ніж рідний тато...

— Та ну?! — тільки й вилетіло у розгубленого Ковбика. Потім він підсмикнув штани і аж після цього дійшов тями. — Ви б уже краще назвали його Стратоном Стратоновичем. А так ім'я загубитися може...

Грак розкрив рота.

— І що ж ви за це хочете від мене: посади завідуючого загальним кабінетом чи вченого секретаря? А може, моїм заступником пішли б?

— Нічого, Стратоне Стратоновичу, нічогісінько. Мені аби ви задоволені були — більшого щастя для мене не треба! — прошерхотів Грак таким голосом, що Стратону Стратоновичу зробилося млосно.

— Ви що, насміхаєтесь із мене?

— Не насміхаюся, Стратоне Стратоновичу! Ви ж знаєте, як я вас люблю. Так вас ніхто не любить — ні Ховрашкевич, ні Панчішка. Ось метрика... Як рідного тата...

Стратон Стратонович узяв до рук свідоцтво про народження і так довго дивився на нього, ніби цим самим стверджував: "Багато чудес бачив я на світі, але щоб отаке..." Потім стенув плечима, натис на кнопку, щоб пересвідчитися, чи це не сон. На порозі з'явилася ледача й вічно сонна, як Антоша, Віоріка.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 98

— Ви на місці? — оторопіло перепитав її Ковбик і сам відчув глупоту свого запитання. — Ну гаразд. Нікуди не відлучайтесь. Ви мені будете потрібні!

— Там до вас якийсь відвідувач.

— Відвідувач почекає, — одрубав Стратон Стратонович і ще раз глянув на Грака.

Маленький чоловічок з двома великими, відстовбурченими, як у кажана, вухами стояв посеред величезного директорського кабінету у великих черевиках, м'яв у руках нутрієву шапку, а носаком правої ноги намагався підважити дубову паркетину. Стратон Стратонович тримав у руках папірець і читав: "Стратон Євменович Грак-Чудловський". Отже, чистісінька правда.

Ковбик згадав торішній серпневий, уже по-осінньому холодний і похмурий день. Стратон Стратонович сидів на стільчику на березі й шмагав довгим телескопічним вудлищем по тихій поверхні ставка. Обабіч нього сиділи — Антоша Климко, Масик Панчішка, а десь віддалік куняв під кущем глоду Євмен Миколайович Грак. На високому, далеко висунутому вперед трикутнику берега Ковбик почував себе, як король на троні. Бухточка зліва, бухточка справа, а попереду — безмежне плесо радгоспівського ставу. Ловилося добре і закидалось зручно. Та ось Панчішка раптом помітив, як виступ, на якому сидів Стратон Стратонович, дав тріщину. З кожним, як казав Ковбик, закидоном вудочки тріщина розширювалася і відокремлювалася від берега, як крижина від основної маси льоду. Помітив це й Антоша і хотів уже був попередити "хазяїна", але Панчішка, приклавши палець до вуст, прошепотів: "Ша". Ковбик продовжував махати, як він казав, "телескопом", а виступ все далі й далі відходив у воду. Що першим у воду шубовснуло — тепер цього не можуть сказати й очевидці: чи Стратон Стратонович, а потім брила, чи спочатку брила, а тоді вже Стратон Стратонович.

Поки Антоша і Масик корчили співчутливі гримаси на своїх лицях, ледве стримуючись від реготу, Грак, неплаваючий Грак, хутко пірнув за Ковбиком, хоча нічим не міг допомогти йому, — видно, для солідарності. Ковбик це оцінив і тоді вперше переглянув свою формулу: "Бачу, що сволота, але приємно", призначивши Євмена Миколайовича завідуючим відділом.

Вони довго бігали довколо розкладеного Антошею вогнища, сушилися. Обидва маленькі, обидва в чорних сімейних, по коліна, трусах. Тільки один товстий, а другий сухоребрий.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 99

Тепер ось нового коника викинув Грак. “Що ж він хоче від мене?” — вгадував Стратон Стратонович. Адже цей жест і справді гідний уваги.

— А що ж від мене вимагається? — вийшов на рівну пряму Стратон Стратонович. — Ви часом не претендуєте на папаху Хлівнюка?

Грак, нахиливши голову на один бік, заперечливо похитав нею.

— Ні, Стратоне Стратоновичу. Мене цілком задовольняє моя посада. Мені аби тільки під вашим керівництвом...

— Ну-ну! — застеріг його Ковбик. — Ви вже переграєте!

— Не переграю, Стратоне Стратоновичу. Я цілком серйозно.

— Тоді от що. Йдіть і працюйте. Але без оцих вибриків! Я, знаєте, цього не терплю!

— Яких вибриків, Стратоне Стратоновичу?

— А отих, що за вами останнім часом водяться. Прогули, запізнення. Так ви мені всю дисципліну у “Фіндіпоші” розвалите.

— Більше не буду, Стратоне Стратоновичу. Можна йти?

— Йдіть уже. Тільки змініть, прошу вас, голос. Бо ви ніби на той світ проситесь.

Як тільки Грак вийшов, у кабінет без попередження зайшло двоє і мовчки поклали перед Стратоном Стратоновичем свої посвідчення. Ковбик похолов. Перед очима в одну хвилину пробігла вся його діяльність: начебто не було в ній нічого такого, аби ним зацікавились.

— Ми з міліції! — сказав високий у цивільному з військовою поставою.

— Я вже бачу! — кивнув на посвідчення Стратон Стратонович. — Чим можу служити?

— Євмен Миколайович Грак у вас працює?

— Так. Оце щойно він від мене вийшов! А що воно там уже накоїло? — ожив Ковбик, коли почув, що цей візит безпосередньо його не стосується.

— Ми його змушені заарештувати! — сказав той самий високий, що вже двічі приходив у “Фіндіпош”.

Стратон Стратонович важко сів на стілець:

— Он воно що! Знає котяра, чиє сало з’їв!

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 100

РОЗДІЛ IX,
у якому розповідається про пізні ранки, генеральські мікролампаси, близьких людей, прищепки як неодмінний атрибут кожного аристократа, тактику й стратегію магазину "Школяр", волошкові посмішки, закодований сейф, любительський сир, настанову інструктора по врятуванню потопаючих, красномовність жінки, імпортні чобітки з мідними шпорами й відсутність світла.

Вставши з постелі вранці (а втім, ранком цей час можна було б назвати тільки десь на берегах Атлантики — поблизу Ліссабона чи Гібралтара, куди мріями не раз сягав Сідалковський), Євграф любив походити по кімнаті у міні-трусиках червоного кольору з синіми мікро-лампасами та білою шовковою поворозочкою на поясі, що, звисаючи ажурною дужкою, нагадувала аксельбант. Ще зовсім недавно, а точніше, до прийому на честь приїзду Осмоловського, він, як той периферійний актор, котрий несподівано вискочив на столичну сцену та ще й з відеозаписом по телебаченню, дуже хотів, щоб у цю хвилину його хтось побачив, притому неодмінно з близьких. У Сідалковського близькі були, але переважно жіночої статі. Втім, отой "хтось" мав конкретний образ: йому найбільше кортіло показатися в усій своїй ранковій красі саме Ії, котру він, здається, трохи любив, трохи бажав (до Антонії), хоча пов'язати своє життя віднині мріяв тільки з Ядвігою, залишивши і Ію, й Антонію в резерві, щоб віддати данину патріотичним почуттям.

Євграф не любив повторюватися, і кожний його ранок був неповторний, таким і залишався для майбутнього. Якщо раніше, щоб зберегти зачіску непорушною, він лягав на ніч у шапці, то сьогодні Євграф уперше забув про свій чуб, зробивши ще один рішучий крок до власного удосконалення. До цього його спонукало насмішкувате зауваження Веніаміна Олександровича Жереха, висловлене в присутності Ядвіги Капітульської:

— У вас, Сідалковський, все аристократичне: і одяг, і манери, і каліграфія... Ось тільки ніс трохи м'ясистий. Такого носа аристокра-

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 101

ти уже давно не носять. Зробіть пластичну операцію. Ніс повинен бути тонким і рівним, а він у вас...

— Не треба повторюватися, — зупинив його Сідалковський. — Ви втрачаєте від цього свою оригінальність. Розумному досить!

Слова були круглі, але засіли в серці Сідалковського терновими колючками.

Хміль, що гуляв, як козак, по душі, враз вивітрився й дав простір думкам.

— Прищепки! — вимовив він, зупинившись під густим каштаном біля Золотих воріт на Ярославовому Валу. — Прищепки. Звичайні прищепки для білизни...

Те слово прозвучало так, як колись славнозвісна "еврика!" в устах ученого.

І ось тепер, вставши з постелі, важко дихаючи ротом (носом не мав змоги), Сідалковський підійшов до дзеркала. Дві чорні прищепки, як дві морські причепи, вп'ялися в нижню половину носа Сідалковського, щосили стискуючи його. Євграф спочатку зняв одну і співчутливо глянув на свій ніс, на якому залишилися чіткі сліди з червоно-синіми переливами, немов од мініатюрного гусеничного трактора.

— Форма та сама, а змісту ніякого, — сказав своєму двійникові у дзеркалі Сідалковський і зняв другу прищепку. — Бути аристократом — отже, належати не собі, а...

Він не договорив — у двері постукали.

"Ія", — шпигонув його свідомість здогад. Сьогодні він чи не вперше подумав про неї: "Океан вивчено вздовж і впоперек — жодного невідомого острівця... Кохання — це завжди цікавий роман, але не завжди із щасливим фіналом".

Він спроквола підійшов до дверей, нехотя відчинив їх. На голі ноги в яскравих шкарпетках війнуло тихою паморозззю, давніми знайомими культторгівськими духами й дівочими косами, що пахли річковими верболозами, зеленавою духмяною водою літнього Дніпра і такою несподіваною приємністю, від якої у Сідалковського раптом підкосилися ноги, а голос затремтів, як у Грака після ґрунтовного перепою.

На порозі стояла Айстра, його маленька культторгівська "Школярочка" (він так прозвав її за те, що Айстра завжди торгувала якимись дефіцитними товарами біля магазину "Школяр").

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 102

“Школярочка” належала до стовідсоткових, за визначенням Сідалковського, красунь. Дівчина мала такі контрастні й збуджуючі форми, що Сідалковському страшенно хотілося взяти її на своє утримання — якщо не на постійне, то бодай тимчасове. Маленький, ледь-ледь кирпатенький носик, маленька кругла голівка з русявою зачіскою й кучериками, з напівсонними, на перший погляд, голубими очима... А ротик такий яскраво пелюстковий, що Сідалковському завжди здавалося, ніби він створений тільки для того, аби їсти тістечкові трубочки з мигдальним кремом і родзинками. “У кожної своя родзинка”, — подумав Сідалковський, розгублено дивлячись на “Школярочку”, а тоді несміливо (навіть як на нього) цмокнув її в гарячу від морозу щічку й відчув, що в його серце зайшли зашпори.

Взяв з її рук валізу і почав знімати з неї квітчастий і пухнастий знизу, як хвіст у зайця, модний кожушок. Відступивши кілька кроків, ущипнув себе за червоний від прищепок ніс і ще раз поглянув на гостю. Вона була краща, ніж її малювала його уява і багатосерійні кольорові сновидіння, які Євграф називав “Театром одного глядача”.

— Люба, — розчулено мовив він, — ти створена для справжнього кохання! Сьогодні у мене найщасливіший день: я тобою починаю свій ранок...

— Такий пізній ранок?

— Пізній ранок, як і пізнє кохання, найприємніший...

— Ти завжди так гарно говориш... Повтори цю фразу — я хочу її запам’ятати, — посміхнулася Айстра, цитуючи Сідалковського.

Сідалковський мовчки підійшов до неї і з такою жадібністю припав до її напіврозтулених уст, ніби хотів пересвідчитися, чи вони за дні їхньої розлуки не пересохли від спраги. Її поцілунки, її пелюстково-округлий ротик і чіткі, по-жіночому довершені форми — від усього цього Сідалковський втрачав не лише голову, а й серце.

Він пам’ятав, що сьогодні йому як ніколи треба багато зробити: зайти в міліцію й довідатися, за що затримали Грака, зустрітися з Капітульською, котра збиралася йому щось запропонувати, попрощатися з Ією і відвідати Зосю в пологовому будинку — від імені місцевкому “Фіндіпошу”. І от сюрприз: несподіваний приїзд “Школярочки” — єдиної жінки, за якою Сідалковський ладен був іти пішки навіть на далекий Шпіцберген, куди вона одного чудового (чудового, звісно, для неї) вечора зникла із заїжджим ресторанним музикою, забувши зігріти Євграфове серце...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 103

— Чому ти не подзвонила? — запитав він.

— Певно, немає світла. Я тисла на кнопку, тисла...

— Ніщо так не зближує людей, як гарна випивка й добра закуска. — мовив Сідалковський звичне, натягуючи на себе халат.

— Ти мене й досі соромишся, Євграфе?

— Не соромлюся, а розгублююсь перед тобою, — промовив він, відкидаючи халат назад на спинку стільця.

— Раніше я щось такого за тобою не помічала.

— Щоб відчути всю повноту любові — потрібні час і відстань. А потім, ти раніше ніколи так тепло й так недоступно не зодягалася, — він обняв її, згадуючи перші, такі далекі й такі близькі, зустрічі.

"Школярочка" — чи не єдина в його житті жінка, до якої він не мав доступу. А втім, він завжди кохав без пам'яті, отож цей факт, як і багато інших, міг так само легко загубитися в його мозкових звивинах, як напис на могилці сироти. Євграф не зводив захопленого погляду з Айстри і ловив себе на думці, що серце у неї — як той сейф за сімома замками, якого не можна відкрити, навіть маючи добру в'язку відмичок. А чим недоступніший сейф, тим більше кортить довідатися про його вміст. Чого тільки не вигадував Сідалковський, аби підібрати ключик до закодованого сейфа. Однак Айстра як продавщиця квітів на цвинтарі — байдужа і холодна: ви чекаєте від неї співчуття, а вона дивиться на вас і думає про власний виторг.

Айстра також була продавцем — продавцем культтоварів, які зовсім не гармонували з її зовнішністю. Відчувалося, що дівчина соромиться своєї професії, розуміє, що з її даними годилося б стояти не за культторгівським прилавком, а принаймні бути гранд-дамою на всесоюзних виставках мод і грацій.

Зовсім по-іншому розглядало її зовнішність культторгівське начальство. Воно любило Айстру, але своєю, культторгівською, любов'ю і, мабуть, тому завжди кидало її на ударні ділянки торгівлі під гаслом "Дайош виторг!" І вона, як правило, виправдовувала надії. Але як тільки за допомогою Айстриних чарів був забезпечений виторг, а з ним і преміальні, начальство тут же згортало бойові дії на вулицях і площах: звідти миттю зникали барикади столів, прилавків, лавок-розкладок. Проте й після цього з обличчя "Школярочки" не сходила чарівна посмішка, і покупці навіть після оголошення про те, що "товар закінчився", мирно проходили повз неї. як рота почесної варти, і, не порушуючи черги і не розсипаючись навсібіч, як це

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 104

трапляється в строю. Проходячи повз прилавок, довірливо цікавились: "Коли ще можна прийти?" Айстра нікому нічого конкретного не обіцяла, але й нікому не відмовляла. "У кінці місяця", — усміхалася вона так мило, що навіть Сідалковський був певний, що така посмішка може збити не тільки з ніг, а й з пантелику. Та усмішка діяла безвідмовно, як автомат, що строчить холостими патронами: постріли є, а наслідків ніяких. Хіба що можна було опектися, але тільки на дуже короткій відстані, а на таку відстань Айстра нікого не підпускала.

"Вона, як і я, — спостерігаючи за Айстрою, думав Євграф, — працює не за призначенням. Можливо, й за покликанням, але не своїх зовнішніх даних..." У її посмішці, її очах було стільки доброти й щирості, що Сідалковському здавалося: аби раптом знайшовся якийсь тип і попросив у неї книгу скарг та пропозицій, то залишив би там самі пропозиції, якщо б його до цього не розірвали самі покупці, гадаючи, що він хоче написати скаргу.

У культторзі сиділи керівники розумні, спостережливі, глибокі знавці душі покупця, а тому намагалися до чудового товару приставляти й чудового продавця. Тож кирпатенька продавщиця з магазину "Школяр" завжди продавала лише дефіцитні серветки, зубочистки і литовський туалетний папір. До Айстри постійно вишиковувалися черги, і доступитися до неї, як на завод закритого типу без спецперепустки, було неможливо. Навіть Сідалковському з його класичним зростом, респектабельністю і рекламним обличчям. "Школярочка" залишалася недосяжною, як дефіцитний товар, а тому особливо бажаною. Євграф чомусь завжди уявляв її в голубому атласному халатику з червоним культторгівським жетоном на високих грудях, у блакитних французьких панчохах, що якраз тієї осені входили в моду на Хрещатику, з великими бурштиновими бусами на шиї й агатовими сережками на мочках вушок, що горіли від виторгу чи від палаючих поглядів Сідалковського діамантами у двадцять вісім каратів.

Очі в неї були великі, а ротик такий маленький, що, здавалося, її годують через соломинку. Губи хоч пухкенькі й гарно заломлені, але з такою мікроплощею, що продавщиці з сусіднього парфюмерного магазину дивилися на неї з неприхованою ворожістю: через таку ніколи не виконаєш плану по продажу губної помади...

Сідалковський знав, що одні жінки цінять у чоловіках розум, другі — силу, треті — красу, четверті дивляться на них як на гаманці,

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 105

набиті грішми. Але до якої категорії належала Айстра, він так і не міг зрозуміти. Для нього це була така ж сама загадка, як для декого Бермудський трикутник чи літаючі тарілочки. У нього були розум (так вважав він), сила і краса (так говорили йому). Сумнівався він лише в останньому — грошах, але був переконаний, що їх легко можна компенсувати трьома першими пунктами.

Він кохав багатьох, але Айстру, схожу на маленьку блакитну квітку, любив, як студент-заочник свою професію до екзаменаційної сесії.

— Здачу я вам, здається, дала, — мовила чарівно вона. (Якщо ти закоханий, то все чарівне: недоліків не помічаєш. Це приходить пізніше, як по ревізії.)

— Так, навіть більше, ніж я збирався взяти від вас.

— Так чого ж ви від мене ще хочете?

— Посмішки й ніжності!

— А-а, — посміхнулася вона, ніби задовольняючи першу половину його прохання. — Це увечері. Після роботи!

— О котрій годині?

— Ач який швидкий!

— Швидкі бувають тільки спринтери, а я просто нещасний закоханий...

— З першого погляду?

— Чому з першого? З тридцять сьомого відвідання вашого прилавка і сорок п'ятого — вашого магазину. Ви знаєте, скільки у мене зібралося серветок і зубочисток на квартирі? Якщо у вас не буде виторгу, ми в кінці місяця можемо викинути увесь той товар і затулимо одразу всі культторгівські щілини.

Вона посміхалася.

— А ще в мене повний холодильник любительського сиру і ковбаси. Я беру їх у гастрономі навпроти, куди ви так часто забігаєте. Зайдіть до мене і пересвідчитесь. Боюсь, що ми з вами не зможемо з'їсти всі запаси навіть у два найближчі роки нашого знайомства.

— А я сиру не люблю!

— Я теж, але коли хочеш — мусиш.

Увечері Сідалковський підійшов до Айстри вдруге:

— Вас довго чекати?

— Поки не здам касу. Гроші люблять рахунок, — знизала вона плечима.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 106

— А жінки — гроші, — додав він.

— Не всі! Чи ви по собі міряєте? — І кинула на нього такий погляд, ніби хотіла спитати: “А вам у мені що більше подобається: гроші чи я?”

Сідалковський відчув, що його карта бита. І остаточно в цьому переконався, коли якийсь піжон у чорному фраці з “метеликом” на шиї пройшов повз нього, як повз телеграфний стовп, звично перевернув на дверях магазину табличку, помінявши “Відчинено” на “Зачинено”, і професійно цмокнув Айстру в щічку, хоч вона підставляла йому губи.

На душі в Сідалковського стало так, як у Ковбика в роті на другий день після перепою. Євграф вийшов з магазину з таким виразом на обличчі, з яким виходять полководці із зали після того, як підписали акт про повну капітуляцію, хоч тайкома ще мріяли про реванш...

До Сідалковського, здається, вперше прийшло справжнє кохання. І цим коханням була Айстра, яка рішуче не підпускала його до себе. Тим настирливіше тягнувся він до неї, хоч відчував, що втрачає свою звичайну сміливість, яка раніше в нього ще й переплітала ся з нахабством (це він вважав за друге щастя). Тепер у Євграфа навіть уявлення про всі ці людські категорії помінялися. “Щастя, — думав тоді Сідалковський, — це коли вона хоче заволодіти тобою, а ти — нею...”

Він безтямно брів золотим берегом Матвіївської затоки, шукаючи тіні й відради. Повівав легесенький південний вітерець. У повітрі висіла густа спека, тягло на роздуми і лінощі. Хотілося гарячого півдня, тіні під реліктовими секвойями, білих кораблів на голубому рейді, золотого піску, блакитного неба і газованої води з малиновим сиропом...

І раптом — крик! Він нагадував крик чайки, в якої несподівано зламалося крило і вона каменем падала в море, благаючи порятунку. Сідалковеький кинувся туди, звідки долинув до нього той відчайдушний зойк.

За кущами верболозу лежав акуратно складений, як на прилавку подарункового магазину, набір з легенької сукні, босоніжок, халатика, рушника і протисонячних модних окулярів у жовтій (під золото) оправі. А недалечко, приблизно за два кабельтових, як визначив на око Сідалковський, то щезала, то виринала голівка в голубій спортивній шапочці.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 107

Сідалковський, згадавши перші свої спроби на морі, ще ті, які він робив у територіальних водах Одеси, будучи юнгою торгового флоту, миттю зняв із себе одяг, залишившись у трусах з генеральськими лампасами, і кинувся наперерiз хвилям і крикові. Адже він безпомилково здогадався, що цей крик може належати тільки жінці, а їх (жінок) Євграф узяв за правило ніколи не оминати, навіть на глибині двох-трьох метрів.

Коли він підплив ближче і схопив потопаючу за якийсь (так одразу, та ще й у воді, не визначиш) предмет жіночого туалету, вона обійняла його за шию з такою силою, що він одразу збагнув: "Тільки смерть розлучить нас..." Його мозок запрацював, як ЕОМ у критичному режимі, і через секунду видав настанову колишнього інструктора по врятуванню потопаючих: "Якщо потопельник ухопився за вас обома руками і ви не можете відірватися від нього, негайно опускайтесь на дно". Сідалковський так і зробив, якими б міцними й ніжними не здавалися йому обійми незнайомої, але щасливішим він відчув себе тоді, коли ті обійми раптом розімкнулися...

Випливли на поверхню майже одночасно. Сідалковський побачив перед собою таке миле й таке перелякане обличчя, заради якого можна було б іще кілька разів опуститися туди, де раки зимують, але з умовою, щоб потім разом виринути.

— Тільки спокійно, — скомандував сам собі Сідалковський, підштовхуючи дівчину за те місце, яке французи називають "святковим лицем". — Страх у нашій справі — третій зайвий.

Уже на березі, знесилено мліючи у нього на руках, вона намагалася посміхнутися як своєму давньому знайомому. Але посмішка вийшла синя й мокра. Тепер, ступаючи по розпеченому піску, в якому можна було пекти картоплю по-козацьки, Сідалковський не боявся її міцних, хоч іще й холодних, обіймів. Він тримав її на руках і йшов з нею так гордо й переможно, ніби щойно виграв небачену досі битву із стихією.

Врятована важко зітхнула. Сідалковський, наслідуючи її, зітхнув так само — і цим, як йому здалося, усе сказав. Коли русява голівка трохи просушилася на сонці, а її власниця дійшла тями і ступила до Сідалковського, щаслива й усміхнена, щоб подякувати йому за порятунок, той сторопів: перед ним опустилася на коліна та, яка досі вперто не дарувала ні закоханих поглядів, ні навіть сподівань на них. Це була волошкова красуня з магазину "Школяр". На її обличчі

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 108

цвіла така щира й така вдячна посмішка, якої культторгівці не бачили навіть після взяття місячного виторгу за один день.

— Ви мене не впізнали? Як вас звати? — поставила вона одразу аж два запитання.

— Сідалковський.

— Айстра! — подала руку "Школярочка". — Спасибі вам. Я готова розцілувати вас як свого рятівника.

— Прекрасна форма вдячності, — відповів Сідалковський. — Але оскільки ви не вказали конкретний час, коли саме відбудеться така приємна для мене церемонія, то я гадаю, — окинув поглядом порожній пляж Матвіївської затоки Сідалковський, — що це краще не відкладати в довгий ящик.

Айстра подарувала йому ще один вдячний погляд, який вилетів, немов голубий промінь, з-під її вій і пронизав його серце наскрізь. Сідалковський скрикнув чи то від болю, чи то на радощах, але про себе, в душі, а вголос сказав:

— Тоді ближче до діла!

І з цими словами кинувся до найближчого кіоска, в якому продавали коньяк у стограмових "мерзавчиках" у необмеженій кількості, незважаючи на час продажу, визначений правилами торгівлі.

— П'ять "мерзавчиків" і десять бутербродів, — замовив він, а подумки, як завжди, додав: "Бо ніщо так не зближує людей, як добра випивка і закуска".

Айстра не зводила з нього погляду, сповненого вдячності і, здається, любові, і вечірньому сонцю не залишалося нічого іншого, як зійти зі сцени й передати пост спостереження дідусеві місяцю, який усякого набачився на своєму віку і тепер до найпалкіших почуттів був індиферентний, як сказав би у цьому випадку Клавдій Миколайович Хлівнюк.

— Сідалковський, мені холодно, — поскаржилася вона після перших ковтків коньяку, але таким теплим голосом, що він спочатку засумнівався в її щирості, але, заглянувши в її палаючі від щастя й жаги очі, в ту ж секунду безмежно повірив їй, бо по собі знав, як морозить під час лихоманки, надто таких молодих, як Айстра.

Він поспішив її зігріти в своїх обіймах, поки температура не піднялася ще вище. Сонце упало за обрій, посилаючи їм свої прощальні промені й тепло. В останньому Айстра вже не відчувала потреби — тепер для неї і сонцем, і теплом став Сідалковський.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 109

З Дніпра повівало прохолодою, бензиновим чадом від моторних човнів, що йшли табуном, як натомлені мустанги на спочинок, і ще чимось п'янким, незайманим і вічним. Сідалковський назбирав сухого хмизу, дощок від розкиданої по березі тари, якої постійно не вистачає в приймальних пунктах склопосуду, і заходився розкладати багаття. Айстра, накрившись своїм платтячком та його піджаком, імітувала ритмічний дріб зубів, погрожуючи цілісності емалі. Потім почергово переходила від коньяку до бутерброда і навпаки.

— Люба моя, — застеріг Сідалковський, помітивши, що Айстра збирається запхнути до свого маленького ротика величезний шматок хліба з любительською ковбасою, — цим бутербродом ви не тільки поламаєте, свої чарівні зубенята, а й попсуєте фігуру ще до того, як вас оберуть королевою пляжу.

Він ніжно обійняв її. Айстра випурхнула з його обіймів і побігла по піску, який ще не встиг охолонути, здіймаючи навколо себе сріблясто-червоні (від вогнища) фонтанчики, що вилітали з-під її бронзових, ніби виточених ніжок. Сідалковський наздогнав її й знову вхопив у свої міцні обійми. Дівчина стояла, відкинувшись усім станом назад, упершись обома руками в груди Сідалковського, заперечливо похитувала головою і повторювала одне-єдине коротеньке слово. Євграф знав, що ніяка сила в світі, незважаючи на непостійність у всьому іншому, не примусить її зараз змінити оте "ні" на інше коротке слово протилежного змісту. Але він знав також, що красномовність жінки найкраще зупиняти поцілунками, тож негайно припинив цей потік слів, заощаджуючи кисень і даючи спочинок маленькому Айстриному язичкові...

...Пахло димом, дніпровськими хвилями й чимось безмежно прадавнім і вічно сучасним...

Сідалковський струсонув головою, ніби прокидаючись від солодкого сну. Айстра дивилася на нього замріяними очима і ніби запитувала: "Ну, що ж ти мовчиш? Щось згадав?"

— Згадав, — посміхнувся Сідалковський. — Нашу першу зустріч на березі Матвіївської затоки. Там, де ти, прошу пардону, хотіла трохи підгодувати раків.

Бона посміхнулася — щаслива, рум'янощока.

— Я рада, що знову зустріла тебе, — тихо мовила.

— Я теж, — щиро сказав він. — Роздягайся, Айстро, бо твій одяг, навіть імпортний, не пасує до моєї форми, — показав Сідалковський

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 110

на свої міні-трусики з генеральськими лампасами. — Втім, якщо ти стомилася з дороги, то дозволь допомогти тобі...

Він уже став на коліна, щоб зняти з неї гарні імпортні чобітки з мідними шпорами, як раптом у двері постукали.

“Невже й досі немає світла?” — подумав Євграф і пішов до дверей. Мовчки відчинив їх і вражено застиг: на порозі стояла Ія...

РОЗДІЛ X,
у якому розповідається про пізнє барокко,
італійську сосну-пінію та її охоронців,
ремонт у гарнізонному магазині,
вилицюватого манекена, ательє, де шиють
папахи, про ворона на асфальті,
деформацію Антошиного обличчя,
кінотеатри й маршрутні таксі, власника
сучкуватого предмета, натуральний обмін
шапки на цеглину, папахову пошесть
у Кобилятині-Турбінному, безсмертя
і австралійського собаку дінго, законодавця
мод і ноги обручем.

Напередодні 23 лютого Стратон Стратонович почував себе, як полковник, якому за наказом присвоєно звання генерала, от тільки погонів ще не вручили. Він випрасував у звичний військовий спосіб (через газету) свої шевйотові, сорокових років випуску, штани, одягнувся, примостив на голові папаху і, поклавши в нагрудну кишеню повістку з військкомату, вийшов на вулицю.

Ковбик жив у масивному особняку, що за стилем скидався на пізнє барокко. Металеві жалюзі на вікнах і ліпні карнизи під трьома балконами, невеличкий сад з однією італійською сосною-пінією і двома волоськими горіхами, що стояли обабіч неї, мов особисті охоронці. Вітальня, як і хол (він чомусь називав його сіньми), нагадувала музей, де виставлені зразки меблів різних епох і напрямків. Деякі речі, наприклад, круглий письмовий стіл, темно-коричнева тумбочка й шкіряне крісло на коліщатах, скидалися на господаря і його господиню. А весь дім, як і ці речі, носили на собі відбитки дореволюційного стилю, а точніше — того ж пізнього барокко. Стратон

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 111

"... у двері постукали... Євграф відчинив їх і вражено застиг: на порозі стояла Ія..."

(До стор. 110)

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 112

"... — А шапок?

— Дві! Одну з голови прямо на вулиці шибеники здерли, а другу ще й не одягав..."

(До стор. 136)

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 113

Стратонович навіть не здогадувався про це, доки унікальних зразків не побачив Ховрашкевич і не визначив їхню епоху: кінець XIX — початок XX сторіччя. Це дуже образило Стратона Стратоновича.

— Ви, мабуть, Михалку, гадаєте, ніби я настільки темний чоловік, що тримаю в себе дореволюційні меблі?..

— То я перепрошую, але то ще нічого не означає...

— Ну-ну, — перебив його Стратон Стратонович і про всяк випадок порадив закусити.

Спальня і вітальня містилися на другому поверсі. Саме тут, у спальні, коли не було нікого з домочадців, Стратон Стратонович ось уже майже півмісяця відпрацьовував ходу заступника паризького мера. Варто було йому одягти оті французькі кальсони з двома симетричними квіточками нижче спини й назвою фірми "Афер д'онер", як він зосереджувався на головному. Перед його заплющеними очима пропливав курдупель із паризької мерії, і Стратон Стратонович, хвацько маршируючи, наближався до трельяжа.

Але цього разу Стратон Стратонович не імітував французького курдупеля, а йшов широким кроком стройового офіцера, віддаючи честь своєму двійникові у сірій папасі, що по-дружньому посміхався до нього із дзеркала, виготовленого на Ірпінській меблевій фабриці.

Фіндіпошівський водій Антоша сьогодні порушив з дозволу Стратона Стратоновича графік і прибув під особняк на дві години раніше, ніж завжди. У райвійськкомат, де Ковбик перебував на обліку, йому належало з'явитися на одинадцяту годину, але він запланував по дорозі заїхати ще у воєнторгівський магазин, щоб глянути, чим відрізняється полковницька папаха від генеральської. Ковбик, чесно кажучи, мало вірив у те, що йому й справді присвоять якесь високе військове звання, але був певний: коли напередодні свята тебе викликають до військкомату, то це або вручити орден, або ж для присвоєння чергового військового звання. Третього не дано.

Ковбик наказав Антоші під'їхати під самісінький гарнізонний магазин, дивуючись, чому коло його дверей немає звичної штовханини. Виявилося, що магазин зачинено на ремонт.

— Це вже невдача, — пробурмотів сам до себе Стратон Стратонович і наблизився до вітрини.

У вітрині з викладкою погонів для різних звань і родів військ непорушно сидів вилицюватий, з широкими, як генеральська бекеша,

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 114

плечима й жовтим обличчям манекен і, підморгуючи підбитим оком, неприємно посміхався. На його голові хвацько, хоч трохи й прим'ято, умостилась каракулева папаха, однак важко було визначити, чия вона — полковницька чи генеральська.

Стратон Стратонович кілька разів обійшов крамницю, переконався, що нікого поблизу немає, і присів навпроти папахи з таким розрахунком, ніби вона вже не на голові манекена, а на його чуприні. Він роздивлявся своє відображення у вітрині навпроти і, прицмокуючи язиком, думав: "А чого?! Не такий уже й поганий з мене генерал вийшов би!"

Рипнули двері, і на порозі магазину з'явилася жінка у форменій одежі продавця.

— Ви щось хотіли? — запитала вона, переводячи погляд з папахи Стратона Стратоновича на його черевики з високими підборами.

— Папаху, — трохи ніяковіючи, відповів Стратон Стратонович.

— Вам генеральську чи полковницьку? — поцікавилася продавщиця.

— Та вже генеральську, — не моргнувши оком, збрехав Ковбик.

— Генеральських тепер обмаль надходить, — спокійно пояснила вона, очевидно, сприймаючи Стратона Стратоновича за переодягненого в цивільне генерала.

— А це ж чому?

— Рідко кому тепер генералів дають. А може, генерали шиють самі, десь в ательє. У нас зараз всього одна. Та й та у вітрині. Вам який розмір?

— Шістдесятий,— відповів Ковбик.

— Приїжджайте після свят, спробуємо щось зробити...

Ковбик сердечно подякував і подумав: "Тепер нижче генерала мені не можна. Добра ознака, якщо вона мене за генерала сприйняла!"

По-військовому гордо він сів у "Волгу" і скомандував:

— До військкомату!

А перед очима його на мить чітко застигли вишикувані по команді "струнко" ряди бійців та офіцерів...

Перед вітровим вікном автомобіля бігла назустріч така блискуча й опукла від ожеледі автострада, що Ковбикові здавалося, ніби вони їдуть по збільшувальному склі. Падав відразливий і важкий, як мокра вата, сніг. Він опускався на це скло й тут же примерзав, роблячи автостраду ще слизькішою, неприємною навіть на око. Паркани,

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 115

стовбури дерев — усе було обліплене снігом, схожим на холодець. Гальмуючи, автомобілі виробляли неймовірні зигзаги. У ворона, що довірливо опустився на дзеркальну поверхню, підкошувалися від несподіванки лапки, і він падав. Хотів розбігтися, щоб знову злетіти, але лапки розповзалися в різні боки, й він тикався дзьобом в асфальт, як п'яний Грак носом у землю.

Від того видовища і важкого передчуття тіло Ковбика навіть під французьким кожушком із штучної шкіри й хутра покривалося сиротами.

Антоша з вічно припухлою від сну пикою, вибалушивши очі й витягши вперед шию, мчав автострадою з такою швидкістю, ніби на його шинах стирчали металеві шипи, що грізно врізалися в засклений ожеледдю асфальт.

— Що ви, як в'юн, серед тих машин викручуєтесь! — гнівався Ковбик. — Куди ви женете? Хто вас у шию б'є? На той світ ще встигнемо...

Антоша перейшов, не гальмуючи, на нижчу швидкість і відказав:

— А який руський не любить швидкої їзди?

— Який же ви руський? — гмукнув Стратон Стратонович.

— Не француз же, — знизав плечима Антоша, натякаючи на шефа, який після повернення з Франції почував себе мало не французом, хоч збоку цього не було видно.

— Ну-ну! — запаливши цигарку, пахкав димом Ковбик, придивляючись до Антоші: вже прокинувся той, чи ще спить десь усередині. — Ви б ото краще язика прикусили....

На сонному обличчі Антоші чітко відбилися рожеві візерунки — точнісінько такі, якими були уквітчані чохли Ковбикового автомобіля.

— Ви б з дому подушку брали, чи що, — порадив Стратон Стратонович.

— А нам і на сидінні непогано.

— Так деформуєте ж обличчя...

— Обличчя — не автомобіль, рихтовки не вимагає.

Антоша за словами у кишеню не ліз. За це його Ковбик трохи любив, а трохи ненавидів. Любив за те, що хоч і сонний, але водій справний, а ненавидів за те, що патякав там, де треба було б, може, й промовчати, а там, де потрібно щось і сказати, мовчав.

У військкоматі вони довго не затрималися. Ковбик вийшов не з дверей, куди увійшов, а з воріт, звідки викотив величезний автомобіль,

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 116

подібний на гібрид броньовика з амфібією. Антоша тільки глянув на Стратона Стратоновича і зрозумів, що сьогодні "лівих" рейсів йому не бачити. "Триматиме під вікном", — подумав він, а вголос запитав:

— У "Фіндіпош"?

— А куди ж іще?! — зле кинув Стратон Стратонович. — До командуючого округом сьогодні не поїдемо.

Стратон Стратонович поважно, але трохи пригнічено вийшов з машини. Йшов чітко і рівно, так, ніби його ходою командував тепер хтось із старших од нього за званням. Папаха й високі підбори і справді робили його набагато вищим в очах інших. Але за останній тиждень, відтоді, як одягнув папаху, Стратон Стратонович зненавидів кінотеатри, де кожний безцеремонно вимагав у нього негайно її зняти, а також низькі маршрутні таксі, де доводилося тримати папаху набакир.

Та перед тим, як перейти до подій, що розгорнуться у фіндіпошівських кабінетах, ми повернемося трохи назад, до того видовища, що так вразило Ковбика і ще більше засмутило його.

– Що за спектаклі кобилятинські? — тільки й сказав він і відвернувся, щоб не бачити отих папах, які раптом натягли на себе місцеві жителі, ніби наслідуючи в усьому Стратона Стратоновича. — Вони що, теж повістки сьогодні поодержували? — ні до кого не звертаючись, бесідував сам із собою Ковбик, поки Антоша був зайнятий дорогою, покритою ще більшою ожеледдю, ніж у Києві.

У кожному місті, як і селі, є свої диваки. Їх найчастіше називають на ім'я, додаючи до нього малоприємні епітети: "причинний", "блаженний", "малахольний" чи просто "дурний". Свого блаженного Йосипа мав і Кобилятин-Турбінний. Бо ніколи і ні в чому не хотів відставати від інших міст і містечок республіки.

Йосип Блаженний завжди ходив у добротному на вигляд зеленому кітелі військового покрою, до якого в два ряди були пришиті ґудзики з форми автомобілістів міжміських рейсів, і невизначеного кольору кашкеті, який увійшов у моду в повоєнні роки. Кашкет той після доброякісної реставрації можна було б назвати зеленим, а околиш його — оксамитово-чорним. Йосип Блаженний завжди тримав у руках сучкувату палицю, яка найбільше дратувала кобилятинських собак, а боялися її юні сміливці, котрі частенько заходили з тилу до власника цього сучкуватого предмета і несподівано під самим вухом гукали:

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 117

— Йосип дурний!

Хлопчакам це давало якусь незрозумілу насолоду, а власника кашкета, кітеля й палиці страшенно лютило і виробляло у ньому таку реакцію, що їй міг би позаздрити будь-який воротар другої ліги.

Після першого ж слова палиця описувала таку неймовірну дугу і опускалася на спину вуличного шибеника з такою силою, що лунав тріск, але Йосипової ковіньки він не стосувався...

Саме через Йосипа Блаженного фіндіпошівці, вважаючи себе людьми високоосвіченими і вченими, додумалися покепкувати з кобилятинського начальства. Справа в тому, що всі, як один, місцеві начальники ходили в добротних шапках, а це викликало нездорові інстинкти у людей, давно вже відбулих свій строк і, як вони запевняли ближніх, "зав'язавших" навіки. Ці шапки дратували також заздрісників, котрі, ризикуючи своєю свободою, часто перестрівали власників таких головних уборів у тих провулках, де міськкомунгосп боровся за економію електроенергії, і пропонували "купити" цеглину або ще простіше — виміняти її на добротну ондатрову шапку. Любителів цегли у Кобилятині-Турбінному несподівано виявилося більше, ніж володарів шапок. Принаймні при зустрічі кожний власник шапки з такою охотою обмінював її на цеглу, ніби та була не із звичайної червоної глини, а із червоного золота.

От саме таку добротну шапку фіндіпошівці з першої прогресивки високосного року купили Йосипу Блаженному, як вони називали його по-інтелігентному, і порадили ходити в ній тільки там, де з'являтиметеся кобилятинське начальство. Рефлекторний інстинкт Йосипа Блаженного на керівні шапки спрацьовував, як індикатор на алкоголь. Варто було тільки комусь із керівних кобилятинців вийти до кінотеатру чи на перон вокзалу, як тут же поруч з ними наче стовпом поставав Блаженний. Досить йому було помітити когось у такій самій шапці, і він рвучко повертавсь на неї, немов на маяк, і поспішав назустріч, ще здалеку вітаючись: "Здрастуйте, пожалуста!" І, перекладаючи палицю з правої руки в ліву, намагався з кожним власником такої шапки, як рівний з рівним, поручкатися. Ті, очевидно, не розуміли його добрих намірів і хутко розбігалися хто куди.

Так тривало з тиждень, не більше. Бо уже з наступного понеділка в Кобилятині-Турбінному пристрасть до ондатрово-пижикових шапок вгамувалася, і всі одягли папахи. І якщо тут випадково з'являвся приїжджий, то у нього складалося враження, ніби

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 118

в Кобилятині-Турбінному тимчасово розквартирувався штаб, який складався з самих полковників і генералів. Приїжджий почував себе рядовим серед старшого комскладу й намагався обходити центральні вулиці та площі бічними вуличками, де вечорами безнадійно шастали поодинокі "любителі" обміну шапки на цеглу. А помітивши Йосипа Блаженного в такій самій шапці, як на ньому, приїжджий кидався до нещасного чоловіка, як до давнього знайомого, аби спитати, що все це означає.

— Здрастуйте, пожалуста! — відповідав на всі запитання Йосип Блаженний.

Приїжджий ці слова розцінював, як "здрастуйте, я ваша тьотя". Мовляв, ти що, з неба у Кобилятин-Турбінний звалився? Іногородець виправдовувався перед Йосипом, казав, ніби він взагалі-то краєчком вуха уже чув про це місто, але що тут стільки начальників...

— Здрастуйте, пожалуста! — відповідав і на це Йосип Блаженний, і приїжджому нічого не залишалося, як міняти курс розмови або йти на всі чотири сторони.

Стратон Стратонович з острахом дивився на цю несподівану для нього солідарність. Міряв, зневажливо відкопиливши губу, папахоносців, що ходили з такими гордо піднятими головами, ніби у них десь під самісіньким підборіддям були вмонтовані мініатюрні домкрати чи стояли щедро накрохмалені комірці.

— Що воно за пошесть? — запитав Стратон Стратонович Ховрашкевича. — Не встиг одягти на себе папаху, як уже кожне й собі нап'яло. І те, кому вона личить, і те, кому вона як корові сідло...

— То я перепрошую... Але то мені, власне, так думається... Але я, звичайно.... Ну, як усякий смертний... А безсмертя — то зовсім інше... Безсмертя приходить... То ви, звичайно, знаєте, Стратоне Стратоновичу, тільки до геніїв... Але й то, як ви знаєте, уже після їхньої смерті...

— Ви мені скажіть краще про папаху, а про безсмертя я сам знаю. А то ваш цей словесний ланцюг до вечора не витягнеться...

— То я коротко. Але я прошу мене не перебивати. Бо то я можу й справді, як ви кажете, остаточно втратити ланцюг розповіді... А точніше, нитку...

Ковбика ці монологи на тверезу голову виводили з себе, і якби він мав здатність у такі хвилини вискакувати голісіньким зі свого костюма та черевиків і помчати світ за очі, то зробив би це не заду-

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 119

муючись. Але на такий подвиг його не відпускали куплені в Парижі підтяжки, в яких він боявся заплутатись.

— Михайле Танасовичу, — Ковбик зупинився навпроти Ховрашкевича, — ви не хочете, щоб я зараз, у цю хвилину, завив вовком чи австралійським собакою дінго... Не хочете?

— То я перепрошую, але то я не зовсім розумію...

— Скажіть, але стенографічно, що ви хотіли сказати про кобилятинські папахи й шапки. Тільки коротко і талановито...

— То я думаю в усьому, але то ви мені вибачте за відвертість... Ви знаєте, вам цього ніхто не скаже, а я скажу... Бо, власне, тільки я вам правду кажу в очі, хоч усі вони вважають не себе, а мене блюдолизом номер один...

— Ви номер два, — заспокоїв його Ковбик. — Але, будь ласка, ще коротше... А ні, то краще напишіть, а найважливіше підкресліть. Червоним фломастером...

— Так от, я й кажу. Але то ви не перебивайте, бо я уже наближаюсь до головного...

— Я вам вдячний хоч за таке повідомлення, — Стратон Стратонович затамував дихання, бо й справді щиро хотів розгадати кобилятинську пошесть на папахи.

— То в усьому винні ви... Точніше — Париж. Це, Стратоне Стратоновичу, Париж так вплинув на Кобилятин-Турбінний...

— Який Париж? — крутнувся, як ужалений, Стратон Стратонович.

— Французький Париж. А який же іще... Іншого Парижа, як і Кобилятина-Турбінного, нема. Якби не Париж... Правильніше сказати, якби не ваша поїздка до Франції, то сьогодні б ніхто в Кобилятині не носив би тих, усіма давно забутих... Звичайно, окрім армії і відставних полковників та генералів, які, звісно, мають на те право... Це ж не секрет... принаймні у Кобилятині всі знають, що ви їздили в Париж на конференцію соціологів... І от саме після Парижа... То ви не посміхайтесь... Саме після Парижа ви зняли шапку, а одягли папаху...

— Після якого Парижа?! — вибухнув Стратон Стратонович і ще раз так різко крутнувся на високих підборах, що з-під обчасів пішов дим і в кабінеті запахло натуральною гумою. — Хіба ж я її зняв? У мене її зняли! От і одягнув папаху...

— То все правильно... Ви то все правильно кажете. Так можу сказати і я... А кобилятинці... Вони того, що у вас шапку зняли, не

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 120

знають... Вони думають, що тепер така мода в Парижі... А на кого рівнятися? На європейців! А хто в нас сьогодні європеєць? Ви, Стратоне Стратоновичу!

— Ну, знаєте....

— А Париж, як відомо, диктує всі моди... А Кобилятин, як ви знаєте, ні від кого ні в чому не хоче відставати. Навіть від Парижа... Тому, то ви не гнівайтесь, Стратоне Стратоновичу, але, як об'єктивно розібратися, то в усьому винні таки ви. Я так уже з товаришами говорив. Правильніше, радився. Так усі зійшлися на думці, що то таки справді ви... І ніхто інший... Сьогодні в Кобилятині ви таки законодавець мод... Правильніше, основоположник папахи в Кобилятині-Турбінному... Я певний, що незабаром, і Київ, і... — Ховрашкевич на хвильку затнувся: очевидно, згадував ще якесь місто.

— Ну, приміром, Вапнярка, — не спускаючи з нього критичного погляду, підказав Стратон Стратонович.

— А чого б і ні? Вапнярка — то теж місто... То вузлова, можна сказати, станція. Ви тільки не гнівайтесь, але... То я вам скажу...

— Ну, Михалку, тут уже ви на мене не гнівайтесь. Ви таки й справді майстер лизнути. Не лизнути навіть, а швидше поцілувати...

— То я не розумію, — спалахнув, як гасова лампа без палива, і одразу ж погас Ховрашкевич. — У чому ж моє лизання?

— Вам ще потрібне моє пояснення! Це ж треба додуматись — назвати мене основоположником папах! Це ви що — вважаєте за образу? А законодавець мод?! Теж образа? Ви мені краще скажіть, який дурень насунув ондатрову шапку на голову отого нещасного? Боюсь я, що хтось завтра на нього натягне ще й папаху, то мені доведеться, як Панчішці, взагалі голомозим ходити...

До кабінету без стуку вскочив Кнюх. Обличчя в нього цвіло, як у Ховрашкевича після чергового винаходу.

— Що там ще у вас? — незадоволено гримнув Ковбик.

— Дозвольте доповісти...

— Тільки коротко, Кириле Гавриловичу, — трохи пом'якшав Стратон Стратонович.

— Я придумав кілька гасел. Таким чином...

— Це вже після обіду, — махнув рукою Стратон Стратонович, сумніваючись, що Кнюх міг щось путнє вигадати.

— Тоді дозвольте вас запитати, — вихопилося у Кнюха. — Ви уже, мабуть, полковник, Стратоне Стратоновичу?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 121

Ковбик зневажливо зміряв його з ніг до голови, але помітивши, що Кнюх питає цілком серйозно, подумав: “Це мене тільки у військоматі недооцінюють”.

— Сідайте, — показав він Кнюхові на стілець. — Там, у військоматі, видно, гадають, що мені полковницьку папаху ще рано...

— А я думав. Повістка ж. Таким чином...

— Хіба тільки ви думали? Я теж думав і гадав: поїду візьму вже ту папаху. Навіть у воєнторг заїжджав. Не сумнівався ж ні хвилини. Та й продавщиця прийняла мене за генерала. З командуючим округу стільки разів на рибі були... А це виклик у військкомат. Приїжджаю сьогодні. Ну, думаю, спасибі командуючому, не забув. А там сидить якийсь тиловий лейтенантик. Без військової виправки, окуляри на носі. Стопроцентний бюрократ, якби не погони. І до мене: “По какому вопросу, папаша?” І хто його в армію взяв? Я йому повісточку в руки. Воно глянуло, так, одним оком. Окуляри зняло й каже: “Понятно. Вы когда-то, папаша, в кавалерии служили. А теперь таких родов войск больше нет. Вас переводят в пехоту”. Словом, наче з коня зсадило за якихось три хвилини. Потім, правда, побачило, як я, старий кавалерист, сприйняв цю новину, і вирішило, мабуть, заспокоїти мене! “А вы, — каже, — папашо, не волнуйтесь. У нас теперича пехота механизированная. На танкетке будете ездить. Словно генерал”. Я плюнув, бельгійським черевиком розтер і вийшов. Йду коридором і чую, як ноги, даю чесне слово, самі по собі отак обручем вигинаються. Враження таке, ніби щойно з коня зліз. Алюр три хрести! Йду і, повірте, відчуваю, що на черевиках шпори кавалерійські дзвенять. Іскри по бруківці військкоматівського плацу летять. Оглянувся — так і є. Металеві набойки від обчасів повідскакували й іскру дають...

— А як папаха, Стратоне Стратоновичу? — уточнив Кнюх.

— А що папаха? Папаха — тепер теж дефіцит. На весь воєнторгівський магазин одна. І то у вітрині...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 122

РОЗДІЛ XI,
де йдеться про тайм-аути між посмішками, перестиглий кавун, амністію, надщерблену мензурку, єхидну посмішку Карла Івановича, голубий ставок із вгодованими коропами, гру з жінками, три недоліки Айстри, одяг і босоніжки на березі Матвіївської затоки, зелену чи голубу жеківську лаву, дикторку республіканського телебачення та кафе "Хрещатий яр".

Ресторан на Набережній Славутича рекламно підморгнув Сідалковському вивіскою. До нього ж, обпершись на прилавок, інтригуюче посміхалася буфетниця Іриса, а в тайм-аутах між посмішками теж підморгувала, що було красномовніше за будь-які слова і афористичні вирази. Серце Сідалковського, як перестиглий кавун, розламувалося від тих посмішок, і він відчував, що одна половина його серця падає у бік Айстри, а друга тягнеться до буфетниці Іриси, на яку він накинув оком ще минулого літа. Вона тоді продавала на Набережній Славутича газовану воду і завжди стояла спиною до сонця в такій міні-спідничці, ніби хотіла, щоб засмагли не тільки стегна, а заодно й спина.

Він дивився на неї, чекаючи Ію, і вже з виразу обличчя можна було легко вгадати, що його душа готова вступити в бурхливу реакцію (варто тільки в неї, як у колбу з сірчаною кислотою, долити хоч півсклянки звичайнісінької води з Дніпра), яка при позитивній формулі може вилитися у глибоке кохання, до того ж із першої зустрічі. "Кохання, як свідчить практика, — думав Сідалковський, — це молодий хміль, після якого починається біль не стільки головний, скільки сердечний".

Але торік, як тут, так і там, він не мав доступу до прилавків: "Школярка" завжди була оточена натовпом, який не розходився навіть тоді, коли товари безцеремонно скидали у невеличкий фургон "Москвича" невизначеного кольору, а біля буфетниці Іриси, ніби оберігаючи її ренесансні форми, що найбільше подобалися Сідалковському, постійно чергував чоловік, підраховуючи виручку. Час

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 123

від часу він виносив з буфету важкі, начинені, ніби вибухівкою бомба, господарські сумки, а через кілька хвилин знову з'являвся, наче бомбовоз за новою порцією набоїв, що в Сідалковського асоціювалося зі словом "напоїв". Сідав на високий, добряче відполірований і трохи вгнутий від довгих сидінь диск і не спускав очей з буфетниці Іриси, а скоріш за все — з тих відвідувачів чоловічої статі, що заходили сюди по кілька разів, ніби вічно щось тут, на прилавку, забували.

В очах буфетниці світилася надія, що оце її ув'язнення — не пожиттєва каторга, що рано чи пізно вийде амністія. Про це красномовно свідчили її оптимізм і активне підморгування, особливо в хвилини відсутності її рідного чоловіка.

Чоловік Іриси пильно стежив не лише за своїми конкурентами-залицяльниками, а й за виручкою, проте не дозволяв дружині нікого ні обважувати, ні обмірювати навіть за допомогою тонкої мензурки, яка саме там, де стояли позначки, була надщерблена. Бо цим місцем, як і своєю дружиною, що вибилася з рядової продавщиці газованої води до буфетниці ресторану першого розряду, дорожив і, видно, боявся, щоб раптом не довелося втратити одночасно і те, й друге. Відчувалося, що він подвійного удару не витримає...

Шлях до буфетниці Іриси був важкий і тернистий, як у Ховрашкевича до його геніальних винаходів, що претендували на безсмертя. Він пролягав не тільки через той ресторан, де за старшого адміністратора Ія Карапетян, а й через отаке пильне око чоловіка, якому позаздрили б найкращі митники. Біля Іриси пахло кавою, кислим сухим вином і коньяком з трьома зірочками, що його вона наливала з пляшки, на якій красувалося тих зірочок більш ніж півдесятка.

Сідалковський чекав Ію, з якою вирішив розійтися мирним шляхом. Він серйозно задумався над своїм буттям. Відчував, що страшенно стомився, хотілося чогось особливого й конкретного. Але чого саме — він не знав. Постійне невдоволення собою, якась невизначеність... Євграф навіть думав, що в усьому винні "Фіндіпош" і Ковбик. Якби не ота нікому не потрібна контора, що видає себе за науковий центр, йому, можливо, довелося б десь серйозно працювати, серйозно зайнятися собою і дати своєму розуму справжній напрямок і вихід. Він так думав — і сам не вірив у це. Він чогось шукав і не знаходив. Іноді заздрив людям, які мали перед собою певну мету і

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 124

йшли до неї, але ніколи не намагався їх наслідувати. Він нагадував вітрильник, що, втративши кермо і вітрила, плив за течією життя, за попутними вітрами, не знаючи, де й коли йому доведеться кинути якір. І чи взагалі доведеться...

Сідалковський думав про дітей, які комусь приносять хвилини радощів і насолоди, а йому — лише білі папірці у вигляді виконавчих листів. Пригадався Бубон зі своєю єхидною посмішечкою. Щомісяця, з олімпійським спокоєм відраховуючи з його платні аліменти, той в'їдливо запитував:

— Шановний, як син росте?

— Знизу вгору, Карле Івановичу, — відповідав Сідалковський.

Пахло кавою. А його тягло на роздуми. Бачив перед собою голубий ставок у Вапнярці, де важко, ліниво плавали вгодовані коропи, ніби знали, що до осені, як і до спуску води, ще далеко...

Згадалася мати, що ось уже два роки спочивала на цвинтарі, залишивши йому на згадку хату у Вапнярці й листа-прохання: "Будь людиною". Сідалковський думав про це прохання, картав себе, але тільки в ті хвилини, коли йому й справді було важко, коли праглося чиєїсь підтримки чи поради, а її не було...

Ія, побачивши на своїй тахті Айстру, нічого тоді не сказала. Здається, навіть не привіталася. Тільки різко й гнівно блимнула на нього (в її чорних, з оливковим відтінком, як у Тамари, очах промайнули спалахи любові й ненависті) і хряпнула дверима.

— Після таких спалахів, — сказав собі Сідалковський, — якщо грім не розтрощить грушу, почнеться небачена злива, тож однією парасолькою від неї не врятуєшся...

Такою її Сідалковський ще не бачив.

— Чого ти прийшов? — замість привітання сказала вона.

— Ти б спочатку привіталася, а тоді запросила сісти, — порадив він.

— Сідати тебе не я повинна запрошувати!

— Навіть отак?! Це щось нове у твоєму ресторанному лексиконі, — обурився Сідалковський. — Я прийшов, щоб попрощатися з тобою. Але по-доброму...

— Це що, погроза?

— Благання! Я не достойний тебе, Іє, — викинув свій старий, випробуваний у життєвих бігах коник. Сідалковський завжди так прощався з жінками: "Я знаю, ти горда і більше до мене, мерзотника, не

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 125

прийдеш". — Я розлюбив тебе, Іє. Серце — не сержант. Йому нічого не накажеш, тим більше не примусиш по команді любити.

— Ти справді мерзотник. Красивий мерзотник...

— Для чого ці повторення? Мені це вже казали...

— І, певно, не раз?

— Я не бухгалтер — рахунків не веду. І, до речі, не суддя. Маю на увазі суддю по спорту, а не того, про якого ти подумала...

— У тебе ні совісті, ні честі, — на її віях повисли сльози.

Коли жінки плакали, Сідалковський почував себе як солдат, у якого ще залишилися патрони, а йому надійшла команда не стріляти.

Коли ж плакала Ія, він почував себе зовсім роззброєним. Спочатку в неї набухали повіки, потім синіли й обвисали щоки, як дві маленькі торбочки, налиті водою. Очі робилися малесенькі й такі червоні, що асоціювалися в Сідалковського з оченятами молочних поросят.

— Іє, не треба! — артистично заломив він руки. — Все що завгодно, тільки не це. Ти знаєш, я сліз, як фотопапір світла, не витримую.

— Ти моїх сліз недостойний! — відрізала Ія. — І не дочекаєшся, щоб я хоч ще раз плакала перед тобою.

Це навіть образило Сідалковського. Він не хотів, щоб вона плакала, але після цих слів йому здалося, що він саме цього й хоче.

— Скільки пафосу! Скільки честі! А чи ти знаєш, люба, що честь, — він підпер підборіддя у стилі роденівського мислителя, — це красива маска, яку люди носять на бал-маскарадах життя?

— Не люди, а негідники. Такі, як ти...

— Від любові до ненависті — один крок. Переконався. На власній шкурі. Ніякого благородства, ніякої гордості...

— Це ти говориш про благородство?! Ти, хто присмоктується до всіх і вся?.. Кожна мерзота, яка не має за душею нічого святого, намагається прикритися хоча б красивими словами, аби приховати свою порожнечу...

— Іє, — перебив її Сідалковський. — Кого я бачу! Філософа двадцятого сторіччя... Ви працюєте не за призначенням, — раптом перейшов він на "ви". — Метрдотель — це нижче вашої гідності. Ви мене переконуєте, що й для вас життя — все той же бал-маскарад. Ще два слова, ще дві філософські сентенції — і я у вас закохаюсь, як першого разу. Повторіть ці фрази... Я хочу їх записати на пам'ять...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 126

— Блазень! Стопроцентний блазень... Тобі тільки бавитись у життя. Та ще з такими ляльками, яких ти роздягаєш на моїй тахті... І ти після цього говориш про совість, про честь?!

— Честь — це красива маска. Честь — це... штучні еполети, які чіпляють перед об'єктивом фотоапарата...

— Честь — це не красива маска, Сідалковський. Честь — це те, що властиве тільки справжнім людям, а не таким клоунам, як ти. Честь — це не еполети перед фотоапаратом. Честь — це те, заради чого можна, не замислюючись, віддати життя... А що твоя честь, твоя совість...

— Я знаю, люба, — підняв руку Сідалковський, — це мої пережитки. Досить пафосу. І давай розійдемось без докорів і сліз...

— Ти мене просиш?

— Я тебе благаю!

— І ти віриш, що я так легко тобі здамся?

— Я вірю в твоє благородство, про яке щойно ти так запально говорила, у твою гордість. Я — не ти. Мені такого не дано.

— Я віддам тебе цій приблудній ляльці із Шпіцбергену, але не так просто, як тобі здається. Я ще тебе примушу і під мою дудку потанцювати!

Сідалковський мовчав. Він не впізнавав Ію. Мимоволі зловив себе на думці, що вона чудова людина. Даремно він так різко і круто пориває з нею... А потім Айстра... Він уже й зараз знає, що Айстра — не для життя. Він ніколи з нею не одружиться. Сам же казав: "Айстро, я люблю їсти тільки з чистого стола. Харчуватися недоїдками — нижче моєї гідності..."

— А ти звідки знаєш цю ляльку? — спитав нарешті.

— Твою ляльку знають пів-Русанівки і всі Березняки, її найчастіше вивозили з нашого ресторану. Але не на таксі, а на тій автомашині, яку в народі прозвали "Алло, ми шукаємо талантів". І ось цей талант у тебе на квартирі...

— Не перебільшуй. У тобі говорить жінка...

— У мені говорить правда, Сідалковський. Я тобі ще раз кажу: ти думаєш, що ти розумієшся на жінках, — ти помиляєшся, Сідалковський. Ти думаєш, що ти їх дуриш, — ні, вони дурять тебе!

— Я не сержант, Іє...

— Я це вже чула.

— Давай розійдемось мирно...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 127

— Який ти убогий. Де ж твої іскрометні дотепи, афоризми? Нікчема ти, Сідалковський. Порожня нікчема у красивій обгортці...

Сідалковський вийшов битий — як звичайнісінький валет козирною дамою. Він ще думав, що Ія — це сусідня держава, яка має до нього якісь територіальні претензії, але не має для цього ніяких підстав і документів. Та Сідалковський помилявся. Він знав, що небезпечно гратися з жінками — це те ж саме, що погасити палицею вогонь на шаленому вітрі. Він опустився ескалатором у метро, сів у перший-ліпший поїзд, навіть не подивившись, куди той іде. Потрібно було нарешті відвідати Грака в міліції. Зося уже повернулась додому з малим Стратончиком і думала над тим, як же пестливо його називати, щоб ім'я не різало слух.

Сідалковський думав. Думав про те, що скромність завжди вставляє тебе в рамки, а нахабство ламає їх. Щасливіший той, для кого ті рамки не існують. Думав про Айстру і ловив себе на тому, що Ія казала правду. Може, дещо перебільшувала, як і кожна жінка, надто ревнива. А ще ж, окрім цього, Айстра мала три недоліки: у неї не було квартири, батькової дачі і власного автомобіля, про що останнім часом мріяв Сідалковський.

Поїзд метро загуркотів, вирвавшись із темного тунелю на світлий простір. Унизу, поблискуючи сонячними блискітками, біг кудись до моря синій фарватер Дніпра, який скидав зі своїх могутніх плечей кригу і розсував її по берегах. Навпроти промайнула Матвіївська затока — улюблене місце літнього відпочинку Сідалковського. Він згадав те літо, коли вперше зустрівся тут з Айстрою; мабуть, одружився б тоді з нею, незважаючи ні на що. Це була чи не перша дівчина, яка після найближчого знайомства не розчарувала його, а навпаки, примусила довго жити нею і марити. Він і тепер так само думав. Якби не ота ганебна втеча Айстри з патлатим ресторанним музикою, якого хтось допустив на далекий і загадковий Шпіцберген, він віддав би їй залишки своїх почуттів і серця. Звичайно, якби вона ті залишки прийняла...

Згадувалися й інші дівчатка з Матвіївської затоки. Думалося: "Чому ці милі створіннячка, імітуючи потопаючих лебедів, влаштовують "водяні концерти" саме тоді, коли добре зігрієшся на сонці, та ще й здіймають галас не коло цього, а на протилежному березі, зарослому густим верболозом і де нема нікого?.." І він змушений був витягати цих милих "потопаючих", котрі одностайно дотримувалися

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 128

лише одного курсу й казали: “Тільки не туди. Допоможіть мені добратися до цього берега. Хай я трохи відпочину...”

— Але ж ваш одяг і босоніжки, — заперечував Сідалковський, — здається, на тому березі, що й мої окуляри...

— Так, але я зараз назад не допливу. Давайте трохи відпочинемо, а тоді вже...

— Ніколи не думав, що від нещастя до щастя один крок, — повторював Сідалковський улюблену фразу і ніс порятованих потопельниць туди, куди вони бажали...

Так тоді, здається, Айстра і сказала: “Саме в нещасті й пізнаються люди”. І продемонструвала перед ним таку ходу з інтригою, що він зрозумів: такі рухи виробляються ранками перед трюмо міської квартири — перед ними так само встояти важко, як перед могутнім напливом хвиль, що раптово б’ють вам у груди і звалюють з ніг...

“Невже й це була імітація?” — запитав себе Сідалковський, пов’язуючи цей спогад зі щойно сказаними словами Її. Він навіть тоді не вірив, коли йому хтось сказав, здається, Грак, що ця дівчина з преміальних водить у ресторан любителів поласувати за чужий рахунок. Вона запрошувала і його, Сідалковського.

— Це нижче моєї гідності, ма шер, — посміхнувся він. — Ви що, найулюбленіша донечка підпільного мільйонера, яка продає про людське око гуталін і шнурки для черевиків?

— Я донька звичайного шевця, — відповіла, кокетуючи, вона.

— Ніколи б не сказав. Ось ця, — показав він на неохайно одягнену дівчину, що йшла у великих чоловічих черевиках на босу ногу й так спотворювала свою зовнішність, ніби брала участь у конкурсі “Хто полюбить мене таку?” — їй це більше підходить. Але якщо це й справді так, то я вам повинен сказати, що ваш батько — великий майстер.

— Так, — не вловивши підтексту, простодушно мовила Айстра. — Мій батько — кращий швець в усьому об’єднанні фірми “Взуття”.

Випурхнувши на мить з рук Сідалковського, Айстра відчула, що її знову морозить, незважаючи на тридцятиградусну спеку і гарячий пісок, по якому не можна було ходити босоніж. Сідалковський, переймаючись до неї водночас жалістю і любов’ю, думав, що саме з нею міг би припинити своє парубоцьке існування, якби... Оте саме “якби” й трапилося після її несподіваної втечі...

Але перед цим ще була одна ніч. Вона опустилась на землю точно за графіком, розписаним у календарі “Нива”, розсипала по небес-

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 129

ному склепінню зірки й безцеремонно виштовхнула з хмар місяця. Місяць тоді був якийсь не той, дивився з своєї висоти на закоханих байдуже, зажурено та все норовив сховатися за білі пухнасті кучугури хмар. І все світив, світив, нікого не зігріваючи, тільки декому псуючи настрій. Закохані ховалися од нього у тінь кущів. Місяць — не лампочка, його світла не вимкнеш і не розіб'єш з рогатки. А він, як величезний світильник на кілька мільйонів ват, освітлював усе навкруги, щедро поливав землю блакиттю й сріблом, ніби отримував за це подяки від самого Господа-Бога...

Сідалковський сидів з Айстрою на зеленій жеківській лаві, яка тепер здавалася йому голубою, як і чарівні сережки у вушках "Школярочки", і нашіптував такі ніжні й солодко-медові слова, що навіть вітерець, випадково пролітаючи повз них, прислухався, присів на кущик та й задрімав. Місяць, втомившись від довгої й пильної уваги до закоханих, пішов і собі на спочинок, умостившись на пухнастій, як дві перини разом, хмарі. Пахло густим цвітом липи. Щось заперечливо шепотіла культторгівська Айстра і ще міцніше тулилася до широких і затишних грудей Сідалковського. Вона щось несміливо вимагала, але зовсім не те, про що шепотів їй Сідалковський. Він був глухий і п'яний від трунку липового цвіту, різкого запаху прим'ятої рути та ще чогось такого знайомого і водночас невловного, а тому загадкового...

"Людей пізнають у біді", — подумав Сідалковський і знову згадав Грака. Виявляється, Євграф навіть скучив за ним, і зараз, саме в цю хвилину, йому дуже не вистачає отого трохи нахабного, трохи самовпевненого, а трохи шаленого відмінника-ветеринара, який на світ дивиться ще простіше й прозаїчніше.

Він підвів голову — і раптом зустрівся поглядом з дівчиною, яка скидалася чимось на дикторку республіканського телебачення. "Десь я її вже зустрічав", — подумав Сідалковський. А дівчина, ніби вгадуючи його думки, запобігливо посміхнулась. "Тільки її мені зараз, бракувало. По-моєму, й так уже перебор... І чому воно так: як нікого — то нікого, а якщо одразу три, то до них ще стільки ж проситься..."

Вони обоє вийшли з метро на Хрещатику.

— Оксана, — подаючи йому м'яку й пахучу руку, лагідно мовила дівчина.

В її очах, як у рядках любовної лірики без підтексту, Сідалковський прочитав щирість і боязнь втратити його, ще не знайшовши.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 130

Гарне ім'я Оксана якоюсь тугою влилося в його спустошене містом, цивілізацією і джигунськими пригодами серце. Згадалася рідна Вапнярка, тривожні, як юність, гудки паровозів, зелені левади за рікою і тихий зажурений ліс на далекому темно-синьому обрії... Оксана оте його довге, екскурсійне мовчання у дитинство розцінила по-своєму і, потягнувшись до його вуха, по-змовницьки прошепотіла: "Для вас — Сусанна!"

І знову запахло кавою, гірким присмаком в роті, наче після шампанського, кагору та портвейну таврійського, змішаних в одному коктейлі. А ще накуреною кімнатою і розкиданими на підлозі недопалками "Золотого руна". Оте "Сусанна" наче вдарило Сідалковського струмом. "Ще одна аристократка із Вапнярки. До міста не добігло, а з села не втекло", — процитував він Стратона Стратоновича. Налився гнівом і неприязню. Холодно зміряв її з ніг до голови. Та так, що на її розцяцькованих губах раптом пробився іній. Він зимно сказав:

— Прошу пардону, мадам. Але в мене сьогодні аудієнція з консулом. А ля фуршет і шведський столик! Аріведерчі, ма шер! — він помахав рукою над головою і пішов угору.

Розгублена Сусанна, так і не зрозумівши, що й до чого, фиркнула, як лошиця біля водопою, обпікшись об крижану воду, і закопилила нижню недофарбовану губу.

— Подумаєш, пан-барон! Йому не подобається Сусанна! Усім подобається, а йому — ні!

Вона різко крутнулася на високих каблуках своїх імпортних чобіток, аж з бруківки, як з-під Ковбикових набойок, бризнуло кілька іскор, і пішла вниз, де манливо закликав у свої обійми "Хрещатий яр".

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 131

РОЗДІЛ XII,
у якому розповідається про тридцятиградусний мороз, зловісну тінь у чорно-білому саду, свіжий огірочок, землю у формі чемодана, пору теплих кожухів, салатові фіраночки, стерильну хусточку, опудала з рябчиків і фазанів, театр одного актора і одного глядача, канцелярський клей, гаєчні ключі розміром вісім на десять і одинадцять на тринадцять, "дипломат" типу гармошки, а також про сирітську образу Ховрашкевича і Панчішки.

Бувають у житті періоди, коли довгий час чекаєш неприємностей, а їх усе нема та й нема. Щоб пригасити тривогу, втішаєш себе, що, мовляв, уже ж були: і французьку шапку з голови схурделили, і анонімку у вищі інстанції надіслали, і Гракові онде непереливки... "Ні, таки я недаремно перетнув кордон у ніч під високосний рік у тринадцятому вагоні, — зв'язував одну нитку до іншої Стратон Стратонович. — Мене інтуїція ніколи не підводить..."

Та того дня, видно, заколисана новими думками Ковбика інтуїція таки добряче заснула... Прокинулася вона лише один раз. Під час обідньої перерви. Саме тоді, коли Стратон Стратонович, підсмикнувши штани, підійшов до вікна і поглянув на смугастий, як зебра, фіндіпошівський паркан. Одна з нових, ще не пофарбованих дощок раптом зсунулася набік, в утвореній щілині з'явилася тінь Варфоломія Чадюка і пішла до порожнього, забутого на зиму кобилятин-турбінівцями скверу. Ковбик протер очі. Сумніву не було: між деревами чорно-білого саду просувалась добре знайома зловісна тінь Чадюка. Серце збилося з ритму.

Занепокоєний Стратон Стратонович вийшов у коридор. Біля вікна стояв Антоша і грівся біля батарей парового опалення.

— Що, бензин економиш? — натякнув Ковбик на те, що Антоша завжди спить у машині при увімкненому двигуні.

— Мороз тридцятиградусний! Машина слабо нагрівається.

— А чого воно сюди приповзло? — ніби між іншим запитав Стратон Стратонович, кивнувши на Чадюка, спина якого ще мигтіла поміж дерев.

— А він тут часто буває. Інформацію для Нещадима збирає, — спокійно відповів Антоша, який знав, як казали у "Фіндіпоші", навіть те, чого не знали про себе самі фіндіпошівці.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 132

Ковбика це насторожило.

— А чого ж ти мовчав?

— А ви мене не питали, — так само байдуже відповів Антоша.

— Як тебе по батькові? — раптом перейшов на інший тон Стратон Стратонович.

— Гроші є? — запитав Антоша. — Якщо є, то Петрович.

— Слухай, Антоне Петровичу!

Антоша від несподіванки повернув заспане лице до Стратона Стратоновича, ніби хотів пересвідчитися, чи його це директор.

— А ти не міг би сказати, до кого Чадюк сюди приповзає?

— А ви Ховрашкевича запитайте! Він усе знає, — знизав плечима Антоша і, щоб швидше закінчити цю розмову, додав: — Я побіг. А то двигун до капота примерзне...

Ковбик залишився наодинці з погруддям Лукреція чи Демокріта. Інтуїція його розплющила одне око і мовчки перевернулась на другий бік. Вона мовчала. Тільки серце раптом кольнуло Стратона Стратоновича і примусило його вхопитися за лівий бік. “Що б воно означало?” — думки працювали, як маятник від старого годинника у вітальні його особняка: туди й назад, туди й назад, а далі — ні на крок. – Хоч би ти щось підказала!” — дорікнув Ковбик власній інтуїції, але та не відповіла. Почав пригадувати свої промахи, зловживання. Згадав заяву. Але ж про неї ніхто, окрім Бубона, здається, не знав.

Заяву Ковбик написав на власне ім’я. Це Стратон Стратонович робив не раз, але кожного разу давав собі слово, що востаннє. Але того дня, коли побачив, що всі кобилятинці, а з ними й Хлівнюк, ніби насміхаючись, натягли на себе папахи, не витримав. І знову написав:

“Директорові “Фіндіпошу”
тов. Ковбику С. С.

Заява

Прошу видати мені як зразки для роботи 1 (один) кожух і 1 (одну) ондатрову шапку”.

Розмашисто розписався. А вгорі навкіс наклав резолюцію: “Тов. Бубон! Шапку видати, а в кожусі відмовити!”

Рік тому, коли Стратон Стратонович збирався з безпосереднім начальством на зимову риболовлю, він уже писав аналогічну заяву. Але резолюція була дещо інша: “Кожух видати, а в шапці відмовити”.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 133

І от Чадюк під “Фіндіпошем”. Варфоломій Чадюк, один з тих, кого Стратон Стратонович звільнив “за власним бажанням”...

Минуло кілька днів. Пам’ять Стратона Стратоновича притупилася. Погода стояла сонячна і морозна, а голова Стратона Стратоновича була свіжа, як огірочок, щойно зірваний з грядки. На небі ні хмаринки, чиста, прозора блакить. І раптом на порозі, як лиска з очерету, Карло Іванович Бубон:

— До нас ревізор!

Стратон Стратонович тільки тепер повірив, що земля все-таки крутиться і не має форми чемодана.

Бубон щось швидко бубонів йому. З усього того Ковбик зрозумів лише, що той ревізор — гроза усіх, хто не надає особливого значення фінансовим операціям, а з окремими цифрами просто на “ти”. Стратон Страонович з фінансовими операціями не те що був на “ти” — просто вони мали для нього середній рід: “воно”. Цю свою природжену слабкість він намагався приховати від стороннього ока, але від ока ревізора, думалося йому тепер, приховати цього не вдасться. Хоч ця слабкість і не набула хронічного характеру, але дещо прогресувала, особливо коли надходила зима, тобто пора теплих кожухів, які, треба сказати, були його другою хворобою. Першою були шапки і папахи.

Гроза порушників під мирним, як небо, прізвищем Благоуханний, судячи з його ревізорської поведінки і добре розвиненої нижньої щелепи, що трапляється переважно у професіональних боксерів, був людиною агресивних наступальних дій і, очевидно, взагалі не знав, що таке відступ. Він належав до тих людей, що вважають себе глибокими психологами і розбираються в людських душах не гірше, ніж у бухгалтерських відомостях, а після виявлення якихось неточностей б’ють з першої фрази, наповал.

До Стратона Стратоновича він увійшов, як входять люди з особливими повноваженнями. Секретарка Віоріка, що тимчасово заміняла Маргариту Ізотівну і Зосю, які взяли відпустки у зв’язку з сімейними обставинами, не встигла навіть кліпнути очима чи обмінятися поглядами, бо Благоуханний такого погляду й не збирався дарувати.

— Сидиш? — коротко і грізно запитав Благоуханний, роздивляючись кабінет, а не Стратона Стратоновича. — Квіточки на вікнах розставив. Вазончики розвів. Килимки в кабінеті. Салатові фіраночки. Милуєшся голубим небом... А за тобою вже інше небо плаче!

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 134

Стратон Стратонович бачив на своєму віку різних нахаб (та й сам не дуже контрастував з ними), але на такого, як Благоуханний, — міг заприсягтися, — натрапив уперше.

— Одну хвилинку, — підвівся, не менш грізно попихкуючи цигаркою, Ковбик і про всяк випадок, для хоробрості підсмикнув штани. — Хто ви такий і за яким правом зі мною так розмовляєте? Прокурори могли б себе так поводити, та й то вони...

— До прокурора ще справа не дійшла, — перебив його Благоуханний. — У прокурорах ти розбираєшся, як я подивлюся... Коли б ще ти так розбирався в бухгалтерії, мене сюди сьогодні не відрядили б! Я ж бачу, ти вже мокріти почав, аж піт на лобі виступив. У чесних людей піт на лобі не виступає! Запам'ятай це!!!

— Ну, знаєте! — Стратон Стратонович то сідав, то вставав.

— Знаю! Он уже вуха струмочки пускають, — тицьнув Благоуханний пальцем у Ковбика, який і справді спітнів. — Що, негаразд із підшлунковими залозами? На ось носовичок! Витрись! Чи в тебе свій є? Не бійся — бери мій, він стерильний! Чистіший, ніж твої руки!

— Чому ви весь час мені "тикаєте"? Я вам у батьки годжусь! — Ковбик притишив голос — відчувалося, що це був його останній аргумент.

Побачили б тієї хвилини підлеглі свого директора — цього могутнього дуба духу, як прозвав його Сідалковський, людину, що самою лише появою змушувала тремтіти Мамуню, Кухлика, Кнюха і Панчішку. А на його репліки спокійно, навіть трохи незалежно могли реагувати хіба тільки Ховрашкевич, Сідалковський і вентилятор, який постійно крутив повітря в кабінеті Стратона Стратоновича на одних і тих же режимах.

А на Благоуханного остання фраза Стратона Стратоновича подіяла, як гірчичник на людину, що втратила свідомість. Він підійшов до Ковбикової шафи і, наче господар, мовчки повернув ключ, що стримів у замку.

— А я гадав, що в скарзі брехню пишуть, — обернувся він до Ковбика. — Сувенірчики на стінах поначіплював. Естампів. Страусові пір'ячка. Ондатр, їжачків! Ти б ще опудала з рябчиків і фазанів повиставляв. А от пляшки з коньяком забув приховати. Чи то ти для мене такі високомарочні приготував? А-а! Думає, що всі ревізори п'ють! Я — виняток. У мене від коньяків печінка болить. О, я й забув відрекомендуватися. Так будьмо знайомі: старший ревізор контрольно-ревізійного управління, скорочено КРУ. Звати мене

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 135

Едуард Кайтанович. Запам'ятай! Прізвище — Благоуханний! Може, чув про такого? Мене всі махінатори знають! Не чув? А чого ж ти став, як більбрук, білий і прозорий! Ех, ти не знаєш, що таке більбрук? Я поясню,..

Відчувалося, що ця сцена в Едуарда Кайтановича давно награна. Він трохи нагадував ремонтника квартир, який, переступивши поріг, хапався за голову й вигукував: "Отака стеля?! І це ви хочете, щоб я її вам ремонтував?! Та хто за неї візьметься? Гляньте на оці тріщини! А оці нерівності?! Та ви що?! Їх же фуганком не зрівняєш! Ні, краще я піду на будову..." Досвідчене око враз визначило б, що товариш переграє. Але треба віддати цим майстрам належне: квартири ремонтують не так часто, а ті, котрі бачать подібні сценки вперше, щиро вірять їхнім виконавцям. Благоуханний теж грав свою роль блискуче, а головне — без суфлера і допоміжних допінгів. Словом, це був театр одного актора і одного глядача.

— Так от, — Благоуханний зручно вмостився у кріслі, але з таким розрахунком, щоб видно було всього Ковбика. — Більбрук, — заходився він пояснювати, — це тонкий, прозорий папір. Від так званого дідельдрука відрізняється тим, що на ньому не можна друкувати державних знаків ні у вигляді великих, ні у вигляді дрібних купюр! Ти випадково купюри ще не друкуєш? А-а, я й забув, що ще не пояснив, чому я з тобою на "ти". Ну, по-перше, я закінчив фінансово-економічний інститут. Заочно. А не кооперативний технікум. Різницю ловиш? — натякнув на Стратона Стратоновича, — По-друге, з усіма тими, хто помаленьку починає обсмикувати державу, в мене на "ви" язик не повертається! І це вловлюєш? На, випий води і трохи заспокойся. З практики знаю, що в тебе зараз пересохло в горлі. Чи ти до води не звик? Я й забув, що ти зранку дудлиш високомарочні коньяки, а увечері спиш на теплих кожухах...

Здавалося, Стратон Стратонович ось-ось встане з-за столу, підсмикне штани, а тоді візьме Благоуханного разом з кріслом і пожбурить ним через фіндіпошівське вікно. Але, як не дивно, Ковбик сидів тихо, як Мамуня, хіба що з тією різницею, що той ховався у власний костюм, а цей — за фіндіпошівський стіл.

— Скажи, — по-садистськи знущався Благоуханний, — для чого тобі стільки кожухів? Кожухи ж не івасі — їх солити не будеш. Пий, пий. Спокійно пий та підборіддя витри! І не хвилюйся, до інфаркту я тебе не доведу!

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 136

— Доведете, — хрипко промовив Ковбик. — Я всього один кожух собі виписав.

— А шапок?

— Дві! Одну з голови прямо на вулиці шибеники здерли, а другу ще й не одягав.

— Ну, гаразд, — змилостивився Благоуханний. — А то в тебе складеться не зовсім правильне уявлення про ревізорів. Подумаєш, що ми всі такі. А це не так. Серед нас дуже багато інтелігентних людей. Я, можна сказати, виняток. Це у мене від природи такий характер. Закладений у генах. Я запрограмований, як комп'ютер... Так скільки ти кожухів поцупив?

Ковбик знову зморщився і осів, як Мамуня перед ним самим.

— А-а! Тобі слово "поцупив" не подобається... От бачиш, яка дивовижа, старий! Слово "поцупив" не подобається. А цупити кожухи приємно. Ну для чого це тобі? Вони ж на старість все одно твою нечисту душу не зігріють! Ти ж знаєш, ніщо крадене ніколи не зігріває. П'яти, до речі, теж. Ти ж відчуваєш, як у тебе зараз холонуть п'яти. Ну, відчуваєш чи ні? Тільки чесно!

— Не мучте, Едуарде Кайтановичу!

— Не буду. Мені подобається, як ти з першого разу запам'ятав моє ім'я і по батькові. Це рідко кому вдається в такому стані. Я починаю перейматися до тебе, старий, симпатією... Але скажи, холонуть п'яти чи ні?! Ну, гаразд, гаразд. Я ж не садист, бачу, що ти хочеш кудись вийти. Я вгадав?

— Вгадали, Едуарде Кайтановичу!

— Ти мене розчулив. Саме оцим "Едуарде Кайтановичу"... Тоді ти поки що вільний. Але тільки поки що...

Стратон Стратонович встав і, ледь тримаючись на ногах, почвалав уздовж стінки до дверей.

— Візьми себе в руки, — не спускаючи з Ковбика очей, порадив Благоуханний. — При підлеглих такому директорові, як ти, треба тримати фасон. Я чув, що в тебе твердий характер, а ти так швидко розкис. Тримайся, а то авторитет упаде. А тобі ж, мабуть, ще десь працювати доведеться. Не посадять же тебе за кілька нещасних кожухів і шапок...

Ковбик, спіткнувшись об поріг кабінету, вийшов. Едуард Кайтанович витяг носовичок і теж витерся, випив склянку води. Видно, професія великого актора теж давалася нелегко...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 137

Зайшов Бубон. На його круглому, як таріль від барабана, обличчі всіма барвами веселки вигравала солодка, як мед у спасівку, усмішка, після якої хотілося шматочок скоринки і кварту парного молока.

— А, товариш головбух, доблесний страж фінансових порядків! — зустрів його Благоуханний як давнього приятеля. — Що ж ти, голубе лисий, порушуєш фінанову дисципліну? Кожушки своєму шефу даруєш, у резолюції граєтесь... Ти бачиш, до чого ці кожушки доводять людину, якій кілька місяців до пенсії?

— Він тільки одного виписав!

— Одного?

— Одного, — твердо повторив Бубон.

— А якщо знайду більше?

— Не знайдете!

— Ти певний?

— На сто відсотків!

— А шапок?

— Дві! Одну зірвали з голови. У нас у Кобилятині на це пошесть пішла!

— Все одно. Гроші платив?

— Одну списали по акту. За другу ще заплатить.

— Заплатить?

— Заплатить, — повторив Бубон.

— Ковбик як людина — нічо?

— Золота людина!

— Що, крали разом?

— Що ви, шановний!

— Ну гаразд. Я його трохи тут почавив, немов стиглий виноград. Скаржитися не буде?

— Не буде! Він цього не любить. Сам не скаржиться й іншим не дає.

— Ти впевнений?

— Більше десяти років разом!

— Крадете?

— Працюємо! Окрім канцелярського клею і якихось двох-трьох аркушиків паперу, я з “Фіндіпошу” нічого не виніс!

— Так уже й не виніс? А чого ото коньяк у шафі шефа?.. Тільки чесно!

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 138

— Якщо чесно, то на вас... чекали. Готувалися до обіду...

— Хтось попередив?

— Нещадим погрожував.

— Ти бач, шустрячок! Де ж ви збираєтеся мене споювати?

— На лоні природи...

— Серед зими?

— А чого ж! У нас усе готово. Та й день он гляньте який. Сонячний! А гроші за шапку він уже вніс у касу!

— І за шапку, і за кожух?

— Так! У нас все в ажурі!

— Точно вніс?

Бубон розвів руками. Мовляв, можете не сумніватися — все точно, як в аптеці.

— Ви що, завжди коньяки п'єте чи інколи й горілку дудлите?

— Я не п'ю нічого.

— А воду?

— Тільки переварену або мінеральну без газу, — відповів Бубон.

— У тебе що?

— Професійна хвороба, — чистосердечно признався Карло Іванович.

— А-а! Від сидячки. Це гірше за нежить, але краще, ніж венерична хвороба, — зареготав раптом Благоуханний з власного дотепу. — Чи не так?

— Я сімейний чоловік, — захищався головбух "Фіндіпошу".

— Усі ми сімейні до першого відрядження і першої кралі... — і, махнувши рукою, механічно додав, думаючи про щось своє: — Пити треба менше!

— Я ж не п'ю! Я уже казав!

— Води мінеральної. З газом! — А тоді не витримав, запитав: — Ну, де він там, твій шеф? Гроші в касу вносить?.. Ти точно, Бубон, знаєш, що йому довіряти можна? Пика у нього благородна. Але в очах лукавинки. Хитрий, видать! Га?

— Благородний. Ручаюсь...— І несміливо додав: — Як сам за себе.

— Ну дивись. Бо потім з тебе шкуру спущу. Здиратиму разом з шапкою і кожухом. Клич його. Не можу терпіти, коли тягнуть жилу з вола.

Благоуханний несподівано порожевів, як обрій при заході сонця, потім обличчя стало світло-бурячковим, поступово набираючи ніжних пастельних тонів.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 139

— Шановний, — злякався Карло Іванович. — Одну хвилиночку... Я вже біжу.

Збирались недовго, як по команді "тривога!". Відчувалася в цій справі фіндіпошівська оперативність, якій позаздрив би будь-який військовий підрозділ. Ніхто не розкачувався, не метушився, як на роботі. Кожний чітко і ясно знав свою функцію. Підводив тільки Антоша: його ніяк не могли знайти. Останнім часом фіндіпошівський шофер узяв моду спати на відкинутому сидінні автомобіля, не попередивши про це нікого, і цим самим дезорієнтував Панчішку: той, виглянувши у вікно, не помітив Антошиної голови на сидінні авто, як, до речі, не помітив і того, що в автомобілі начебто немає переднього сидіння.

І тільки після активних дій Мамуні Антоша був знайдений у кабіні, але з такою заспаною, за висловом Ковбика, мармизою, що на ній відбилися не лише візерунки чохлів, а й два гаєчні ключі розміром вісім на десять і одинадцять на тринадцять. Антоша схопився з таким виразом на обличчі, який найчастіше можна побачити у пожежників при команді "підйом!" або в нічних сторожів, котрі зненацька виявляють, що півфуфайки уже згоріло, а ватні штани тільки займаються. Кліпнувши кілька разів очима, шофер спокійно повернувся на правий бік з наміром уквітчати візерунками ще й праву щоку. Марно намагався наполегливий Мамуня вдруге вивести його з горизонтального положення, аж поки йому на думку не спало запитати в Антоші: "Як діла?"

— Діла у прокурора, — в ту ж мить прокинувся Антоша і здивовано поглянув на Мамуню, як новонароджений на світ. — Діла у прокурора, — повторив він. — А у нас ділішки...

— Антошо, їхати треба. Їхати! До нас прибув ревізор, — реплікою з п'єси Миколи Васильовича Гоголя повідомив Мамуня, але Антоша як з класикою, так і автоінспекцією, здебільшого був не в ладах.

— Куди везти?

— Тобі скажуть, Антошо. Стратон Стратонович сам скаже, — гукнув Мамуня і радісно помчав у "Фіндіпош" доповісти про виконаний обов'язок.

Панчішка, потираючи руки, стовпчиком загортав у білий папір чарки, Ховрашкевич складав у портфель ножі й виделки, Понюхно нарізав хліб, але з таким розрахунком, щоб буханці зберігали поки що свою форму, Кнюх клав високомарочні коньяки, — пляшка до

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 140

пляшки, як снаряди від сімдесятип'ятиміліметрової гармати, — у валізу Стратона Стратоновича, яку він спеціально для цього привіз із Парижа. Валіза зовні скидалася на звичайний "дипломат", але всередині у неї перегородки лежали не вздовж, як у "дипломаті", а впоперек і розсувалися, як міхи гармошки, відповідно до товщини пляшки.

Поки сонний Антоша з червоно-білими візерунками на лівій щоці прогрівав і розвертав машину, Стратон Стратонович пихато, як полководець після здобутої перемоги, міряв кроки повз вікна "Фіндіпошу" і згори вниз дивився на всю оту метушню. Очевидно, після першого переляку, якого нагнав йому в душу Благоуханний, знов набирав свою форму. Склянка коньяку, випита похапцем у кабінеті Ховрашкевича і хутко внесені в касу Адамові Кухлику гроші повернули йому звичну самовпевненість, і тепер він міг спокійніше дивитися на ревізора, говорити з ним на рівних, з власним глибоким переконанням, що чеснішого, ніж Ковбик, на сьогодні в усьому світі нема. Благоуханний, помітивши деякі переміни в поведінці Стратона Стратоновича, відчув у собі бажання продовжити пресинг, але не врахував, що й шеф "Фіндіпошу" неабияк розумівся на психології. Він згадав закон Ома: чим більший опір, тим вища напруга, — тож негайно поклав собі відключитися від своїх давніх звичок і прикинувся битим. Пам'ятав: битого уже не б'ють зовсім, а якщо й б'ють, то не з таким азартом. Як перше, так і друге його влаштовувало. Але більше — перше.

"Волга" плавно підкотилася (Антоша був майстер своєї справи, незважаючи на постійні недосипання і, навпаки, пересипання) до самісінького Стратона Стратоновича і зупинилася так, що праві передні дверцята завмерли якраз біля лівого плеча Стратона Стратоновича. Благоуханний уперше бачив такий спарений номер між директором і водієм, тож не стримався, сказав сам до себе:

— Майстерна злагодженість!

Ковбик, не згинаючись у тулубі, сів і гордо відкинув голову трохи назад, дивлячись кудись у безмежний простір.

— Проси, — наказав він Антоші, не повертаючи ні голови, ні корпусу.

— Сідайте, товариші! — гукнув Антоша. — У нас не міліція, на запрошення відгукуватися можна.

— Ти без коментарів не можеш! — прошипів йому Ковбик, некліпно дивлячись у той же простір.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 141

— Без прогресивки не можу, а...

— Ну-ну, — перебив його Ковбик. — Сичів возиш. Ось тобі й прогресивка....

— Не сичів, а грачів, — уточнив Антоша.

— Не вмер Данило, так болячка задавила, — буркнув Стратон Стратонович і, перекидаючи фразу через плече, звернувся до Благоуханного, який саме залазив до автомобіля: — Ну, як ви там, Едуарде Кайтановичу?

— Спасибі, уже сиджу!

— Сидітимете пізніше! Зараз ви поки що катаєтесь, — уточнив строго Ковбик.

— Да-а! — чогось розсміявся раптом Антоша, ніби Стратон Стратонович видав якийсь дотеп.

Едуарду Кайтановичу стало не по собі. Чи то на нього діяло чисте кобилятинське повітря, чи то вперше відчув, що не він один артист на білому світі...

Спочатку до лісу мала виїхати тільки фіндіпошівська "еліта": Ковбик, Панчішка, Ховрашкевич і вкрай необхідний сьогодні Карло Іванович Бубон. Але в останню хвилину Ковбик подав команду взяти ще й Хлівнюка, Понюхна, Кнюха і Октавіана Мамуню з "необхідним предметом". Панчішка отой "необхідний предмет" зрозумів по-своєму: резервна пляшка. Видно було, що нічого з того не зрозумів і Ховрашкевич, але вдав, що розуміє все, і тихо, по-змовницьки прошепотів:

— То так треба. Стратон Стратонович знає, що робить... Деталі потім...

— Ви поїдете другим рейсом, — наказав Ховрашкевичеві й Панчішці Ковбик. І, помітивши в їхніх очах неприховану печаль та сирітську образу, додав: — Машина за вами прийде.

— То ми приїдемо на таксі.

— Ніяких таксі, Ховрашкевич. Зайві свідки тільки слідчим потрібні.

— А Кнюх, Понюхно, Хлівнюк?

— Які вони свідки — вони співучасники. Питимуть же разом з нами... А ви б тим часом мотнулися у магазин та прихопили б квашеного кавуна. Бо, як на мене, то для закусі немає нічого кращого, ніж квашений кавун. А ви як на це дивитеся, Едуарде Кайтановичу? Бачу, ви такої ж думки!

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 142

Благоуханний ствердно кивнув головою.

Колишній Сазонів яр, знаний під такою назвою жителями Кобилятина-Турбінного, фіндіпошівці давно перехрестили на честь свого шефа — в Стратонів. Ковбик знав про це, але не ображався. По-перше, йому було приємно, а по-друге, вони так часто туди виїжджали, що він незабаром повірив: начебто це його справжня назва, а Сазонів яр з'явився значно пізніше, так би мовити, для конспірації...

РОЗДІЛ XIII,

у якому розповідається про кімнату сміху, телефонний апарат, два моторчики, допомогу слідству, личаки Нещадима, Граків лексикон, приміщення під дитячий садок, великі черевики, житнє борошно, любовні листи до Офелії, фруктовий ряд на ринку, Ніагарський водоспад, крила під лопатками, а також про спрагу дощу.

У житті Євмена Миколайовича Грака настав, як висловився Сідалковський, невеличкий антракт. Він ще не сидів на нарах, але спав уже на лаві.

— Це тільки генеральна репетиція, Євмене Миколайовичу, — втішив його Сідалковський, не спускаючи очей з густої щетини Грака, з якої стирчав пінгвінячий ніс, а обабіч нього лякливо бігали маленькі очки, що тепер вимагали співчуття і батьківського опікунства. Останнє Сідалковський йому пообіцяв, але від Грака це ще приховував.

Камера попереднього слідства — це не кімната сміху. Сюди Грак потрапив без будь-яких труднощів, не те що Сідалковський. Його найчарівніша посмішка цього разу мала такий вплив на старшого слідчого, як примочки на манекен. Слідчий сидів, як натюрморт. Принаймні саме таке порівняння спало на думку Сідалковському. "Натюрморт" не спускав з Сідалковського свого професійного допитливого погляду, де б той не ставав. Під такими поглядами думки несподівано гаснуть, зникає всяка орієнтація. У Сідалковського ж досі, як відомо, думки вивітрювалися з голови лише тоді, коли він бачив перед собою ноги. І то не ноги слідчого і, звичайно, не в таких чобітках. "Ще п'ять хвилин, — подумав Євграф, — і я відчую себе співучасником Грака". Однак не розгубився. Він раптом згадав Веніаміна Олександровича Жереха та його візитку.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 143

— Дозвольте подзвонити? — Сідалковський, не залишаючи слідчому на роздуми ні хвилини, повернув телефонний апарат диском у свій бік, а на запитання "куди?" недбало кинув на стіл Жерехову візитку.

Слідчий здивовано звів брови, і на його досі незворушному обличчі раптом засяяла така усмішка, ніби йому несподівано вручили нагороду.

І от Сідалковський перед Граком — у тому доброму настрої, який буває в людей одразу після великих, як їм самим здається, перемог. Хотілося жартувати і говорити афоризмами. Однак Гракові зараз було ні до того, ні до іншого. В його очах жевріли всесвітня печаль і скорбота, життя здавалося схожим на коток, що вирівнює асфальт.

— Євграф! — зрадів Грак Сідалковському, як рідному братові. — Я ні в чому не винен! Повір хоч ти мені... Це помилка, любий!

Сідалковський зупинив на ньому погляд автолюбителя, що побачив свій старий автомобіль відремонтованим і пофарбованим ще краще, ніж до аварії.

— Євмене Миколайовичу, ще два таких ніжних слова — і я розплачусь, — промовив він. — У мене ж серце — не оця холодна камера. При такій кількості тепла воно може розплавитися. Якщо можете, стримайте свої гарячі почуття до мене. Побережіть їх для Зосі, а також для Стратона-старшого і Стратона-молодшого. Ковбик, до речі, оцінив ваш вчинок. До такого подвигу у "Фіндіпоші" ще не піднімався ніхто. Окрім Ховрашкевича, звичайно, який присвятив Стратону Стратоновичу своє парубоцьке життя. Але що його присвята у порівнянні з вашою! Пишайтеся, Грак! Хай це вам додасть сил і мужності!

Грак опустив голову і, здається, заплакав.

— Ви плачете від радості чи від печалі? Залиште сльози до гірших часів! Стратончик ваш росте і вже, як кажуть, діє. Принаймні Зося вивішує пелюшки щодня. Енергійний малюк. Можете сидіти спокійно. Він весь у вас. Жодної хвилини без руху! Видно, і в ньому два моторчики вмонтовано.

— Я б тебе, Сідалковський, послав... Але не можу...

— Я знаю, висока внутрішня культура вам не дозволяє цього робити... Але пам'ятайте — я прийшов, щоб допомогти слідству і вам. Звідси прохання: коли виб'єтеся в люди, не забудьте, що першим — звичайно, після вас — цей поріг вдалося переступити мені. Тут вам

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 144

хоч тісно, але думкам просторо. Я пишаюся вами. До вас, як до Тутанхамона, ніякого доступу. Отак, буває, ходиш із людиною, їси, можна сказати, з однієї тарілки і не знаєш, з ким маєш честь...

— Порося ти, Сідалковський! — підхопився Грак. — Я тут сиджу, а ти прийшов і блазнюєш, замість того, щоб...

— А ви не перебивайте мене, Євмене Миколайовичу. Дайте можливість і мені висловитись. Я знаю, що повинен допомогти слідству, говорити ж повинні ви, а не я... Але у вас ще є час, ви ще висловитесь!

— Розкажи, що там у "Фіндіпоші"? — знов підвівся з табуретки Грак.

— Вас цікавить, що у "Фіндіпоші"? А що може бути цікавого у "Фіндіпоші"? Всі нудяться, смалять з ранку до вечора, щось вигадують, бо ж робити, по суті, нічого. Ховрашкевич носиться зі своїми прожектами, як спортивний автомобіль з шлейфом диму, напускаючи туману на вашого хрещеного батечка Стратона Стратоновича. А вашому любому аншефу тепер не до цього. Як, до речі, і не до вас, хоч ви й назвали на його честь свого сина. У "Фіндіпоші", Євмене Миколайовичу, збираються ділити кабінет. Нещадим хоче плести Стратону Стратоновичу личаки, а Хлівнюк — скористатися з ситуації і захопити крісло директора. У "Фіндіпош" із столиці прибув Благоуханний: гроза всіх хапуг, буря — для злодіїв, ураган — для хабарників, цунамі — для фінансових крутіїв. Ковбик або сяде на мілину, або, як завжди, зніметься з якоря і випливе у відкрите море, поки в гавані затихне шторм.

— Хто ж під нього риє?

— Мені завжди подобався ваш лексикон, Грак. Кажуть, Хлівнюк, злигався... Це, здається, теж ваше ветеринарне слово?.. Так от, злигався з Чадюком і Нещадимом. Ті ж подали життєпис Стратона Стратоновича у вищі шари суспільної атмосфери... Ви щось уловлюєте з того, що я розповідаю? Це я веду до того, чи варто вам повертатися так рано до "Фіндіпошу". Може, тут набагато спокійніше? У вас такий милий і мовчазний слідчий, вас тут не б'ють, не ображають. Бачу, дають чай, хліб з маслом. У "Фіндіпоші" ви цього не отримаєте від Стратона Стратоновича навіть у святкові дні. Хоч ви й розчулили його своєю присвятою до сліз. Жаль, що тепер йому не до вас... Він маленького Стратончика не залишив би сиротою... І ще одне: тут ви займаєтесь корисними речами — підмітаєте приміщен-

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 145

ня, фарбуєте двері, вікна... А це все праця. Тільки вона робить кожного з нас людиною...

— А ти все мавпуєш! Мені, Сідалковський, сьогодні не до твоїх жартів. Жартувати будеш у себе на тахті. А тут нари...

— Не перебільшуйте, Грак, це не нари, а звичайнісіньке ліжко. Коли вас Зося жене від себе, невже ви удома на кращому спите? А втім, я заговорився. Скажіть, але коротко: за що вас взяли? Тільки чесно! Як перед судом!

— За гроші... Розумієш, саме Зося завагітніла, треба було класти в лікарню. А божевільний Чудловський весь час проти мене... Грошей ні копійки мені не дає... А без грошей, сам розумієш, важко...

— Без грошей легко тільки в одному випадку, Євмене Миколайовичу: коли зустрічаєшся з хлопцями з великої дороги, — перебив його Сідалковський. — Ви тоді принаймні нічого не втрачаєте. Окрім, звичайно, життя. Та зате як багато втрачають ваші кредитори! Це ви можете собі уявити, Євмене Миколайовичу? Але я, здається, вас перебив, ви саме так цікаво почали розповідати....

— Як тільки Зося завагітніла, я почав шукати жінок і молодиць...

— Грак, говоріть правду. Ви ж знаєте, тільки правда... Не ви почали шукати, а вам почав шукати їх дядя Філя...

— Ти будеш слухати, — спалахнув раптом Грак, — чи будеш красуватися своїми нічого не вартими фразами?

— Я мовчу, Євмене Миколайовичу, як ви перед слідчим, а він переді мною... Говоріть. Я весь увага, як заряджений стрічкою магнітофон.... Але я знаю, що ви, коли навіть говорите правду, самі дуже сумніваєтесь у цьому. Бо у ваших устах правда таке ж рідкісне явище, як гаманець, набитий фіндіпошівською премією...

Грак більше на нього не зважав: йому хотілося зараз виговоритися навіть стінам, аби вони тільки мали вуха і трохи ворушилися.

Євмен Миколайович згадував ту незабутню для нього весну. Природа творила свої чудеса, все цвіло, все пахло, а Зося на очах вагітніла. Рожеві, зелені, голубі, оранжеві, білі кольори заливали світ і п'янили свідомість. Мріялося про щось гарне, високе і земне... Саме тоді Грак і познайомився з дядею Філею.

— Насолода і жінки завжди вимагають грошей, — коротко, але вичерпно сказав йому дядя Філя.

А в Грака на той час, як і завжди, грошей не було. У Сідалковського їх теж ніколи не було, але він компенсував відсутність їх своїм

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 146

підходом, талантом і кмітливістю, а на дешеве вино, зовні схоже на коньяк, йому вистачало й зарплати, що залишалась від аліментів.

Саме тоді Євграф застерігав Грака: "Слухайте, супергеній, де ви знайшли цього продавця живого товару? Воістину: скажи, хто твій друг, і я скажу, чи за вами вже плаче прокурор, чи тільки витирає сльози..."

Грак того дня Сідалковського не послухав — вирішив будь-що роздобути грошей. І от йому випала нагода. Стратон Стратонович повідомив фіндіпошівців, що їхнє приміщення піде під дитячий садок чи школу.

— Нам треба підібрати інше місце. Там і збудуємо "Фіндіпош", — казав Стратон Стратонович. — А хто з нас краще за Євмена Миколайовича знає Кобилятин-Турбінний? Ніхто. От він хай і підшукає щось путяще...

— І я пішов шукати нове місце, — важко передихнув Грак.

— А знайшли новий Клондайк?!

— Знайшов якогось придуркуватого дядька з тіткою, — розсердився Грак. — За них і сиджу. А мені слідчий не вірить...

— А конкретніше ви можете розповісти, Євмене Миколайовичу? Мене теж цікавить, як легенько грошики течуть у чужі кишені. Але не бійтесь, я вашим шляхом не піду. У мене інший шлях...

— Мій шлях тоді пролягав через сади і городи на околиці. Я пішов туди, де почали забудовуватися "куркулі", незважаючи на різні постанови. А Стратон Стратонович ще й наказав: "Шукайте таке місце, де ставок, і млинок, і вишневенький садок". І я його знайшов. Вийшов на город, став посеред цибулі й огірків і почав метром міряти землю. А тоді взявся ще й кілочки забивати. Коли це до мене баба якась підбігає: "Товаришу архітектор, невже ту електростанцію обов'язково на нашому городі ставити? Та й не топчіть городини, жалько. Це ж наш труд. А у вас такі великі черевики. Заходьте в хату. Мій муж вас жде: пообідаємо, побалакаємо..." А тут під ложечкою аж засмоктало. Зайшов я, принципа із себе корчу. "Ніяк ніззя! — кажу.— Це державне діло! Запланували — буде! Моє діло маленьке, я тільки виконую службові обов'язки..." Словом, мелю, інтерес мене взяв. "Яке діло?" — питає господар. "Згідно з генеральним планом — забудова нового мікрорайону", — пускаю туману в очі. При слові "генеральний" баба аж руками сплеснула: мовляв, за що така кара, напасть і все таке інше. Я — нуль уваги. Взяв папку, глянув на

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 147

старий план "Фіндіпошу" і спокійно продовжую: на вашому городі якраз плануємо збудувати млин. Житню питльовану муку буде випускати..." Баба в плач. "Юхтиме! — кричить до чоловіка, хоч він сидить поруч. — Ти ж чоловік! Ти щось і кажи". А він у відповідь: "А що тут довго балакать? Ставка мені ізвєсна. Всі беруть п'ятсот рублів. Думаю, товаришу архітектор, і ми не останні. Тут рівно п'ятсот — і ні копійки менше. Випийте на дорогу — і будьте нам здорові..." І при цих словах засунув гроші мені насильно в кишеню. Я й взяв. Вони ще мені на дорогу пляшку казьонки намагалися всучити. Відмовився. Тоді сказали: "Спасибі за всьо! Ходіть здорові! Будем живі — устрєтімся..." І оце зустрілися. Уже тут, на очній ставці. Гроші я повернув. Того ж дня, як тільки дядько мене на кобилятинському ринку впізнав. Сало я пробував у нього. "Ах ти, паршивець, — каже. — Тут уже за фельдшера себе видаєш? А на городі архітектором був!.." І потягнув у міліцію, хоч я благав його і просився...

— Що ж, Грак, тепер ви можете писати свої мемуари, а згодом навіть видати любовні листи до Офелії, — вислухавши Євмена уважно, сказав Сідалковський.

— Слухай, доктор, мені зараз не до цього. Я виправлюсь. Я ж не злочинець...

— Ви не злочинець, Грак? Ще не злочинець. А втім, як цей випадок трактуватимуть слідчі, мені важко сказати. Знаю одне: у вас, Євмене Миколайовичу, десь усередині сидить отой маленький злодій, котрий постійно намагається вилізти на поверхню. І я певний, він давно б уже виліз, та ще й не в такій формі, якби не ваша вища закінчена...

— Проси Стратона Стратоновича... Він же добра людина...

— Особливо коли комусь погано... Зараз це для нього непосильна ноша, Євмене Миколайовичу. Як, до речі, й для вас, зважаючи на ваш зріст. Хоча черевики ви носите більші, ніж я. Так що про всяк випадок звикайте до ситуації. Час від часу можете тренуватися і на лаві. Хоч цей предмет не вимагає такої досконалості, як нари. Нарами вам слід оволодіти професійно. Задатки у вас є, хоч працювали ви поки що як любитель. І це вас може врятувати. Ви ж знаєте, на молодість і любительство у нас чимало гріхів списують. Гадаю, і вас це врятує. А все почалося з малого: з фруктового ряду на ринку. Ні, ви таки супергеній, Грак. І поки що працюєте не за призначенням...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 148

— Я тебе прошу! Я теж ще хочу зробити щось у житті, залишити свій слід...

— Слід на чому? — перебив його Сідалковський. — Один залишає сліди на землі. Маю на увазі орача з плугом. А другий — тільки відбитки пальців. Ви народжені для другого, хоч і кінчали сегеакадемію.... Я сьогодні з вами жорстокий, Грак. Бо я вас люблю. І я завжди вас попереджав, що ви кінчите ось цією камерою. Ви ж мене запевняли в протилежному, казали, що я з вас роблю злочинця. Тепер ви бачите, чим ви кінчаєте свій життєвий шлях, ще не розпочавши його.

— Але я не винен! — повторював Грак.

— Євмене Миколайовичу, вибачте мою невихованість, я вас переб'ю. Ви коли-небудь бачили хоч одного злочинця, який би визнав свою вину? Усі безневинні тут. Винні на волі...

— Ти гірший за слідчого, Сідалковський. Він хоч вірить у мене... Уже того "архітектора" давно знайшли. У мене з ним була очна ставка. Він діяв сам, я просто жертва випадку... Спокусився на ті гроші, хай їм біс! Але ж я дядькові їх уже віддав. Він підтвердив і простив...

Після того, як Сідалковський показав старшому слідчому візитку Жереха і від себе додав, що то його найближчий друг, Яків Леонтійович (так звали слідчого) раптом розкрився, як Ніагарський водоспад: говорив швидко і безугавно. Сідалковський навіть подумав, що коли б його спарувати з Ховрашкевичем, то вони говорили б одночасно, дуетом, але кожний про щось своє. Так ось, Яків Леонтійович сказав, що Грака вони випустять негайно, бо він, мовляв, збитків державі не завдав ніяких. Та й справжній злочинець, який діяв у тому ж мікрорайоні Кобилятина-Турбінного, уже викритий. Так що Жереху і дзвонити не треба. А на Грака тільки слід написати гарну характеристику, завірену адміністрацією та місцевкомом, і все буде гаразд.

— Але ви про це йому одразу не розказуйте. Спершу напустіть йому страху, щоб він цю камеру запам'ятав надовго, — порадив Сідалковському Яків Леонтійович.

Саме тому Сідалковський і продовжував свій психологічний експеримент над Граком, отримуючи від цього неабияку насолоду.

— Ти садист, Сідалковський! — кричав Грак.

— Мені подобається ця цитата. Вважайте, ви взяли її у мене напрокат. Отже, наша колишня дружба не минула для вас даремно, ви з неї щось таки маєте.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 149

— Зося найняла адвоката, — втомлено мовив Грак, осідаючи на тапчан.

— І що він порадив?

— Узяти мене на поруки. Треба тільки написати характеристику. Ти ж це можеш, Сідалковський, ти ж розумний...

— Се депан! Але після такої об'єктивної думки щодо мене я здаюсь. Ми про це подумали раніше за вашого адвоката. Мамуня склав на вас характеристику. Ви хочете її послухати, щоб хоч уявити, яким ви повинні бути у житті? Ми готові взяти вас на поруки, але де гарантія, що ви не вкоїте ще чогось?..

— Я присягаюся! Я присягаюся своїм...

— Стоп! Більше ні слова, Євмене Миколайовичу. Бо у вас нічим присягатися. Щоправда, у вас є син. Але ним не треба. Ви ж знаєте: діти за батьків не відповідають. Відповідають інколи батьки за дітей, але не завжди справедливо...

— Ти натякаєш на свої аліменти?...

— Ви здогадливий, Грак, і навіть співчутливий. Чого не скажеш про Карла Івановича Бубона в день зарплати...

— Докторе, ну читай!

— Же ву прі... Але до вас, Євмене Миколайовичу, прохання: не червонійте, як шістнадцятирічна дівчинка, від скромності... Під щетиною все одно не видно. А тепер слухайте: "Євмен Миколайович Грак, старший науковий співробітник "Фіндіпошу", за період наукової роботи виявив себе..." Ми тут деякі деталі пропустимо. Я зачитаю тільки найголовніше, щоб ви, так би мовити, глянули на себе оком стороннього... Заплющуйте від насолоди очі й слухайте. Якщо раптом у вас під лопатками почнуть проростати крила, негайно зупиніть мене. Я дав слово слідчому залишити вас у камері в тому ж вигляді, в якому вас тут побачив... "Євмен Миколайович Грак, — вів далі урочисто Сідалковський, — один з перспективних наукових співробітників "Фіндіпошу". Скромний, талановитий, працелюбний, уважний, щедрий, доброзичливий, дотепний, інтелігентний, порядний, ерудований, непорочний, як..."

Сідалковський не дочитав. Двері камери попереднього слідства несподівано відчинилися, і молодший сержант Квочка голосом диктора повідомив:

— Ваш час закінчився. На все добре!

— Грак! — несподівано, очевидно, за асоціацією з диктором республіканського телебачення, згадав Сідалковський Айстру — свою

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 150

маленьку Айстру з відточеними божественними ногами і дивовижно мініатюрними формами. — Грак, у вас коли-небудь з'являлося почуття безконечного щастя? Щастя без розчарувань? Ви знаєте, що це таке?

Євмен Миколайович розцінив це по-своєму. Він подумав про характеристику, про волю, що, як вродлива жінка, ходить десь поза цією камерою... І в ту ж мить Грак відчув, що таке воля: це й справді безмежне щастя без розчарувань...

— Тепер, Сідалковський, знаю!

— Грак! А ви коли-небудь бачили людину, яка заплющує очі і спраглим ротом ловить дощ? Отак і Айстра! Коли вона прагне поцілунків...

При слові "поцілунки" сержант Квочка обсмикнув свою гімнастерку, загадково знизав погонами і повторив:

— Ваш час закінчився! На все добре!

Сідалковський виструнчився, різко повернувся на каблуках і попрямував до виходу, думаючи, що у Квочки десь усе-таки вмонтований підслуховуючий пристрій: як би він ще зумів так точно двічі повторити одну й ту ж фразу?..

РОЗДІЛ XIV,

у якому розповідається про мангал і пеньки, короїдів, грамоту з ондатрою і їжаком, переддипломну практику, ведмежу шкуру, шар снігу, двобортну французьку куртку, бутерброд з домашньою ковбасою і осетровим баликом, функцію Масика, артистизм Ковбика, а також про перину для ревізора.

Покинута й забута, як кішка на дачі, дерев'яна альтанка сиротливо стояла на невеличкій галявині з добре утоптаною сніговою стежкою. Осторонь бовваніли рудий, аж чорний від часу й випаленого вугілля кимось забутий мангал для шашликів, кілька пеньків (для екзотики), напередодні очищені від снігу чиєюсь дбайливою рукою. Довга дубова лавка під кущами вкрита товстим, як біла пастила, шаром снігу. Відчувалося, що зовсім недавно тут гуляла невелика, але дружна компанія, бо кількість пеньків зовсім не відповідала кількості порожніх пляшок, розкиданих по галявині...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 151

Над Стратоновим яром повис тихий морозний день. Настільки тихий і морозний, що навіть пляшки і ті видзвонювали якось по-особливому, металево. Яскраво світило сонце, хоч не приносило, на думку фіндіпошівців, ніякої користі, бо було холодне і таке сліпуче, що Ховрашкевич начепив темні окуляри.

Зайшли в альтанку. Пахло трухлявим деревом, мохом і чимось таким ледь уловимим, що навіювало на роздуми і нагадувало підвальні приміщення при гастрономах, звідки навіть по великому знайомству ні горілки, ні вин виносити не дозволяють.

— Вчора тут, з усього видать, хтось добре покубрячив! — заворушив ніздрями Стратон Стратонович. — Дошки й кора вже горілчаним духом наскрізь просякли. Тепер їм навіть короїди не страшні...

Коли зібралися всі, навіть переляканий Мамуня, Стратон Стратонович окинув усіх директорським оком:

— Ну що, почнемо?

Панчішка, як завжди, потираючи руки, приступив до розкорковування пляшок, але одразу ж отримав незначну, але суттєву вказівку:

— Тільки не всі одразу, Масик. Правильно я кажу, Едуарде Кайтановичу?

— Як я помітив, ви, — на цьому займеннику Благоуханний зробив наголос, — завжди все правильно кажете.

— Ле вен е тіре іль фо ле буар, — раптом випалив Хлівнюк.

Стратон Стратонович глянув на нього так, ніби хотів сказати: “Я вам, Клавдію Миколайовичу, співчуваю... Але стримався. Натомість підкликав до себе Мамуню і лагідно назвав його на ім’я (це у нього дуже рідко траплялося — тільки в хвилини душевного розладу), і фіндіпошівці зрозуміли, що таке звернення обіцяє Октавіану або преміальні, або, якщо в касі грошей не буде, фіндіпошівську грамоту з ондатрою і їжаком. Мамуня похитав головою і мовчки з усім погодився. Він був щасливий тим маленьким щастям, що дається лише на мить, але геть засліплює очі. Потім настає каяття, прокидається тверезий глузд, але то вже пізно...

Фіндіпошівці працювали чітко і синхронно, як єдиний злагоджений колектив, що постійно виконує план і дає продукцію тільки найвищої якості. Благоуханний заздрісно дивився на них і думав якусь свою думу. Ковбик перехопив його погляд і не стримався, щоб не кинути чергової репліки:

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 152

— Отак би вони на роботі працювали, Едуарде Кайтановичу!

— Мда-а! — тільки протягнув Благоуханний і похитав головою, ніби погоджуючись, що більшість із фіндіпошівців працюють не за призначенням.

Панчішка майстерно витирав чарки і фужери, Хлівнюк насиляв м'ясо на шампури, Мамуня робив бутерброди з ікрою, Кнюх розкладав виделки та ножі, Бубон — серветки, а Понюхно, перекинувши через плече рушника, шліфував тарілочки й тарілки. І все це робилося з таким ентузіазмом, з такою майстерністю, начебто всі вони позакінчували один і той же технікум — кулінарний, а зараз проходять переддипломну практику. Один Ховрашкевич, щоб підкреслити свою наближеність до Стратона Стратоновича, взагалі нічого не робив. Інколи, щоправда, подавав якісь поради або вносив суто філологічні поправки у діалоги своїх колег, але цим самим тільки поглиблював їхню неприязнь до себе.

— То ви даремно ображаєтесь. То ви краще слухайте і навчайтесь, поки я живу. Я ж ці знання передаю безкоштовно. Про ці факти ви ніде не прочитаєте. Я — те першоджерело, можна сказати...

— Кожне норовить на твоє місце сісти, — скаржився тим часом Ковбик Едуардові Кайтановичу. — Ще ведмідь не вбитий, а воно вже ту шкуру ділить. Не дадуть спокійно до пенсії дожити. Оця анонімка звідки, думаєте? Від моїх?!

Благоуханний мовчав, як карась під кригою. Він дивився на Стратона Стратоновича і думав, що той і справді створений для "Фіндіпошу", як писали в анонімці, а "Фіндіпош" спеціально створили для нього.

У мангалі так апетитно смажилися шашлики, що в Едуарда Кайтановича від їхніх запахів час від часу підкошувалися ноги і паморочилась голова. Він про всяк випадок по-дружньому сперся на Бубона, але, очевидно, не відчув у його постаті надійної опори, тому присів на лаву, вкриту густим шаром снігу, і звідти спостерігав за процесом приготування шашликів. Цим він ніби дав зрозуміти Стратонові Стратоновичу, що автора скарги (якщо це справді скарга, а не анонімка) не викаже, тож нехай Ковбик дякує йому хоч за те, що погодився на обід у зимових умовах...

Антоша витягнув з багажника улюблений стільчик Стратона Стратоновича, накрив його шматком гуцульського ліжника і поставив позаду Ковбика. Стратон Стратонович, навіть не оглядаючись,

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 153

набундючено сів, дістав мундштук, цигарку і запалив від головешки, поданої Антошею. На ньому була гарна і, очевидно, тепла двобортна французька куртка з двома рядами гудзиків, щедро, наче це гусарський мундир, розшита галунами кольору пригорілої відбивної, яку облили томатним соусом з борошном. Принаймні саме такі асоціації викликав у Стратона Стратоновича її колір.

— Славний деньок, — показав на сніг і сонце Понюхно, який ніколи не знав, що в тих чи інших випадках говорити, а якщо говорив, то зовсім не в лад.

— Непоганий, — погодився Едуард Кайтанович, смакуючи ікру. — А стає ще кращим, коли ти вмістиш у себе півпляшки доброго коньяку і стільки ж сухого червоного вина типу "Хванчкара" чи "Твіші".

— Дивлячись на вас, Едуарде Кайтановичу, — мовив Стратон Стратонович, — я дійшов висновку, що наші ревізори — найбільш компанійські люди...

— Так сказать, толерантні, — на правах заступника підтримав розмову Хлівнюк. — І я б ще сказав — комунікабельні.

— Чи не пора вже приступити до операції? — нетерпляче сказав Ковбик, наповнюючи кожне своє слово глибоким, як склянка, змістом. Він підійшов до столу і взяв пузатенький зеленавий келишок. — Дозвольте, товариші, два слова. На правах господаря... За нашого дорогого гостя! — Ковбик подумки прикинув, в яку суму обійшлася йому ця ревізія, і додав: — Як кажуть, най вони виздихають!

Благоуханний по-ревізорськи зиркнув на Стратона Стратоновича і мовчки випив.

— То я перепрошую, — одразу замість закуски почав годувати словами присутніх Ховрашкевич. — То дуже цікавий тост виголосив Стратон Стратонович. То я його теж чув, але забув... То після того тосту п'ють усі начебто, але кожен думає про своє. Най вони виздихають! Це маються на увазі наші вороги. У кожного є свої вороги, і то...

— Слухайте, Ховрашкевич, — перебив його Стратон Стратонович, — закусіть спочатку. Дайте хоч тут надихатися свіжим повітрям... Краще покладіть он ще один бутерброд з ікрою Едуардові Кайтановичу! Ви з якою любите — з чорною чи червоною? — звернувся він до ревізора.

— Вугу-у-у, — намагався щось сказати Благоуханний, але шматок домашньої ковбаси, який він їв разом з осетровим баликом,

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 154

видно, застряг десь по дорозі між піднебінням і горлом і не давав можливості ревізорові сформулювати свою думку ясніше.

— Ви б, Ховрашкевич, краще налили чоловікові. Бачите ж, що людині важко...

— То я перепрошую, але наливати чарки — то функція не моя, — образився Ховрашкевич.— То справа Масика, — вказав він на Панчішку. — Прошу пробачення, Панчішки.

— Ви запитували мене про ікру? — нарешті проковтнув шматок Благоуханний. — А хочете, я вам анекдота про ікру розкажу? Власне, два анекдоти...

— А чого ж, — посміхнувся Ковбик. — Але спочатку ще по одній, щоб до пари. Без пари навіть піп не може...

— Так от, анекдот про попа...

— Про попа чи про ікру?

— Про батюшку з ікрою...

— Я знаю про попа, о, і сало, — раптом вихопилося у Мамуні, а обличчя його тієї ж хвилини пішло такими червоними плямами, що аби його поставити на перехресті, то всі автомашини зупинилися б.

— Октавіане, — по-батьківськи звернувся до Мамуні Ковбик, — про сало потім. Послухаємо про ікру. Давайте, Едуарде Кайтановичу!

— Запросили якось молодого попа на хрестини. Похрестив піп дитину, а тоді, як і годиться, — до столу. Господар розсадив гостей. Посередині стола поставив глибоку миску з ікрою і встромив у неї велику дерев'яну ложку.

— То я чув, але перебивати не буду, — засовався Ховрашкевич.

— Михалку, — закликав його до порядку Стратон Стратонович, — ви ж майже інтелігентний чоловік. Університет закінчували. Ви ж не Сідалковський з незакінченою вищою. Навчіться не перебивати старших.

— То я, Стратоне Стратоновичу, чув про трохи іншого попа... Але я вже мовчу, Стратоне Стратоновичу...

— Чув, чув! — скривився Ковбик. — Я, може, теж дещо чув, але ж маю витримку! Чули, так сходіть он під сосни, послухайте, про що вони зараз шепочуться. Ну оці мені фіндіпошівські ціцерони, — похитав головою, як лев гривою, Стратон Стратонович. — Продовжуйте, Едуарде Кайтановичу, поки воно цигарковим димом затягується...

— Так от, поставив господар велику миску з ікрою, встромив дерев'яну ложку і запрошує гостей закусувати. Ну, батюшка миску до

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 155

себе, за ополоник, — і починає наминати ікру сам. А гості сидять і тільки дивляться. “Як же йому делікатніше сказати, — думає хазяїн. — Ікра ж на всіх, а не на нього одного”. От і каже: “Батюшка, а ви знаєте, що це ікра, а не гречана каша?..” А піп йому у відповідь: “Нікакого сравнєнія!” І далі продовжує набивати пельку. Господар знову до нього: “Батюшка, а ви знаєте, як тепер дорого ікра коштує? Сто карбованців за кілограм...” — “Вона етого і стоїть”. Дивиться на нього хазяїн: у мисці вже дно видно, а гості ще й не куштували. “Батюшка, — знову господар до попа, — у цій мисці було три кілограми...” — “Почті і достаточно”,— відповів піп.

Першим гримнув сміхом Стратон Стратонович, хоч по всьому видно було, що йому сміятися не хотілось. Другим залився Панчішка, його активно підтримав Мамуня. Але найбільше анекдот сподобався Кнюху, який так сміявся, що аж вискочив на галявину, де вже давно смажилися у мангалі шашлики, і над ними ворожив Хлівнюк, поливаючи вином “Каберне”, не забуваючи водночас і про власне пересохле горло.

— Я колись був у Москві, о, і заходив до свого дядька, о, — почав було Мамуня, що несподівано для себе, особливо для Стратона Стратоновича, осмілів. — Так от дядько, о...

— Про дядька потім, — безцеремонно, як завжди, перебив Октавіана Стратон Стратонович. — Давайте ще по одній. Бог любить трійцю, а...

— Я не про дядька, о, я теж про ікру, о...

— Добре, Октавіан, добре, — сказав, ніби погладив по голівці, Стратон Стратонович. — Може, ви скажете слово, Едуарде Кайтановичу?

— Ну що ж, я — так я. Хочу випити цей тост...

— То я пробачаюсь, — не витримав Ховрашкевич. — Тост не п’ють. Тост виголошують. П’ють те, чим наповнена чарка чи, скажімо, в даному конкретному випадку склянка, або її ще в народі називають гранчак. Гранчак — це від слова...

— Михайле Танасовичу, — знов зупинив його Стратон Стратонович. — Ви б хоч зараз обійшлися без оцих філологічних вправ. Та й навчіться зрештою не перебивати людей. Це ж суцільне безкультур’я!

— А освіта, то я вам скажу, культури не дає... Освіта, то...

— Воно й видно...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 156

— Слухай ти, грамотний, — раптом втрутився в їхній діалог Благоуханний. — Я теж, може, грамотний! І дещо мислю не тільки в граматиці, а й бухгалтерії. Бубон може підтвердити. Він мене по роботі давно знає...

— То я прошу на мене не "тикати"! — Ховрашкевич налився кров'ю, збираючись у рішучий контрнаступ.

— Михалку, — заблагав Стратон Стратонович, — пожалійте моє хворе серце і дітей Бубона, — раптом спрямував він скандал в інше русло, водночас відводячи від себе біду і нав'язуючи підлеглим думку, що не Карло Іванович Бубон рятує його, Ковбика, а він, Ковбик, Карла Івановича.

Карло Іванович вловив невдячну нотку Стратона Стратоновича, але вставити своє слово уже не було куди. Благоуханний наступав. У повітрі запахло смаженими шашликами, а під ногами почала парувати земля.

— Вийдіть на свіже повітря, Ховрашкевич! Вийдіть, але перед цим перепопросіть Едуарда Кайтановича...

— Гаразд! — отверезів раптом Ховрашкевич. — Гаразд, я вийду, але то я роблю тільки з поваги... — він хотів сказати "до сивої голови Бубона", але своєчасно згадав, що Карло Іванович лисий, і поправився: — ...до колишньої сивої голови Карла Івановича.

— Шановний, що ви з мене іменинника робите! — розгнівався Бубон, який завжди не любив Ховрашкевича, а особливо в ті хвилини, коли доводилося видавати йому більші преміальні, ніж Карло Іванович виписував сам собі.

Благоуханний несподівано схопив склянку і випив. Стратон Стратонович скористався паузою, підніс йому бутерброд і склянку мінеральної.

— Тоста так і не сказали....

— А я ще скажу! — пообіцяв ревізор і підставив чарку з такою рішучістю, ніби хотів довести, що, окрім посади, йому втрачати вже нічого. — Я п'ю, — Благоуханний струснув головою, — я хочу випити чарку. За всіх вас! Окрім цього чоловіка, — кивнув він на Ховрашкевича. — Хочу побажати вам, щоб ви більше ніколи не зустрічалися з ревізорами. Особливо такими, як я.

— Пробачте, Едуарде Кайтановичу, але з такими, як ви, ми раді зустрічатися завжди...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 157

— Прошу без натяків, Стратоне Стратоновичу! Я сьогодні просто вас пожалів. Це ваше щастя, що в мене сьогодні день народження і я добрий!

— О-о-о! — розкрилося відразу кілька ротів. — За ваше здоров'я! Тільки до дна! Вітаємо! Сердечно вітаємо! Багато років життя і побільше фінансових операцій...

При слові "операцій" Ковбик якось нервово сіпнувся, крикнув "Мамуня", ніби подаючи найкоротшу в світі команду, і запросив усіх з альтанки на свіже повітря.

— На свіже півлітря, — скаламбурив Ховрашкевич.

Вийшовши на галявину, всі раптом відчули бажання ще трохи випити і після цього заснути. Алкоголь і свіже повітря — і те, й друге валило з ніг, але що зараз діяло сильніше — важко було сказати. Поруч мангала просто на пеньку сидів з порожньою пляшкою з-під "Каберне" Клавдій Миколайович Хлівнюк і заспівував арію Андрія з опери "Запорожець за Дунаєм". Але знав, видно, тільки чотири слова: "Смерть одна розлучить нас..." — а тому час від часу повторювався. Обличчя, Панчішки розпливлося в такій чарівній посмішці, що більшість з присутніх втратили дар мислення і, що б Масик не казав, лиш ствердно кивали головами. Колір обличчя Благоуханного нагадував набір пробних фарб на палітрі і недосмаженого Хлівнюком шашлика. Едуард Кайтанович глянув на Хлівнюка, що затягнув чергову арію, і хотів теж заспівати, але взяв тільки той самий мотив, а слова повставляв зовсім з іншої пісні, і заревіли співаки дуетом, прислухаючись кожний до самого себе.

Благоуханний уже не в'язав лика. Здавалося, разом з легендою про грізного ревізора з нього вилетіла й пам'ять. Він схилився над столиком, догризав, мов кістку, другий шашлик і, гикаючи, питав у Понюхна:

— Слухай, як його звать?

— Стратон Стратонович! — нагадував Іраклій Йосипович.

— Ага-а! Точно, Стратон Стратонович. Чудернацьке ім'я... – Так слухай, Стратоне Стратоновичу! Коли на тебе надійшла в управління скарга, — він намагався запанібрата покласти руку на Ковбикове плече, — і твої підлеглі написали, що ти цупиш то кожуха, то шапку...

— Ховрашкевич, — не витримав раптом Стратон Стратонович, — ви йому можете щось сказати?!

— То я можу, — підняв догори руку Ховрашкевич. — Але з п'яним балакати — це все одно, що на небі зорі гасити!

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 158

— То забийте його!

— То я перепрошую, як забити?

— Ну, заглушіть, як гучномовець. Ви ж майстер!.. Розкажіть про муфлонів, архарів, про те, чи варто шапку тримати за пазухою...

Благоуханний тим часом вів своєї.

— Слухай! — ткнув він пальцем у рукав Понюхна. — Як його звать?

— Кого?

— Оцього вашого начальника...

— Стратон Стратонович!

— Ага-а, Стратон Стратонович! Чудернацьке ім'я. Так ти слухай, Стратоне Стратоновичу! Коли на тебе надійшла скарга в управління... І твої підлеглі написали, що ти цупиш то кожуха, то шапку... Мене викликав мій начальник і каже: "Кайтановичу, там, у "Фіндіпоші", один тип цупить державні кожухи і..." гик-к...

— Ховрашкевич, — зірвався на ноги Ковбик. — Що ви сьогодні — шампур проковтнули?!. Вставте своїх пару слів йому. Ви ж можете...

— Я то можу... Але я то, знаєте, як поет... — нарешті й справді проковтнув Ховрашкевич, але не шампур, а шматок м'яса. — Коли приходить натхнення, то я вставити можу, але, то я перепрошую, куди...

— Куди! Куди! Кудикіну під хвіст, — розгнівався Стратон Стратонович.

Ховрашкевич глянув на вершечок сосни. Там сидів ворон і чекав, очевидно, коли гості роз'їдуться. Раптом той каркнув, зірвався з гілки, обтрушуючи сніг на голови, і полетів, як здалося Ховрашкевичу, з його прогресивкою в зубах...

— Слухай, як його звать? — почувши, що на узліссі запала тиша, знов осідлав свого коника Благоуханний.

— Стратон Стратонович, — цього разу із задоволенням відповів Понюхно.

— Ага-а. Стратон Стратонович! Чудернацьке ім'я, — без усякого фальшу в голосі проказав ревізор. — Так ти слухай, Стратоне Стратоновичу! Коли на тебе...

Ковбик не витримав.

— Мамуня! — гукнув він на всю галявину, і з найближчих сосен в радіусі до кілометра обсипався сніг. — Мамуня, коли ви нарешті візьмете свою гармату...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:58 Page 159

"... Благоуханний... почав позувати перед апаратом. Ковбик на мить розгубився..."

(До стор. 161)

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 160

"... Любив Кнюх лазити по фіндіпошівських шухлядах..."

(До стор. 183)

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 161

— Уже час, Стратоне Стратоновичу?..

— Уже давно час! Ви що, не бачите, як він плете язиком...

Мамуня, як човник від швейної машинки, несподівано дав задній хід і спиною вперд побіг до Ковбикової "Волги". Схопив у відчиненому Антошею багажнику "гармату" — фотоапарат — і наставив на Благоуханного саме в ту мить, коли Едуард Кайтанович підносив до рота склянку з червоним вином.

Благоуханний двома затяжними ковтками спорожнив посуд, витер підборіддя рукавом і, нахилившись над столом, хотів було запитати у Понюхна, як звати Ковбика, але, завваживши п'яну (так йому здалося), геть роздвоєну пику Понюхна, що єхидно скалилася на всі чотири губи до нього, гикнув і повернув голову до Мамуні. На нього дивилося якесь велике, темно-сизе, як дуло гаубиці, око. У Едуарда Кайтановича миттю увімкнувся тумблер захисної реакції. Побачивши велику "гармату"-фотоапарат в руках маленького Мамуні, котрий водив нею майже під самим носом Благоуханного і весь час клацав, Едуард Кайтанович, наче бик, якому все-таки встромили в шию розцяцьковану бандерилью, струсонув головою і зірвався з місця, намагаючись вибити з рук Октавіана зброю.

Однак це йому не вдалося, бо Мамуня був тверезий і від природи жвавий. Він знімав з таким натхненням, ніби назавтра всі газети світу чекали його знімків на першу полосу. Благоуханний зробив ще два кроки, посковзнувся і впав. Мамуня ще клацнув його в той момент, коли ревізор намагався затулитися від фотожерла тремтячою рукою... Марно...

Знесилений ревізор повернувся до Ковбика і прохрипів:

— Ну ти й артист, Ковбик! Великий артист і негідник! Такого я в своїй практиці не зустрічав...

— Ви перебільшуєте мій талант, Едуарде Кайтановичу, – голосом Сідалковського мовив Стратон Стратонович.

Благоуханний підповз до лавки, на якій стояло кілька пляшок коньяку, взяв склянку, спокійно налив собі майже повну і, тримаючи її в одній руці, а в другій пляшку, почав позувати перед апаратом. Ковбик на мить розгубився.

— Ну, плюгавий, — гукнув ревізор до Мамуні. — Ну, покидьок Стратона Стратоновича, давай фотографуй Благоуханного! Чого ж ти? Кадрики закінчилися? В контрольно-ревізійному є такі, що хворіють на виразку шлунка й цироз печінки, отих ти, Ковбику, не

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 162

напоїш, як мене! Давай-давай, шмаляй, плюгавий. Готуйся! Я зараз іще питиму, клацай... Але пам'ятайте: я ще ваше кодло рознесу... Не я — мої колеги. Вам так легко мене не провести, — він і справді випив до дна і знов упав на сніг.

— Фотографуй лежачого! Я хочу побачити, наскільки низько опустився ваш кнур, чи то пак — Ковбик! Чого ж ти стоїш?

— Фініта ля комедія! — не витримав Хлівнюк.

— Не вчіть зайця бігати! — гримнув на нього Ковбик. — Як він зі мною, так і я з ним. Ви бачили б, Хлівнюк, як він себе поводив у мене в кабінеті... — Тоді повернувся до Мамуні: — Досить! Ви уже й так перестаралися. Хто вас до цього примушував? У чоловіка ж, можна сказати, сьогодні таке свято — день народження, а не... Не обов'язково фотографуватися! — А потім тихо додав: — Я ж вас просив закритою камерою. А ви? Справді комедія...

Сніг під соснами лежав пухкий і чистий, але перини Благоуханному він замінити не міг, тож, піклуючись про здоров'я Едуарда Кайтановича, Стратон Стратонович майже по-панібратськи сказав:

— Ви б його краще підняли, Хлівнюк, ніж ото кидати свої недоречні фрази.

— Не треба, кабанець! Я піднімуся сам, — відповів Благоуханний. — Я ще піднімусь! А от чи ти піднімешся...

Хлівнюк подав йому руку і підвів до найближчої сосни. Той ухопився за стовбур. Трохи постояв, а тоді пішов навкруг дерева. Він щось белькотів, але йому відповідали тільки сосни, що скрушно похитували кронами, тихо перешіптуючись.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 163

РОЗДІЛ XV,
у якому розповідається про гусарські вуса Жереха, його естетичну ідею, нюанси з Ядвігою, Молодшого сина Крамера, око камбали і квасолю, президента Гваделупи, зелені левади, канікули в Полінезії, вапнярські чебуреки, білі пароплави на рейді, маневрові паровози, штурмана далекого плавання, ще одне достоїнство Сідалковського і серце в додачу до руки.

Сідалковський, високий і, як ніколи, стрункий, граціозно піднімався на другий поверх готелю "Краків". Телефонний дзвінок Ядвіги Капітульської був для нього тією несподіванкою, якої він найбільше чекав. Дівчина запрошувала його на прем'єру якогось нового італо-французького фільму, а заодно не забула натякнути, що на перегляді буде Веніамін Олександрович Жерех, який до Сідалковського "має інтерес". Євграф звик, що до нього майже завжди мають інтерес, але переважно жінки, до того ж ті, яким уже давно за тридцять. А от що в ньому зацікавило Жереха — ніяк зрозуміти не міг.

— Кавеант консулес, — мовив сам до себе Сідалковський і ступив за портьєри.

Капітульська посміхалася йому так мило і чарівно, що Євграфові раптом закортіло до Варшави. Веніамін Олександрович стояв поруч і, підкручуючи гусарські вуса, подав Сідалковському руку як своєму давньому приятелеві.

Сідалковський пробіг очима накритий столик, затримавшись на пузатих пляшках, і промовив:

— А ля фуршет з шампанським!

Він хотів ще додати "шерше ля фам, Сідалковський", але про всяк випадок стримався. Капітульська закохано дивилася на нього і посміхалась:

— Ви не помилилися, мій вельветовий хлопчику!

Сідалковський здивовано звів брови: так його називала тільки Антонія — дружина Хлівнюка.

— Звідки у прес-аташе така інформація? — поцікавився обережно.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 164

— Телефонувала у “Фіндіпош”, і там мені сказали. Вас так усі називають...

Сідалковський розвів руками і зробив вигляд, що трохи образився за таке прізвисько.

Жерех підняв келих із шампанським, а другою рукою взяв його за лікоть:

— Так ви не здогадуєтесь, для чого нам потрібні?

— Розумному досить. Але тільки не цього разу... Уяви не маю! Грошей, між іншим, теж. Але це не натяк на позичку. Я не позичаю.

Жерех поцокався.

— Сідалковський! — беручи зі столика шоколадний батончик з горіхами, продовжував Веніамін Олександрович. — Ви, безперечно, знаєте, де я працюю...

Євграф ствердно кивнув головою — і зробив це елегантно. Принаймні Жереху цей вишуканий жест сподобався. Веніамін Олександрович на мить випустив його лікоть, відійшов трохи назад, примружився оцінююче, і мовив:

— Ви знаєте, що я в цю хвилину придумав, Сідалковський? У мене виникла чудова ідея. Жаль, що моїх ідей не підтримують угорі...

— Моїх, між іншим, теж, — поставив фужер Сідалковський і, милуючись своїм відображенням у дзеркалі, красиво схрестив руки на грудях.

— З вашими фізичними даними, жестами, артистичними манерами... Ви, Сідалковський, можете прикрасити будь-яку президію, банкетний зал, компанію при зустрічах іноземних делегацій. З таких, як ви, я створив би ТОВАРИСТВО ІМПОЗАНТНИХ ПРЕДСТАВНИКІВ, скорочено — ТІП. Ви б зустрічали делегації, — не на жарт запалився своєю ідеєю Жерех, — прикрашали прийоми. Естетика повинна бути в усьому! Врешті-решт, це й патріотизм!..

— То й що, ви хотіли мені запропонувати очолити це товариство? — уточнив Сідалковський.

— Не поспішай... Краще скажи, а непогано було б? Га? Як ти вважаєш? — перейшов Жерех на “ти”. — Мати у кожному місті набір отаких красенів, посилати їх за кордон, зустрічати ними, — він так і сказав “ними”, — різні іноземні делегації. Уже їхня зовнішність свідчила б про наш зростаючий добробут, гарне життя, про красу наших людей!

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 165

— Ідея фікс!

— Ти так вважаєш, Сідалковський?

— Се депан, або, як казала одна моя знайома: я раніше люблю діло, а вже потім слова... Що від мене вимагається, Веніаміне Олександровичу?

— Я хочу тебе запросити на роботу до себе!

При слові "робота" Сідалковському стало трохи ніяково, але почувши словосполучення "до себе", він раптом відчув, що підріс на кілька сантиметрів, хоч це й залишилося поза увагою присутніх.

— І що ж то за робота? — удав, що абсолютно байдужий до Жерехової пропозиції, хоча насправді геть розчулився, йому раптом захотілося кинути все і стати, чорт забирай, людиною.

— Робота неважка, — продовжував Жерех. — З твоїм талантом тобі з нею легше впоратись, ніж у моєму віці випити оцей фужер шампанського. Ти зможеш... Я рекомендуватиму.

Сідалковський переступив з ноги на ногу.

— Це вище моїх сил. Не інтригуйте, Веніаміне Олександровичу. Я такої інтриги не переживу. А якщо переживу, то з тяжким для мене ускладненням.

— Ти мені подобаєшся, Сідалковський! Розумієш, подобаєшся — і все. У тебе є щось таке привабливе...

— Я це знаю, — дружелюбно посміхнувся Сідалковський. — Принаймні про це мені кажуть майже всі жінки. Окрім Ядвіги Капітульської...

— Скажу тобі по секрету, вона від тебе в захваті. Не може забути твого тосту... Мені ти теж подобаєшся. Хоч я й знаю, чим ти дихаєш. Таких джиґунів я вже перебачив на своєму віку. Сам таким був. Жінки таких, Сідалковський, люблять...

— Веніаміне Олександровичу! — красиво приклав руку до грудей Сідалковський.

— Все. Кінчаю. Бачу, тобі й справді кортить дізнатися, ким ти будеш працювати. Переходжу до головного. Але перед цим ще одне, головне: Ядвігу не зачіпай. Вона не для легеньких фліртів. Якщо хочеш — то тільки серйозні наміри! Вона в тебе отако... — показав він на свої вуха, — закохана. Тільки ти не перегравай. Можеш вважати мене за свата... Тепер по суті. Ти, Сідалковський чув коли-небудь про людей, котрі виписують кандидатські, докторські дипломи, нагородні листи? Ти чув про таку професію в наш атомний вік:

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 166

каліграфіст? Не чув. То-то! А в тебе ж каліграфія! Коли я показав у своїй канцелярії твою візитку, всі просто зненавиділи тебе. Заочно. Не дивуйся. Кожен побачив у тобі свого конкурента. Але не хвилюйся — у нас є вільні місця. Тепер спеціаліста-каліграфіста з електроліхтариком не знайдеш. Усі на кулькові ручки попереходили, на друкарські машинки. Жити стало краще, жити стало веселіше, а каліграфії нема. А в тебе! Не каліграфія — бісер, вишивка! Дивишся — і непритомнієш! Я такого, як ти, давно шукав! Можемо оформити переводом. Якщо згода — хоч завтра за роботу! До зарізу потрібний! План, горимо...

Сідалковський мовчав, уже зараз почуваючи себе на сьомому небі: його запрошують туди, куди (так йому здалося) він мріяв усе своє життя, хоч до цього моменту навіть не знав про таку дивовижну професію. "Людина з красивим почерком". Тепер це означення набуло зовсім іншого підтексту. Серйозного, не іронічного. Це тобі не "Фіндіпош", хоч і там робота — такої пошукати. Але не ті вершини, не ті масштаби! Кобилятин-Турбінний є Кобилятин-Турбінний...

— Ти подумай, подумай, — Жерех наповнив келихи, — У тебе мій телефон є. Дзвони, пиши, заходь. Я тобі завжди радий. Але в довгий ящик не відкладай. Чим швидше — тим краще!

Підійшла Капітульська, взяла Сідалковського під руку.

— Я бачу по ваших очах, ви щасливі, граф!

— З вами я завжди щасливий, шер амі!

— Не перебільшуйте... Ви хотіли сказати "ма шер", — уточнила Ядвіга.

— Я сказав те, що сказав. Ви для мене милий друг, — почервонів Сідалковський, що з ним дуже рідко траплялося.

Ядвіга вдала, що не помітила того. Але в душі дуже зраділа.

— А що ви думаєте про Кафку, граф? — перевела она розмову на інше, аби не ставити його в незручне становище.

Сідалковський зрозумів це по-своєму: захотілося погратися у світські розмови, показати свою духовну глибину й широту культурних інтересів, а заодно вивірити його інтелектуальний рівень. Сідалковський про всяк випадок висунув перед нею свій захисний щит:

— Бачте, Ядвіго, у мене вища освіта, але ще досі не закінчена. Тому я віддаю перевагу Сартру з його екзистенціалізмом...

— О, — перебила його Капітульська. — Але ваша зовнішність, манери, навіть одяг — усе це не має нічого спільного з екзистенціаліс-

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 167

тами... Самотність, пошук абсолютної свободи... Ви ж, граф, по-моєму без товариства не можете....

— Немає умов, пані Ядвіго, — почав викручуватися Сідалковський.

— Не називайте мене так, граф.

— Я вибачаюсь. Не вловив нюансу. Панно Ядвіго! О, панно Ядвіго, як сказав поет...

— Би були на Адріатиці?

— Ви маєте на увазі Дубровнік? Люблю Дубровнік! Це вам не Канни з отими надокучливими американками... Ті ботокуди, що вперше потрапили до Європи, тут буквально божеволіють від Французької Рів'єри. Так хочеться ще раз побувати в Дубровніку... Пам'ятаю свою останню поїздку на Адріатику. Мій столик був поруч зі столиком Антоніоні!

— Ви любите Антоніоні?

— По секрету, — Сідалковський нагнувся над вушком Ядвіги. — Я люблю вас, панно Ядвіго, і терпіти не можу галасу в стилі неореалізму. Мені куди ближче до душі філософія Бергмана...

Капітульська цвіла.

— А якої ви думки про Крамера?

— Крамера? — перепитав Сідалковський. — Від Крамера всі в захопленні, особливо від його сина...

— Якого сина?

— Молодшого, — відповів Сідалковський.

Якби очі Ядвіги раптом не стали такими круглими, він обов'язково додав би: "Ви маєте на увазі Мишу Крамера із Подолу? Він шиє найкращі й наймодніші черевики. А його молодший син ніколи не відстає від моди, навіть на один черевик іде попереду неї..."

— А хіба в світі є ще один Крамер, граф?

— А ви що, не знали? Панно Ядвіго! Крамер-батько, Крамер-син. Тепер уже династія Крамерів. Як Дюма-батько, Дюма-син, Чумак-батько, Чумак-син...

— Це тепер так модно? У нас у Польщі теж є свої династії...

Веніамін Олександрович, відкинувшись у кріслі, не спускав з них своїх добрих очей і лагідно посміхався в закручені вуса.

— Сідалковський, а ви не скажете випадково, що пив Ван Гог? — потягуючи шампанське, запитав Жерех.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 168

— Ван Гог? Що пив Ван Гог? Чесно кажучи, не знаю. Але коли я перший раз був у Монте-Карло і ми там зустрілися з Маріо П'юзо, він пив... Ніколи не повірите! Каву по-сіцілійськи з нашим згущеним молоком. А закушував... Закушував смаженою індичкою на оливковій олії з бобовою підливою на томатному соусі...

— Великі — усі диваки, — втрутилася Ядвіга, помітивши, що Сідалковський цього разу явно не на тій висоті.

— Це так. Але Артур Хейлі...

— Як? Ви знайомі і з Артуром Хейлі? — Жерех уже явно знущався з Сідалковського.

— Так, як з вами, Веніаміне Олександровичу.

— О боже! Який ви щасливий, Сідалковський! — це вже Ядвіга.

— Я щасливий від того, що знайомий з вами, панно Ядвіго!

— Мерсі! А що любив Артур Хейлі?

— Чому любив? Він і тепер любить. Вершкове масло, око камбали і квасолю в спаржі по-іліноійськи...

— У вас цікаве життя, Сідалковський, — смакуючи шоколадкою, мовила Ядвіга. — Ви знаєте, я б хотіла жити вашим життям!

— Ловлю вас на слові, панно Ядвіго, вважайте, що це життя вже у вас почалось. Віднині ми з вами будемо йти нога в ногу. Якщо ви, звичайно, не заперечуєте...

— Ох, граф! Скільки у вас світського гумору! Ви — справді диво! Так мило і так неясно тільки ви можете жартувати! Я знаю, що все це жарти, але мені так хотілося б, аби все це було правдою! — Ядвіга сказала це так щиро і замріяно, що Жереху нічого не залишалося, як піднятися з-за столу.

— Ну, віват! — махнув рукою Веніамін Олександрович. — Я на вас чекаю, Сідалковський, — чомусь знову перейшов на "ви" Жерех. — І чим швидше, тим краще! Оревуар!

— Оревуар! — механічно повторив Сідалковський і відчув, як після останніх слів Ядвіги і Веніаміна Олександровича у нього не по спині, а по вельветовому костюмі помчали мурашки, а лице так горіло, що почало на очах лущитися. — Я знаю, Ядвіго, що це ви так мило і так приємно жартуєте... А я... А я завжди кажу правду... Жартувати з дівчатами — не в моїх правилах...

— А з жінками?

— Не будемо впадати в тонкощі, — і Сідалковський вдруге за багато останніх років почервонів.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 169

— Це вам так до лиця, граф! — поклала свою руку на його Капітульська. — Ви ще зовсім хлопчик! Я ніколи не бачила, щоб ви так славно червоніли. Ох, Сідалковський! Я б усе віддала... і Київ, і Варшаву, аби з вами хоч раз відвідати, але по-справжньому, Монте-Карло! Або ще краще — Ніццу! Я й забула, ви більше, граф, любите Ніццу...

При слові "Ніцца" Сідалковський цього разу поморщився, наче йому дали пересолений огірок. Він згадав, як кілька днів тому, коли Стратон Стратонович розповідав про Шербур і Монако, взяв і ляпнув: "А мені знову хочеться в Ніццу!" — "Куди, куди?" — перепитав його Ковбик і від здивування аж двічі підсмикнув штани. "В Ніццу!" — нахабно повторив Сідалковський. — "А ви що, уже були там?" — "Не був, але хочеться". — "Так чому кажете "знову"?" — пом'якшав Ковбик. — "Знову, бо перший раз я там був за допомогою "Клубу кіноподорожей". А вдруге хотілося б особисто..." — "За допомогою "Клубу кіноподорожей" я одного разу був президентом Гваделупи, — розлютився Ковбик. — А як показали крупним планом, то виявилося, що то не я, а моя копія, тільки чомусь у чорне пофарбована. Зрозуміли, Сідалковський?" — "Розумному досить", — піймав облизня Євграф. — "Розумному, розумному! Ви від скромності, бачу, не помрете. Це вам аніскільки не загрожує..."

— Чому ж мовчите, Сідалковський? Я щось не те сказала?

— Що ви, Ядвіго! Усе те. Просто задумався. Згадав чомусь своє дитинство, — не кліпнувши оком, збрехав Сідалковський. — А щодо Ніцци, то це не патріотично, Ядвіго. А потім, знаєте, здалеку усі левади зелені...

Капітульська важко зітхнула. Сідалковський зробив те ж саме, але з певних психологічних міркувань, бо для такого зітхання у нього просто не було причин.

— Вам усе пасує! Навіть ось ці зітхання... Цікаво, чому ви раптом згадали дитинство? І взагалі, граф, якщо не секрет, розкажіть мені трошки про себе. Вас не ображає це слово "граф"? Якщо ви не заперечуватимете, я завжди так звертатимусь до вас.

— Якщо завжди, то не заперечуватиму.

— І все ж, Сідалковський... О, бачите, які ми, жінки, непослідовні? Розкажіть трохи про себе. Я вас дуже прошу.

— Це вам для протоколу? Чи як зрозуміти?

— Ну що ви, граф! Це моє особисте маленьке прохання. Чи вам не до душі мої запитання?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 170

— Чому ж! Але це у вас професійне чи суто жіноча цікавість?

— Суто жіноча. Адже професія журналіста має так багато спільного з жінкою. Чи не так, граф?

— Я не страждаю асоціативним мисленням і, як на сьогодні, гадаю, що це мій комплекс неповноцінності.

— Не докоряйте собі, граф. Я знаю, що це не зовсім так. Але ми, здається, відхилились від теми...

— Народився я, — почав Сідалковський, — як ви вже здогадалися, не на берегах Сени і не в сім'ї колишніх аристократів. Оксфордського університету не кінчав, на канікули в Полінезію не їздив. У Монако в мене ні багатої тітоньки, ні бабусі-мільйонерки...

— Ви — чудо, Сідалковський. І трохи злюка. Я вас кохаю!

— Це теж розуміти як жарт? Чи у польській мові слово "кохаю" має інше значення, ніж в українській? А, може, просто інший відтінок?

— Я не філолог, Сідалковський, я жінка! І не задавайте мені, перепрошую, таких запитань. Я сказала те, що сказала, — повторила вона його фразу.

— Пробачте, я не хотів вас образити... Народився я на дуже мирному кордоні: між Крижополем і Томашполем — у Вапнярці. Виховувався не в гувернантки. Виховували мене мама з татом. Більше мама, а ще трохи пані Джегужевська. Не дивуйтесь, тут я не жартую. То наша сусідка — бабуся Джегужевська. Приїхала до нас перед війною, а виїхала вже після війни. Здається, у Лодзь. А може, в Краків. Точно не скажу. Виховувала вона мене, як тепер кажуть, на громадських засадах. Вчила трохи по-польськи, але навіть у дитинстві в мене не було нахилу до вивчення мов. У моїй пам'яті залишилось хіба-що кілька польських слів. Принаймні не вистачило б для того, щоб написати вам, Ядвіго, любовну записку...

Капітульська посміхнулася і потиснула йому руку.

— Мати моя — звичайна селянка. Батько — службовець: чи то писар, чи то працівник філії зв'язку. Пані Джегужевська в це не вірила й запевняла мене, що я благородного походження. На жаль, я й досі не знаю, що вона мала на увазі. Але тоді я в це швидко повірив, хоч уголос нікому не казав. Правда, одного разу поцікавився в матері у присутності тата, хто мій справжній батько, і дістав од мами стільки ляпасів, що їх вистачило б на цілий дитсадок. З того часу до пані Джегужевської мені заборонили ходити, хоч про батька

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 171

не вона мені сказала, а інша сусідка. Я тоді ще не знав, що найсолодший плід — заборонений, але все одно вечорами тікав до пані Джегужевської, яка читала мені цікаві книжки, показувала богів, схожих на людей, і пригощала такими смачними тістечками, що я почав катастрофічно круглішати. За це, очевидно, мене тоді й прозивали "Булочкою". У пані Джегужевської у Вапнярці не було нікого. Мабуть, тому вона й віддавала мені стільки часу: причісувала мене, навчала їсти виделкою і ножем. Пані називала мене "мій пануньчик", що мені страшенно не подобалось. Я не любив ласки, як усі сільські хлопці, та й соромився, але мені смакували її тістечка й смажені з цукром соняшникові зернята. Коли стара пані хворіла, ми з мамою провідували її. Мама мої були добрі й лагідні, але таких смачних тістечок та здобних булочок, щедро посипаних маком і солодким борошном, не вміли випікати... Бабця не спускала з мене очей і весь час випитувала: "Ну в кого воно таке, Мотре, вдалося?" Це запитання завжди сердило маму, і вони дуже гнівалися. Я маму, як завжди водилося на Україні, називав "ви". Навіть заочно, — Сідалковський, ніяковіючи, посміхнувся. — Батька теж. Так що ви мені, Ядвіго, вибачте... Як вам сказати, за мій стиль розповіді, чи що...

— Що ви, Євграф! — посерйознішала Капітульська. — Мені дуже приємно. У вашій розповіді стільки екзотики...

— Коли мама гнівались, вони ставали ще вродливіші і казали бабці: "Ну що ви таке кажете? Хіба не бачите, що він викапаний батько?" У цьому я пересвідчився тепер, коли побачив фотокартку свого батька в молодості. Ми так схожі один на одного, що нас можна було б віднести до близнюків. Незабаром та... — він хотів сказати "тато", але тут же поправився: — Незабаром батько померли. Їх поїзд переїхав. Я тоді це горе не так гостро сприйняв, як згодом смерть матері... Мама мої померли два роки тому...

Сідалковський, нахилившись, на хвилинку замовк. Чи йому справді було тяжко говорити, чи він просто грав, щоб викликати співчуття у Капітульської, — важко сказати. Ядвіга це зрозуміла як перше і поклала й другу свою руку на його.

— Мама залишились удовою. У селі казали, що їм бути вдовою навіть личить. Бо вони справді були дуже гарні, вродливі. І я мав усі підстави казати в школі, що мої мама — найкращі. Що вони справді були гарною, я дізнався ще й з того, що в містечку, особливо часто у привокзальному буфеті, де дядьки пили пиво з горілкою і закушували

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 172

вічно пересоленими вапнярськими чебуреками, помітивши на пероні вродливу жінку, неодмінно казали: "Гарна, як наша Мотря". До матері багато хто сватався. Але вони казали, що нікого, окрім батька, не люблять і залишаться вірною батькові до барвінку! Я тоді ще не знав, що означає цей кумедний, як мені здавалось, вислів. Потім я зрозумів, що це до того часу, поки на їх могилці не виросте барвінок. Так воно й трапилося. Мати справді ні за кого не виходили заміж, хоч чоловіки до них ходили, як до церкви. Чому "як до церкви"? Бо гості, коли приходили до мами, щось довго їм бубоніли, а мама їм після цього казали: "Ну, я вас прошу, не ходіть до мене, як до церкви, і не моліться... Заміж я не збираюсь". Тільки одному дядькові в селі вони цього не казали. Але він був одружений, мав жінку і трьох таких шибеників, як я, котрі часто мене перестрівали, коли я повертався зі школи, і випробовували на мені міць своїх портфелів та палітурки книжок. Я довго не міг зрозуміти, звідки у них така ненависть до мене, а коли став дорослішим, то зрозумів: від любові їхнього батька до моєї матері. Згодом до нас почала приходити й мати тих шибеників з п'ятого "б" (мама мої на них казали "урвителі") і щоразу просила: "Мотре, я знаю, що ти найчесніша жінка у нашому селі. Я знаю, ти не винна, що мій Дмитро ходить до тебе. Але я тебе прошу: залиш його або село залиш!" Пам'ятаю, мама плакали, казали, що вони чисті перед тіткою Оляною, але куди вони можуть поїхати з малою дитиною... "В Одесу, мамо, — зрадів я. — Поїхали, мамо, в Одесу! Там море! Я колись виросту, поступлю в моряки, стану капітаном, і ми добре житимемо... Може, буду п'ятнадцятирічним капітаном!" — додав я, згадавши книжку, яку мені показувала Джегужевська. Одного разу під час канікул мама й справді взяли мене в Одесу. Ми їздили на знаменитий одеський товчок. Я там, пригадую, їв пончики і довго не витирав з губ повидла. Мама казали: "Витри, бо так негарно, за тобою вже ондечки оси літають". А мені було приємно, бо так довше зберігав солодощі на своїх губах і поступово злизував їх. Мені тоді страшенно сподобалася Одеса, навіть спати не міг спокійно: бачив синє море, білі пароплави на рейді... Я на все життя запам'ятав їхні прощальні гудки, особливо тоді, коли вони виходили з гавані і так тривожно прощалися!..

Раптом Сідалковський замовк. Ядвіга, про яку він, здавалося, зовсім забув, плакала, по її напудрених щоках текли сльози, залишаючи неглибокі, рівні борозенки.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 173

— Що з вами, Ядвіго?! Ви плачете?

— Нічого, Євграфе... Нічого, розповідайте... Прошу вас...

Сідалковський відчув у собі раптову втому і наплив незрозумілого смутку. Згадалися мати, рідна Вапнярка, і гудки паровозів, що маневрували в депо. На серці стало тоскно-тоскно... "Фраєр, — раптом сказав він собі. — Паршивий фраєр! Звідки це в тебе, коли ти встиг зіпсуватися і хто тебе зіпсував? Ти ж не жив у розкошах... Батьки ж твої були добрі й чесні люди... Звідки ж ти, Сідалковський?! Звідки такі, як ти, беруться? Хто, який загадковий світ вас породжує?.."

— Продовжуйте, Сідалковський! Чого ж ви замовкли? Мені з вами так цікаво.

— А може, поговоримо про Канни? — запитав, підводячись, Сідалковський.

— Не треба про Канни. І про Ніццу не треба, Євграфе... Розкажіть про Вапнярку! Що було з вами далі?..

— Того літа ми виїхали до Одеси. Життя мамине стало нестерпним. Вони вже хотіли, здається, за когось вийти заміж, аби тільки дядько Дмитро до них не чіплявся. "Не приходьте до мене, я вас дуже прошу! Ви ж знаєте, я жінка, слабка жінка. Можу не витримати ваших залицянь і вийду за вас заміж, Дмитре. Але у вас же троє дітей! Ви про них подумали?" Оте "троє дітей" остаточно доконало мене. "Тільки через мій труп! — заявив я, мацаючи синці, залишені мені на згадку синами дядька Дмитра і тітки Оляни. — Мама ніколи не вийдуть за вас заміж! Так і знайте!" — крикнув я і почав випихати дядька Дмитра з хати. Він не пручався. Мовчки м'яв шапку в руках, розгублено бубонів: "Ну, синок! Ну почекай! Не виштовхуй мене!" А сам задки переступав пороги — спочатку хати, потім сіней. Я не знаю, правильно я тоді вчинив чи ні. Але тієї ночі мама мені сказали: "Добре, синку! Поїдемо в Одесу, якщо ти так хочеш. От тільки де грошей позичити на дорогу? Світ же неблизький. Та й хто у Вапнярці вдові позичить?" — "Бабця Джегужевська, — запалився я. — Вона позичить". — "І вона не позичить", — мовила мама. "Мені позичить. Ти ж знаєш, як вона мене любить". Другого дня я пішов до бабці і про все розповів. Вона довго пудрила носа пудрою, яка мені теж здавалася здобною, як борошно на її солодких булочках і тістечках. Потім мовчки підійшла до старовинного, в якійсь покрученій рамі, дзеркала, якийсь час дивилась на свій ніс, розтягувала для чогось мішки під очима, а тоді, різко повернувшись до мене, об-

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 174

няла, пахнучи парфумами і кондитерською фабрикою. “Не треба вам їхати до Одеси! Для чого вона вам? Пропадете ви там, дітки...” — сказала. “Ну що ви, бабцю! Чого ж ми пропадем? Мама там працюватиме, я вчитимусь. А потім, коли я вивчусь на капітана або, ще краще, на штурмана далекого плавання, приїду до вас і заберу з собою, покажу свій корабель. Запрошу вас на капітанський місток. І обов’язково привезу вам, бабцю, такий закордонний подарунок, якого ви ще не бачили. А ще привезу вам солодкого борошна для тістечок”. Пам’ятаю, бабця тоді теж плакала і сказала: “Ну, добре! Скажи, хай мати прийде...” Не знаю, що бабця казала мамі...

Раптом Євграф відчув, що з нього ніби спала якась маска і він став, як у дитинстві, самим собою, кудись щез Сідалковський “номер два”.

— Вам, мабуть, сумно зі мною, Ядвіго? — якось по-особливому вимовив він її ім’я, яке йому чомусь не дуже подобалося.

— Що ви, Сідалковський! Мені дуже цікаво! Мені все цікаво, про що б ви не розповідали!

— Навіть про Канни? — несподівано повернувся до нього Сідалковський-другий.

— Навіть про Канни, — у тон йому повторила Ядвіга.

— Не знаю, що тоді бабця казала матері, які саме позичила гроші. Знаю тільки, що нібито дві золоті монети, бо мама боялися, як би їх краще в Одесі збути, щоб одесити не надурили, бо ті такі, що можуть. І ще мама принесли мені костюмчик, пошитий з якоїсь товстої картатої матерії. Я його тоді відмовився одягти. “Це тобі подарунок від бабці Джегужевської, — сказала мама. — Зараз не треба його одягати. Одягнеш тоді, коли йтимеш на станцію. Так бабця просила. Вона тебе дуже любить і хоче, щоб ти був одягнений саме так”. — “Мамо, — сказав я серйозно. — Але ж так тільки паничі та буржуї ходять! Я в книжках бачив. Мене ж уся Вапнярка засміє! Мама сказали, що ми їхатимемо поїздом дуже рано і ніхто мого костюма, окрім Джегужевської, не побачить. До костюма бабця додала ще маленькі, якраз на мене, як казали мама, літні сандалії із защіпками, котрі мені видалися дівчачими, і я сказав, що краще поїду босий. А також берет з білою хризантемою на вершечку. “І все оце мені одягти?!” — перепитав я. “Але тепер ми ж житимемо в Одесі! Ти ж бачив, в Одесі усі так ходять”. — “І що, я носитиму оцей симпопоньчик?” — поцікавився, хоч тоді ще не знав,

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 175

що саме так його називають в омріяній мною Одесі. “Носитимеш!” — наполягли мама. — Сідалковський замовк і важко зітхнув: — Завдали ж ви мені мороки, Ядвіго!.. Мабуть, досить спогадів. Я не футболіст, не король голубого екрана, як каже Стратон Стратонович, і вам моя біографія ні до чого...

— Що ви, що ви! — замахала руками Ядвіга. — Мені дуже цікаво, що було далі. Як склалося ваше подальше життя?

— Подальше життя ще не склалось, — загадково посміхнувся Сідалковський. — Воно ще складається. Я вам краще скажу про свою обітницю, яку я дав колись ще юнаком...

— Про вашу обітницю потім... Прошу вас, — благально заглянула йому у вічі Ядвіга, ще не здогадуючись, як і Сідалковський, що саме після цього слова “обітниця” так різко повернеться їхня доля.

Сідалковському ніколи не бракувало співбесідниць. Але таких активних слухачок, як Ядвіга, у нього ще не було. Капітульська не тільки уважно слухала, а й тактовно і так точно спрямовувала його розповідь, як лоцман корабель за визначеним курсом.

— Так що ж було далі? Ви, здається, мене не слухаєте, Євграфе? — Ядвіга більше не називала його “графом”.

— Я зосереджуюся на пишнотах! На пишнотах моєї біографії, але чим далі я йду по ній, тим менше бачу їх... Квітів у моїй біографії нема — залишилися самі ягідки. І то — дуже гіркі на смак...

— І все-таки я вас прошу!

— В Одесу ми приїхали пізно ввечері. Море було похмуре й зле. З неба сіялася дрібна мжичка. Об пірс бились каламутні хвилі — байдужі, холодні... “Це не на добро”, — сказали тоді мені мама, які, певне, теж хотіли того дня бачити Одесу світлу, гамірну, щедро залиту сонцем, з її темно-синіми хвилями, веселими шоколадними дітками на золотих пляжах і білими пароплавами на далекому обрії... Ми страшенно намокли. Під вечір... А втім... Ми залишилися в Одесі... Тут трапилася зі мною якась незрозуміла переміна. Коли в селі я соромився ходити в отому бабусиному костюмчику, боявся, щоб мене не прозвали паничем, то тут я вже не міг, як у Вапнярці, гасати босоніж по подвір’ю. Соромився свого імені, мови, якою ми розмовляли у Вапнярці, а по-одеськи розмовляти я ще не вмів. З мене всі сміялися, називали мене селюком, і це слово врізалося в мою душу болючіше, ніж кінчик батога у голі плечі. Соромилися свого

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 176

імені й мама: І тепер їх усі називали не інакше як Мотя. А я в свою чергу соромився цього імені, бо у нашому дворі діти на всіх некрасивих і злих тіток чомусь казали "тьотя Мотя". Потім це "тьотя Мотя" перейшло і на мене. Ось тоді я й почав казати мамі "ти". Вона змарніла, схудла, на її колись вродливому обличчі стала морщитися й обвисати шкіра. Мене прозивали через моє дивне ім'я "графом", але додавали такий непристойний префікс, що його могли, як я потім зрозумів, придумати тільки в Одесі. І я захотів назад у Вапнярку...

— І ви повернулися?

— Так, ми повернулися. Але Одеса уже переробила нас. Мама, я це лише у Вапнярці помітив, стала фарбувати губи і носити якусь коротку, не то чоловічу, не то напівжіночу, зачіску. Тепер уже в селі її не називали Мотрею, як раніше, а тільки "Мотрею з Оверкового хутора". Це мене ображало, я ліз у бійку і, навчений одеськими шмаркачами, бив люто, жорстоко. Тож мене й прозвали "одеським вуркаганом". Пані Джегужевської вже не було — поїхала до Польщі, де після війни знайшлися її родичі. Ми ж залишилися у Вапнярці, але вже не були вапнярцями, хоч не стали й одеситами.

— А згодом? Згодом ви коли-небудь були в Одесі?

— Був, — поморщився Сідалковський. — Бачте, Одеса — це як перша жінка: важко жити і нелегко кинути... До Одеси мене вдруге покликало море. Але й воно виявилось негостинним до мене. Мабуть, море — як юнка, коли ти всім серцем до неї, а вона до тебе — з холодом. Я кидався в море, а воно викидало мене на берег. Але все-таки у двох портах, Ядвіго, я був: у Генуї та Венеції, — посміхаючись, закінчив Сідалковський. — Ну а решту ви знаєте. Я тепер у відомому вам "Фіндіпоші". Складаємо анкети й цікавимось: "Чи ви мнете шапку в руках під час співбесіди, чи висмикуєте з неї від хвилювання поворозочки?"

— Я бачу, вам не подобається ваша робота. Та це й розуміло, граф, — знову іронічно посміхнулася вона. — У вас така зовнішність... — І цілком серйозно додала: — У вас такий світлий розум, Євграфе!

— Ядвіго, не треба. Я від світла засвічуюсь, як фотопапір. Не треба! Мені вже казали про це. Я й так про себе високої думки. А в мене достоїнств не так уже й багато. Ще тільки одне...

— Ви мене інтригуєте, Сідалковський!

— Ніскільки.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 177

— Отже, ви мене не будете мучити й розкажете.

— Я не дамочка, — випалив Сідалковський і осікся. Але слово — не горобець: вилетіло — на гілку не сяде.

— Доказуйте, Євграфе, доказуйте. Ви зі мною були сьогодні такі відверті і так мало схожі на самого себе! Я вам вдячна за це... А про те, що ви не дамочка, я здогадалася, — ледь помітні лукавинки сяйнули в куточках очей Ядвіги Капітульської і заховалися в тіні густо наклеєних імпортних вій.

— Я не дамочка, — красиво зламав брову Сідалковський, — пансіонату для благородних дівиць, як каже мій директор Стратон Стратонович Ковбик, не кінчав. А ще одне моє достоїнство — моя каліграфія. Більше хвалитися нічим...

Сідалковський підвівся, елегантно вклонився:

— Маю честь, панно Ядвіго! Цілую ручку!

Ядвіга, наслідуючи його, зробила ледь помітний кніксен і парирувала:

— Ні, ви таки виховувалися не у Вапнярці, граф! Ваше місце — Версаль! Але до поїздки в Париж я буду щаслива бачити вас хоч раз на тиждень... Ось вам моя візитка, Євграфе, і моя рука!

— Мені так не вистачає ще вашого серця, Ядвіго!

— У навантаження, як кажуть, до руки? Боюсь, що воно не витримає такого тягаря...

Сідалковський спалахнув.

— Ви мене образили, Ядзю, — якимсь домашнім голосом закінчив він, круто повернувся і з гідністю вийшов.

Ядвіга густо почервоніла, але Сідалковський уже цього не бачив.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 178

РОЗДІЛ XVI,
де дія обертається навколо ручки легкового автомобіля, морського краба, людини з напіввідчинених дверей, чужої дружини, Ковбикового ліхтаря, футбольних календариків, реєстраційної книги Бубона, англійського дога, Кнюхової дипломатії, талісмана і домашнього цукру.

Так уже повелося, що у великому світі найбільшу роль несподівано відіграють найменші люди. У "Фіндіпоші" такою маленькою людиною "без перспективи" був Кирило Гаврилович Кнюх. Навіть маленький Мамуня з великим іменем Октавіан важив більше за нього: мав перспективу, молодість і дядька в Києві. У Кнюха не було нікого і нічого.

Коли він прийшов у "Фіндіпош", то ще мав дружину, але вона щезла так само несподівано, як і вийшла за нього заміж.

Обличчя у Кнюха плескате. Якщо на нього доводилося дивитися збоку, то складалося враження, ніби одразу після народження хтось із родичів притис його носом до шибки і звелів:

— Кнюх, пізнавай світ!

І, очевидно, перетримали, знайомлячи з світом, бо він так і залишився плескатим, круглим, як корж. Багатьом думалося, що якби автомобіль промчав повз Кнюхове обличчя, то носа бортом не зачепив би. У нього ніс — як ручка легкового автомобіля: глибоко втоплений у профіль. Щоки, відвислі, але теж плескаті, при найменших рухах хиталися, як драглі. Хоча ніхто з фіндіпошівців удома в Кнюха не бував, — тепер він жив сам, як рак-самітник, — але чомусь усі переконані, що той найбільше полюбляє холодець і кров'янку з гречаною кашею. Коли Кирило Гаврилович підводився з-за столу, чимось незадоволений, його маленькі очі набрякали й викочувалися наперед. Тоді він дуже скидався на морського краба, що з нори виліз і, натягши на себе чорний костюм, зацікавлено спостерігає навколишній світ. Коли Михайло Танасович Ховрашкевич доводив, ніби Хлівнюк французького походження, на що вказує його довгий ніс, то Стратон Стратонович, маючи на увазі крабоподібну фігуру Кнюха, міркував по-своєму.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 179

— Якщо йти за вашою новою теорією, Ховрашкевич, то можна подумати, буцімто Кирило Гаврилович народився на узбережжі моря-окіяна.

— А то чому?

— Як то чому? А ви погляньте на Кирила Гавриловича — типовий морський краб, тільки дещо збільшений...

— То ви мені пробачте, Стратоне Стратоновичу, але то таки образа...

— Яка ж це образа? Я он зі своєю чуприною, всі кажуть, схожий на лева з гривою, і то не ображаюсь. А ви — "образа"... Усі ми на когось схожі. Думаєте, Понюхно схожий на самого себе? Нічого подібного. Типова снігова людина.

Кнюх того дня так розізлився на Стратона Стратоновича, що подумки прозвав його павуком, навіть готовий був на ці словесні випади відповісти шефові кількома фізичними аргументами, але стримався, бо знав, що після цього навряд чи втримається на роботі, Натомість Кнюх спрямував усю силу свого гніву на Мамуню — збив з нього шапку і щиро, як брат братові, порадив:

— Хоч ти не крутись, таким чином, під ногами!

Після того, як Кнюха залишила дружина, він став ще й людиною невизначеного віку: завів собі "чолочку", котра мала свідчити, що йому набагато менше років, ніж вказано у свідоцтві про народження. На роботу він тепер приходив найперший і обов'язково приносив собі букетик квіточок, ставив їх у дешевеньку скляну вазу, замаскована під кришталь.

Про те, що Кнюх купує квіти сам собі, у "Фіндіпоші" знали всі, окрім самого Кнюха, котрий був переконаний у протилежному.

— Хто це вам, Кириле Гавриловичу, квіти подарував? — навмисне напитували його фіндіпошівці.

Кнюх набирав загадкового вигляду і багатозначно відповідав:

— Хіба ж про це питають? У кожної людини є свій маленький інтим... Отаким чином... — А тоді по-змовницьки підморгував, мовляв, тільки тобі скажу: — Одна дівчинка закохалася. Дев'ятнадцять років. Отаким чином.

Ковбик усі оці "вибрики Кнюха", як він їх називав, пояснював просто: "Дурень думкою багатіє". Сідалковський реагував інакше. Він завжди перепитував, умощуючись на Кнюховому столі:

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 180

— У вас, Кириле Гавриловичу?

— У мене, — не вловлюючи підступу й лихої іронії, чистосердечно довірявся Кнюх. — Порадьте, що мені робити?

— Удочеріть її! — охоче радив Сідалковський. — На старість як знайдете.

— Ви не вірите?! Насміхаєтесь, таким чином, Сідалковський!

— Чому ж? Цілком може бути. Якщо вона виросла без батька...

Кнюх втягував, як Мамуня, голову в плечі, вирячував очі й повернувшись, сідав за свій стіл. Сідалковський виходив, щільно зачиняючи за собою двері, чим змушував Кнюха ще раз вставати з-за столу, й прочиняти двері. Саме за цю звичку — тримати двері кабінету напіввідчиненими — фіндіпошівці й прозвали його л ю д и н о ю з н а п і в в і д ч и н е н и х д в е р е й.

Кнюх жив однією потайною мрією: відбити у когось дружину. Ну, якщо не відбити, то хоча, б переспати з нею. Але обов'язково із заміжньою, і щоб про це потім дізнався її чоловік. Ця ідея фікс прийшла до нього, як приходить у дім непрохана гостя: неждано-негадано. Усілася на тахті, заклала ногу за ногу і, підморгнувши, тихо порадила: "А ти, Кнюх, теж укради у когось дружину. У тебе ж украли... Коли комусь болітиме, тобі одразу полегшає. Для чого тобі цей мотузок, ота пляшка "Білого міцного" чи хересу таврійського? Залиш це все для дружини друга. Окрім мотузки, звичайно. Запроси якесь подружжя до себе. Але відповідно підготуйся. Навчись казати компліменти. Не вмієш сам, то сядь і випиши дещо з книжок. Тільки не кажи після кожного комплімента: "Отаким чином..." А за свої фізичні дані, Кнюх, не переживай. Пам'ятаєш, Сідалковський казав: "Жінка любить вухами, чоловік — очима..." А чим ти, Кнюх, — невідомо... Випий сто грамів — не більше, тобі для сміливості вистачить, решту залиш для гостей — вони саме задля цього прийшли. І не зволікай — одразу запрошуй гостю (чоловік із задоволенням посидить біля пляшки) на падеграс. Це, здається, єдиний танець, який ти знаєш... Перед цим у кімнаті зроби інтимну напівтемряву... А далі? А далі сам знаєш, що робити. Ти ж уже, Кнюх, не маленький..." І щезла.

Кирило Гаврилович протер очі, але на тахті вже нікого не було.

До того вечора готувався він довго. Багатьох запрошував Кнюх до себе, але прийти погодилися лише Панчішки: Масик та Майоліка.

Майоліка з'явилася, як завжди, в усьому рожевому і з рожевою порцеляновою фігуркою в руках — подарунок для Кнюха. На дамі

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 181

було декольтоване плаття з рожевого шифону, оздоблене ще рожевішими тасьмами. Її стрункі й пухкенькі ніжки в рожевих панчішках щільно облягали високі рожеві чобітки на тоненьких рожевих каблучках.

Порцелянову статуетку вона поставила на жардиньєрку, на яку падали яскраві рожеві промені з-під рожевого абажура, танули у тюлевих гардинах, котрі від того проміння й досі рожевіли.

Майоліка цвіла, як рожеві флокси напровесні, від уваги, від надзвичайно віртуозного падеграсу, компліментів та рожевого напою під загадковою назвою "Шері бренді".

Рожевів і Масик, але цього разу від чистої, як сльози Майоліки, "Столичної" з доброю порцією снотворного.

Важко сказати, чим тоді вечір закінчився. Ми при тому не були, а Масик спав сном солдата першого року служби після важких навчальних занять, що прирівнювались до бойових.

— Єдине знаємо, що з наступного дня Кирило Гаврилович частіше, ніж будь-коли, повторював свою улюблену фразу: "Що ви мені не кажіть, а п'яна жінка собі не хазяйка! — І, посміхаючись, додавав: — Отаким чином!"

Після цього Кнюх запрошував до себе також Понюхна з дружиною, але той не йшов, бо пам'ятав: у гості йти — треба нести подарунки. А він цього не любив. Запрошував і Клавдія Миколайовича Хлівнюка. Та той все казав:

— У вихідні нам ніколи. Ми на дачі.

Кнюха не цікавили ні краса, ні вік жінок. Головне — аби відбити, хай тимчасово, відчути насолоду від того, що хтось страждає так само, як колись страждав він.

Після кожної фіндіпошівської випивки Кирило Гаврилович збирав пляшки. Особливо полюбляв із закрутками.

— Це під олію, — пояснював він кожному.

Спеціально для цього він носив велику спортивну сумку з олімпійською емблемою і набивав її пляшками, як бочку оселедцями. Фіндіпошівці двічі на тиждень спостерігаючи цей процес, думали, що в Кнюха вдома підпільна олійня.

Під час фіндіпошівських оргій Кнюх напивався рідко. Але коли напивався, то повторював ще одну свою улюблену фразу:

— Що ви мені не кажіть, а в жінки вгорі ноги товщі. Отаким чином! — І засинав на власному рукаві, поклавши на нього голову.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 182

На соціології Кнюх розумівся так само, як Мамуня на жінках, а Сідалковський на метафізиці. Тому, одержавши чергове завдання, страшенно потів і заїкався.

Сідалковський сідав поруч нього прямо на стіл, схрещував руки на грудях і коментував:

— Боротьба за існування! Я радий бачити вас за роботою, Кириле Гавриловичу. Ви сьогодні знову вагітнієте новими соціологічними дослідженнями? А носовичок тим часом набряк водою. Послухайте моєї щирої поради, — він нахилявся над вухом і майже шепотів: — Найкраще пишеться біля Ковбикового ліхтаря. Дивіться на ліхтар і пишіть. А ви смокчете пальці і обмотуєте ручку носовичком. Інтелект же не в носовичку...

— Сідалковський, — піднімав у такі хвилини Кнюх голову і, заїкаючись, прагнув якомога сильніше дошкулити насмішникові: — А це правда, що ти одеколон наливаєш у черевики?

— Правда, — спокійно відповідав той.

— А для чого ти це робиш? — Кнюх, розчарований спокійною реакцією Євграфа на дошкульне, як йому давалося, запитання, уже не сподівався збити Сідалковського з ніг — хотів хоча б зігнати зі столу.

— А щоб до мене менше принюхувалися! — Сідалковський таки зіскакував зі столу й сміявся.

Розробляючи соціологічні анкети, Кнюх завжди отак обмотував ручку носовичком.

— О, для чого це ви робите, о? — цікавився у перші знайомства з Кнюхом Мамуня.

— Ро-зу-у-мі-єш, по-по-по-ті-ю-ю, — відповідав склад за складом Кнюх. — Ц-це у-у ме-не-е зав-ж-ж-ди п-п-після пе-ре-напру-ження... І... і... і... за-ї-ка-ю-ю-ся. Ро-бо-та ме-ні про... проти-пока-за-на!

— Мені, між іншим, теж, Кириле Гавриловичу, — кидав репліку Сідалковський. — У мене від роботи старіє обличчя, а від перенапруження — мозок. Але я тренуюсь. Пробуйте і ви.

— А-а я-як?

— Натягуйте на вуха шапку, коли мислите. Тоді більше думок залишається під шапкою. Вона для того й носиться, щоб не вивітрювалися думки...

— Й-йди ти-и зз-з-з-наєш ку-ди?

— Знаю. Я догадливий. Хоч у мене й вища незакінчена. Двічі не перенапружуйтесь, Кириле Гавриловичу... Запобіжники перегорять.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 183

Заїкання Кнюха було не наслідком природженого дефекту, а справді наслідком високої перенапруги, від якої у нього десь перегоряли певні елементи і тимчасово виходили з ладу, а куди треба було вставляти запобіжники — він не знав. Витративши всю енергію на письмову творчість, він, як старий акумулятор, слабко подавав біоструми на власні голосові зв'язки. Для цього йому потрібно було випити дві склянки портвейну таврійського або хересу херсонського. Інших вин Кнюх не визнавав, а сухі вважав просто за кобилячий кумис. Тільки після двох склянок вина його словесний апарат вирівнював свою роботу.

Повертаючи Кнюхові виконане завдання, Стратон Стратонович неодмінно накладав резолюцію: "Негайно переробіть і доповніть! Зрозуміло?" Кнюх, детально ознайомившись із цим написом, рвучко підхоплювався з місця, козиряв і трохи нижче дописував: "Так точно!" Допрацьовувати матеріал Кнюхові допомагав (по доброті душевній) Октавіан Мамуня, і тоді Сідалковський, проходячи повз напіввідчинені двері Кирила Гавриловича, кидав репліку:

— Октавіан! Я щасливий вас бачити тут. Ви перший у "Фіндіпоші" перейшли на широку зону обслуговування.

Кирило Гаврилович кидав у відповідь десь вичитане чи почуте:

— Людина без захоплення — неповноцінна людина. Таким чином.

Яке захоплення було в Кнюха — ніхто не знав. Принаймні так думав сам Кирило Гаврилович. А мав він аж два захоплення. Власне, одне, але перше, як пишуть у задачниках, витікало з другого. Любив Кнюх лазити по фіндіпошівських шухлядах. Не те щоб він там щось брав чи привласнював — цього за ним не помічалося, але таке захоплення мав. Знав слабкості кожного фіндіпошівця. Якщо у когось було хобі, наприклад, футбол, то він, лізучи до його столу, завжди тримав напоготові дешеві футбольні календарики, вирізки із спортивних газет, фотознімки футболістів, і, коли його заставали біля чужого столу, Кнюх не розгублювався, а спокійно казав:

— А я тобі саме хотів покласти в шухляду футбольний календарик. Таким чином. Вибач, що без твого дозволу відкрив стола.

У його кишенях завжди дзвеніли ключі, й усі вони, як правило, підходили до фіндіпошівських столів. Коли фіндіпошівці заставали Кнюха з "подарунками" біля своїх столів, кожному хотілося затопити йому в плескату пику.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 184

Але все це було ніщо у порівнянні з його основним захопленням: на кожного фіндіпошівця він з власної ініціативи потай завів "персональне досьє". Якщо про перше його хобі знали чи принаймні здогадувалися, то про друге — ніхто. Переховував Кнюх своє досьє вдома, під диваном, у фіндіпошівському сейфі, що колись "загубив" свій інвентаризаційний номер, як Кнюх — свідоцтво про народження, і випав з реєстраційної книги Бубона. Одного щасливого вечора Кнюх дав Антоші троячку і перевіз той сейф додому.

Це була справжня скриня Пандори. Кнюх не міг намилуватися нею. Щовечора, приходячи з роботи, відчиняв її, навіть тоді, коли вона не поповнювалася новими даними, і, смакуючи, перечитував усі записи. Ключ від сейфа вішав собі на шию замість талісмана. Не зводячи зі скрині зачарованих очей, часто повторював: "Таким чином. Усі вони в мене ось тут сидять". — І тикав пальцем у залізний ящик, пофарбований колись Чигиренком-Рєпнінським у темно-коричневий колір...

У "Фіндіпоші" Кнюха не любили, називали його "людиною для галочки". Хто знає, звідки проникали сюди його біографічні подробиці, але всі говорили, що він з'явився на світ цілком випадково — через одного чиновника із райжитлоуправління, який сказав татові Кирила Гавриловича: "Буде дитина — буде двокімнатна квартира. А так, що толку, що ви вчений, як і ваша жінка..." Батьки Кнюха жили тоді тільки для себе та для великого англійського дога, якого водили в школу вчених. Але бажання мати гарну квартиру примусило їх серйозно задуматися. Одне слово, начебто саме так Кнюх прийшов на цю планету, а згодом і в "Фіндіпош". Через 46 років з дня його появи на світ це дало Сідалковському підставу сказати про Кирила Гавриловича: "Жертва життєвої необхідності!"

У школі Кнюх вчився погано. Може, тому, що англійського дога в домі на той час не стало і батьки всю свою любов спрямували на маленького Кирика. Кирикові довелося закінчувати вечірню школу, бо денна засліплювала його своєю блискавичною програмою, у вечірню ж його взяли "для плану", а випустили "для галочки". Одружився Кирило Гаврилович, а точніше — одружилися з Кирилом Гавриловичем теж, можна сказати, для галочки. Його дружина — колишня перша красуня на Шулявці — почала перецвітати, перебираючи женихами, як кавунами на ярмарку, і, відчувши, що може залишитися в старих дівках, хутко вискочила за Кнюха. Вона ніколи не

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 185

любила чоловіка, не ревнувала, хоч Ковбик частенько співчував їй заочно: "А хтось же його оце й любить..."

У "Фіндіпош" Кирило Гаврилович теж потрапив випадково. І теж "для галочки". Узяв його Стратон Стратонович поспішно, аби раптом через суд не повернулися на свої місця Арій Федорович Нещадим та Варфоломій Чадюк....

Ось саме цю маленьку людину "Фіндіпошу" — "людину для галочки" — того дня і запросив до себе Стратон Стратонович: вирішив говорити з ним тет-а-тет, як сказав би Хлівнюк.

Виструнчившись по-військовому, Кнюх приготувався рапортувати. Перша премія за весь період роботи у "Фіндіпоші" налякала його більше, ніж ревізор Благоуханний Ковбика. Хто-то, а Кнюх із власної практики знав, що оголошена подяка за сумлінну працю — це чергове вигнання із установи.

— Сідайте, — звелів Ковбик, не зводячи свого пронизливо-гіпнотизуючого погляду з Кирила Гавриловича. — Премію отримали?

— Достеменно так! — схопившись, відрапортував Кнюх.

— І скільки ж вам отой скупердяй виділив? —поцікавився Ковбик, маючи на увазі Бубона. — Звичайно, якщо не секрет...

— Дозвольте доповісти! Тридцять карбованців, Стратоне Стратоновичу! — знову підхопився з стільця Кнюх. — Таким чином.

— Ви після кожного мого запитання отак підстрибуватимете? — Ковбик і собі встав, взяв у лівий куточок губ мундштука і, попихкуючи, як довоєнний паровоз клубочками диму, вийшов з-за столу.

— Стара звичка, Стратоне Стратоновичу!

— "Фіндіпош" — це вам не казарма, а Стратон Стратонович, як ви вже знаєте, не генерал. Так що сидіть і слухайте... Скажіть тільки Віоріці, щоб нікого не впускала. Хай скаже, що ми зайняті планом на другий квартал поточного року...

— Так от, дорогий Кириле Гавриловичу, — почав Стратон Стратонович, коли Кнюх повернувся. — Запросив я вас, бо достеменно знаю, що ви один з небагатьох фіндіпошівців, хто не претендує... Ну, скажемо образно, на папаху!

— Так точно, не претендую...

— Саме тому я й узяв вас на пікнік, коли приїхав отой... ревізорчик... Забув його прізвище... Божественний, здається?..

— Благоуханний, — підказав Кнюх.

— Угу, Благоуханний! Ну, а ім'я й по батькові, хоч до стінки ставте, не пригадаю...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 186

— Едуард Кайтанович! Таким чином!

— Гм, у вас, я бачу, чудова пам'ять... З такою пам'яттю, Кириле Гавриловичу, можна...

Ковбик не договорив. Хтось рвався до кабінету, але Віоріка цього разу стояла, точніше, сиділа, на посту недремно.

— Мабуть, вам гроші потрібні, Стратоне Стратоновичу? — пішов Кнюх напряму, без дипломатії, з якою ніколи й близько знайомий не був. — Ви так багато витратилися... Та й мені ця премія... Таким чином... Я не розумію навіть... за що!

— Ви мене, Кириле Гавриловичу, ображаєте! Як це ви не розумієте "за що"? За службу, дорогий ви наш, за службу!

— Але я найменше користі приношу у "Фіндіпоші". Робота не за моїм профілем. Я вам чесно признаюсь, мені з цими шапками важко... Таким чином.

— Я вас викликав не для цього, Кириле Гавриловичу. Тепер усім нелегко. Мені особливо. Ви це знаєте, як ніхто. — Слова "як ніхто" Ковбик підкреслив, ніби виділив їх жирним шрифтом. — Я хочу з вами порадитися. Ви людина бувала, загартована, здається, в боях...

— Дозвольте доповісти, Стратоне Стратоновичу, я не воював... Таким чином.

— Оця ваша простота, скромність без прикрас і бравади, як сказав би Хлівнюк, мені найбільше імпонує. І саме тому мені хочеться запропонувати вам одну посаду...

У Кнюха серце опустилося нижче шлунка. Так йому завжди казали в усіх установах, де він працював раніше. Спочатку оголошували подяку, пропонували нову посаду, а тоді казали: щоб не зіпсувати вам чистої трудової книжки, подайте заяву за власним бажанням, ми для вас, мовляв, і роботу підшукали...

Помітивши, скільки благання і невимовного смутку застигло в очах Кнюха, Ковбик відчув, що десь дав промашку.

— Ви мене, Кириле Гавриловичу, не так зрозуміли. Я й справді хочу запропонувати нам одну посаду...

— Я саме так і зрозумів. Від мене вимагається заява за власним бажанням?

— Ну що вам Бог дав! — Стратон Стратонович підійшов до Кнюха і по-батьківськи (а це він умів) обняв Кирила Гавриловича за плечі. — Я хочу зробити вас своїм заступником. Ви один тут, як мені думається, не претендуєте на оте... — Ковбик показав на своє старе

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 187

крісло, оббите нещодавно новою шкірою. — Я в ньому більше двадцяти років просидів. Воно їздило за мною скрізь, куди тільки не переміщався "Фіндіпош". Я вірив у нього, як зараз у вас. Якщо хочете знати, це мій талісман. І от цей талісман у мене сьогодні хочуть вибити, навіть не даючи дотягнути кілька місяців до пенсії. Я нікому довіритися не можу... Ні на кого опертися. Навіть на Ховрашкевича, який думає, що моїм наступником завтра-післязавтра стане Хлівнюк. Він уже п'є з ним каву, навіть з дому приносить цукор.

— Я це помітив, — підтвердив Кнюх.

— Ви помічаєте все. Ви, так би мовити, ближче до народу. Знаєте, чим народ живе, чим дихає. На вас уся надія, Кириле Гавриловичу.

— Що від мене вимагається? — виструнчився Кнюх. — Я до ваших послуг. Таким чином.

— Ловлю, як кажуть, вас на слові. Я чув, що у вас... Ну, як вам делікатніше сказати... Ви ж знаєте, що я, як і ви, на делікатність ніколи не страждав. Словом, я знаю, що у вас дома... під диваном... Тут, у "Фіндіпоші", її називають скринею Пандори... Словом, наш старий сейф, від якого загубився інвентаризаційний номерок... І ви його... Ну, як вам делікатніше сказати... Взяли додому...

Кнюх без команди опустився на стілець, роззявив і рота і втупив у Ковбика такий погляд, ніби той щойно повідомив, що нарешті Ховрашкевич в домашніх умовах усе-таки схрестив ондатру з їжаком.

РОЗДІЛ XVII,
де автор несподівано виявляє інтерес до пепсі-коли, кисню в акваріумі, каное, заварних тістечок, філологів і математиків, розгаданого кросворда, підводних якорів і мілини, фотографії мавпи, протитуманних фар, двох метрів паркету, Нещадимового кола і телефонів-автоматів.

Сідалковський про всяк випадок оглянувся, чи в нього звечора ніхто не залишився, смачно тричі потягнувся, один раз позіхнув і закрив книжку афоризмів на найцікавішому місці. Тобто тому, якого він ще не простудіював. Потім повільно підійшов до вікна, глянув,

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 188

що сьогодні за вікном виробляє зима. Вона принишкло лежала під будинками, тепло укрившись сніговою периною, і мовчала. Мовчав якусь мить і Сідалковський. Потім присів (у суглобах щось хруснуло), далі спробував дістати руками до пальців ніг, але це йому не вдалось — довелося згинати ноги в колінах.

— Фізкультура не для мене, — вирішив він, підійшов до дзеркала і, розправивши плечі, сказав: — Хочеться пепсі-коли і, як казав Кнюх, чужої жінки.

Айстра ще з ранку десь пішла, як вона сказала, в ательє. Обіцяла прийти після обіду й приготувати щось поїсти. Поки що її не було, а ось апетит з'явився. Євграф нашвидкуруч одягнувся і, навіть забувши залишити записку Айстрі, помчав униз, до "Хрещатого яру".

"Не було щастя, так підвернувся випадок, — згадав Сідалковський Жереха. — Не шукай роботи, вона тебе сама знайде! Прощай, "Фіндіпош"! Хай живе відділ нагородних листів і медалей, де красивий почерк так само потрібний, як кисень в акваріумі".

Кар'єра — як жінка. Коли ти шукаєш її — вона тікає від тебе. Коли ти до неї байдужий, вона сама пливе до твоїх рук. Він смакував кавою і розглядав київських дівчаток, що наповняли, як бджоли вулик, кафе "Хрещатий яр".

"Дівчатка ж які! — дивився на вродливих студенток Сідалковський і далі філософствував: — А хтось їх не хоче, як казав Кнюх. А хто хоче, того вони не хочуть. Тільки тому легко, хто нічого не втрачає. Цікаво, яка ж сяде ближче до мого вогню і найближчим часом... тьху!.. обпечеться?" — подумав він, ковтнувши занадто гарячої кави.

Поруч нього незабаром сіло гарненьке повновиде дівчатко, невеличке на зріст. "Швидка, як ракета, — подумав про неї Сідалковський, — рухлива, як плоскодонка, легка, як каное, і граціозна, як яхта, незважаючи на свою неабияку тоннажність".

— По п'ятдесят грамів коньячку, дві кави і заварне тістечко. Чи ви любите з кремом? — звернувся Сідалковський до білявки.

— Я з незнайомими мужчинами не п'ю!

— А хто сказав, що з незнайомими? Ми зараз познайомимось і через кілька чарок коньяку нагадуватимемо пару, що знайома ще з ясельної групи!

— Ви так думаєте?

— А ви думаєте інакше? І даремно! Запам'ятайте, ніщо так не зближує людей, як отакі малі й тісні забігайлівки, коньячок і крісла поруч. — Сідалковський підсунув склянку з коньяком.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 189

— Але я не п'ю...

— А хто сказав, що коньяк потрібно пити? Коньяк треба зігрівати, як... — Він хотів додати: "Як жінку, як коханку", але стримався, бо саме тут відчув, що порівняння хоч і точне, але трохи передчасне. Може не наблизити, а навпаки — відштовхнути юну студентку (він чомусь подумав, що вона студентка).

— Що ж ви замовкли? — підвела чорні брови білявка. — Доказуйте...

— Доказують слідчі, а філологи, як і математики, доводять. Ви філолог чи математик?

— Ні перше, ні друге...

— У такому випадку радий з вами познайомитись. Сподіваюсь, наше, знайомство буде значно довше, ніж Петровська алея, хоч, як ви знаєте, її теж короткою не назвеш. Особливо коли йти вгору...

— Тася, — спокійно мовила вона, складаючи губки бантиком.

— Євграф! — відрекомендувався Сідалковський.

— А якщо серйозно?

— Пишеться разом, вимовляється окремо: Єв-граф. Ім'я трохи застаріле, але дуже добре скорочується. Особливо спереду. Спробуйте скоротити дві перші літери...

Білявка задумалась. А потім, знову підвівши чорні брови, задоволено вимовила:

— Граф? Цікаво!

Її кругленьке, вродливе личко зробилося простакуватим і наївним, як у людини, котра без чужої допомоги раптом розгадала кросворд.

Сідалковському Тася була ні до чого. Він знав, що ось тут, зараз, як тільки доп'ють із склянки коньяк, їхнє знайомство закінчиться і він піде... Піде додому, до Айстри, без якої — немов вітрильник без вітрил, і, здається, далі плисти не міг. Втім, і в далеке життєве плавання він не наважувався брати її з собою. Щось ніби стримувало його. Але що, що саме? "Ядвіга!.. Ядвіга — вікно у Європу", — спіймав раптом себе на думці.

— Щось ви часто мовчите. Більше нічого сказати? — нагадала про себе Тася.

"Пташко, — подумав про неї Сідалковський, — я б тебе зловив зараз у своє сильце. Тільки у мене на вас уже ниток не вистачає..." А вголос промовив:

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 190

— Замріявся, серденько. А тепер згадав, що ніщо так не зближує людей, як зігрітий у дівочих долонях коньяк і он той, у куточку, столик на двох, де третій явно зайвий, — кивнув Сідалковський, помітивши, як з-за столика в куточку підвелася закохана пара. — Ви не заперечуєте?

Тася похитала головою, але не заперечливо.

“Скажи, ну для чого вона тобі? — знову прокинувся у Сідалковському-другому Сідалковський-перший. — Дівчата вимагають грошей, часу, уваги...”

“І не тільки, — заперечив йому Сідалковський-другий. — Спочатку тепла й ніжності, а згодом аліментів”.

— Скажіть, Тасю, — підставляючи стільчика і заодно вивчаючи товстенькі, як пляшечки від шампанського, ніжки дівчини, спитав Сідалковський. — Ви хотіли б, аби оце зараз було літо і ми поїхали на лісову галявину? Ну так розміром з півкілометра на триста метрів? Скинути свій модняцький кожушок, лягти на спину і глянути у високе, бездонне, безхмарне небо... А навколо по всій галявині конвалії, лісові дзвіночки, фіалки, рута-м’ята і бронзово-жовті бджоли... Аж гудуть! А ви лежите, дивитесь у безмежну голубінь неба, п’єте п’янке повітря лісу і думаєте: “Як би добре було вийти заміж за Сідалковського!” Вам це спадало коли-небудь на думку? Тільки чесно, Тасю!

— А Сідалковський це хто? Ви?

— Уявіть собі, — раптом процитував він Антонію.

— Ви що, актор?

— Актор, — не кліпнувши оком, сказав Сідалковський. — Ведучий актор “Фіндіпошу”. Чули про такий заклад?

Тася похитала головою. Цього разу заперечливо.

— Але я не почув відповіді. У вас таке миле і, головне, благородне обличчя, ви просто не здатні на лукавство! Так хотіли б чи ні, Тасю? Я чекаю! Я чекаю цих слів, як наречені чекають кораблів, що наближаються до гавані.

— Мене в чоловіках приваблює серйозність і розум. А ви говорите взимку про якусь галявину з конваліями...

— Якщо ви хоч із тиждень поспілкуєтесь зі мною — ви відчуєте, як підвищився ваш інтелект.

— Гу! — стулила малесенький ротик Тася, і Сідалковському подумалося, що при поцілунках вона може захопити лише незначну

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 191

ділянку його верхньої чи нижньої губи. Такий же мініатюрний і гарненький, як мініатюрний пістолет, носик дивом тримався на її загалом нормальному за розміром личку. "При поцілунках, мабуть, розтягується, — знов подумав він, але про ротик, а не носик.

— І ще я люблю чоловіків високих, — замріяно мовила Тася.

— Як бачите, у мене є перше і друге. А щодо розуму, то хоч відбавляй. На нас двох вистачить. Грошей, щоправда, ледь на одного вистачає. Якби їх вистачало, як розуму, хоч на двох — негайно одружився б. А якби на трьох — узяв би собі вдову, — згадав він життєву програму Грака. — З приданим...

— А без приданого?

— Я маю на увазі дитину, а ви щось інше?

— А серйозності? — уникнула Тася конкретної відповіді.

— Цього теж хоч позичай. Але, пам'ятаючи, що світ уцілів, бо сміявся, роблю те ж саме. Раджу і вам... Пробачте, а ви, Тасю, випадково не вдова?

— Ви шукаєте вдову чи приданого?

— Ну, як вам сказати... — Сідалковський ковтнув коньяку, допитливо вивчаючи Тасю. — Якщо чесно, то я просто вдову, а мій приятель — вдову з багатим приданим.

— Я, очевидно, не підійду ні для вас, ні для вашого приятеля, — Тася мило і щиро посміхнулась.

Після цієї фрази її наївність здалася Сідалковському оманливою, як і його гра у закоханість. Він уже радий був би дати дівчині спокій і піти геть, ось тільки природжена чемність не дозволяла цього зробити. З нудьгою подумав про те, що вони з Тасею ніби дуже давно знайомі, ну якщо не з ясельного віку, то принаймні зі старшої групи дитсадка.

— Я й справді вам сподобалась, чи ви тільки вирішили погратися зі мною в любов? — ні сіло ні впало запитала вона Сідалковського.

Він на мить навіть розгубився: всього чекав, але тільки не такого навального наступу від партнерки, яка досі поводилася пасивно. Виходить, вона тільки вичікувала зручного моменту, щоб раптово й собі піти в наступ, примусити супротивника здатися на милість переможця. На це він аж ніяк не сподівався. "Наскочив на риф! Так недовго й на мілину сісти..." — застеріг сам себе.

— У вас що, приступи мовчання, Євграф? І з вами таке часто буває? Це у вас тимчасове чи хронічне?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 192

— Коли вирішується питання життя, то одразу так і не відповіси, — Сідалковський оглянувся на переповнену залу.

— Вам потрібна чиясь допомога, чи ви боїтесь, що зараз сюди завітає ваша дружина?

— Ні, ви мені таки подобаєтесь! Ще кілька таких влучних фраз, Тасю, і я почну з вами розробляти програму наших наступних дій. Або я одружуся з вами, не задумуючись про наслідки і не цікавлячись ні вашим минулим, ні приданим, або піду геть. Я люблю дівчаток, але трохи не таких, як ви. Мені здебільшого подобаються ідеальні жінки. Я, до речі, мрію про таку ж дружину.

— Цікаво! Що ж, на ваш погляд, потрібно дівчині, аби стати ідеальною дружиною?

— Дуже небагато! Пару десятків слів, які вона завжди повинна говорити чоловікові.

— А ви ці слова знаєте?

— Як двічі два!..

— Можете поділитися секретом? Мені б дуже хотілося першою в цьому незрозумілому світі стати ідеальною дружиною.

— І обов'язково моєю?

— Не обов'язково. Це вас задовольняє?

— На даному етапі так. Але я ще хочу до вас придивитися. — Сідалковський витяг авторучку, вирвав з блокнотика аркуш і став чітко й каліграфічно щось виводити. Закінчивши, подав папірця Тасі:

— Ось цих два десятки слів. Вам вистачить на перших п'ять років. У наступні п'ять їх можна повторити. Чоловік вами не намилується.

Тася взяла гарно списаний аркуш і помітила у ньому п'ять стовпчиків по чотири однаковісіньких слова: "так".

— Як "так"? — вихопилося в неї.

— А отак! Це найголовніше слово у сімейному житті для жіночих уст. Вийдете колись заміж, то згадаєте Сідалковського...

— Так ви уже мене не берете в дружини?

— Тасю! Не беріть мене за гланди, як каже мій начальник Стратон Стратонович. Бо я двічі однієї і тієї ж операції не витримаю.

— Вам, мабуть, такі маленькі і кругленькі дівчатка не до вподоби?

— Ну що ви! — Сідалковський ковтнув кави і відчув, що вона втратила не тільки смак, а й тепло. — З маленьких дівчаток вихо-

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 193

дять маленькі жіночки. А, як на мій погляд, маленькі жіночки — це для кохання, а великі — для любителів...

Тася не встигла відповісти нічого, бо до неї раптом підбігло якесь неприємне, як на смак Сідалковського, дівча, дуже вертляве і таке говірке, ніби заводне.

— Раю, привіт! — кинулось воно на шию Тасі. — Я оце з ніг збилась. По всьому Хрещатику розшукую тебе. Ну як ти могла?! Отак піти?! Не сказати нічого?! Нікому?! І мені також?! Я ж без тебе помру! У мене пропаде вечір! Ви можете собі таке уявити! — звернулася вона до Сідалковського і подала маленьку пухкеньку ручку. — Кукарача, — відрекомендувалася. — Це мене так за невродливість оці красуні прозвали, — кивнула на Тасю-Раю. — А в дитинстві я й справді була як мавпа. Бачили б ви мою фотографію!

— Я повинен вам сказати, — безцеремонно перебив її Сідалковський, — що ви чудово збереглись...

Кукарача ніяк не зреагувала на те. Цмокнула Тасю-Раю в щічку, проторохтіла на прощання;

— Я побігла! У мене ще ділов і ділов!

Сідалковський підвівся на весь свій зріст, якусь мить дав можливість помилуватися собою в профіль та анфас і зібрався йти. Йому ще хотілося потягтися, позіхнути, щоб підкреслити цим: “Мадам, сеанс закінчено. Ви мене більше не цікавите. А не кажу цього вголос, бо не дозволяє моя вища, хоч і незакінчена, освіта”.

— Ви в мені розчаровані, — підвелася й собі Тася. — Мене й справді звати Тасею. За паспортом. Раєю мене звуть тільки дуже близькі знайомі і рідні. Мама хотіла, щоб я називалась Раєю. А батько записав Тасею. Ось і весь секрет. Я вас не обдурила.

Сідалковський критично глянув на неї. Тася належала до тих волооких красунь, які не одразу впадають у вічі своєю нав’язливо-рекламною вродою. Великі, ніби втомлені життям і смутком, очі ховалися за ледь вловимою серпанковою поволокою, і Сідалковський не міг без протитуманних фар заглянути в їх глибину, а отже, і в душу, щоб хоч трохи зрозуміти її. Голуба тінь опускалась од вій і падала вздовж чітко вирізьбленого рівного носика з ледь-ледь рожевими крильцями-ніздрями, що, мабуть, роздувалися однаково як від великої любові, так і ненависті. Губки соковиті й натурально червоні, ніби їх перед цим добре масажували, трохи припухлі чи то від сліз, чи то від поцілунків. Останнє припущення Сідалковському більше

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 194

припало до душі, і йому раптом закортіло й собі відчути смак цих оманливо-свіжих губ. Особливо красивою у неї була верхня губа, що скидалася на вигнутий лук, ледь-ледь покрита смаглявим пушком, що й навело Євграфа на думку: перед ним не натуральна блондинка, як, мабуть, і все в ній.

Сідалковський дивився на неї і відчував, що дівчина, яка щойно здавалась йому такою близькою і доступною, раптом почала від нього віддалятися. А долівка, рівна і ще блискуча після обіднього натирання, несподівано видалася крутою, вибоїстою. Стало парко і слизько. "Ніколи не думав, що найважче у житті перетнути оцих два метри паркету, взяти Тасю під руку і піти геть. Ніщо нас так не зближує і водночас не віддаляє, як несподівана жіноча краса".

— Ну що ж ви, Єв-граф! — вона подала йому руку. — На все-е-е? Рада була з вами познайомитися... Спасибі за каву, за коньяк...

Вони вийшли на Хрещатик. Падав тихий лапатий сніг. У світі все було просто і банально, на душі тоскно і сумно.

— І все? — тільки й спромігся він.

— І все, Єв-граф! Я ж вам казала, мені подобаються чоловіки розумні й серйозні...

— Мерсі! Я щиро вдячний, що ви за такий короткий час спілкування зі мною зуміли так швидко скласти про мене думку. Хоча повинен сказати, не зовсім втішну для мене. Але що ж... Пур ле бозье, як кажуть французи на Сені... Я вам пробачаю.

— Оревуар! — мовила в тон йому, подала руку ніби для поцілунку, високо піднявши її, а тоді різко повернулась і пішла.

Сідалковський якусь мить роздумував, що ж робити йому: йти за Тасею-Раєю чи повернути у протилежний бік і податися на Володимирську гірку, помилуватися замерзлим Славутичем? Радість від жаданої і водночас несподіваної пропозиції Веніаміна Олександровича Жереха раптом вивітрилася з душі і ніби серпанково-голубуватим шлейфом потяглась за Тасею-Раєю.

Він щільніше затягнув шарф, ще кілька секунд подумав. Хотів був зателефонувати Айстрі й сказати, що трохи затримається на роботі, але раптом побачив Арія Федоровича Нещадима. Той стояв осторонь людського потоку і не спускав очей з Сідалковського, ніби зважував: "Підійти до свого колишнього підлеглого чи, може, він сам підійде?.." Сідалковський ступив до нього перший.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 195

— А куди це ви прямуєте, дорогенький? — заспівав, аж до землі згинаючись, Арій Федорович. — Дівчаточко вас залишило, чи не так?

— То моя племінниця.

— Я бачу, у вас чималенький рід, Сідалковський!

— А звідкіля ви йдете, Арію Федоровичу? — поцікавився Євграф і, не даючи йому розкрити рота, закінчив за нього: — Як завжди, з Академії наук чи з Ради Міністрів?

— Був там і там!

— Пропонують якусь нову посаду?

— Пропонують, дорогенький, пропонують:

— Не відмовляйтесь, Арію Федоровичу, не відмовляйтесь... Я вас прошу...

— А чого це ви мене просите? Від імені Ковбика, щоб я йому дав спокій?..

— Арію Федоровичу, ви мене б'єте у сонячне сплетіння. Ви ж знаєте, я до іншої парафії належу. Я ж не претендент на Ковбикову папаху... Мені б таку роботу, аби не обтяжувала голову думками. Хай краще пухнуть кишені від грошей, ніж голова від думок...

— Таку роботу я вам можу підказати.

— І що ж ви хочете взамін?

— Люблю, дорогенький, здогадливих людей!

— А що ж тут складного: стільки разом висиділи людино-годин...

— А така роботка є. І вакантне містечко, любесенький, є... І установа ж яка! Вам і не снилось!

"Не снилося й тобі", — подумав Сідалковський, трохи зверхньо й зневажливо дивлячись на Нещадима, на того Нещадима, від поглядів якого колись у "Фіндіпоші" в багатьох серце з ритму збивалося.

— Ви мене інтригуєте, Арію Федоровичу, як дамочка своїм розрізом на спідниці... Але я відчуваю, що ви робите це з чистої любові до мене. Так би мовити, любові без взаємності... Чи ви за цю любов вимагаєте якоїсь плати?..

— Тільки з любові, дорогенький, тільки з любові... Від вас вимагається малесенька послуга... Ну, зовсім мацюпусінька... Отакенька, — стулив свої тонесенькі безкровні губки Нещадим. — І, вважайте, посада ваша... Я й протекцію можу скласти... Я уже й замовив словечко... Сказав, що маю таку людинку на приміті...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 196

— Людину, — вніс поправку Сідалковський...

— Так, так, людину... Я не хотів вас образити... То я теж із любові до вас. Роботка легесенька... Треба тільки три пальчики скласти і легесенько, не поспішаючи, водити пером... А ви це робити вмієте... Я ваш почерк знаю... От тільки біда — туди своєчасненько треба на роботку приходити, а ви, як мені пам'ятається, не дуже полюбляли це...

— Ну й пам'ять у вас, Арію Федоровичу, Вашу пам'ять та дати акторам — суфлери, як мамонти, вимерли б...

— Пам'ять і зв'язки, дорогенький... Вашому Ковбику недовго лишилося царювати...

— Може, краще підемо і пропустимо по одній, як кажуть хрещатицькі алкаші? — запропонував Сідалковський.

— Я з підлеглими не п'ю, — закопилив губу Арій Федорович.

— З колишніми, — уточнив Сідалковський.

— Тим більше, дорогенький. А якщо п'ю, то у своєму колі, любесенький!

— І велике у вас коло?

— Чималеньке, дорогенький...

— Головне, аби не дуже роздуте, бо під час шторму воно швидко лопається, Арію Федоровичу. Тоді його й хвилі на поверхні не тримають...

— Я не про рятівне коло, дорогенький!

— А я саме про нього. Бо те і те кола від надмірного роздування розриваються. Оревуар, як сказала щойно моя нова знайома, — Сідалковський підняв руку над головою.

Сніг начебто перестав падати. На Хрещатик опускались біляві сутінки з підковоподібними тінями під електричними ліхтарями. Недалечко від третього телефону-автомата, як здалося Євграфові, стояла Тася. А Нещадим і не думав прощатися, його потягло на похвальбу:

— Тепер ваш Ковбик через Ховрашкевича запрошує мене на роботу!

— То йдіть, ідіть, — порадив Сідалковський. — Чого ж ви так довго роздумуєте?

— Вам легко сказати "йдіть"... Я знаю цю хитресеньку лисичку в шкурі павука... Чого це йому раптом забандюрилося?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 197

— Дисципліна упала, Арію Федоровичу, дисципліна... Порядку у "Фіндіпоші" нема. От і запрошують вас туди... Ідіть. — Сідалковський повернувся й рушив до телефонів-автоматів...

— А як же ваша роботка, дорогенький? Ви навіть не поцікавились, в якій це установі... Вам і не снилось...

— Робота — не вовк... від мене не втече! — Останні слова скоріш адресувалися Тасі, яка, помітивши Сідалковського, поспішила до підземного переходу. — Від мене не втече...

РОЗДІЛ XVIII,
де Стратон Стратоноеич міркує про інфузорії й господарське мило, прокладки для кранів, авторитет, вічко у дверях, солярій, молодого спеціаліста Мамуню, доктора, який має стати кандидатом, море рожевих снів і помилки молодості.

Оптимістично настроєний Стратон Стратонович, мугикаючи "Арію шефа", широко розчинив двері власного кабінету і набагато впевненіше, ніж учора, вмостився у крісло. "Ні, Мамуня таки молодець, — думав Стратон Стратонович про цього маленького, вічно переляканого фіндіпошівця. — Єдине погано, що воно може завтра і тобі до вуха приставить, якщо йому накажуть, "фотогармату". Слимаки! Мокриці! — заводився Стратон Стратонович, як двигун внутрішнього згорання. — Безхребетні! Амеби! Інфузорії..."

Стратон Стратонович підійшов до вікна, гидливо плюнув у відчинену кватирку і звернувся сам до себе:

"Ти мені от що скажи, Стратоне: яка ж мерзота, який же бухгалтер написав на тебе отой пасквіль? Це ж хтось із своїх! Це тільки той, хто тебе як своїх п'ять пальців знає. Навіть про черевики написав! Ух, гидомир! Гнида недоношена! Воша недобита!.. Сідалковський? Це соціально порожній тип. Хлівнюк? У цього світогляд не ширший за власного лоба! Не чола, а саме лоба! Але претензії... Бач, уже й собі папаху натягло... Невже оцей? Понюхно? Скупердяй! Як на шармак, то й мило господарське їстиме! За карбованця зайця пережене!.. Грак, цей маленький сімейний диктатор? Після тієї камери йому вже не піднятися. Та й сиділо воно в цей час... Кнюх? Оця напівпостать з напіввідчинених дверей, Кирило-Гаврило? Цей може!

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 198

В ім'я папахи? Ні, в ім'я власного задоволення! Цьому аби комусь було гірше, ніж тобі! Мурлоїд! "Людина для галочки"! Як його випустили в цей світ? Невже воно написало?.."

Зненацька відчинилися двері, і зайшла Віоріка з припухлими повіками. Ковбик розсердився, що перервали його глибокий аналіз. Невдоволено зиркнув на її негарне обличчя в плямах, потім перевів погляд на живіт, який здавався йому більшим, ніж будь-коли, і безцеремонно запитав:

— Що, і ви вже з ікрою?

Віоріка кліпнула приклеєними віями, ніби намагаючись збагнути зміст цих слів. Коли ж вона нарешті розшифрувала їх, у її організмі несподівано спрацював якийсь механізм, а може, прорвалися в двох місцях прокладки від кранів, бо з її очей водночас бризнуло стільки сліз, що, якби там не було домішок солі, тією водою можна було б поливати усі фіндіпошівські фікуси.

— Ну інтелігенти зібрались! Ну тонкосльозі! Уже не можна й висловитися образно! Я ж до тебе люб'я! — він намагався обійняти її за плечі. — Я ж до тебе по-батьківськи! Он завтра премію даватимуть, а ти плачеш... Ти мені щось хотіла сказати? Ну-ну!

У Ковбика була добра й лагідна душа, усі людські болі торкалися його серця, а особливо ті, що якимсь чином загрожували його авторитетові. Він і хвалив цнотливу Віоріку, аби тільки та заспокоїлась, і просив пробачення, але це викликало у неї ще більший потік сліз. Ковбик, знаючи, що людське тіло на вісімдесят відсотків складається з води, злякався, аби до вечора із неї не залишився сам кістяк у торбі з одягу.

— Припини негайно! — гримнув нарешті сердито. — А то ще подумають, що я тебе, вагітну, збирався зґвалтувати... Що ти хотіла?

— Там... там!

— Ну-ну... Що "там"?

— Там, у приймальні... отой... Ну, він знову тут... Такий грізний...

— Ревізор?

— Ревізор! — повторила Віоріка, витираючи сльози.

— Ну, не такий уже він грізний, як тобі крізь сльози здалося. То воно тільки туману напускало. Витри сльози — і хай переступає поріг...

— Ви неначе дипкур'єрським поїздом примчали, мій любий! — Стратон Стратонович спробував обійняти ревізора, але Благоухан-

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 199

ний не дався. Ковбик удав, що не помітив того. — Радий вас бачити здоровим, щасливим. Ви десь начебто серед зими й засмагли! Мабуть, солярій маєте?

— У лісі, під соснами!

— А чого, в той день було сонячно... Як ви тоді додому дістались? Понюхно розповідав мені, що все гаразд. Правда, вийшла маленька неув'язочка з вашою дружиною. Іраклій Йосипович подзвонив, а ваша жіночка виглянула у вічко, запитала: "Хто там?" Понюхно, якщо не бреше, відповів: "Я і..." Як, до речі, вас звуть? — платив тим самим Стратон Стратонович.

— Едуард Кайтанович!

— Ага-а, Едуард Кайтанович! Так от слухай, Едуарде Кайтановичу, що було далі. Він, Понюхно, значить, і каже: "Я і Едуард Кайтанович!" — "А де ж Едик?" Вас дома Едиком зовуть? А Понюхно й відповідає: "А вони тут, унизу, біля мене..." Словом, доставили вас, як ви наступного ранку помітили, в цілості, хоч трохи і в свіжозамороженому вигляді! Моя вам щира порада... Все забуваю, як вас звать...

— Едуард Кайтанович.

— Так от, Едуарде Кайтановичу! Моя вам щира порада, батьківська, можна сказати: ви на такій роботі... Та й до пенсії ще далеченько... Не пийте. Стільки... Так, чого доброго, і до Глевахи рукою подати... А потім, будьте скромніші! Ну для чого вам було ото казати, що у вас день народження? Моє оте миршаве зрозуміло це все по-своєму... Ага, раз іменини, то й обов'язково фотографуватися треба... на згадку... Молодий спеціаліст, вчорашній випускник. Воно думає, що це йому в інституті... А це інститут життя. Вийшло трохи негаразд. Добре, що я його зупинив своєчасно. А вчора забрав у нього й ті фотики. Мало що у житті може трапитися... Отож я вам щиро раджу...

— Спасибі за пораду і батьківську турботу, Стратоне Стратоновичу. У вас таки й справді добре і чуле серце!

— Все йде від генів, — зробив вигляд, що не вловив іронії, Стратон Стратонович. — Від генів доброти і приязні до ближнього, що закладені в наш організм з молоком матері. Чого не скажеш, звичайно, про найдосконалішого робота, якого, як відомо, такими рисами не наділяють. Що ж вас знову привело у наші, як сказав би мій заступник, апартаменти? Звичайно, якщо це не секрет...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 200

— Якщо не заперечуєте, то я спочатку з вашого дозволу сяду.

— Будь ласка, дорогий! Будь ласка, краще сідайте тут, ніж... А втім, я не це хотів сказати. У мене таке враження, що ви закінчували не фінансово-економічний інститут, а інститут культури імені Корнійчука.

Благоуханний тільки запитально звів на Ковбика брови, але промовчав. Ковбику здалося, що той не зрозумів його.

— Я спробую розшифрувати свою думку: ви, як захочете, до бісатаки виховані й скромні. Мені подобаються ці риси у вашому ревізорському характері... Що ж сьогодні привело вас до нас? Невже ревізія і досі незакінчена? — Ковбик перебував у тому благодушному стані, в якому перебуває шахіст-любитель, що несподівано для себе виграв не одну, а дві підряд партії, та ще й у гросмейстера.

Благоуханний мовчав, наче набрав у рот коньяку "Дойна" і, не ковтаючи, якийсь час смакував. Ковбик розцінив це мовчання посвоєму: Благоуханний переродився і в ньому після фівдіпошівської ревізії знову народилося дитя — чисте й безневинне.

— Я щасливий вас бачити, — сів за стіл Ковбик, але перед цим переможно підсмикнув штани. — Ніщо в світі так дорого не цінується, як синівська любов і безкорислива відданість своєму покликанню! Чи не так, Едуарде... От ім'я ваше запам'ятав, а як по батькові — убийте, не можу згадати!

— Кайтанович, — скромно підказав Благоуханний.

— Дякую, або, як каже у цих випадках мій заступник, мерсі. Присувайтесь ближче. Не люблю, коли людина від людини на такій відстані сидить... Признаюсь вам чесно...

Ковбик був таки в доброму гуморі. Благоуханний присунувся. В усій його згорбленій цього разу постаті, зім'ятому костюмі, кволій, силуваній посмішці — безпорадність, безвихідь і неприхована неприязнь до Ковбика, що могла перейти в чорну ненависть, якби не купка фотоетюдів, котрі красномовніше за всякі цифри свідчили про наслідки недавньої ревізії.

— Ви прийшли за фотокартками? — уточнив Ковбик, не знімаючи задоволеної посмішки з власних уст, яка свідчила про міцний сон і спокій Стратона Стратоновича, котрий другу підряд ніч почував себе кришталево чесним і чистим. — Ви прийшли за фотокартками. Повинен вам сказати: усі фотики вийшли на славу. Вам, Едуарде Кайтановичу, буде що згадати...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 201

— Я в цьому тепер не сумніваюсь, — криво усміхнувся Благоуханний і для чогось підсмикнув праве плече.

— Ви відберете фотики самі чи мені для вас персонально підібрати?

— Мене ваші фотики не цікавлять! — буркнув ревізор.

— Я розумію, — не дав йому закінчити Стратон Стратонович, демонструючи свою здогадливість, — Вас цікавлять негативи. Скажіть, я вгадав?

Благоуханний тільки зміряв його поглядом: що ти, старий, ще корчиш із себе дурня? Тут і дитині, мовляв, зрозуміло.

— Мовчання — знак згоди, — Ковбик сяяв, як начищений краб на кашкеті молодшого офіцера морської служби. — Ви їх можете одержати. Вони лежать за десять кроків од вас. Он у тому сейфику, — показав Стратон Стратонович мундштуком і спіймав себе на тому, що останні два слова вимовив тоном Нещадима. Стало не по собі. Ковбик натис на головку запальнички. Звідти випурхнув голубою пташкою вогник і вп'явся червоним язичком у бурштиновий кінчик цигарки. — Але за ці негативи я хотів би дещо мати...

— Що саме? — напружився Едуард Кайтанович, ніби найбільше боявся цієї пропозиції.

— Ну, по-перше, гарантії, що ваш брат по ревізії після вас у "Фіндіпош" і носа не поткне... — Ковбик поклав цигарку, з якої струмував ледь помітний сизий димок, на краєчок попільнички у вигляді балерини. — По-друге, ви мені по секрету скажете, хто написав того листа. Лист, сподіваюсь, не анонімний?

— Ви ж знаєте, я не маю права розголошувати таємниць, якщо того вимагає автор...

— А хто вас примушує розголошувати? Скажіть мені тихо на вушко, по секрету, так би мовити. Я ж теж не маю права віддавати вам ті негативи. Вони ж не мої — Мамунині. Але віддам... І, завважте, тільки з любові до вас... — Ковбик сміявся прямо в обличчя Благоуханному, насолоджуючись відчуттям помсти. — Тільки з любові... Чуєте?

— И-и! — начебто прокашлявся Едуард Кайтанович. — Гаразд. Я вам скажу...

Стратон Стратонович насторожився й притих, аби не злякати пташечку, яка ось-ось мала вилетіти із свого гнізда.

— Ваш колишній заступник...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 202

— Нещадим! — вихопилося у Стратона Стратоновича. — Ти бач, папаха йому спокою не дає. Ти бач... Претендент! І все? Іншого підпису там немає?

— Є.

— Чий?

— Варфоломія Чадюка.

— Чадюка?! — випустив дим Стратон Стратонович. — І що ж вони з мене хочуть?

— Запитують, до якого часу буде сидіти у фіндіпошівському кріслі оцей, — на слові "оцей" Благоуханний зробив наголос, ніби відчуваючи від того певне задоволення, — оцей хабарник, злодій, шахрай і викрутень...

— Так і написали "викрутень" чи ви це від себе додали, Едуарде Кайтановичу? — уточнив Ковбик.

— Так і написали!

— Оригінальне слово. Цікаво, таке словечко у словниках зафіксоване чи вони самі придумали? А втім, біс із ним? Філологія — це справа мого Ховрашкевича. Ми з вами фінансисти! Отже, викрутень?.. Ох і жмикрути! — Ковбик похитав головою. — Нічого не скажеш. Це мені до душі! Визнаю, але тільки як комплімент. Як заслугу! Решта у листі — брехня. Ви ж під час ревізії й самі в цьому переконалися. Чи не так, Едуарде... е-е-е... Кайтановичу? Чистісінький наклеп! До чого я все це веду? Тільки до одного. До Нещадима. Як ви думаєте, якщо цього наклепника Нещадима... Чадюк — то пішак... То старий і беззубий псюра. Гавкає, але вкусити не може. Мене сьогодні цікавить оцей викинутий із "Фіндіпошу" доктор... Едуарде... Кайтановичу, ви крупний спеціаліст. Не дивіться так на мене, у цих словах ні краплі іронії. Я серйозно. Я до вас, як батько до сина. Скажіть, ми зможемо з цього доктора зробити кандидата? Га-а? Тільки чесно. У вас же досвід!..

— Більшого досвіду, ніж у вас, у цій справі, боюсь, ні в кого нема...

— Ви мені душу мажете лоєм... А якщо без компліментів?

— Я цим не займаюсь! Це ваша справа. Можете подати на суд, але я особисто цього робити не раджу. Кожух і шапка можуть несподівано виплисти на поверхню... Як це трапляється з трупом: його кидають з каменем у воду, а він через тиждень-другий з'являється на поверхні, як найпереконливіший доказ...

— Гм! Так що ж ви мені радите?

— Заспокоїтись.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 203

— На чому?

— На досягнутому.

— Ну-ну! — Ковбик знову підвівся, взяв цигарку і почав смоктати. — Що ж мені придумати? Ну, у вас же голова, Едуарде Кайтановичу! Невже ніякої оригінальної мислі? Ви ж мудрагель!

— У цій справі, кажу вам, більшого мудрагеля, ніж ви, не знайти!

— А ви блюдолиз, виявляється. Блюдолиз і скромняга. Ніколи не думав, що у вас більше лою на язиці, ніж, пробачте, під черепком... А втім, я від вас більшого хочу, ніж запланував... — Ковбик вийняв з рота цигарку. У нього й справді несподівано з'явилася думка, яку він вирішив поки що приховати від ревізора, але поділитися нею найближчим часом із Нещадимом. Клин треба вибивати клином. А вголос додав: — Гаразд! Я вам віддам негативи, але ви напишете Нещадиму і... Чадюку такого листа, якого я вам продиктую...

— Але...

— Едуарде Кайтановичу, після ревізії, як ви знаєте, не може бути ніяких "але"... Ви напишіть, а я відредагую. — Ковбик на певний час замислився. — Можна розпочати, скажімо, так: "Вашого листа перевірено. Жоден факт, наведений у ньому, не підтвердився. Випадок з черевиками — історія давноминулих днів. Що ж до кожуха і шапки, то справа мала місце. Але гроші своєчасно сплачені, внесено їх ще за кілька тижнів до ревізії".

— А якщо Нещадим напише на мене?

— А що ж він може написати на таку кришталево чесну і принципову людину, як ви, Едуарде Кайтановичу? Та й слава ж про вас іде, як...

Благоуханний поморщився, ніби чув не слова, а їв недостиглі саблуки.

— Не бійтеся, не напише, — уже лагідніше посміхнувся Стратон Стратонович. — У кожного з нас є свої слабенькі місця. У вас, приміром... А втім, про вас досить. У мене... І про мене досить. Словом, один любить попадю, інший попову парафію... Нещадим любить крісло — він його матиме... Це вже мій клопіт. А поки що йому можете написати, — підвівся Стратон Стратонович і заходився міряти свій кабінет такими точними кроками, яким позаздрив би навіть досвідчений спеціаліст з будь-якого житлового управління чи проектного інституту. — Беріть олівець і аркуш паперу...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 204

— На ваш лист, — почав диктувати Стратон Стратонович, — за номером таким-то, повідомляємо, що факти, наведені у вашому листі, частково, підкреслюю, частково підтвердилися. Тов. Ковбик С. С. справді виписав собі кожух і дві ондатрові шапки, але взяв їх не безкоштовно, як пишете ви, а заплатив за них гроші. Номер квитанції такий-то. Число і дата, — закінчив Стратон Стратонович і поглянув на Благоуханного так, ніби той вимагав ще якогось співчуття або чарку на похмілля. Ковбик розцінив його благання по-своєму: — Як тільки Нещадим з Чадюком заспокояться, я вам поверну негативи. А зараз я вам тільки подарую оці фотокартки — як пам'ять про нашу зустріч. Зі мною і з Карлом Івановичем Бубоном. Чудесний, повинен вам сказати, головний бухгалтер. Йому б у міністерстві працювати... Але, бачите, досі ніхто не помітив... Отож приносьте листи. На фірмовому бланку. З кругленькою печаткою і підписом вашого завфінвідділом чи як він у вас там називається... А я уже вам негайно негативчики... Цілу стрічку. Навіть з першими поцілунками, що ви мені подарували після п'ятої чарки, освідчуючись у коханні...

— А записів у вас випадково нема? — поцікавився Благоуханний.

— Теж хочете придбати? — глянув на нього Ковбик. — Ні. Цим наша фірма поки що не займається. Але в цьому щось є. Можливо, я колись скористаюся вашою підказкою. Хоч не певний, що до цього дійде...

— За це дають по шапці, — нагадав Едуард Кайтанович.

— А за що не дають? За неправильні фінансові операції теж дають, але хто не ризикує, той не їсть... А тим більше не п'є... Чи не так, Едуарде Кайтановичу?

— Жорстокий ви чоловік!

— Дорогий мій, у цьому світі кожен захищається, як може. А щодо жорстокості, то це ви в мені породили такого. Жорстокість породжує жорстокість. Зло — зло, а добро — тільки добро.

— Не породив, а пробудив. Так правильніше сказати.

Ковбику не сподобалися ці слова.

— Нам дипломатичні стосунки не варто ускладнювати, — промовив він. — По-моєму, в цьому не зацікавлені ні ви, ні я. Тому ходіть здорові, як казав мій покійний тато, і ревізуйте собі хоч до пенсії. Я вам не заважатиму спокійно спати. Тепер, після знайомства, з вами, я й сам почуваю, що сплю значно міцніше і море рожевих снів і сновидінь бачу, чим до вашого приходу я похвалитися не міг...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 205

Коли за Благоуханним зачинилися двері, у Стратона Стратоновича раптом настрій упав, як він казав, нижче нуля. Отже, Нещадим! Але звідки у Нещадима такі дані? Особливо про черевики. Про це знає тільки він і, може...

Історія з черевиками давня. І дуже неприємна. Принаймні Ковбик коли її згадував, то навіть наодинці сам із собою червонів. У кожного з нас є така помилка молодості, за яку ми завжди потім червоніємо. Таким ганебним вчинком у його житті (тепер так і сам Ковбик вважав) була ота неприємна історія з черевиками. Але кому ж він про неї розповідав? Хто міг про це знати?.. Ковбик марно ламав собі голову: "Здається ж, нікому... Але звідки про це стало відомо Нещадимові і Чадюку, а тепер — Благоуханному?" У роті було гірко. Хотілося чогось кислого і хмільного...

А Благоуханний тим часом, залишивши кабінет Ковбика, опустився на перший поверх і, як кажуть фінансисти, не відходячи від каси, завернув до фіндіпошівського буфету. Взяв у Карапєт-старшої пляшку горілки і запевнив буфетницю, що це на трьох.

— А воно мені нада знать і обше, — відповіла вона. — Хоч на трьох, хоч самі випийте у три прийома. Мені аби гроші і харчі хороші...

Благоуханний витяг гроші, розплатився і піймав себе на думці, що за останніх три роки він вперше виймає гроші на випивку із власної кишені.

РОЗДІЛ XIX,
у якому Сідалковський їде у Бровари, а опиняється в ситуації, де навколо нього яхти-термометри, індонезійські віяла, екзотичні зарості, дві пляшки з незвичайними етикетками, фігурне трюмо, лимонні дольки, божевільна романтика, гулящий вітер з метелицею, рогатий місяць і голубенький шовковий костюмчик у валізі.

Того зимового вечора, після кафе "Хрещатий яр", Сідалковський так і не повернувся додому. Хотів по телефону попередити Айстру, щоб не чекала, але телефон мовчав.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 206

Сідалковського це здивувало й насторожило, навіть на душі стало тривожно, чого ніколи раніше з ним не бувало.

“Інтуїція пробудилася, — подумав він словами Ковбика. — Інтуїція — не Айстра, вона ніколи не зраджує... Що ж, наздожену оцю пихату розумницю, вдома все одно робити нічого, а якщо почне набивати собі ціну — наб’ю їй пику... Ну-ну! — знову проклюнулося у ньому Ковбикове. — Це щось на вас, Сідалковський, не схоже... Та то я так, для красного слівця”, — виправдався він.

Тася-Рая, що спочатку зробила вигляд, ніби хоче загубитися у вечірньому натовпі, несподівано зупинилася перед станцією метро, дочекалась Сідалковського, відверто і дещо нахабнувато сказала:

— Що ж ви так, мій лицарю: спочатку позалицялися, тоді споїли дівчину коньяком, який аж тепер її розібрав, і цілком посучасному залишили... А де ж фінал? Хто мене сьогодні проведе додому?

— Люба моя, фінал завжди попереду, але наскільки я зрозумів, вам до вподоби тільки генії і супергенії. Я ж всього лиш талант...

— Що ж, я не горда, сьогодні опущусь до рівня звичайнісінького таланту... Я трохи переграла, — примирливо мовила вона. — Гадала, що ти справжній ловелас, а ти борщагівський хлопчик у модному кожушку...

Сідалковського пересмикнуло. Він ледь не випалив усе, що думав про неї. А вона спокійнісінько продовжувала:

— Я тільки гостра на язик, коли розкручусь. Насправді ж м’яка...

— Я бачу. Як дві подушки на попа, — кольнув за “борщагівського хлопчика” Сідалковський.

— Ти не хочеш мені поступитися у дотепах... Пробач, але мене не дошкулиш нічим. Навіть тоді, коли скажеш: “Звичайно, через таку товщу сала...” Я товста, але, запам’ятай, фігуриста. Тобі, бачу, кокетування ні до чого. Ти вже й язика проковтнув. Чи тобі подобається відкритий текст? Що ж, буду з тобою відверта: я теж не з Києва... Я з Броварів. Досить мені це сказати, як ти зараз знайдеш добру сотню причин, аби тільки не проводжати мене додому. Скажеш, я помилилась?

— Люба моя дівчино зі спареним ім’ям, як прожектор з гарматою. Хочете відвертість на відвертість?

— А чого ж!

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 207

— Варто мені уявити милі ямочки під вашими пухленькими колінцями — і ваш сучасний лицар, маючи в кишені грошей в один лише бік, готовий поїхати не те що в Бровари — до чорта в зуби! — Сідалковський зумисне грубив, аби вона лиш пирснула і пішла геть.

— Спасибі за комплімент. Таких мені ще ніхто не казав. У тебе й справді багата уява.

— Це не комплімент....

— Але й не образа. Ти мені сподобався, Єв-гра-фе! Ловлю тебе на слові, лови таксі...

Крити було нічим.

І ось Сідалковський у цій заміській дачі чи особняку. Але зовсім не в Броварах, а на одному із пагорбів Печерська. Великі, а головне — високі й екзотично умебльовані кімнати чимось нагадували йому одеські квартири капітанів і штурманів торговельного флоту: засушені краби, черепашки, карнавальні маски Центральної Африки, якорі-термометри, яхти-термометри, мініатюрні фрегати, вітрильники, шхуни, веселкові папуги, канарки, фікуси, пальми, позолочені японсько-індійські, а може, індонезійські віяла, рогожки — все це підказувало Євграфові, що він в гостях у донечки якогось бувалого моряка.

Сідалковський сидів біля шикарного фігурного трюмо, натягнувши на себе закордонну піжаму, яка, хоч і не на нього шита, личила йому. Він не спускав очей сам із себе, чистив пилочкою нігті і, м'яко похитуючись у м'якому шкіряному фотелі, думав про загадкову особу, що тепер дзенькотіла на кухні посудом, як перед цим своїм язиком, і наспівувала веселу морську пісеньку.

— Пахне кавою, — сказав Сідалковський своєму відображенню в дзеркалі, — і, боюсь, натуральною. У прямому й переносному розумінні.

— Як ми тут влаштувались? — зазирнула в кімнату Тася-Рая і почала роздягатися з таким розрахунком, щоб Сідалковський не спускав очей з трюмо, хоч кокетливо зауважила: — Сподіваюсь, ми не дуже лупаємо очима на знайому незнайомку?..

— Чесно кажучи, не дуже, — не спускаючи очей з загадкової артистки, нахабнувато збрехав Сідалковський.

Тася-Рая, професіонально виконуючи кімнатний стриптиз для одного глядача, продовжувала демонструвати свою досить непогану

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 208

вгодованість. При цьому, не міг не оцінити Євграф, дівчина зуміла зберегти усі свої принадні форми... Нарешті вона накинула на себе тільки срібно-блакитний халат, наблизилась до гостя і повисла на його шиї, піднісши під самий ніс дві пляшки з такими етикетками, яких не було навіть у тумбочці-барі Сідалковського.

— Що будемо пити, мій лицарю кароокий? Ой, Сідалковський, що в тебе за очі? Я ще ніколи таких очей не бачила! Якого вони кольору?

— Все залежить від халата!

— Ні, ти мені таки подобаєшся! Останніх два місяці я тільки й полюю за сучасним мужчиною, але ти перший не побоявся їхати зі мною.... Я бачу, і тебе трохи лякає моя загадковість. Буду з тобою відверта. Не бійся нічого. Зараз сюди ніхто не зайде. У двері не постукає. Щоб ти знав і не тремтів. Боягузтво чоловіка — не кращий супутник таких зустрічей, як наша. А я б хотіла, щоб твої красиві слова не розходилися з красивим ділом... Довго ти у мене не пробудеш: уранці, десь годині о п'ятій, я тебе вижену. Прошу, нічого не питай у мене. Хай тебе ніщо не цікавить. Нічого я тобі не скажу. Хочу єдиного: сподобатися тобі і запам'ятатись. Якщо у тебе й справді немає грошей на таксі — підеш пішки. Йтимеш, лаятимеш мене чи клястимеш, а все ж згадуватимеш. Більше ми з тобою ніколи не зустрінемось. Навіть якщо ти дуже захочеш цього... А тепер скажи, мій любчику, що ти любиш їсти, пити? У нас дуже мало часу... Якщо ти мою фігуру добре роздивився, то міг зрозуміти, що я все роблю з апетитом: працюю і їм. Словом, я в усьому однакова — в роботі, в харчах. І ні в чому собі не відмовляю. Живу як хочу. Поки можу так жити... Піднімайся, мій борщагівський графчику, — ніжно й лагідно почала вона його підтягувати за вуха. — Може, хочеш зателефонувати дружині, сказати, що ти граєш у преферанс чи в Борисполі проводжаєш друга на літак, апарат он у тій кімнаті...

— Я не одружений.

— Тобі видніше, мій борщагівський хлопчику...

— Я не з Борщагівки, — вдруге стереотипно відповів Сідалковський і застукав себе на тому, що він зовсім перестав бути самим собою або ж навпаки — тільки тут став таким, яким є насправді...

Пили вони віскі й каву... Сідалковський пам'ятає, що тієї ночі він сказав лише одну фразу: "Я подвійно п'яний: від кохання і віскі..." Тася-Рая цілу ніч підгодовувала його шоколадом і лимонними та

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 209

апельсиновими дольками. Лимони вона вмочала у мед, апельсини обчищала сама і клала йому до рота.

— Тебе ще ніхто в житті так не обслуговував, мій любчику! — підсовувала до рота все нові шматочки лимона, навмисне торкаючись його своїми могутніми, як ядра, персами.

Він лежав з Раєю — і вже більше не мріяв про райське життя. Бо й справді мав його серед цих фікусів, пальм та інших екзотичних кімнатних заростей, що їх невідомо хто й завіз сюди: старий морський вовк, котрий усе своє життя присвятив морю та розбещеній донечці, що від розкошів тепер колекціонувала отаких "вельветових хлопчиків", чи якийсь вчений ботанік-мандрівник.

Однак Рая не дала йому пораювати, здійснивши свою обіцянку й виштовхавши його з квартири ще до світанку.

— Нічого не вдієш, мій борщагівський хлопчику. Я тобі віддала все, що мала... Запам'ятай: найкраща дівчина Парижа не може дати більше, ніж вона може... Грошей тобі на дорогу я й справді не дам... Ті копійки, що були у твоїй кишені, я викинула... Я просто божевільна романтичка: хочу, щоб ти негайно вийшов у хурделицю, лаяв мене і згадував... Ти мене згадуватимеш усе життя, мій борщагівський хлопчику, — з якимось прихованим і глибоким підтекстом пообіцяла вона.

— Не називай мене так, — геть втративши почуття гумору, попросив Сідалковський. — Я не з Борщагівки!

— Звідки ж ти? А втім, це для мене не має найменшого значення... Ти був милий зі мною. Жаль, що ти в душі тремтів від моєї загадковості. Чоловіки в таких пікантних ситуаціях усі боягузи... Ось і ти виявився звичайнісіньким психологічним штампом... Вартий поцілунку, але тільки в чоло.

— В чоло тільки мертвяків цілують...

— А ти для мене і є мертвяк, борщагівський графчику, — і випхнула його за двері.

Сідалковський вискочив у темінь, навіть забувши сказати своє "Аріведерчі, мадам!" Він борсався ув обіймах сиво-гнітючої хурделиці, що, присвистуючи, витанцьовувала навколо нього, засліплювала йому очі снігом і не давала зрозуміти, де він, на якій вулиці і в якому напрямку треба йти. Якби й захотів повернутися назад, то, був певний, уже не втрапив би. Не помітив ні номера будинку, ні назви вулиці: все було заліплене снігом, засипане хуртовиною, що

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 210

весь час кидалась сніжками, відскакувала од нього й нахабно реготала в обличчя, то хапаючи його за щоки, чи то за ніс, а то заповзаючи аж під саму сорочку, зимно лоскочучи груди.

Сідалковський згадував загадкову Тасю-Раю і справді кляв її, хоч не міг не визнати, що йому було з нею весело й приємно. І все ж у ньому прокинулось якесь дивне передчуття страху. "Щось має трапитись. Щось має трапитися!" — бухкало його серце. Цей страх він відчув ще у неї в квартирі. Чекав, що ось-ось хтось має з'явитися. Але ніхто так і не з'явився. Він брів засніженими передсвітанковими вулицями і оглядався: здавалося, що його зараз хтось наздожене і вдарить у лице, як били в дитинстві. Але ніхто не йшов за ним назирці. Лиш весело й безтурботно гуляв з метелицею вітер, свистів на всі свої могутні легені й реготав прямо в обличчя Сідалковському, боляче б'ючи його колючим снігом по щоках.

"Досі я любив до першого розчарування. До першого пізнання, а цю... Хоч і порожньо на душі, покохав би й ще колись, коли б не оця чортова загадковість та не страх. Цікаве створіннячко! Романтичка, божевільна романтичка... — передражнив він її. — Я теж романтик. І теж мабуть, божевільний..."

Згадалась Хлівнюкова дружина Антонія. Ще, здається, вчора вона посідала чільне місце в його душі, а сьогодні він відчував, як вона почала відсуватися на задній план. Та ще й ота її така недоречна репліка:

— Сідалковський, мені приснилось, що у мене від тебе син...

— Сподіваюсь, ви не дуже раділи?

— Навпаки, Сідалковський, я була просто щаслива!..

— А я відчуттям щастя, на жаль, похвалитися не можу. У мене від таких повідомлень шкіра сіріє...

— Сіріє чи сиріє?

— Те й друге... Так що давайте, Антоніє, домовимось раз і назавжди: хай вам сняться найкращі сни, але щоб жоден з них не в руку мені... Я не дуже складно говорю?..

— Що ти! Ясніше не скажеш...

— От саме за розум я вас, Антоніє, і люблю, хоч досі мене переконували, що краса та розум поруч не ходять.

— А ти, Сідалковський?..

— Я мав на увазі жіночий розум і жіночу красу...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 211

"... гуляв з метелицею вітер, свистів... й реготав прямо в обличчя Сідалковському, боляче б'ючи його колючим снігом по щоках..."

(До стор. 210)

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 212

"... ще й сейф, який сидів у нього на спині не зовсім впевнено й твердо, як і сам носій..."

(До стор. 242)

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 213

— Спасибі, Сідалковський, за комплімент. А сон усе ж послухай...

— Сподіваюсь, він у вас перший і останній?..

— Останній, останній, Сідалковський, — багатозначно мовила вона. — Син був такий маленький-маленький. Просто масюпусінький. Здавалось, неозброєним оком його не побачиш. Мені аж страшно стало. Одягнений точнісінько як ти. Ну все до найменших подробиць. У такий самий вельветовий костюмчик. У нагрудній кишеньці носовичок, окуляри "дипломат" і, звичайно, лаковані черевички...

— Але мікронний? — перебив її Сідалковський.

— Мікронний, мікронний, — погодилась вона.

Сідалковський далі не слухав. Він раптово спохмурнів і задумався: "В суспільстві я також мікронний. Та, думаю, поки що..."

Антонія замовкла. Він глянув на неї і побачив, як по її щоках рясно й швидко котяться сльози.

— Коли ви плачете, Антоніє, я сліпну, — мовив він.

Вона витерла сльози:

— Я не плачу. То сніжинки на моїх щоках тануть... — А потім додала: — Я думала, Євграфе, що ти мене по-справжньому кохаєш. Я навіть дала собі слово: якщо коли-небудь тебе зраджуватиму, то тільки з однією людиною...

— З ким же?

— Зі своїм рідним чоловіком...

Після цих слів він їй щось довго говорив, здається, утішав, не в своєму стилі вдячно пригортав до себе.

— Мене не полишає думка, що нашому коханню кінець...

— Що ви, Антоніє! Все залежить від вас.

— Не від мене — від тебе, Євграфе...

— Не перебивайте мене, Антоніє, — вів далі він, звертаючись до неї, як і до всіх, на "ви". — А то я, як каже Ховрашкевич, загублю нитку — нитку Аріадни і заплутаюсь у лабіринті своїх думок. Я знаю, що ви не любите мене. Та мені цього й не треба. Але не полишайте мене так швидко. Не встигли знайти — і вже загубити? Я цього не переживу. Я хочу любити вас, ось у чому моє щастя! — грав сам себе Сідалковський.

— Євграфе, любий мій!

— Не треба слів! Не треба пафосу. Справжнє кохання — це не гра в слова. Це мовчання...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 214

— Але я жінка, я мовчати не можу. Я тебе люблю, люблю, Сідалковський...

— О небо! Я не закликав ніколи тебе в свідки, — Сідалковський згадав Тамару, — але цього разу закликаю... Небо, будь мені свідком! Антоніє, повторіть ще раз цю красиву фразу... — як на сцені, фальшиво й награно, говорив він і дивувався: "Невже вона не розуміє, що я граюсь у кохання? Що вона набридла мені? Невже їй нічого не підказують інтонації в моєму голосі?"

— Я люблю тебе, Сідалковський! Тебе — і більше нікого!

— А Хлівнюка?

— Я не люблю його. Я ненавиджу!

— Але ви ж вийшли за нього заміж! До речі, ще молодою! Вас же ніхто не примушував?

— Я одружилася з ним... Бо... Ну, як тобі сказати... Я була красива...

— Є красива, — перебив її Сідалковський. — У цьому маю можливість ще переконатися і я через якихось десять років...

— Не кидай мене, Сідалковський! — раптом сказала вона. — Позалицяйся до мене. Я ще так хочу почувати себе жінкою... Жінкою, за якою ще сохнуть, зітхають і навіть фальшивлять, кажучи ось такі гарні слова, які тільки ти вмієш казати...

Сідалковському здалося, що на нього вилили добру каструлю окропу. Він ще щось їй говорив, виправдовуючись, але вона, не слухаючи, вела далі:

— Я не мала можливості перебирати женихами...

— Ви жили на безлюдному острові?

— Я жила, як в облозі. Мене Хлівнюк переслідував на кожному кроці. Він мені не давав проходу. Він мене зустрічав, він мене перепиняв, він не спускав з мене очей. Ти уявляєш?! Я виходила з дому, він стояв біля воріт. Я заходила в кафе, він сідав поруч. Я йшла в кіно, він умощувався збоку чи позаду мене. Я дивилася на кіноекран, а відчувала, що він дивиться на мене. Він мене взяв облогою...

— Я розумію, — посміхнувся Сідалковський. — Жінка — це не фортеця і таких довгих виснажливих облог, як правило, не витримує... Але ви ж не для нього, Антоніє...

— Я люблю тебе, Сідалковський. Люблю і готова на все, як жінка, що по-справжньому кохає. Не так, як ти, Сідалковський.

— Що саме не так, як я? — попросив уточнити він.

— Люблю тебе і не знаю за що. Але готова на все...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 215

— Повторіть ще раз цю фразу... Я хочу її запам'ятати на все життя.

— Я люблю тебе...

Сідалковський затулив її рота поцілунком.

— Так ніхто не кохав, — нарешті видихнув Сідалковський сосюринський рядок і глянув у небо.

Місяць уперся рогами в білу, пухнасту, як перина, хмаринку, загадково посміхаючись у свої вуса, поплив у срібно-голубому сяєві неба...

До свого будинку він добрів перед самісіньким світанком. Лінуючись виймати ключі з кишені, натис задубілими пальцями на кнопку електродзвінка. Він мелодійно захурчав, а тоді вибив позивні "Знову цвітуть каштани..." і замовк. По той бік дверей — жодного звуку. Знову щосили натис на електродзвінок. Диван злегка заскрипів. Подумав з неприязню: "Повернулася трохи раніше від мене. Це ж і її якийсь музикант, — Сідалковський усіх Айстриних залицяльників називав "музикантами", — обіймав, пестив". Він на мить уявив собі знайому картину, свідком якої хоч і не був, але неодноразово був її учасником. У серце щось кольнуло.

"Вона тобі що — дружина? — прокинувся у ньому двійник. — Твоє яке діло?"

"А ти спи! — огризнувся Євграф. — Мораліст".

"Мене тільки одне дивує: як може в одній особі водночас жити ловелас і однолюб? Для чого тобі стільки дівок, молодиць? Ти ж казав, що весь у пошуках своєї Атлантиди".

"Я поки що шукаю ключі й не знаю, де вони запропастилися".

Двійник продовжував: "Знайшов Ядвігу і мар'яж де резон, як ти кажеш. То поспіши, поки вона ще тебе не розкусила й не передумала. Ти ж саме такої голубої квітки хотів? А тепер стоїш під дверима і робиш творчу розкладку: якби носик Тасі, вушка та ніжки Айстри, губки Еліани, темперамент Її, то з Ядвіги вийшов би твій ідеал! Матимеш ти носик... А Ядвіга й так непогана. Єдиний недолік — не закривається повністю ротик. Але це ж тепер модно... А так вона розумна, дотепна..."

"Нічого дивного, — відповів йому Сідалковський. Більше трьох тижнів спілкується зі мною. Це більше, ніж будь-які тримісячні енциклопедичні курси".

"Ах, ах, ах, — промовив двійник голосом дяді Філі. — А ти все шукаєш ключів, яких нема..."

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 216

“Точно нема. Чортова дівка й ключі разом з грішми забрала. Для чого їй ті ключі?” — він зозла ударив черевиком по дверях.

Двері відчинилися, але — кількома поверхами вище. Хтось спускався східцями і так дрібно й чітко вистукував каблуками — цок-цок-цок, що Сідалковському здалося, ніби то з’їжджають униз коником, підкованим срібними підківками.

Донизу опускалося чарівне дівча із бронзовими шпорами на червоних чобітках.

— Бон суар, мадам! — посміхнувся червоним чобіткам зі шпорами Сідалковський.

— Але вже ранок, — похитали білявою зачіскою червоні чобітки зі шпорами.

“Розбирається”, — подумав Сідалковський. Але як буде “доброго ранку” по-французьки, він не знав.

— Невже? — здивувався. — Я тільки-но прийшов додому...

— Так рано? — червоні чобітки зі шпорами пробігли повз нього.

— А чому ви так пізно?

Червоні чобітки зі шпорами зупинилися при виході із під’їзду, показали йому рожевого язичка і оксамитовим голосом мовили:

— Багато знатимеш — швидко зносишся... Хи-хи! — й вітер зачинив за червоними чобітками зі шпорами двері, сипнув пригорщу снігу в під’їзд.

“Я б їй залюбки залишив свій номер телефону і домашню адресу, — подумав Сідалковський, — аби тільки такі ніжки не піднімалися вище у моєму під’їзді. До мене значно простіше: тільки зайшов — одразу наліво...” — А ключів нема! — сказав він уголос.

Ще раз підійшов до дверей і зозла натиснув на них плечима. Двері скрипнули й відчинилися. Айстра лежала на дивані і, широко розплющивши очі, дивилась на нього: – Ти, граф?!

— Ні! Цього разу мій двійник.

— Я тебе цілу ніч чекала!

— Чому ти не відчиняла?

— Боялась, що це якась твоя дівка прийшла. А в тебе ж є ключі...

— Є, але я так замерз, що тільки до електродзвінка міг дотягнутися...

Нашвидкуруч роздягся і приліг поруч Айстри. Та, як кізочка, зіскочила з дивана.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 217

— Ти куди? — запитав, розплющивши очі.

— Я збиратимусь, граф!

— Так рано? — щось кольнуло його в серце.

— Кому рано, а кому вже й пізно...

— Що за ноти композитора-невдахи?

— Міг би хоч зателефонувати?!

— Я телефонував, — він, підвівшись на лікті, дивився на неї. Айстра стояла в голубенькому шовковому костюмчику, що так звабливо облягав її гарне дівоче тіло і збуджував навіть утомленого Сідалковського. — Айстро, йди до мене... Я замерз...

— Ні, граф. Нам не судилося бути разом.

— Що ти таке кажеш?

Вона мовчки пакувала валізу. Тоді вийшла на кухню, там переодяглась і кинула поверх своїх речей голубенький нічний костюмчик, який так подобався Сідалковському...

Потім підійшла до ліжка, мабуть, хотіла попрощатися, але він раптом обхопив її обома руками й притяг до себе.

— Не будь егоїсткою, Айстро! Коли ти холодна приїхала з Шпіцбергену, я віддав тобі все тепло, — ляпнув він те, чого не хотів казати.

— По-моєму, ти вже перегрівся. Аж замерз.

— Мені тепло тільки з тобою, Айстро... — мовив їй на вушко і ніжно пригорнув до себе.

Запахло парним молоком, теплом зігрітої постелі й відкритою дівочою валізою, де, як у студентських гуртожитках, завжди були під рукою необхідні парфуми, лаки, креми й пудра.

РОЗДІЛ XX,
у якому нічого не відбувається, окрім наради, де згадуються авгури, нез'їдені телята, коноплі, шербурзький поїзд, шапка Мономаха, корова під сідлом, червона нитка, "хлопчик асфальту" та кілька старих їжаків.

Ковбик сидів, як хмара, заряджена громами. Злива могла вихлюпнутися в будь-яку мить.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 218

— Анкет нема! Гасел нема! Усі сидять! Поприв'язували телефони до вух і керують! Кожен чекає авансу і преміальних! Кожен дивиться на мене, як на вбитого ведмедя! А ведмідь ще живий! Шкуру ділити рано! Чого ви посміхаєтесь, Сідалковський? Вас це також стосується!

— Мене? — красиво звів брови Сідалковський і справді посміхнувся. — Гадаю, ви не за адресою...

— Не лукавте! Ви також берете участь у конкурсі на здобуття цього кабінету! Але поки що це вам не вдасться...

Фіндіпошівці сиділи, як загіпнотизовані, їли Стратона Стратоновича очима. Ковбик відповідав підлеглим тим же. Наводив на кожного, як спарену кінокамеру, свій гіпнотизуючий погляд, від якого у фіндіпошівців лопатки ставали холодними.

— Не філіал, а вертеп! Ніхто нічого не робить! Сидять, як авгури! Усі забавляються! От хто сьогодні, хотів би я знати, вивісив оце безглузде співчуття на дошці оголошень! Ви, Сідалковський?

— Я відчуваю, що ви до мене небайдуже ставитесь. Мені відповісти вам взаємністю?

Ковбик не зреагував і повернув голову до Мамуні:

— Ви, Октавіан-перший?

Мамуня став червонішим за перестиглу вишню.

— Не ви? Ну да, автора нема! Оголошення повісив дядя!

У коридорі "Фіндіпошу" й справді в той день, коли після лікарні вийшов на роботу Кнюх, хтось, вирізавши з газет літери, склав:

"З сумом сповіщаємо, що сьогодні на роботу у "Фіндіпош" передчасно прийшов Кирило Гаврилович Кнюх. Щиро радимо тимчасово поміняти ключі від ваших столів і сховати компрометуючі вас матеріали.

Адміністрація і профспілкова організація висловлюють щире співчуття співробітникам "Фіндіпошу" та їхнім сім'ям".

— Ваша робота, Сідалковський!

— Я вас не зовсім розумію, Стратоне Стратоновичу... Як ви знаєте, я телят не вирощую.

— А до чого тут телята? — не зрозумів Ковбик.

— А до того, що я у вас їх не крав!

— Якщо бути точним, то не з'їв! Чи це ваша робота, Масик?

— Ідея, мабуть, Масика, а стиль Сідалковського, — не стримався Понюхно.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 219

— Ну-ну! — почувши таке звинувачення, перебив його Ковбик, а тоді раптом повернув усе на сто вісімдесят градусів: — Я вас зібрав не для обговорення дитячих забавок. Сьогодні я хочу повідомити, що час обмінів думками у коридорі й курильні закінчився. Віднині ідеї й громадські думки формуватимемо тут, — Показав він на власний кабінет. — Де проекти анкет і ті шістдесят питань, які ми з вами повинні були скласти і ще до мого від'їзду в Париж? Почнемо з вас, Сідалковський! А то, може, доведеться незабаром розлучатися, а я так і не наслухався ваших фраз...

— Мені подати заяву зараз чи після обговорення проекту майбутньої анкети? — спалахнув не на жарт Сідалковський.

— Вам що — зрадило почуття гумору чи нерви зносилися?

— З мене — так з мене. З когось же треба починати, — відповів не без підтексту Сідалковський, витягуючи з кишені вчетверо складений аркуш. — Читати, як у першому класі? — дещо нахабнувато перепитав він Стратона Стратоновича.

Той підвів голову, трохи схилив її набік і глянув на Сідалковського поверх окулярів:

— Що значить, як у першому класі?

— Уголос чи про себе?

— Про себе тільки в судових заявах читають. А про мене кажуть уголос у фіндіпошівському коридорі, коли мене на роботі нема...

Сідалковський розгорнув папірець і урочисто почав:

— Фіндіпошівська анкета "Сучасна шапка та її носій..."

— То я пробачаюсь, але я так собі думаю... Дозволю, звичайно, собі перебити Сідалковського... Я знаю, то негарно, коли перебивають, але то, знаєте... Тут у нас... Власне, можна сказати, у мене... Хоча в складанні проекту участь брали всі... І всі мене підтримали... То ми думаємо, Стратоне Стратоновичу, утворити цендум...

— Що утворити? — аж підвівся з-за столу Стратон Стратонович.

— Цен-дум, — якось по-китайськи повторив Ховрашкевич.

— А це що за цен-дум?

— То ми його ще розробляємо... То у нас, власне, виник проект... Ми ще думаємо... Чи цендум, чи ціндум? То як ви скажете, так воно й буде...

Стратон Стратонович перед тим, як висловити свою думку, завжди збирав думки інших. Тому спочатку він вислуховував усіх підряд, записував найрозумніше, а наприкінці виступав сам, і всі бачили, який Стратон Стратонович всеохоплюючий і розумний.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 220

Та цього разу говорив поки що один Ховрашкевич і висував свою нову, як казав Стратон Стратонович, “козячу ідею”.

— А що ж воно за цен-дум?

— То можна цендум, а можна ціндум!

— Не тягніть ви кота за хвоста! Конкретно, що воно таке?

— Цендум — центральна думка, а ціндум — цінна думка “Фіндіпошу”.

— Ціндум-цінбом! — прокоментував Стратон Стратонович. — Сідайте, Ховрашкевич, і не стовбичте над сейфом. Ви весь його фасон псуєте. Цендум-цембум! І придумає ж! А це все тому, що нічого робити! Контора — не зачіпай лежачого. Читайте вже, Сідалковський. А то так ще й зразкова фігура перегнеться удвоє...

Ховрашкевич хотів ще щось сказати.

— Стоп! — раптом вигукнув Ковбик голосом режисера. — Сядьте, Ховрашкевич. Ви вже достатньо думали... Чи, може, ви хочете свою анкету зачитати?

— Я то, звичайно, можу, але я гадаю, що буде краще, як її все ж зачитає Євграф...

— Я теж так гадаю, — мовив Ковбик, — і тому бажаючих вискакувати, мов Пилип з конопель, прошу зачекати в тих коноплях. Помчали далі, але не з швидкістю шербурзького поїзда, Сідалковський.

— Наука, як відомо, вимагає жертв...

Ковбик кахикнув, але не сказав ні слова.

— І я уклінно прошу пожертвувати їй дещицю вашого часу. Дослідження, тема якого означена вище, виконується в рамках програми філіалу науково-дослідного інституту по вивченню попиту на пижико-ондатрові шапки. Ось кілька питань, які нас цікавлять...

— Аб абсурдо! Мабуть, кілька десятків питань, що нас цікавлять, — вніс поправку Хлівнюк.

— Не десятків, а низку питань, — уточнив Ковбик. — Помчали далі...

— Анданте, — не стримався вдруге Хлівнюк.

Ковбик не зреагував.

— Чи є шапка вашим обов’язковим атрибутом? Як її розцінюєте: як предмет для прикриття голови чи ознаку вашого достатку, становища в суспільстві? Коли вам краще мислиться: у шапці чи без шапки? Якщо в шапці, то в якій — дешевій, дорогій? Перед ким скидаєте

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 221

шапку? Перед ким тільки торкаєтесь її? А перед ким зовсім не торкаєтесь? Кому ви насуваєте шапку на вуха, на очі, на потилицю і в яких випадках? Як, поводитесь під час дискусій: за відсутністю доказів збиваєте шапку з голови супротивника, кидаєте її на землю, б'єте об коліно чи жбурляєте в обличчя партнера?

Ковбик мовчав. Сідалковський читав як молодий актор свій перший конкурсний вірш.

— Чи викликає у вас шапка якісь асоціації, емоції?..

— Алізії, — не витерпів знову Хлівнгок. — Десперації! І амбіції...

— Слухайте, ви! — не витерпів Стратон Стратонович. — Цітатуслібітус!

— Навпаки, — промовив Хлівнюк. — Лібус цітатус..

— Так, може, послухаємо вас?.. Ви, Сідалковський, сідайте. Анкету залишіть мені.

Сідалковський мовчки поклав перед Стратоном Стратоновичем папірець і спокійно сів. Ковбик, поки Хлівнюк копирсався у своїй течці, швидко пробіг очима подальші запитання Сідалковського: "Як ви дивитесь на жіночі шапки? Чи збуджує вас жіноча шапка, чи відштовхує, чи притягає? Напишіть детально: які саме збуджують, які відштовхують, які викликають у вас алергію? Де, коли й чому?"

— Кому що, а курці просо, — різко викреслюючи ці питання, мовив голосно Ковбик.

— Ви до мене? — перепитав Хлівнюк.

— До вас! Тільки швидше...

— Я темпо алегро!

— Язиком! А папірця щось не бачу! — кольнув його неприязно Стратон Стратонович.

— А ось і анкета. Читаю: "Коли ви починаєте носити шапку?"

— На Спаса! — роздратовано перебив його Ковбик. — Це й без анкети зрозуміло: коли сніг на голову! Що у вас там ще?

— Яка вам шапка найбільше до вподоби: чорна, біла, каракулева короткошерста, довгошерста?

— Клавдію Миколайовичу, — знову втрутився Ковбик, — ви не за профілем працюєте. Ми спеціалізуємось тільки по пижико-ондатрових шапках, щоб чітко визначити, скільки потрібно виростити оцих водяних пацюків, аби дати кожному громадянинові по шапці! Зрозуміло?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 222

— Зрозуміло.

— Тоді катай, Матюшо, “Гуси”...

— Як ви тримаєте шапку: поверх вух чи над вухами?

— Ну, по-перше, не над вухами, а на вухах. А по-друге, шапку не тримають, а носять. Тримають тільки козу, коли вона відчуває, що її ведуть на ярмарок...

Фіндіпошівці ледь стримувалися, щоб не розсміятись.

— Як ви дивитесь на шапку Володимира Мономаха?

— Знов за рибу раки! До чого тут шапка “Мономаха? Напишіть уже краще “капелюх пана Анатоля”.

Хлівнюкове обличчя пішло білими плямами, і повіка на лівому оці нервово засіпалася.

— Чим відрізняється шапка від папахи?

— І це закресліть! Знову не з тієї парафії. Ми досліджуємо шапки, а не папахи. Кому що болить... — Ковбик підійшов упритул: — Що у вас там ще? — Він узяв анкету Хлівнюка а руки. Я так і думав: “Що вам більше до вподоби: шапка чи папаха? Ви любите на другові шапку чи папаху? Що краще для вух: шапка чи папаха?..” Для вух, Клавдію Миколайовичу, краще шапка. Для посади, про яку ви навіть уві сні мрієте, ліпше папаха... Але та папаха не кожному до лиця. От вам, приміром, вона... — Ковбик передумав раптом вдаватися до порівнянь. — Як ви кажете: дисонанс чи нонсенс?

— Вербалізм! — перебив його Хлівнюк — Алармiста!..

— Алармiста! Алармiста!.. А тепер і ваш час, — повернувся Ковбик усім корпусом до Ховрашкевича, — товаришу геній!

— То у мене, — підняв два пальці вгору Ховрашкевич, — дещо видозмінені питання, і я перед тим, як ставити те чи інше питання, то, щоб, знаєте, не ображати... Ну, як вам делікатніше сказати? Не ображати ні носіїв шапки, ні допитуваних чи, правильніше, опитуваних. Гадаю, опитуваних...

Ковбик від нетерплячки завовтузився. Ховрашкевич миттю вловив це і поспішно промовив:

— То я переходжу до діла.

— До діла треба переходити відразу, а потім уже натягувати гуму! — грубо обірвав його Стратон Страгонович.

— Але то я повинен сказати ще два слова. У мене усі питання побудовані на суто життєвих прикладах і спостереженнях...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 223

— А в Клавдія Миколайовича, ви гадаєте, вони висмоктані з пальця? Чи от у Сідалковського? Я вам зачитаю кілька питань Сідалковського: “Чи збуджує вас жіноча шапка, чи відштовхує, чи притягає? (Так, ні). Хто, якщо не секрет, знімає з вас шапку: ви самі чи коханий? Чи вважаєте шапку гарним подарунком?” Або: “Нове життя нової прагне шапки!..” Чим не життєві спостереження? Слухаємо вас, Жан-Жак Руссо!

— Але ан гранд лінь, — докинув Хлівнюк.

— Клавдію Миколайовичу, ви що, на Сінному базарі чи на Бессарабському ринку? — не без підтексту обірвав Хлівнюка Ковбик. — Ви вже досить чітко висловились. Чи ще й вас процитувати? Я можу... — Він заглянув у Хлівнюків папірець. — Ось приміром це: “Що вам більше до вподоби: шапка чи папаха? І чому саме? Напишіть детально”. Я й без цього знаю! Вам, Клавдію Миколайовичу, більше до вподоби папаха.., хоч вона вам і не до лиця. Я вже не кажу про корову й сідло...

— Ноленс-воленс... азінус азінум фрікат...

— Ви як знавець іноземної мови одразу й перекладали б, — порадив Ковбик Хлівнюкові.

— Будь ласка, — відповів той. — Хоч не хоч, а осел треться...

— Не осел, а об віслюка треться, — розгнівався Ковбик.

Хлівнюк тільки знизав плечима.

— То я можу, вибачаюсь, уже розпочинати? — поцікавився Ховрашкевич.

— Можете!

— Чи сприяє ваша шапка продуктивності праці?

— Якщо її не вкрали, то сприяє. Що там далі?

— Яка вам шапка ближче до тім’я: пошита своїми руками, куплена в крамниці, на базарі, на товчку чи у під’їзді?

— У під’їзді тільки пляшку добре чавити втрьох...

— То я можу не читати! — спалахнув Ховрашкевич.

— Можете не читати. А можете й почитати. Тільки давайте щось путяще, краще, на ваш погляд.

— Як ви гадаєте, чи відповідає ваша шапка вашому інтелекту? Вплив шапки на голову: полисіння, залисини, сивину... Вплив шапки на ваш інтелект...

— Уже було!

— То не зовсім так, Стратоне Стратоновичу. То в першому питанні я ставив...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 224

— Гаразд, — здався Ковбик, бо злякався, що цей діалог затягнеться до безкінечності.

— Коли у вас його більше: коли ви у шапці чи без шапки?

— Пробачте, кого це "його"? — не зрозумів Ковбик. — Лою? Сірої маси чи шурупів?

— Інтелекту, Стратоне Стратоновичу!

— То так і пишіть.

— Возвеличує вас шапка чи принижує? Коли, де і яка саме? До кого ви з більшою повагою ставитесь: до власника шапки чи до самої шапки?

— У вас ще багато там, Михайле Танасовичу?

— То так десятків зо два...

— Тоді досить читати. Давайте послухаємо, на що здатний молодий мозок "Фіндіпошу". Ваше слово, Октавіане!..

— Вплив шапки на освідчення в коханні... — прочитав Мамуня і зашарівся, чекаючи репліки Стратона Стратоновича.

Вона не забарилась:

— А вплив шапки на спідницю? У вас там такого питання нема?

— Немає.

— Жаль. Це питання можна було б провести червоною ниткою через нашу опитувальну анкету. Що ви там ще натворили?

— О, це я вже бачу, що дурниця, — почав Мамуня. — Чи служить вам шапка самозахистом?

— Читайте, читайте!

— Яку роль відіграє шапка у вашому зростанні?

— В якому зростанні: фізичному чи розумовому?

— Розумовому, Стратоне Стратоновичу.

— І фізичному теж.

— О, то я так напишу!

— Напишіть, напишіть...

— Чи грає якусь роль шапка у коханні?

— На це, Октавіане, — Ковбик раптово подобрішав, — і я вам можу відповісти: абсолютно ніякого. У вас там усі питання такі? Тоді послухаймо Іраклія Йосиповича. Чи ви хочете, Масик?

Масик Панчішка миттю почав рожевіти і наливати свої форми у новий костюм з такою швидкістю, що Ковбик просто не міг не кинути репліки:

— Вас, Масик, на Пасху можна й колоти.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 225

Панчішка у відповідь тільки мило посміхнувся і ще більше порожевів. У "Фіндіпоші" він вважався "хлопчиком асфальту" і з тієї грубої за своїм підтекстом Ковбикової фрази зрозумів лише одне слово "колоти", та й то в якомусь переносному і, звичайно, позитивному для себе розумінні. Тому він ще раз подарував Стратону Стратоновичу рожево-святкову усмішку й заперечливо похитав головою. Мовляв, якщо, можна, не зачіпайте мене, хай уже краще Іраклій Йосипович...

Понюхно прокашлявся і підвівся на весь свій величезний зріст. У шиї, як завжди, трохи надломився і встромив окуляри в папір. Ковбик зміряв його критичним поглядом, прикинув для чогось його зріст і теж подарував репліку:

— Перам і лордам можна сидіти!

Понюхно сів, кашлянув ще раз і почав читати:

— Яка шапка впливає на ваш апетит: дешева чи дорога? — І теж замовк, очікуючи Ковбикового коментаря.

Той — ні пари з уст.

— Коли ви їсте, то де тримаєте шапку: на голові, на столі, на вішалці чи під пахвою?

"Це дуже важливе питання", — подумав Ковбик, але знов промовчав.

— Чи не служила вам шапка коли-небудь предметом збагачення? Куди краще кидають мідяки: у шапку чи в картуз? Чи вважається шапка найкращим подарунком батькові, синові, дочці, невістці, зятеві, тестю, коханій?..

— Чи коханці! — усе ж не витерпів Ковбик. — Питання непогане, але віднесемо до реєстру Сідалковського — це його коло питань. Які там у вас ще питання, Іраклію Йосиповичу?

— Яка у вас зарплата? Чи можете ви за одну зарплату купити шапку? Яку б ви хотіли мати шапку: пижикову, ондатрову, норкову, собачу чи кролячу?..

— То я так думаю, резонне запитання! — вловив настрій Стратона Стратоновича Ховрашкевич. — Я так думаю, Стратоне Стратоновичу, що ми повинні жити не соціологією єдиною. Ми сьогодні, тобто тепер, стоїмо на тому, перепрошую, рівні, що сучасна наука може несподівано відкрити те, чого не збиралася, і я стою на тому...

— Ви поки що стоїте на паркеті і базікаєте бозна-що... Як мислите, так і базікаєте...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 226

— То я прошу мене не перебивати, я хочу закінчити свою думку, бо потім знову скажете, що Ховрашкевич багато говорить... Так от, я й кажу, що шапка — то в історичному ключі...

— Ракурсі, — уточнив Хлівнюк.

— Можна й у ракурсі. Хоч слово "ракурс" більше підходить до фотосправи, але я не заперечую.. Можна і в ракурсі... Так що я хочу сказати? То мені так думається... Звичайно, це моя суто суб'єктивна думка, з нею можна не погодитися, але вона базується на фундаменті, так би мовити, життєвих спостережень... Мені думається, що шапка, не тільки шапка, а в історичному її розрізі, так сказать... Ну, згадайте хоч би шапку Івана Грозного, шапку того ж Мономаха або знамениті боярські шапки...

— Ховрашкевич, що ви хочете? Скажіть, ради Бога, і сядьте!

— Та я вже кінчаю. Я хочу сказати, що шапка міняла не тільки зовнішність людини, її ходу, а й, коли хочете, психологію.... І саме в зв'язку з цим у мене виникла така ідея...

При слові "ідея" у Ковбика на обличчі з'явився такий вираз, ніби він щойно сів на старезного їжака чи проковтнув замість монпасьє (він його любив з дитинства) сиру десятиногу лангусту.

— ...І тому ми, фіндіпошівці, підемо далі, — закотивши очі під лоба, продовжував Ховрашкевич. — Підемо далі, тобто назад. Від їжака до кролика... Бо тільки в кролика...

Ковбик заціпенів од жаху: тепер йому здавалось, що він уже сидить одразу на кількох старих їжаках, яких перед цим ще хтось опустив у мурашник.

— Ховрашкевич! — раптом вигукнув він. — Зупиніться! Нікуди ми більше не підемо. Досить мені оцього балагана, ваших шепеонів та ідей!.. Читайте, Масик, — звелів Панчішці Стратон Стратонович. — Швидше читайте! Бо воно знову рота розтулить...

— У мене, — зарожевів Панчішка, неохоче підводячись, — лише кілька питань.

— Написали, поки Ховрашкевич базікав?

— Написав я, звичайно, тільки-но, але довго їх у собі виношував...

— Ну-ну! І що ж ви виносили?.. Розродіться!

— Чи можете ви по шапці визначити інтелект клієнта, його життєвий рівень, спритність, захоплення?

— А чого, як з-під шафи, то й непогано! — запалив цигарку Стратон Стратонович.

— Чи може вплинути шапка на кар'єру? Чи носите ви шапку за

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 227

пазухою, де і коли саме? Чи горить на вас шапка? Як шапка впливає на вашу зачіску: зберігає її чи псує?

— Це треба спитати Сідалковського!

— Я відчуваю, Стратоне Стратоновичу, що наше з вами розлучення буде без сліз і обіймів.., — зронив Євграф, удаючи ображеного.

— Ну для чого ж такі крайнощі? Я найбільше звертаюсь до вас, бо ви чи не єдиний тут не позбавлений почуття гумору. А це переконався, що й у вас його кіт наплакав. А чим порадує нас Кирило Гаврилович?

— Дозвольте доповісти! — підхопився з місця Кнюх.

— Доповідайте, доповідайте.

— Які ознаки ви б хотіли носити на шапці?

— І все?

— Ні, ще є у мене одне питання! Таким чином.

— Я про перше запитую: що ви маєте на увазі під словом "ознаки" — квіточки, стрічки, аксельбанти, кокарду, морського краба?

— Дозвольте подумати і потім доповісти.

— Яке у вас друге запитання?

— Перед ким ви швидше схилите голову: перед шапкою чи папахою?

— Не перед "ким", а перед "чим".

— Дозвольте і над цим подумати! Таким чином...

— А думати взагалі нікому не забороняється.

— Зрозумів, Стратоне Стратоновичу, дозвольте сісти?

— Вам дозволяю. А решта може розійтись, — сказав Стратон Стратонович. — Але не далі фіндіпошівського двору, — кинув він у вельветову спину Сідалковського. — Ви мені, Євграфе, будете потрібні... Для вас у мене новина, і я б не сказав, що дуже радісна...

РОЗДІЛ XXI,

у якому сни плутаються з реальністю, стиль "брас" із весільною мандрівкою у Копенгаген, листкові язички з гаубицею стосімдесятишестиміліметрового калібру, одеська обітниця з японською хусткою, любов анонсом з дівочими мріями, вістря алебарди з французькою тінню.

Сідалковський лежав стилем "брас" – одна подушка під головою, друга — під ногами і, здається, ніколи не сказав би, що завтрашній

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 228

день існує для того, аби виправляти сьогоднішні помилки. А їх у нього було більше, ніж сам уявляв.

Він лежав, а голова його розламувалася, як у Ковбика на другий день після перепою. “Пора переходити на режим економії, — радив сам собі Сідалковський. — Не стільки у мене тієї енергії й краси, щоб так не по-хазяйськи їх розтринькувати”. Час в’язання життєвих вузлів настав. Життя вимагало темпів і скорочень. Але куди йти? І що означає оця записка Айстри, яку він, прокинувшись, знайшов поруч себе? “Граф! Прощай! Не шукай мене і не проклинай. В усьому винна я. Йду назавжди від тебе. Прийшло каяття! Але вже пізно... Айстра!”

— Що за чортівня? — він читав записку вдруге, втретє. — Що все це означає? “Йду назавжди”? А чому це “в усьому винна я”? У чому винна?

Він довго дивився в стелю. “Заплутався. Зовсім заплутався. Для чого мені ці дівки? Та ще й стільки? Від них самі лише нещастя. Але Айстра... Лише її я любив!..”

“Ти любиш усіх, кого втрачаєш”, — раптом пролунав чийсь голос. Це був голос його двійника.

“Але Айстру я любив по-справжньому...”

“По-справжньому ти нікого не кохав!”

Він тупо дивився в подушку, де ще кілька днів тому лежала Айстрина голівка. “Коли вона пішла? Вранці? Вночі? Увечері?” Пам’ятав тільки: чогось вона плакала останні дні.

— Ви плачете, люба? — питав Сідалковський так, ніби очам не вірив і хотів доторкнутися до її зрошених щічок. — Ви плачете від горя чи від щастя?

— Від щастя, граф! Від щастя, — казала вона, а сльози самі лилися ручаями... — Пробач мені за все... Я сама цього не знала... А, може, й ти в цьому винен... Не питай мене ні про що... Хай нас час розсудить...

Це говорила вона, здається, останньої ночі. А вранці? Уранці він знайшов лише її записку та ключі. Сідалковському стало моторошно. А він ще блазнював тоді:

— Вважай, що і я щасливий! Адже нам, чоловікам-егоїстам, так приємно відчувати, коли хтось щасливіший від них. Одне лише нас непокоїть: цю мить не відзначають урочистими актами і врученням медалей чи інших нагород...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 229

Айстра повернулась до стінки:

— Я хочу сьогодні побути сама. Наодинці з собою...

Це його насторожило. Та ще слова Ковбика: "Ви мені, Євграф, будете потрібні... Для вас у мене новина, і я б не сказав, що дуже радісна..." Через годину Ковбик поїхав, — його кудись несподівано викликали, — і не повернувся до кінця дня.

Сідалковський встав з ліжка, потягнувся на весь свій зріст — і раптом побачив на столі другу в'язанку ключів і ще якийсь папірець під ними. "Ключі залишила Айстра", — здогадався він.

Підійшов до столу. Велике і жирне слово "повістка" одразу впало в око.

— Повістка на суд?! Який суд?

Сідалковський машинально витяг з бару пляшку коньяку, розкоркував її і ковтнув прямо з горлечка.

"Тебе позиває Ія", — підказав йому двійник.

"Це вже не цікаво, — відповів йому Сідалковський. — І не смішно. Бо навіть коли найдотепніший анекдот повторюють двічі..."

"А тобі й справді не смішно".

"Бермудський трикутник, — похитав головою він. — Айстра, повістка, Ковбик! Що ж робити? Куди йти? Може, хоч ти підкажеш? — звернувся він до свого відображення в дзеркалі, добряче-таки пом'ятого. — Киваєш головою? Може, спрямувати свої лаковані черевики, у яких взимку таки достобіса холодно, до Веніаміна Олександровича Жереха?"

"А що він скаже? Не з цього ви починаєте, Сідалковський! Шлях на гору не встигне простягтися, як обірветься. Негайно одружитися. Негайно!" — підказав йому раптом двійник.

"Ти маєш рацію, — погодився з ним Сідалковський. — Це чи не єдиний вихід: у темпі одружитися. У темпі — і гайда у весільну подорож. По Європі. Поїхати у Варшаву, Париж, Лондон, — говорив, як диктував сам собі. — Які там ще міста тобі подобаються? — питав себе, ніби скрізь уже побував, а це збирався влаштувати повторну подорож, — Рим, Ліссабон, Мадрід, Копенгаген, Ліверпуль?.."

— Податися до Ядвіги Капітульської? Запропонувати їй руку й залишки свого серця? — уже вголос запитав свого двійника Сідалковський.

Цей варіант йому найбільше підходив. "Але чи можна це зробити буквально за кілька днів? Тих кілька днів, на які ще дає право

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 230

судова повістка? Врешті-решт можна на перший виклик і не з'явитися, — заспокоював він себе. — А там хай викликають. Цікавляться, де Сідалковський? Він у Копенгагені!.. Де Сідалковський? Він у Ліверпулі! Де Сідалковський? Він у Стокгольмі, — розмріявся Євграф. — А хто б це їм так відповідав? Звичайно, Грак. Я б йому з кожного міста надсилав листівочку: "Ми зараз відпочиваємо в "Нотр-Дамі"... "Сьогодні поселилися в "Констанції"... "Учора прибули до "Континенталю"... "Рів'єра" нас розчарувала. Але це тут найкращий ресторан. Берег моря, пляжі. Море іноземців — і всі у шортах, з фотоапаратами. Але в Монако нічогісінько не можна фотографувати. Забороняють власники казино..."

Він послинив двома пальцями брови, вирівняв їх, викладаючи, на його погляд, у найкращу форму і набрав номер телефону Ядвіги Капітульської.

— А я про вас, Євграфе, нині чомусь цілий ранок думала, — весело відгукнулася вона. — Ви мені навіть приснилися так цікаво. Якщо маєте час — приїжджайте. Хочу вам дещо сказати. У мене для вас є пропозиція. Можливо, це вас втішить... Сьогодні я вільна весь день, і якщо ви теж його маєте, то це вже разом два... Тож готова з вами куди завгодно, граф! Можна мені так вас називати?

— Ми вже домовилися про це, Ядзю! Вам можна. Тільки вам, — дозволив він і згадав, що так його завжди називала лише Айстра.

Капітульська, здається, ще ніколи не була такою говіркою. Сідалковський поклав трубку і ще раз підняв її, щоб зателефонувати у "Фіндіпош". Відгукнувся Грак.

— Радий вас вітати, Деміург, як каже Стратон Стратонович, у рідних пенатах! Я особисто гадаю, що твердий фіндіпошівський стілець вам тепер більше до вподоби, ніж оббиті м'яким дерматином нари...

— Я зараз покладу трубку, доктор, — загрозливо мовив Грак.

— Ще рано, Аякс. Слухайте мене уважно і спробуйте запам'ятати перші літери кожного слова: Г-ордий, Р-озумний, А-ктивний, К-олективний, Є-диний, В-еликий, М-удрий, Е-кономний, Н-езамінний. Акровірш. Усе, Євмене Миколайовичу. Вловили суть? Ні. А це ж не що інше, як моя характеристика на вас для міліції. І ви після цього збираєтеся кидати слухавку? І це тоді, коли з вами говорить сам Сідалковський — колишній референт "Фіндіпошу"? Чи не рано, Грак, ви зазналися?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 231

— Що ти хочеш, доктор? Кажи, бо мені тут Стратон Стратонович задав роботку...

— Передайте йому, що мене сьогодні не буде. Ви помітили? Я лаконічний, як телеграфний переказ. У мене кущове, хоч ще й зима, засідання голів місцевкомів!

Сідалковський крутнувся на одній нозі, і безтурботно заспівав:

Начинаются дни золотые
Не простой, а жиганской любви...

Зав'язавши краватку, підійшов до вікна. З-за хмар виглянуло вже не по-зимовому яскраве сонце і покотилося вгору по карнизу сусіднього сімнадцятиповерхового будинку. Піднімалося повільно, начебто його хтось невидимий на мотузці підтягував дедалі вище й вище...

Сідалковський накинув на плечі свій голландський кожушок, ще раз набрав номер і гукнув:

— Ядзю, мила, лечу! Жду біля Золотих воріт...

Капітульська також була вдягнена у кожушок, але квітчастий. На ній усе було квітчасте: і хустка, й спідничка, й рукавички, і навіть червоні чобітки з жовтими квіточками. "Як на сцені, — подумав він. — Тепер і зовсім на полячку не схожа. Типова українська молодичка кінця XVIII — початку XIX сторіччя".

— Що є у нас нині? — якось незрозуміло розпочала вона.

Сідалковському нічого не залишалося, як, не знімаючи квітчастої рукавички, відгорнути її трішечки і поцілувати в тоненьку, з синіми прожилками ручку.

— З чого почнемо: зі сну, з пропозиції?

— Ви є діловий чоловік, граф. Бізнесмен!

— О, тільки не це! Я є романтик, — у тон їй сказав Сідалковський.

— То є чудово! Я правильно говорю українською мовою?

— Краще, ніж я, — посміхнувся Сідалковський. — А почнемо ми ні з першого, ні з другого: а одразу перейдемо на десерт. Я пропоную розпочати з кави.

— То є чудово! — повторила вона.

Сідалковський узяв її під руку і повів у найближче кафе. Вони сіли за вільний столик у трохи затемненому куточку. В кафе було

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 232

порожньо, лише один чоловік, опасистий і мокрий від кількох випитих чашок кави з молоком, доїдав апетитні язички, які дуже любив і Сідалковський. Вони цілою купою лежали на тарілочці, кожен ніби чекав своєї черги, але опасистий чоловік, схожий на Оноре де Бальзака, чомусь брав їх спіднизу, спочатку перекушував навпіл, а тоді вже повільно жував, не спускаючи своїх чорненьких і напрочуд круглих очок, що їх заливав піт, із Сідалковського та Капітульської.

Його безцеремонне розглядання молодят свідчило про те, що, з'ївши всі язички, він обов'язково підійде до них і спитає: "Молоді люди, а ви мені не скажете, де я вас бачив?"

— Слухаю вас! — підійшла до них щупла чорнява дівчинка у розшитих фартушку й кофтині.

— По п'ятдесят грамів коньяку, ласкаво прошу вас, — почала Ядвіга. — І дві кави.

— Чорну чи з молоком? — перепитала офіціантка.

— Чорну і одну без цукру.

— А це вже ваша справа. Ми продаємо з цукром. А ви хочете — кидайте його в каву, хочете — кладіть собі до кишені, — не зовсім ввічливо відповіла та й пішла геть.

Капітульська знизала плечима.

— Не беріть близько до серця, Ядзю. Коли б то був офіціант, як у Європі, я б його викликав на дуель. — Сідалковський поклав свою руку на її. Точнісінько так, як вона це робила кілька днів з його рукою.

— Мерсі, граф! — посміхнулася вона. — А на чому б ви стрілялися?

— Я зазвичай віддаю перевагу рапірі та гаубиці стосімдесятишестиміліметрового калібру... Але ви, здається, збиралися розповісти мені свій сон.

— Так, але вгадайте, граф, що мені снилось? — вона цнотливо зашарілась.

Сідалковський поморщився. "Невже й цій приснилося, що у неї дитина від мене? Побожеволіли жінки у вік такого високого рівня науки, техніки й цивілізації..."

— Невже?..

— Що "невже"? Сміливіше можете?

— Приснилося, що від вас у мене дитина... Вибачте, у вас від мене дитина? — зовсім розгубився Сідалковський. "Чортові дівки! Що вони вночі роблять? Тільки сни дивляться, до того ж однакові".

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 233

— Ні, мій коханий! Мені снилося, що я виходжу за тебе заміж... Ти не уявляєш, як мені було добре з тобою! Я хотіла, щоб ти завжди був зі мною і щоб жодна жінка, ні на Україні, ні в Польщі, не викрала тебе у мене... Потім я прокинулась. Був ще ранній ранок. Я заплющила очі. Чекала, що сон до мене прийде знову... Але він не приходив. І я поклала собі сьогодні ж побачити тебе... Якби не побачила... Я подумала, що більше не зустріну тебе ніколи... Адже я незабаром виїжджаю до Варшави, у мене закінчується практика...

— І куди ж після цього?

— Мені запропоновано гарну роботу в одному варшавському часописі. По-вашому також часопис?

Сідалковський не встиг відповісти. Підійшла офіціантка.

— За сон в руку, — підняв чарочку Сідалковський.

— За сон, мій коханий, — прошепотіла вона.

Сідалковському не дуже подобалося оте "мій коханий", але він удав, що справді щасливий. Втім, якщо бути до кінця відвертим, то він почувався краще. Особливо йому припало до вподоби оте: "Незабаром виїжджаю до Варшави..." Невже не можна удвох? Якщо в темпі оформити шлюб... А може, ліпше там?..

— Пам'ятаєте, Ядзю, – Сідалковський на мить запнувся, нервово втопив її тендітні руки в своїх і вже потому наважився продовжити: — Пам'ятаєте, як я обіцяв вам розповісти про свою обітницю? Обітницю дитинства...

— О, так, так!

— Колись, ще в дитинстві, я дав собі слово ніколи не одружуватися на Євдокії, по-простому — Явдосі. Чи це моя природжена естетичність того вимагала, чи набута в Одесі культура — не знаю. Як би там не було, але я таке слово дав собі: не одружусь, і все...

Капітульська сиділа, ніби хтось посипав її штучним інеєм.

— Що з вами, Ядзю? Вам погано?

— Ні-ні,— вона взяла себе в руки.

Сідалковський тим часом, нічого не помічаючи, продовжував:

— Та коли я зустрів вас і дізнався, що ваше ім'я Ядвіга...

Капітульська підвелась.

— Вам треба вийти на свіже повітря?

— Так, на свіже...

Вони вийшли і якийсь час йшли мовчки. Ядвіга повернула до готелю "Русь", де зупинився її дядечко Анджей Осмоловськмй.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 234

— Я незабаром повертаюсь до Польщі, — тихо повторила вона. — І, можливо, назавжди, граф. Ви мене, очевидно, не так зрозуміли. То ж був сон...

— Ядзю! — вихопилося розпачливе у Сідалковського. Він зненацька відчув, що соломинка, за котру щойно вхопився, вислизає з його пальців. — Але ж дослухайте мене... Я сьогодні переглянув свої дитячі погляди. Сьогодні, ще перед вашим дзвінком, Ядзю... То помилка мого дитинства, і я хочу виправити цю помилку. Виправити сьогодні... Зараз, Ядзю! Чуєте, зараз!

Капітульська мовчала. Чи то не зрозуміла нічого, чи то удавала, ніби не розуміє. Певний час дивилася на Сідалковського, ніби хотіла переконатися, жартує він чи говорить серйозно. Потім почала крутити для чогось кінчик квітчастої української хустки, яку тепер чомусь називали японською. А тоді, кліпнувши віями, що ледь помітно взялись інеєм, тихо запитала:

— Наскільки я розумію українську мову, ви мені пропонуєте руку, Сідалковський?

— І серце, — додав Євграф з такою поспішністю, ніби злякався, що руки для неї замало.

— Але ж ви мене не кохаєте, Сідалковський... Хіба ж так пропонують дівчині своє серце?

“А тобі що, хтось уже пропонував інакше?” — висіло на язику в Сідалковського.

— Ви це так сказали, пшепрашам, як... як актор, якому... якому... ці слова були підказані не серцем, а суфлером...

Сідалковський ще кілька хвилин тому вважав, що оця мила полячка з вічно відкритим ротиком — це і є той возик порятунку, що вивезе його із скрутної ситуації. Тепер він раптом відчув, що цей возик у спідничці котиться зовсім в інший бік, до речі, протилежний від нього і Європи. Мабуть, він таки занадто холодно, байдуже сказав ті слова. Наче щось купував, та й то не для себе. З-під ніг почав утікати сніг: брався водою і випаровувався. “Під ногами земля горить”, — подумав Сідалковський. Ядвіга мовчки стояла і в стилі Євмена Грака ніжкою, тільки значно зменшених розмірів, копирсалася в снігу. На її обличчі застигла така образа, ніби Сідалковський — то був її подарунок, омріяний з дитинства, і ось їй уже пообіцяли придбати той подарунок, а його раптом взяли і через якийсь брак зняли з продажу.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 235

— Я знаю, що українською мовою моє ім'я означає Євдокія...

— Але, моя люба...

— Ви ж не кохаєте мене, Сідалковський!

Він так м'яко і так артистично опустився на одне коліно, що Капітульська тільки охнула, вмить забувши усі попередні слова.

— Заради ваших світлих очей, Ядвіго, я готовий...

Він не знав, на що він готовий. А Сідалковський-перший, який, прокинувся в ці хвилини у ньому, прошепотів: "Ти готовий стати й на друге коліно".

— Я готовий... готовий утекти з вами на край світу! От!..

— Підніміться, Євграфе. На вас звертають увагу... Я вам вірю... Але чому саме "втекти", а не поїхати?

— Поїхати, люба, поїхати! Хоч сьогодні, хоч зараз.

"Аби лишень подалі від суду, від аліментів, від власної совісті, чи не так, Сідалковський? — дошкульно знущався його внутрішній двійник. — Від отієї трибуни, з якої не промови виголошуються, а даються детальні пояснення. Ти цю втечу уявляєш у вигляді весільної подорожі по Європі. А що ж далі? Ти що, не збираєшся повертатись назад? Я тебе питаю, потенціальний емігрант?"

Сідалковський перестав прислухатися до свого внутрішнього голосу. Йому було ніколи. Він завжди говорив жінкам такі гарячі слова, що якби вони мали не серця, а олов'яні болванки, то й ті перегрівалися б і танули, як сніг напровесні від гарячого сонячного проміння.

— Люба моя... — вдався від до давно випробуваного прийому і заплющив очі, уявляючи, перед собою Айстру, яка тепер чимось нагадувала Тасю. — Люба моя, ви не маєте навіть уяви, як безмежно... як щиро... я вас кохаю! Скільки днів, скільки ночей я мріяв про цей день...

Сідалковський входив у роль і починав вірити кожному своєму слову. Ядвіга теж миттю пройнялася ніжністю і любов'ю до нього. А втім, можливо, їй дуже хотілося чути саме ці слова, а тому вона свідомо не помічала фальші. Справжнє кохання — як сліпе кошеня: наївне і довірливе.

— Моя холодність пояснювалася тільки єдиним: вашим ім'ям, Ядвіго...

— Але ж я полячка, — перебила його Ядвіга. — У мене є й інше ім'я. Як ви кажете, резервне і...

— Яке? — швидко спитав Євграф, ніби це й справді мало якесь значення для нього.

— Лодзя, – вона сором'язливо потупила очі.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 236

— Лодзя,— повторив він, ніби пробуючи на язик, а про себе подумав: “Хай уже буде так, як є, ніж так, як має бути!”

— Вам і це ім’я не подобається, Євграфе?

— Бачте, я традиційник, — згадав він Ковбика. — Я звик до старовини. Я люблю все старе, за винятком жінок...

— І багатьох ви любили, Сідалковський?

Він розгубився: “Ні, ця полячка таки вислизне з рук через мої дурні штампи...”

— Мені з жінками досі не щастило. Їх у мені щось відлякує. Боюсь здатися вам нескромним, Ядзю, але через мої фізичні дані усі вбачають у мені стопроцентного ловеласа.

— А ви не є таким?

— Не є! Я на вас чекав. Вами, Ядзю, снив, про вас мріяв! Я давно, так би мовити, анонсом знав, що рано чи пізно зустріну вас...

Вона мовчки дивилась на нього, неначе прислухалася не до його слів, а до оксамитного баритона, що навівав роздуми й дівочі мрії, які так буйно квітнуть у жіночок, котрим ще не за тридцять. А потім тихо сказала:

— Я теж, Сідалковський! Я теж... Тільки тут у мене починають мерзнути ноги, ходімо звідси... А може, поїдемо?.. Ви вмієте водити автомашину?

— Погано, — признався Сідалковський. Тобто він хотів сказати “ніяк”, але не міг стриматися, щоб не збрехати.

— В такому разі поведу я... Ви мене почекаєте тут, Сідалковський!

Він, мило посміхнувшись, ствердно кивнув головою:

— Якщо вас довго не буде, ви застанете тут закрижанілий красивий пам’ятник, подихайте на нього — і він оживе...

— Ви гадаєте, той пам’ятник буде гарний?..

— Я від скромності не помру. Принаймні мене в цьому постійно запевняє мій директор.

Ядзя кинула “почекай” з наголосом на “є” і зникла за скляними дверима готелю.

Коли невеличкий продуктовий “форд” зупинився біля Сідалковського, він навіть не звернув на нього уваги. Дверцята з шиком відчинилися, і хтось голосом Ядвіги Капітульської вигукнув:

— Карету подано, граф!

Сідалковський тільки тепер помітив Ядзю за кермом.

— Може, ти поведеш?

— Із задоволенням, але ти ж бачила, я допив і твій коньяк.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 237

— Тоді наказуй, куди їхати. Жінки люблять, коли їм наказують...

— Я про таку жінку тільки уві сні мріяв, — захоплено признався Сідалковський. — Тому, що на капоті написано, можна вірити? — поцікавився.

— Так, це "форд". Продуктовий "форд". Це і є моя пропозиція. Його продають. Якщо ти маєш бажання придбати, то...

— Якщо ми маємо бажання придбати, — вніс він поправку.

Ядвіга посміхнулася:

— У нашій родині все вирішуватиме глава сім'ї...

Сідалковському така перспектива явно сподобалася, але, згадавши, що в нього немає навіть ощадкнижки, заперечив:

— У нас буде свобода і демократія...

— Не в усьому, мій коханий, не в усьому.

— Ну хоча б там, де ми відчуватимемо певні труднощі. Труднощі найкраще переборювати удвох...

— Ти маєш на увазі фінансові труднощі?

— І фінансові теж...

Машина виїхала за місто. Сідалковський милувався чітким і тепер милим його серцю профілем Ядвіги. "Мій профіль, — подумав розчулено. — Але чи мій?.."

Він роздивлявся Ядзю, як щойно придбану в магазині річ з іноземним ярличком, і думав, чи покупка відповідає рекламі. Тонкий, як вістря алебарди, ніс Ядвіги, належав, так він гадав, до типово польських. Глибокі й великі голубі очі, гарно обрамлені бровами, віями та блакитною французькою тінню, дуже пасували до її овального обличчя. А золотаві пасма волосся нагадували золотий дощ, що лився на шию, на плечі, прикриті чорною японською курткою, яку Ядвіга одягла, сідаючи за кермо автомобіля. Цієї гармонії не порушував навіть вічно розтулений ротик, наповнений білими, як імпортна пластмаса, зубами. Вона таки вродлива. Принаймні тепер, коли жереб уже кинуто. Сідалковський намагався сам себе в цьому переконати. Саме такими він уявляв справжніх полячок. Євграф знав багато українських полячок, вапнярсько-крижопільських, як він жартома називав їх, котрі густо, як волошки в житі, населяли його рідне Поділля. Але таких золотокосих, довгобразих і трохи довгоносих красунь на Поділлі уже не було. Вони округлялися на обличчі, ставали схожими на круглолицих, рум'янощоких і чорнявих українок, хоч подекуди у них ще прозирало щось польське: ті ж золотаві коси,

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 238

щедро розсипані на плечах (Сідалковеькому вони чомусь завжди бачились тільки на подушках), тонкі, довгуваті носики з горбинкою та рухливо-емоційними ніздрями-метеликами. А втім, він ніколи не був антропологом і не дуже на тому розумівся. Це було його суто суб'єктивне сприйняття. Іще в дитинстві йому показували отаку ж біляву дівчину, як Ядвіга, казали, що вона приїхала з Польщі до бабусі Джегужевської. Як би там не було, Сідалковський уявляв полячок саме такими, як Капітульська. Отож вона йому поки що, як казали колись в Одесі, позитивно подобалася.

Ядвіга зупинила авто серед засніжених луків Кончи-Заспи. Навкруги було тихо і біло-біло, аж очі сліпило. Жодної живої душі. Тільки автомобіль, сніги — і вони.

— Моя маленька польська француженка, — пригорнувши її до себе, шепотів їй на вушко, натякаючи на її напіврозтулений ротик, що ніколи не закривався, і ледь помітне грасирування під час вимови слів з літерою "р".

З-під її чорних і великих вій двома блакитними метеликами випурхнула вдячно-ніжно блакитноока просинь.

— Мій коханий, — обвила його шию руками Ядзя.

Він зняв її руки з пліч і став гаряче, ніби зігріваючи, обціловувати їх.

— Поцілуйте мене, Сідалковський, – попросила вона.

Це прохання він чув чи не найчастіше в своєму житті. Рожевим спогадом промайнули картинки, які ще не встигли вивітритися з пам'яті.

Айстра... Тільки її він, здається, любив по-справжньому, хоч і не міг пов'язати з нею свою долю: мав занадто вразливу натуру, аби підбирати недоїдки зі столу шпіцбергенського "музиканта". Євграфові й зараз не вірилося, що Айстра пішла від нього. Щовечора, повертаючись додому, він в уяві допомагав їй роздягатись. "Школярочку" він чомусь любив у чобітках. Айстра це знала і ніколи не поспішала їх знімати, аж поки не приходив Євграф. А, може, справа зовсім не в чобітках, які він умів знімати з особливим шиком. "Я до ваших послуг", — завжди говорив він одне й те ж і опускався перед нею на коліна. Це, очевидно, теж подобалося Айстрі, бо вона щиро заливалася сміхом і питала Сідалковського: "Ти, граф, напевно, виріс у місті і ніколи не бачив чобіток? У ті ж далекі часи у них ходили тільки в селі... У місті вони згодом стали модними... Ну хто ж так знімає чобітки? — удавано докоряла вона. — Для чого ти закачуєш

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 239

халявки, коли треба брати за підбори?..” — “Вік учись, а зняти чобітки з жінки не завжди вдається...”

— Сідалковеький, поцілуйте мене!

“Раніше справа, а потім задоволення”, — згадав він цитату Ковбика.

— Але ви ж мені ще нічого не сказали...

— Хіба в таких випадках щось кажуть, мій коханий? Поцілуйте мене, Сідалковський, і я вам відповім!

Він пригорнув її майстерно і почав виціловувати.

— Так, так, мій коханий, так, — у паузах між поцілунками відповідала вона. — Так... Так... Так...

РОЗДІЛ XXII,
у якому Стратон Стратонович формулює нову лайку, п’ять категорій працівників і, розробляючи генеральний план, маневрує навколо Кнюхової скрині, синьої щетини, черги з казанками, інформації для Віоріки, валер’янки, ведмежої шкури, зеленої стрічки для друкарської машинки

— “Фіндіпош” в овечій шапці! — лайнувся по-новому Стратон Стратонович і сів у своє зручне, на домашній подушечці, крісло.

Ще вчора, здавалося, Стратон Стратонович помітно здав: осунувся, постарів, став нагадувати, за висловом Сідалковського, старий буйок, що несподівано дав тріщину і набрав води. Орієнтуватися було важко, але надії утриматися на поверхні, очевидно, не мав. Принаймні залишки його самовпевненості свідчили про це. А несподівані рвучкі шквали та вітри пліток, анонімок і небажаних розмов у коридорах “Фіндіпошу” (на зразок: “Цього разу Ковбику таки дадуть по шапці” чи “Нарешті Стратону Стратоновичу сплетуть личаки”) кидали його, як буйок без якоря, то в один бік, то в другий...

Ковбик і далі посилено розробляв генеральний план по ліквідації претендентів на папаху. Для цього йому вкрай потрібні були компрометуючі дані на кожного з них.

Побачення Кнюху Ковбик призначив рано-вранці, до початку робочого дня, аби свідків менше було. Кирило Гаврилович сидів навпроти нього і пік раків. Чого завгодно чекав він од Стратона Стратоновича,

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 240

але того, що той знає про Кнюхове захоплення, навіть припустити не міг. Це так приголомшило його, що він знову почав заїкатися.

— Я не знав ще, яку мету ви переслідуєте, Кириле Гавриловичу, зібравши таке багатство, але ваша скриня мені сьогодні потрібна, як каже кухар у день приїзду гостей, до зарізу.

— Х-х-х-то-оо-о ва-а-а-м ска-ска-зав?

— Скриньчина відчиняється просто, як любить висловлюватись Сідалковський. Мене на такі роздуми навіяло оте оголошення, що його вивісили фіндіпошівці після вашого повернення з лікарні. А потім я уточнив, чи це правда, що ви лазите по чужих столах. Підтвердили всі, як один. А по-третє, мені про вашу скриню сказав той, хто у вас удома бував.

— А-а-а-л-е-е у ме-е-е-не-е уд-д-до-ма не бу-бу-бува-є н-н-ні-хто. Дост-те-мен-но-о з-з-з-наю!

— Тепер не буває. Але ж бував? Я навіть скажу, хто саме, і цим повідомленням можу збагатити вашу скриню, але за умови: я повинен її бачити зараз, ось тут, у цьому кабінеті.

— А-а-а-ле-е це-е-е н-не-мож-ливо-о... Вона-а прива-ва-ре-на! Таким чи-чи-ном!

— До чого приварена?

— До-до під-ло-ги-ги...

— Не напускайте туману. Вона у вас умонтована в підлогу. Це мені теж достеменно відомо. Вас лякають мої особисті дані? Ви їх можете вийняти. Свої дані я не гірше за вас знаю. Мене цікавлять дані про інших... Отих, що сьогодні так активно заворушилися: мовляв, Ковбику час на пенсію... А хто ж на його місце? Оце мене в першу чергу й цікавить! Я з вами, Кириле Гавриловичу, відвертий, як бачите. До речі, ви хоч поцікавилися, за що вам та премія перепала? Вам і Мамуні?

— Ніяк ні!

— "Ніяк ні"... — передражнив Ковбик. — За службу! А ви тут комедію ламаєте! А мені ці дані потрібні, я вже вам казав, до зарізу.

— На всіх?

— На всіх тих, хто претендує на мою папаху, — заводився, як важкий двигун, Стратон Стратонович.

Кнюх з переляку перестав навіть заїкатися і замовк взагалі. Ковбик розцінив це як відмову Кнюха, а тому витяг на світло свій останній козир. З досвіду він знав, що у кожної людини є своє слабке

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 241

місце. Головне — встановити його точно. Один усе життя мріє "вибитися в люди", інший — зажити слави, нічого не зробивши для цього, третій — обійняти солідну посаду, четвертий — жінку-красуню, п'ятий — знайти таку роботу, аби одержувати гроші, але нічого не робити. До п'ятої категорії Кнюх не міг належати, бо вже мав таку роботу. Але в нього таки було по-справжньому вразливе місце, і Ковбик, звісно, про це знав. Та й не тільки Ковбик — усі фіндіпошівці.

— Як у вас із серцем, Кнюх? — Дещо безтактно поцікавився Стратон Стратонович.

Той у відповідь лише ствердно кивнув головою.

— Нормально. Так я вас зрозумів? Тоді міцніше вхопіться за стілець. З виразу вашого обличчя бачу, ви дещо вловлюєте... Зроблю відступ. Ви кажете, що люди, які не мають ніяких захоплень, — неповноцінні люди. У вас, Кириле Гавриловичу, тепер аж два захоплення. Може, є й більше, я ж знаю лише про два: лазити по чужих столах і по чужих жінках. Обидва захоплення межують з певним ризиком, бо в тому і в тому випадку можуть натовкти мармизу... Так от, у вас два захоплення, але я не можу сказати... Ну як тут делікатніше висловитися? Ну, що ота формула: "людина без захоплення — неповноцінна людина" відповідає дійсності...

Кирило Гаврилович то синів, то рожевів, як Панчішка, то ставав зеленкувато-сірим.

— Ваші кольори, звичайно, не від совісті — від страху. Вас і досі цікавить, куди і з ким повіялася ваша дружина? Поки що можу вас лише заспокоїти: вона жива й здорова, чого і вам бажає... Решту скажу після того, як "скриня Пандори" ляже ось тут, — показав Ковбик на підлогу.

У кабінеті директора "Фіндіпошу" ставало по-літньому жарко — Кирило Гаврилович Кнюх поступово випаровувався. А Стратон Стратонович далі підливав масла в огонь. Глибоко в душі він уже переможно потирав руки, однак супротивник ще не здавався, закріпившись на останньому рубежі.

— Дивує мене й інше. Я вже достеменно знаю, як полюбляєте висловлюватися ви, що працівник Кнюх нишпорить по чужих столах. Цього достатньо, аби негайно звільнити вас... Я ж цього не зроблю. Більше того: обіцяю не звільняти вас, поки я сам тут працюватиму...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 242

Кнюх, незважаючи на переважаючі сили противника, пішов у глуху оборону — мовчав.

— Гаразд, — зробив маневр Ковбик. — Мені потрібні компрометуючі дані на Понюхна та Хлівнюка. У вас же про Нещадима і Чадюка нічого нема? Ви ж разом з ними, здається, не працювали.

Кирило Гаврилович уперто мовчав. Він згадав свою маленьку кімнату із коричневим сейфом під ліжком, ключ, схований у шухляді письмового стола, голу купальницю на стіні, яка, з усього видно, не дуже хотіла купатись (та й води поблизу не було) — просто художникові захотілося роздягти її. Кімната була під семи замками, сюди мала доступ колись тільки одна жінка — дружина Кирила Гавриловича, але й вона там довго не затрималася. Тож тепер він ніяк не міг зрозуміти, звідки про це стало відомо Стратону Стратоновичу. Ця обставина змусила навіть такого тугодума, як Кнюх, вдатися до аналізу й синтезу. Але ні в те, ні в друге він заглибитися не міг — маси не вистачало.

Кнюх поглянув на Стратона Стратоновича очима, повними відчаю й розпуки, важко зітхнув. Стратон Стратонович зробив те саме. Але не заради співчуття. Просто так, проімітував Кнюха.

— Ну, може, досить клеїти дурня?

— Дозвольте вийти?

— Дозволяю. Можете навіть узяти мою “Волгу”. Сподіваюсь, скриня поміститься у багажнику?

Через годину Кнюх повернувся до кабінету Стратона Стратоновича у супроводі чоловіка, одягнутого в зім’яте, невизначеного кольору пальто. Густа, аж синя, щетина по всьому його обличчю явно вимагала твердої бритви і руки. Весь його тулуб, а особливо плечі, гнули долу час, алкоголь, а в даному випадку ще й сейф, який сидів у нього на спині не зовсім впевнено й твердо, як і сам носій. Він загрозливо похитувався то в один, то в другий бік, намагаючись вочевидь довести, що земне тяжіння — це не вигадка вчених, а безперечний факт, проти якого не попреш, особливо якщо той сейф раптом впаде комусь на ноги.

Стратон Стратонович, як людина обережна і з чималим життєвим досвідом за плечима, про всяк випадок зайшов за стіл, порадив “щетині” опустити скриню на підлогу, але з таким розрахунком, щоб вона не провалила стелі й не звалилася на голову буфетниці Карапєт.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 243

Демісезонне пальто без хлястика і, звісно, без ярлика з датою випуску спочатку витягло з глибокої бокової кишені пляшку портвейну таврійського (до речі, улюблений напій Кирила Гавриловича Кнюха), з якоюсь особливою любов'ю та обережністю поставило її на стіл і тільки тоді, обкрутившись для чогось круг себе, взялося за зсування мотузків з плеча. Стратон Стратонович, помітивши, що він стоїть на одній дошці з "щетиною", раптом злякався, аби та дошка не провалилася під вагою сейфа, а заодно другим кінцем не піднесла Ковбика на нечувану для нього висоту.

— Ви б, Кириле Гавриловичу, допомогли цьому п'яндизі. А то воно мені всю підлогу потрощить. І взагалі, для чого ви таскали увесь сейф? Мене особисто цікавлять тільки папірці в ньому...

— Дозвольте доповісти, я спочатку не подумав. А коли подумав, то оцей приятель, взявши пляшку, сказав, що віднесе тільки весь сейф, як домовились: до автомашини, а з автомашини у кабінет. Він хазяїн слова, слів на вітер не пускає.

— Це точно, папаша, — підтвердила "щетина".

Нарешті скриня опустилась. Спочатку на диван, а вже потім сповзла на підлогу.

Демісезонне пальто взяло мотузку, скрутило її у гордіїв вузол і, запхавши свій інструмент за пазуху, попрямувало до виходу. Але на порозі різко повернуло на сто вісімдесят градусів, ухопило зі столу, за яким засідали кращі соціологи "Фіндіпошу", пляшку, сховало її туди ж, куди й мотузку, — за пазуху, і, видно, чисто механічно, знаючи наперед, що це холостий постріл, випалило:

— Хазяїн, рупій на закусь!

— Бог дасть, — спокійно відповів Ковбик. — Проведіть його, Кириле Гавриловичу, до воріт, аби воно раптом не подумало, що це не "Фіндіпош", а залізничний вокзал і не примостилось десь на лаві. До воріт, до воріт...

А сам уже прикипів очима до холодної з морозу скрині. Скриня раптом стала парувати під його гарячим поглядом. Аби з неї не випарувалися й факти, Стратон Стратонович про всяк випадок відвів погляд убік.

— Ну, показуйте своє багатство! — мовив Ковбик, коли Кирило Гаврилович повернувся.

— Дозвольте заперечити!

— Що там ще таке?! – розгнівався Ковбик.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 244

— Ви пообіцяли...

— Раз пообіцяв, то скажу: ваша дружина втекла на Вогненну Землю. З вашим колишнім другом...

— Чигиренком-Рєпнінським?!

— Чигиренком-Рєпнінським, — підтвердив Ковбик.

Кнюх опустив голову, згорбився. Відчувалося, що ось-ось із його очей бризнуть сльози...

— Любий мій, — по-батьківськи поспівчував Ковбик. — Чи варто так переживати? Якщо навіть вона до вас більше не повернеться, то ще не відомо, хто з вас щасливіший: Чигиренко чи ви. То ж вам, здається, належить фраза про чужу жінку: "А хтось же її й не хоче". От і заспокойтесь... Давайте ближче до скрині...

Кнюх, шморгаючи носом, відкрив сталеву ляду. Маленькі темно-сині течки, схожі на мініатюрну картотеку, розташувалися на дні трьома рівними рядами.

— Дозвольте доповісти? То два ряди з моїх попередніх служб. Таким чином...

— Вони вам так і не знадобилися, Кирилу Гавриловичу?

— Достеменно так.

— Чия ж тут у вас найбагатша? Про мене?

— Дозвольте доповісти: про вас і Понюхна...

— Ну, про мене мені й без вас відомо, а про Понюхна... — Стратон Стратонович взяв до рук течку, підійшов до дверей і двічі повернув ключ. Затим присів до столу і почав неквапно перегортати.

— Мда-а! — коментував він. — Епси! — чхав, здуваючи шар пилюги. — Ну й матер'яльчик ви зібрали про цього "куркуля"! Я вам, мабуть, подяку оголошу...

Кнюх насторожився.

— А! Я й забув. Подяки для вас — це передвісники змін у вашій дивовижній біографії... Матеріал багатющий! Невже отака мерзота працює серед нас?

Дані про Понюхна вразили Ковбика й крізь французький светр грубої в'язки проникли до глибини душі. Під час війни той, забравши продуктові картки і трьох донечок, залишився в тилу, а мати-годувальниця пішла на фронт. Пикатий годувальник простоював днями в чергах один серед сотень жінок. Одного разу вони "взбунтувалися" (так писав Кнюх), бо Понюхно намагався без черги пролізти

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 245

за гороховим супом. “А ти чого, морда пиката, не воюєш?” — “За мене воює жінка!” — гордо відповів Понюхно. Черга захвилювалась і пом’яла на Понюхнові кілька казанків.

— Так от звідки у нього ці шрами на мармизі! — здогадався Ковбик. — А воно ж усім каже, що то “шрами з війни...” Бачив я на своєму віку чимало мерзоти, — Стратон Стратонович для чогось тугіше затягнув пояс, — але такої, як Понюхно, зустрічати не доводилось. Цього претендента я таки витурю з “Фіндіпошу”! А що ж було далі? Дружина хоч жива?

— Достеменно так. Дозвольте доповісти: повернулася з фронту з двома орденами і медалями. Мала кілька поранень і контузію. А Понюхно на той час уже жив з іншою. Пояснював це тим, ніби йому прийшло повідомлення, що дружина пропала безвісти.

Ковбик якийсь час мовчав, ніби пережовував одержану інформацію. Він розумів, “воєнні заслуги” Понюхна — це справа минулих років і його совісті та честі, хоч ні того, ні другого в нього не було. Знав він і те, що за це Понюхна з “Фіндіпошу” не виженеш. Єдине хіба що — тримати у страхові й покорі. Але ось папірець, здається, зовсім свіжий, недавнім числом датований. Ковбик ожив.

— Я не питаю вас, Кнюх, звідки береться така сволота, як Понюхно, — йому хотілося ще додати: “і ви”, — але я хочу запитати, звідкіля у вас оця ресторанна записка? — помахав він перед носом папірцем.

— Я її виміняв.

— На що?

— Наша Віоріка, я дізнався, не байдужа до Сідалковського. Вона просила у мене деяку інформацію про нього...

— Яку саме?

— Дозвольте доповісти: з ким Сідалковський зустрічається...

— І що ж ви сказали?

— Сказав, що з дружиною Хлівнюка...

— О господи! — раптом звівся на ноги Ковбик. — Нам тільки цього роману не вистачало! Мало того, що ваша дружина втекла, а тепер ще... Втім, що у вас є про самого Хлівнюка? Це правда, що він з власної дачі на Володимирському чи Сінному базарах яблучка й сушеню продає?

— Ні! — заперечливо похитав головою Кнюх.

— Значить, неправда? Це мої шмарколизи придумали! Воно, може, й анонімок не пише?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 246

Кнюх знову заперечливо похитав головою.

— А звідки вам про анонімки знати? Він же їх пише не разом з вами! Гаразд, повернемося до Віоріки... Що вона вам за ту інформацію?

— Оцю записку, дозвольте... віддала...

— Справді віддала чи ви її украли?

— Яким чином? — здивувався Кнюх.

— А от таким чином, — перекривив його Стратон Стратонович. — Залізли у стіл і витягли... Ви скільки разів на тиждень лазите по столах? У мене теж лазите? Тільки чесно!

— У вас не лажу!

— Це ж непорядно, Кнюх.

— Достеменно так, непорядно...

— Ви ж, певно, і ночами не спите?

— Так точно, не сплю, — збрехав Кнюх.

— Ну а для чого це ви робите? Звичка, натура? Чи те і друге?

— Дозвольте відповісти: така натура. Але спочатку. Дозвольте доповісти, була звичка. Розумієте, мене дуже часто з роботи виганяли. Де я не працював... Дозвольте продовжувати...

— Та продовжуйте, тільки без отого "дозвольте". Воно на мене, як валер'янка на кота, діє...

— Зрозумів. Переходжу на скорочення. Де не працював, усі казали: "Кнюх тільки крісло зігріває". Ніби так моя посада називалася... Досить чітко я доповідаю?

— Чітко, чітко. Чіткіше не скажеш!

— А ще на мене говорили "людина для галочки". Спочатку говорили, тоді оголошували подяки, потім, як оце ви, запрошували до кабінету і казали: "Ми вам, Кнюх, чудову роботу знайшли. Будете задоволені". Я дякував, писав заяву за власним бажанням і йшов з роботи...

Стратон Стратонович дивився на нього очима пітона і думав: "Ну й гидке ж ти! Я б такого не їв".

— Дозвольте продовжувати?

— Продовжуйте, продовжуйте. Мені просто цікаво. Людину для галочки не завжди зустрінеш на своїй дорозі... А тим більше в установі, якою керуєш...

— І я писав заяви за власним бажанням. Не хотілося псувати трудову книжку. Вона у мене чистенька, але, щоправда, велика. Таким чином...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 247

— Бачив. Як двотомник. Фоліант, як сказав би Хлівнюк. По ній можна ціле соціологічне дослідження провести. Скажімо, про те, які у нас непотрібні посади бувають. Це ви їх весь час займали. Чи не так, може?

— Достеменно так. Ким я тільки не був... От тільки в керівниках не доводилося, — із сумом закінчив Кнюх.

— А хотіли б?

— А хто ж від посади керівника відмовиться? Ви можете мені таку показати людину?

Стратон Стратонович замислився. Потім кинув на Кнюха пильний погляд, ніби вперше його бачив. На обличчі Кирила Гавриловича можна було прочитати все, крім ознак інтелекту. "Невже й цей претендує на папаху?"

— Дозвольте запитати: не можете, Стратоне Стратоновичу?

— До вашої передостанньої фрази, — Ковбик ще раз окинув оком Кнюха, — міг. Тепер не можу. Ви, значить, також?..

— Що означає "також", дозвольте запитати?

— Чи не для цього збираєте оці компрометуючі матеріали? Тут у нас уже один збирав. Так ми його швидко потурили... Був такий Чадюк. Може, чули?

— Дозвольте вас перебити: я збирав дані для того, щоб мене не потурили...

— А якщо я вам оголошу подяку?

— Я не піду!

— Дам ще одну премію?

— Дозвольте відповісти: все одно не піду.

— Чого ж так? Вам що, найбільше підходить здоровий клімат "Фіндіпошу"?

— Найбільше подобається "Фіндіпош"... З усіх установ, де я тільки працював...

— А звісно, де ви ще таку роботу знайдете? Цілісінькими днями нічого не робити — тільки язиками ляпати. По коридору ляпати! По телефонах ляпати! І за оцю ляпанину одержувати аванси й премії... Щиро раджу: залишайте оцей балаган, поки не пізно. Ця установа потрібна, як кобилі другий хвіст... Тікайте, поки не розігнали. Я не тікаю, бо хочу до пенсії дотягти... А що вас тримає, Кнюх?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 248

— Дозвольте признатися: мені обіцяли...

— Що вам обіцяли? — насторожено перепитав Стратон Стратонович.

— Посаду!

— Хто? — уже м'якше запитав Ковбик.

— Нещадим!

— Яку ж посаду, цікаво?

— Заступника директора. Він сказав, що на ваше місце призначають його. Просто чекають, поки ви до пенсії дотягнете... Сказав іще, що працювати заступником — ніякої складності. Там директорові робити нічого, а заступникові... — Кнюх не договорив.

— А-а-а-а! — Ковбик обперся на стіл двома руками. — Ти бач, ще один претендент на папаху знайшовся! Так от звідки у дамочки ноги ростуть... Це ви йому дали ті дані про кожух і шапку?.. Ведмідь іще не вбитий, а вони вже шкуру поділили... Ось вам шкура! Ні шкури, ні шерсті ви не матимете! Як і цієї скрині. Цю скриню ви, Кнюх, украли. Розумієте? Украли! І цей факт у вашій біографії стане першим випадком, коли вам оголосять не подяку, а догану, з тріском виженуть з роботи. І вижену вас я... Це, до речі, і в моїй практиці буде перший випадок...

— Але, Стратоне Стратоновичу, дозвольте... — Кнюх випростався. — Ви... ви щойно мені обіцяли подяку...

— Тепер я вам обіцяю ще й тюрму. Ви знаєте, що оце таке? Оці ваші "досьє" на кожного з наших працівників... Хто вам дав на мене такі дані?..

— А не виженете?

Ковбик опустився на місце. Ковтнув просто з графина води і втупився у Кнюха так, ніби цілився в нього з пістолета.

— За власним бажанням, — через якийсь час погодився. — Пишіть заяву і востаннє продавайте інформацію ще про якогось мого негідника... Бо назадгузь тільки раки лазять. Я свого слова дотримаю. Пробачу вам і вкрадену у "Фіндіпоші" скриню... Точніше — сейф! Ні, це може трапитися тільки в нашій конторі! Серед білого дня винести з установи сейф з державними документами...

При слові "документи" Кнюх аж зірвався з місця:

— Документів не було, дозволь...

— А хто вам тепер повірить? Документи були! І неабиякої державної ваги! Де ті документи?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 249

— Документів не було.

— А я вам кажу, були! Словом, заяву на стіл — і котіться на всі три сторони... На Північ не раджу — вас там дружина не витримає, з Вогненної Землі втече на Нову...

— Дозвольте вас перебити, у мене лишились копії...

— Копії державних документів?

— Копії даних про фіндіпо...

— Візьміть їх і заткніть у каглу. Чули таке слово — "кагла"? Це та дірка в грубці, яку затикають, щоб тепло не виходило. Факти про мене ви дали Нещадиму, перевіряв Благоуханний. Ось копія його відповіді вашому другові — тепер другові по нещастю. Факти не підтвердилися. Наклеп! Бачите, зеленим по білому написано. У них машинка зеленим друкує! А що за наклеп дають?.. Ви, здається, тільки кримінальні кодекси й читаєте... А решта?

— Що решта?

— Про Бубона, Грака, Панчішку, Сідалковського — про кого у вас там ще є? Так от, решта мене не хвилює. То їхня приватна справа! Ви їх залякуйте. Я у "Фіндіпош" фокстер'єром не наймався. Я їм не класний керівник і не всім батько, як дехто тут вважає. Все. Концерт закінчено. Можна розходитись. А ні, то я викошу весь цей бруд із сейфа на збори... Але, Кнюх, запам'ятайте: місця в лікарні я не вибиватиму, коли вам після цього, пардон, повибивають зуби... До кращого хірурга теж не піду. Беріть носовичок і пишіть! Чого ви на мене витріщились, як п'яндига на нову вивіску: замість "Лікеро-горілчаних виробів" почепили "Ноти і музика"?

— Дозвольте уточнити, я не все зрозумів...

— Не все зрозуміли? Я вам поясню. У двох словах... Після зборів вас битимуть, до лікарні повезуть "швидкою допомогою"... До електрички пішки ви не доберетесь...

— Вони не посміють. Це проти закону...

— Ви ж посміли! А це тричі протизаконна дія. Ви, Кнюх, останній мерзотник. Може, після Понюхна, а може, перед ним — над цим мені ще треба подумати. Правильно про вас казав Сідалковський: "А його ж хтось цілує і ревнує, мабуть..."

— Уже не цілує.

— І правильно робить. Заяву сюди, і дякуйте мені, що я вас рятую сьогодні від побоїв. Ваші ж інтимні справи мене не цікавлять...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 250

Кнюх присів, витираючи піт на чолі та пальцях, і, обмотавши носовичком ручку, написав заяву.

— Гаразд, товаришу Кнюх — перший заступник директора "Фіндіпошу", — натякнув Ковбик на обіцянку Нещадима. — Я резолюцію накладаю. До наказу заяву подам негайно. Прізвище того негідника, що сказав про черевики...

Кнюх уже був роззявив рота, але в цей момент у двері кабінету Стратона Стратоновича хтось постукав...

РОЗДІЛ XXIII,
де Сідалковський намагається послухати батьківської поради Ковбика, долаючи при цьому загадковий страх, тінь Айстри, ненависть Карапєт до бульдозера, зайчикову спокусу, пристрасть до фрази, виховання з допомогою "хула-хуп" і осуд курей на сонці.

— Сідалковський, — замість вітання поцікавився Ковбик, — вам ще мармизу ніхто не товк?

— Була така спроба, але вони забули про таке поняття, як здача.

— Не знаю, чи давали ви здачу, але я вам повинен сказати, що вас товкли мало, коли ваша сучасна пика, має ще такий товарний вигляд...

— Ви десь збагатилися на буфетні терміни, Стратоне Стратоновичу. Чи не запозичили досвід у мадам Карапєт?

— Ви вгадали... Чує кішечка, чиє сало їсть. Сідайте, не стовбичте перед очима. Зараз перейдемо з алюру на галоп, — після відвідин військкомату Ковбик часто вживав кавалерійські терміни.

Сідалковський покірно сів, а Ковбик переможно підвівся й зробив кілька витків навколо Сідалковського, і з цікавістю розглядаючи його.

— Я вам обіцяв розповісти новину, — нарешті повернувся він до свого крісла. — Але тепер у мене вже не одна, а дві новини, і обидві не дуже радісні, товаришу серцеїд. Приходила, як ви кажете, мадам Карапєт. Збираються разом з доцею подати вас на суд...

— Не збираються, а вже зібралися!

— А ви звідки знаєте?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 251

— З повістки, що вицвітає на моєму столі...

— Хай собі вицвітає. То повістка для ознайомлення із заявою. Так мені сказала ваша майбутня мамаша...

— То не мамаша, а моє двічі прокляте минуле...

— Не знаю, двічі чи не двічі, але може трапитися так, що й тричі... Завтра-післязавтра до мене ще примчить Клавдій Миколайович і скаже: або він, або ви. А може, просто потовче вашу красиву мармизу, зробивши з неї натуральну відбивну, і, треба сказати, правильно зробить. Тепер ви вловлюєте суть?

Сідалковський повів бровою:

— Суть я вловив одразу... От тільки звідкіля у вас така інформація?

— Вам автор інформації потрібен чи суть? Стіни вуха мають, Сідалковський, — відповів фразою Понюхна. — Так що зав'язуйте морські вузли, поки я вас не потурив з "Фіндіпошу" слідом за Кнюхом. Я цього не роблю тільки тому, що й сам отаким джиґуном був у молодості, — збрехав Стратон Стратонович. — І ще тому, що ви не претендуєте, здається, на мою папаху. Чи тут я помиляюся?

— Вона мені не личить. Не той розмір...

— Підійшла б, якби ви не винюхали десь чогось іншого... Отож, Сідалковський, закругляйтесь, як Понюхно від пива, поки ваша кобилятинська красуня не закруглилась од любові. Бо якщо це, не доведи господи, трапиться, то вам статтю не про батьківство, а про багатожонство підшукають. А після цього за вами тільки захурчить. Ви мене зрозуміли?

— Розумному досить...

— Тоді переходьте з парадного пасажу у п'яффе — і негайно.

— Я спробую...

— Спробуйте, спробуйте. Одна вже спробувала, а про другу не знаю... А поки що раджу збігати до мадам Карапєт і укласти з нею мирну угоду. На прийомі, дякуючи мені, один раз були, як це робиться, сподіваюсь, уже знаєте, дипломатичний досвід є, — кольнув його Ковбик. — По-батьківськи раджу...

"Чому він про мене так турбується?" — думав зараз Сідалковський, підігріваючи на кухні вчорашню картоплю.

"Він турбується не про тебе. Він за себе боїться. Погано ти знаєш Ковбика. Його, а не тебе насамперед спитають, що це за валтасарів балаган у "Фіндіпоші".

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 252

На душі було гидко, а тут, як на те, ще й кава пригоріла. “Запахло кавою. Цього разу потрійною: Айстра, Антонія, Карапєт! Збожеволіти можна”, — затулив він обличчя руками. Вимкнув газ, пішов до кімнати, упав на диван. Скрипнула пружина.

“Айстра!” — знову прокинувся в його душі задавнений страх. Страх, який раніше не знаходив у нього навіть тимчасово прописки, тепер ніби поселився, на постійно. Диван знову благально заскрипів. “Хоч бери та продай цей диван, — подумав він. — Варто до нього доторкнутися чи побачити його, як я знов згадую Айстру, її шовковий нічний костюмчик. М’який, еластичний... А ще темно-жовту валізу, що лежала ось на цьому стільці, — буцнув ногою стілець Сідалковський. — А поверх її речей лежав отой голубий костюмчик... Якась маячня... Вліз мені в пам’ять той костюмчик. Ніби більше нічого не пам’ятаю про неї, не бачу ні її губ, ні її форм, ні її посмішки, ні її голосу, ні її струнких, наче литих з бронзи, ніжок...”

“Айстра залишила тебе назавжди”, — нашіптував йому внутрішній голос. Сідалковський стиснув голову руками. Він ще не знав, що означає ота її записка, але інтуїція — оця проклята Ковбикова інтуїція — натякала на щось страшне, невблаганне, трагічне.

— Але чому саме трагічне? — вголос запитав він сам себе і підійшов до дзеркала.— Чому саме трагічне? Ну скажи хоч ти, Сідалковський-перший? Мовчиш? Не знаєш? Тоді я відповім тобі. Просто мене покинула дівчина, яку я по-справжньому кохав, але відчув це лише тоді, коли втратив її. От і вся загадка...

“Заспокоюєш себе, Сідалковський! — відповіло йому його “я”. — Не так уже й боляче тобі втрачати втрачене. Тобі до цього не звикати. Ти боїшся втратити НЕВТРАЧЕНЕ. І боїшся признатися собі в цьому...”

“Неправда”, — заперечив Сідалковський.

“Правда, — ствердно повторило “я”. — “Хочеш відверто?”

“Хочу”.

“По-перше, Жерех.. Ти втратиш роботу, ще не знайшовши її. По-друге, Капітульська... Невже ти й справді думаєш, що тебе в темпі розпишуть, отак запросто випустять у Копенгаген, Мадрід, Ліссабон — чи куди ти ще там зібрався? І це тоді, коли йтиме судовий процес задля встановлення твого батьківства... Ось тобі й уся загадка страху... Чи не так?”

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 253

“Не так! — упевнено відповів Сідалковський своєму відображенню. — Це справді не так! Мене мучить ота чортова загадковість. Я відчуваю, що зі мною має трапитися щось страшніше...”

“З такими, як ти, ніколи нічого не трапляється. Біди переслідують тільки добрих і чесних людей. Таких, як ти, це не стосується...”

Сідалковський в душі егоїстично хотів, щоб це насправді було так.

“Не було щастя, та підвернувся випадок. Одружується найшвидше той, хто не збирається”, — подумав, згадавши Ядвігу Капітульську та її прохання: “Сідалковський, поцілуйте мене!” Ці прохання він найчастіше чув од жінок, задовольняв їх, але згодом вони набивали оскому, ставали неоригінальним штампом. А Сідалковський повторюватися не любив, тож вирішив економити цілунки. Він цілував тепер мало, зате ефектно, зі знаком якості.

Євграф вийшов на кухню, поклав у тарілку салат “олів’є”, шмат хліба, ковбаси і дві вчорашні картоплини. Тоді налив чашку кави і глянув на неї крізь світло, що пробивалося з вікна.

— Бліда, як моє життя!

Заніс усе те на таці в кімнату, поставив на журнальний столик і вмостився навпроти свічада. Почав їсти. Бракувало ножа, але йти за ним на кухню не хотілося. Сідалковський переступив ту межу інтелігентності, коли з ножем і виделкою ще їлось важко, але вже не міг без них обійтися.

Чомусь згадав Іраклія Йосиповича. Той, коли приходив до когось у гості і його пригощали чимось (навіть учорашньою картоплею), казав одне і те ж:

— І оце ви завжди таке їсте? — А потім, звертаючись до своєї дружини, додавав: — Клаво, запиши рецепт. Смачно ж як! Такого, певне, й президент Америки не їсть.

“А що, цікаво, я їстиму, як одружусь на полячці? (“Дурень думкою багатіє” — раптом озвався Сідалковський-другий, проте перший не розчув і продовжував). Жаль, що на рядовій, а не на доньці консула. А може, почекати? Якимсь чином потрапити у будь-яке консульство: болгарське, американське, угорське. Які там у нас ще є? Югославське. І стати зятем консула, — смакував він салатом і думкою. — А це ж Стратон Стратонович подав таку ідею — про донечку консула. Було б непогано, та, як каже Понюхно: а де ж її взяти? А якби?..”

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 254

“А якби, то, може, і їв би флячки по-польськи”, — іронічно посміхнувся йому із дзеркала двійник.

“Ну-ну! — мовив голосом Ковбика Сідалковський. — Тільки не флячки. Чому, скажімо, не анчоуси чи артишоки?! А тоді б податися у рідну Вапнярку. В супроводі якоїсь іноземної пані. Власним “фордом” чи “кадилаком”. Звичайно, не продуктовим. Не тим, що возили вітчизняну моркву та капусту для зайчиків чи корінці верболозу для ондатр”.

“А ти думав?”

“Я нічого не думав”, — відповів йому Сідалковський.

“А думати треба. Хоча б інколи”, — іронізував далі двійник.

“Ти хотів це сказати про себе. Про той момент, коли ти приїдеш у Вапнярку. Коли тебе там зустрічатимуть з духовим зведеним оркестром місцевого Будинку культури і Клубу залізничників. На пероні — море квітів, транспарантів. Представники громадських установ, організацій, піонери, жовтенята. Всі цікавляться: “Кого зустрічають?” А їм у відповідь: “Як, ви не знаєте? Приїжджає сам Сідалковський”. — “Сідалковський? А хто це такий?” — “Та ви що? З неба звалилися? Це ж наш земляк. Зять консула!” — кепкував із себе Сідалковський, і так йому хотілося, щоб у цьому жарті було хоч трохи правди.

“Який же це Сідалковський? У нас, у Вапнярці, начебто таких нема”. — “А, це той, Мотрі Сідалкової синок. Це ж воно десь у Києві доточило собі прізвище. Батько в нього був Сідалко, дід — Сідалко, прадід — Сідалко... Мабуть, і прапрадід... Хто й зна... Так після цього поїдеш?” — останні слова двійник адресував Сідалковському.

“Добре, що ти хоч усе знаєш! У Вапнярку не поїду, а проте з Ядзею одружусь”.

— Але ж ти її не любиш! І вона не донька консула, а всього-навсього небога селекціонера. Баби дідової двоюрідна сестра!”

“То й що? Скажу, що дочка консула. Хто там у Вапнярці перевірятиме? А щодо кохання... Та що таке кохання? Звичка. Звикну й до полячки. Лежатиму з Ядвігою, а бачитиму перед собою Айстру. Ось тобі й усе кохання...”

“Помиляєшся, Сідалковський. Кохання — не звичка. Кохання — це незагоєна рана серця. Скільки не лікуй, а воно болить...”

“Кохання — цікавий роман з несподіваною кінцівкою”.

Сідалковський підвівся, відніс посуд на кухню, залив його водою. “Шлюб треба врятувати, чого б це мені не коштувало. Навіть

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 255

ціною приниження". Ія вже ні на який компроміс не піде. Їй нічого не залишилося, як оголосити матусю Карапєт двічі бабцею. Якщо їй хотілось, щоб у цьому випадку в неї було якнайбільше свідків, то Карапєт-старшій — якнайменше. Люди не повинні знати, що вона вже двічі бабуся. Хоч роки й беруть своє, їх якось іще можна приховати — не кожному ж показуєш паспорт. А онук чи онучка — не паспорт, їх за пазуху не сховаєш.

І Сідалковський вирішив послухати поради Стратона Стратоновича — зробити останню ставку на Карапєт-старшу. "Треба сходити до мамаші! З неї починав, нею повинен і закінчувати, — підвівся з крісла. — Вона мене зрозуміє. Мабуть, тому й приходила до Ковбика... Повинна зрозуміти. Не можу ж я мати одразу двох жінок і одну й ту ж саму тещу? Вдруге стати батьком — і вдруге перед судом? Що за моду взяли ці Карапєт? Ні совісті, ні гордості. Торгаші!.. Перший раз я свідомо пішов на це: в ім'я прописки й квартири в Києві... А в ім'я чого цього разу? І саме зараз, коли у мене така гарна, чорт забирай, перспектива? Я б сказав, європейська перспектива!.."

Матуся Карапєт у герці з віком явно здавала. Час наступав безжально і впевнено, як стрілка годинника. Його наступу не можна було зупинити нічим. Велосипед, обручі "хула-хуп", холодні ранкові душі, гантелі, еспандер, група "Здоров'я і друга молодість", шведська стінка і навіть найкращі французькі парфуми — все це було безсиле перед невблаганним плином часу, який так грізно насувався на неї. Все йшло, все мінялося. Карапєт-старша також. Тепер кожний рік для неї, як і в роки війни, був за два. Тільки з тією різницею, що за це ніхто не платив подвійних ставок. Ставка була одна: невблаганна старість.

— Час кидати якір у тихій гавані, — мовив Сідалковський, не спускаючи очей з її зморщеного, як вишня на вершечку дерева, обличчя.

Чекав, що запросить сісти. Не запросила. Опустився сам у єдине м'яке крісло, що стояло в кімнаті Карапєт. Сказав свою улюблену фразу: завітав, мовляв, з візитом дружби і взаємодопомоги.

— Не говори так складно, Сідалковський, — попросила мадам Карапєт.

— Я спробую, хоч це мені нелегко дається. У мене ж вища незакінчена... — Ще раз критично зміряв її з ніг до голови. — Ви передчасно перегоріли, Мері! Ваш казанок постійно підігрівався активним вогнем молодості, якої вже не було. Почуття ваші, як окріп,

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 256

виливалися з казанка й гасили те вогнище. Треба було кидати менше дров у вогонь: полум'я було б слабше, але горіло б довше...

— Це ти думаєш, що вже говориш просто, Сідалковський? Кому нада такий разговор! Чого ти прийшов? Ближче до дєла!

— Я бачу, ваш будинок збираються зносити? — Сідалковський зрозумів, що про головне вести мову ще рано.

Він бачив, що її будинок давно оточили грізні скрепери, бульдозери, екскаватори. Матусі Карапєт чомусь найбільше з усіх цих машин не подобалися бульдозери, хоч вона того бульдозера від скрепера не могла відрізнити і не знала, що з них краще, а що гірше. Гіршим на її погляд був бульдозер, бо нагадував їй породу собак, яких називали бульдогами. Про те, що старий і ветхий будинок мадам Карапєт збираються зносити, Сідалковський знав від Грака (той саме в цьому районі відробляв кілька днів). Навколо знесли майже всі низькі, скособочені одноповерхові будинки під рудою черепицею. Серед руїн сиротою лишився тільки дім, де вперше кілька років тому Євграф Сідалковський кинув свій якір, щоб потім вирушити у довге й прекрасне (як він уявляв) плавання по морю життя й насолод...

— Чому ж не зносять будинок Карапєт? — поцікавився він у Грака.

— Там збираються відкрити музей, доктор!

— Музей?

— Ну, щось на зразок цього... Збираються обліпити будинок Карапет меморіальними дошками, а сам будинок зарахувати до пам'ятників старовини...

— Чим це викликано, не знаєте?

— Довідалися, що свого часу там жив ти.

— І ще чимало видатних постатей...

— Можливо.

— А якщо серйозно, Грак?

— Якщо серйозно, то у мадам Карапєт стільки людей прописано, що...

— Але там, наскільки я пам'ятаю, було мало квадратних метрів. Виняток тільки — ліжко-іподром...

— Не метрів, Сідалковський. Не метрів. Там на кожному дециметрі по людині, а то й по дві, і якщо розвалити цей мурашник, то натомість треба будувати крупний масив. Усім же треба давати квартири.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 257

— Овва! — посміхнувся Сідалковський. — Йду на жертву! Міняю однокімнатну квартиру на двоаркушну заяву...

Але перед тим, як іти до Карапєт, все ж поклав собі з'їздити до "Фіндіпошу", аби пересвідчитися, чи Євдокія Капітонівна не в буфеті. Буфет було зачинено, на дверях біліла записка: "Буфьйот времєнно закрит. Двері без надобності не торсать. Скоро буду. Я наверху. Буфьйотчиця".

Сідалковський піднявся нагору. "Невже знову зайшла до Ковбика?"

— Стратон Стратонович у себе? — спитав у Віоріки, забувши навіть привітатись, бо секретарка якраз вирівнювала стрілку на панчосі.

— Треба стукати, Сідалковський! — дорікнула секретарка.

— До секретарок не стукають, Віоріка. До секретарок заходять.

— Коли не стукаєте, то хоча б віталися.

— Оце вже щось істотніше! Я весь час відчуваю провали у своєму вихованні. Це, Віоріко, пояснюється тим, що я виховувався не в дитячому садочку, а в гувернантки, але, на жаль, не французького походження. Стратон Стратонович у себе?

— А чого б це йому так рано в себе бути?

— Віоріко, у вас не такі вже й погані ноги, щоб зі мною отак розмовляти.

— А ви стукайте, як заходите...

— Довідники вчать стукати тільки тоді, коли приходите в гості, а коли на роботу... Вибачте за моралізаторство... — Сідалковський раптом побачив у вікно, що до "Фіндіпошу" прямує якесь миле, як зайчик під новорічною ялинкою, дівча, круто повернувся і вискочив у коридор.

Але замість дівчини зустрів у коридорі якогось стороннього типа.

— Де у вас туалет? — поспішно запитав відвідувач — власник такої пишної шапки, з якої можна було б пошити десяток тюбетейок для дітей-сиріт.

— Прямо і праворуч, — показав Сідалковський. — Шукайте дверей, на яких намальована така ж шапка, як у вас, тільки ще пишніша. І можете сміливо заходити, не боячись зустріти там когось у капелюшку.

Але Сідалковський помилився. Якби він провів відвідувача за ріг, то легко б помітив, як звідти вийшла з великим графином води

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 258

мадам Карапєт, котра мала пристрасть брати воду тільки в чоловічому туалеті, бо, мовляв, на другому поверсі вода тепліша.

Сідалковський забіг до себе й сів писати заяву. Написав: "У зв'язку з переходом на іншу роботу..." — І тут у двері постукали.

— Двері до ваших послуг! — гукнув Євграф.

— Здрастуйте, — промовило дівча років п'ятнадцяти-шістнадцяти. Це був той зайчик, якого він побачив з вікна. — Скажіть, будь ласка, а де ваша бухгалтерія?

— Бухгалтерія? — перепитав Сідалковський, безцеремонно роздивляючись дівча з голови до ніг. — Бухгалтерія в кінці коридора. Але головний бухгалтер тут...

— Як тут? — здивувалася юна відвідувачка, оглянувши кабінет і ніби когось шукаючи.

— Ви не туди дивитесь! Головний бухгалтер — це я, зайчику. А звати мене Вовчик. Вовчик-братик... Чула казочку про Вовчика-братика і сестричку...

— А де ж тато? — не слухаючи його, перепитало дівча.

При слові "тато" Сідалковський поморщився і сказав:

— Розумному більше ніж досить.

Тепер він зрозумів, що це юне й чарівне дівча — витвір Карла Івановича Бубона та його дружини Мацести Єлізарівни.

— Муза? — здогадався він.

— Муза! — ствердила вона.

— Ви справжня Муза, — заграли у Сідалковського далеко не батьківські чуття, бо перед тим, як показати дівчинці кабінет батька, йому дуже захотілося стати її товаришем.

Євграф узяв Музу за ліктик і повів коридором, наче боявся, що юне дівча зіб'ється із заданого курсу. Він щось говорив їй майже на вушко, а в ніс йому вдаряли, очевидно, мамині парфуми.

— А ви ловелас, Сідалковський! — зі святою безпосередністю сказало дівча, раптом зупинившись. — Ви і до мене хочете позалицятися?

З цих слів Сідалковський зрозумів лише одне: його особа є об'єктом постійних домашніх обговорень у квартирі Бубона, і Музі закортіло самій побачити отого серцеїда.

"Ні, я вже хворий цими дівчатами. Тобі потрібне це дитя?" — питав Сідалковський у самого себе, дописуючи заяву. Але й цього разу дописати не встиг: у кабінет влетів, як розлючений бик, Карло Іванович:

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 259

— Шановний, скільки вам років? — замість вітання вигукнув він.

— А що? — спокійно перепитав Сідалковський. — Вам потрібні мої анкетні дані? Я вам чесно признаюсь, якщо це позитивно вплине на мої аліменти. Двадцять сім, Карле Івановичу!

— Всього двадцять сім, а ви вже й у дітях розбираєтесь...

— І в жінках також!

— Жаль, що ті жінки — як діти: не розбираються у вас... Ви тільки спробуйте зачепити мою Музу! Я з вас гарнір зроблю... — грізно пообіцяв і щільно зачинив за собою двері.

Сідалковський тільки криво посміхнувся: "Хіба мені до Муз тепер?.. Мій шлях на Олімп!" І поставив крапку! Прийшов Мамуня.

— Октавіане, ви по запаху випадково не можете визначити: буфет відчинено чи ні?

— Відчинено, о, і буфетниця є, о.

— То не просто буфетниця, то моя майбутня мама, — похвалився Сідалковський.

— Як це ваша мама, о? — перепитав Мамуня.

— По жінчиній лінії, Октавіане! По жінчиній, яка ще не стала моєю дружиною і, гадаю, не стане.

Мамуня, очевидно, нічого не зрозумів або ж навпаки — щось уже знав, бо запитав:

— А це ваше добровільне бажання, о, чи?..

— Добровільно-примусове, Октавіане! Спочатку все йде добровільно. От тільки кінчається інколи примусово...

— Жаль вас...

— У вас не душа, Мамуня, а еолова арфа! Але нічого, ми ще поборемося за демократію, як казав Кнюх. Прикро лише, що такого великого артиста, як я, втрачає безсмертний "Фіндіпош". Але не падайте духом, Октавіане-Август! Якщо хочете ще краще жити, то ліпше служіть Ваалу, а не Ковбику і викиньте до біса свій фотоапарат. Не носіть шапку за пазухою!

— Я спробую, Євграфе Марковичу! О!

— Спробуйте. Я теж уже спробував. Хотів кинути якір, та перед цим, здається, налетів на підводний риф...

Заглянувши в приймальню, він поклав перед Віорікою заяву, поцілував її у вушко і прошепотів:

— Передайте Стратону Стратоновичу. Гадаю, моя заява полегшить його голову, перевантажену думками й планами...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 260

І ось Сідалковський перед мадам Карапєт. Мить, коли, як йому здавалось, усе ставилося на карту. Він приніс пляшку сухого шампанського і цукерок "Весна", які колись так любила матуся Карапєт...

— Не забув мого влєченія, Сідалковський, ти хлопець то що треба! Погано тільки, що з моєю Ією так учинив, а тепер у кущі... Що ти на мене так дивишся, ніби мені вже сорок лєт?..

— Мері, ви хотіли сказати — п'ятдесят? — ляпнув Сідалковський і розсердився на себе: все ніби йшло гаразд — і на тобі! А все оті кляті фрази...

— Хіба разві у мене такий неважний вид? — ошелешено пролепетала мадам Карапєт.

— Я мав на увазі не вашу зовнішність, Мері, а ваш паспорт, — почав рятувати становище Сідалковський.

— Ти мені кинь, Сідалковський! Я знаю, чого ти прийшов! Ти хочеш, щоб Ія забрала заяву із суду! Чи не так? Я тебе знаю наскрізь, хоч ти у мене й менше місяця жив... Хто-хто, а я у вашому братові розбираюсь... Ваш брат, що кот шолудивий, напакостить, напакостить, а тоді в пісок. Здесь пісок не вийде, і опше. Нема мені з тобою про що балакать. Двох дочок з ума звів...

— Будемо чесні, Мері, не двох, а одну!

— А тобі однієї мало? Мало, да?

— Але ж повинна, Мері, бути якась компенсація!

— Яка компенсація? — це слово мадам Карапєт, працюючи в торгівлі, очевидно, добре знала, бо вимовила його легко, без перекручень.

— Аліменти Тамарі я плачу за чужого дядю... То нехай цього разу чужий дядя поплатить за мене...

— А вот цього, — підвелась Карапєт з табуретки і під самий ніс ткнула Сідалковському дулю, — ти не желаєш?! Прохвост! Вертихвіст, юпочнік і вообще! Катісь на все чотири сторони! Нам дєнег твоїх не нада. Нам нужно, щоб у сина був папаша! Хай навіть такий паршивець, як ти, але щоб ребйоночок знав — у нього папаша був, но умер...

— Але я ще живий, Мері...

— Ти для нього помреш на другий день після суда і слєдствія... Зрозумів? І вон отсюдова, пока я не взяла коцюбу і не списала твою противну пику коцюбой. Бо я можу. Тут усі знають, що я сумашедшая, і мені за це ніякого ні суда, ні слєдствія не буде! Зрозумів? У мене й довідка є.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 261

"... Ви тільки спробуйте зачепити мою Музу! Я з вас гарнір зроблю..."

(До стор. 259)

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 262

"... — А вот цього, — підвелась Карапєт з табуретки і під самий ніс ткнула Сідалковському дулю, — ти не желаєш?!."

(До стор. 260)

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 263

— Тільки без міжнародних ускладнень, Мері! — застеріг він.

— Ніяка я тобі не Мері! Пішов к чорту! Мері... Була колись Мері, а тепер Євдокія Капітонівна. Совість у тебе є?!

— Совість? Моя службова совість завжди зі мною!

— Хам, хам і ще раз хам! Тьху на тебе — і мотай отсєдова!

— Невже не можна культурніше, Євдокіє Капітонівно? Ви ж — вихована на "хула-хуп" жінка, — задкував Сідалковський. — При людях завжди кажіть не хам, а син Ноя. Це для таких високоосвічених людей, як я, звучить однаково образливо...

— Високоосвічений! Знаю твою високоосвіченість... — Матуся Карапєт хряпнула дверима, а тоді ще й виглянула з вікна, яке трималося на чесному слові, гукнула на прощання: — Ей, кавалер! Слиш, кавалер? Візьми свої задрипані конфєти, і больше щоб я твого духу в домі не чула!

Це чи не найбільше дошкулило Сідалковському. Бо він саме проходив повз дві паралельно поставлені лавочки, на яких приліпились, як кури на сонці, старенькі бабці. Проводжаючи Євграфа очима, вони прокоментували:

— Чим ця Карапєт бере їх? Такий красавець, а й його погнала. От женщина!

РОЗДІЛ XXIV,
з якого читач довідається про розмір Октавіанової премії, про спадщину Адама Кухлика, безглузду пристрасть Понюхна, неписаний закон Ховрашкевича, досягнення альпіністів і фельдмаршальський жезл.

Октавіан Мамуня нарешті побачив і своє прізвище в наказі по "Фіндіпошу": його нагороджували заохочувальною премією. Ця перша у його житті премія настільки схвилювала Мамуню, переповнила його душу почуттям вдячності, що він одразу, замість того, щоб бігти в бухгалтерію, кинувся до Стратона Стратоновича.

— Нема за що! — щиро сказав Ковбик, навіть не глянувши на Октавіана. — Візьміть собі на фотопапір...

Молодший науковий співробітник несподівано виріс у власних очах і сам собі здався поверхом вище горища "Фіндіпошу". Його

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 264

погляди, його думки — все спрямовувалося на нове фіндіпошівське гасло, яке віднині прикрашатиме фасад філіалу: “Ш а п к у — н а н е д о с я ж н у в и с о т у!”

Це гасло належало йому, Октавіану Мамуні. Хоча, якщо чесно, він краєм вуха після того, як у Стратона Стратоновича зняли з голови французьку шапку, почув цю фразу від Сідалковського. Тоді вона звучала з іронією. Тепер — всерйоз. Сідалковський про свою фразу, очевидно, забув або просто не хотів повторюватися. Того дня, коли Стратон Стратонович оголосив закритий конкурс на краще фіндіпошівське гасло, Октавіан, наперед знаючи, що він як молодий спеціаліст ніякої премії не отримає (принаймні досі у “Фіндіпоші” такого не траплялося), взяв і про всяк випадок написав ці слова. Щоправда, в Сідалковського вони теж були, але дещо в іншій редакції: “К о ж н у ш а п к у — н а н а л е ж н у в и с о т у!”

Стратон Стратонович уже присудив був премію Сідалковському, викресливши всього одне слово “кожну”, а тоді подумав-подумав і повідомив жюрі конкурсу, що найкраще гасло у Мамуні, і власноручно виправив, написавши замість слова “шапка” — “соціологія”: “С о ц і о л о г і ю — н а н е д о с я ж н у в и с о т у!”

Але про цю стратонівську правку Мамуня ще не знав. Фіндіпошівське жюрі у складі Панчішки, Хлівнюка, Понюхна і Ховрашкевича одразу погодилося з думкою Стратона Стратоновича і одностайно проголосувало “за”.

Побачивши щасливого Октавіана, Панчішка негайно сповістив:

— Мамуня сміється.

А Сідалковський, поплескуючи по плечу лауреата, сказав:

— Усе правильно: премії не заслуговують, а вислуговують, Октавіане. А я до цього все дивився на вас і думав: “Мамуня — це аристократ духу!” Виявляється, помилився. Ви не аристократ духу. Ви аристократ “Щонакажете”! Пишеться разом і з великої літери.

Мамуня, так нічого й не зрозумівши, спокійно попрямував до фіндіпошівського касира Адама Кухлика, який усе ще чекав, коли Карло Іванович Бубон піде на пенсію, а він стане головним бухгалтером “Фіндіпошу”.

Адам стояв біля відкритого сейфа і відпускав преміальні з таким виразом, що можна було подумати, ніби він єдиний спадкоємець багатого дядечка, котрий заповів йому все багатство, а він оце тепер змушений ще й ділитися тим скарбом зі своїми численними родичами...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 265

Октавіан наблизився до сейфа з тихою радістю на обличчі, але, наткнувшись на повний зловтіхи погляд Адама, відчув, що йому хочеться плакати.

— А грошей у касі нема! — повідомив Кухлик. — Тобто для тебе майже нема...

Мамуня зблід і хотів був кинутися до Бубона, але Адам зупинив його.

— Хіба тобі нічого не казали?

— Не казали, а що, о?

— Твоя ж премія пішла на бенкет. На ревізора. Благоуханного. Там тобі, здається, залишилася тільки п'ятірка. Візьми на кіно. Знадобиться... А ось тут розпишись — за всю суму...

— Не на кіно, о, а на фотопапір, о, — поправив Кухлика Мамуня, згадавши слова Стратона Стратоновича. — А цікаво, о, хто ще отримав премію, о? Ти можеш сказати, о?

— Тобі можу. Але якщо мене хтось видасть, то я знатиму, що це зробив тільки ти! Бо нікому іншому я про це не казав, — попередив Адам і тихо прошепотів: — Кнюх!

Октавіан вийшов з бухгалтерії і задумався: "Моя пішла на бенкет, хоч мені її дали за гасло. А за що дали Кнюхові? Дали і звільнили, о!" Мамуня відчув, що у нього від думання починає боліти голова. "Мабуть, багато думати, о, шкідливо", — сказав він сам собі й задумався ще глибше.

Поки Мамуня йде фіндіпошівським коридором і думає, ми тим часом завітаємо до Стратона Стратоновича.

Сьогодні він оголосив день відчиненого кабінету і викликав туди майже всіх, але по одному. Власне, Понюхна ніхто й не кликав, він сам попросився на прийом і тепер, сидячи навпроти Стратона Стратоновича, щиро шкодував. Ковбик говорив з ним коротко, як на селекторній перекличці під час передплатної кампанії...

— Так ви мені все ж скажіть, за що вас прозвали Пієм XV?

— Та... через мою безглузду пристрасть...

— І що ж у вас за безглузда пристрасть?

— Та пиво люблю, Стратоне Стратоновичу.

— Гм, а хто ж його не любить? Але я чув, ви не тільки пиво любите, а й горілочку та шампіньйозу!

— Та шампанське я п'ю тільки наступного дня. Відрижка мені від нього подобається. Особливо коли в ніс б'є, — признався Понюхно, аби завоювати прихильність Стратона Стратоновича.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 266

— Відрижка, кажете?! — Ковбик підійшов до вікна. — А від пива у вас відрижка не буває?

— Та не буває!

— А що ще ви любите?

Понюхно насторожився. Почав перебирати в пам'яті різні життєві випадки. Згадав той день, коли заклався із Сідалковським на 15 кухлів пива. "Та вип'ю запросто". — "Не відходячи від прилавка?" — "Та не відходячи..."

Фіндіпошівці всім колективом вийшли до знаменитої кобилятинської бочки "Безрозмірне дно", до якої, як запевняли кобилятинці, було підключено два шланги: один для миття кухлів, а другий буцімто для того, щоби бочка в спеку не розсихалась, бо вона, як і кишеня продавця, не любила порожнечі. Понюхно заходився пити. Легко спорожнив десять кухлів. Взяв одинадцятий, дванадцятий. Уже й кобилятинці почали аплодувати. Та на п'ятнадцятому пішла, як він казав, відрижка. Понюхно вливав пиво в горлянку, а воно назад, фіндіпошівці й кобилятинці дружно заскандували: "Пий п'ятнадцятий! Пий п'ятнадцятий!" Саме тоді й народилося прізвисько "Пій XV".

"Невже оте хлоп'яцтво через рік згадав, щоб оце поцікавитися пивом?" Понюхно допитливо глянув на Стратона Стратоновича.

— Так що ще ви любите, окрім пива й тарані? — Ковбик узяв такий тон, що Понюхно відчував: спина у нього холоне, а поверх одягу проступає сива паморозь. — Є життя, — неквапно продовжував Стратон Стратонович, — яке скидається на веселу карусель. От як у Сідалковського. А є життя — як повзання по вертикальній скелі. На гору вилізти бажання велике, а даних для цього ні розумових, ні допоміжних нема. Так і у вас, Іраклію Йосиповичу. Ви вже дійшли до того, що навіть не приховуєте своїх намірів. Моє крісло сниться вам і вдень, і вночі. А даних у вас як у керівника — кіт наплакав. Єдине, може, фігура. Але навіть з такими фігурами не завжди до президії запрошують...

— Та я повинен вам заявити...

— Ви заявите опісля, а поки що вам раджу: якщо можете, то краще не пишіть... Ніде й нікому. Це у ваших інтересах... Щоб нам довго не розводити кисіль на прісній воді, скажу так: жар загрібати чужими руками можна, але не завжди вдається. Фокус "Нещадим — Чадюк", як ви знаєте, не пройшов. А оці коридорні розмови: "А воно ж усе правда, Ковбик обдурив Благоуханного..."

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 267

— Та це не тільки я один кажу...

— Не тільки ви... Так от, раджу вам першому замовкнути. У стінах "Фіндіпошу" й поза стінами.

— Та мені...

— Одну хвилинку, або, як німці кажуть, айн момент! Я ще не скінчив. Ви ще встигнете висловитись. Не тільки висловитись, а й дещо прокоментувати. Скажімо, ось цю писулу-цидулу... Може, вам захочеться її раптом розірвати? Ми ж і в п'ятдесят років буваємо дітьми. То хочу вас повідомити: оригінал, написаний вашою руцею, в сейфі... А ключ від сейфа у мене вдома. У спальні. Під матрацом. На ланцюжку...

При першому ж погляді на записку серце у Понюхна стислося у дитячий кулачок і кудись провалилося.

— Учений секретар "Фіндіпошу", — все далі і далі снував павутину Стратон Стратонович, — батько кількох офіційних дітей! І оце написати таке дитині?! Я вже мовчу про чоловічу гідність. Судячи з цієї записки, вона у вас або вивітрилась, як фіндіпошівський спирт з балії, або ви взагалі не знаєте, що це таке. Ви теж претендуєте на папаху? Ви, Понюхно, хочете поховати людину, яка ще дихає й мислить. А мислить — отже, живе. І, завважте, тверезо та ясно мислить. Чого не можна сказати про вас. А втім, помиляюсь. Коли ви на шармак вип'єте одну-дві склянки "Пшеничної", думаєте тверезо. Тільки тоді ви дивитесь на світ очима чистими й прозорими. І всіх підряд закликаєте, як адвентист сьомого дня, бути одне одному братом і сестрою. Не підкладати один одному свині...

Понюхно підвівся. Він уже, здається, не звертав уваги на жодне Ковбикове слово. Його мозок працював зовсім в іншому напрямку: "Звідки у Стратоновича записка? Невже передала сама Віоріка?"

Він пригадав, як запросив Віоріку до ресторану. Згадав ту безглузду формулу, яку вклав йому в мозок Ховрашкевич: "То я тобі, Іраклію, так скажу. Якщо вона піде з тобою в ресторан, то так само і в ліжко піде. То існує такий неписаний закон. Така нібито мода..."

Віоріка у ресторан пішла. А ось щодо ліжка, то тільки помахала на пероні ручкою й якось двозначно сказала Понюхну: "Па-па!" Це розлютило Іраклія Йосиповича. Він цілу ніч не спав від образи. Гроші, витрачені на Віоріку, не давали йому спокою, образа засліпила розум ученого секретаря, і наступного дня він і написав оту записку: "Віоріко! Я вчора витратив у ресторані 30 (тридцять) карбованців. Прошу повернути половину". І ще й розписався, дурень старий...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 268

Понюхно почав жадібно гризти нігті. А тим часом до його слуху, ніби крізь прочинене вікно, долітало:

— Для чого я вам показав цю цидулу-писулу? На той випадок, якщо вам закортить ще щось про мене патякнути язиком... Самі ж казали: "Стіни вуха мають". Або захочете порадитися з Нещадимом — Чадюком, тоді одну копію цієї записочки я передам вашій дружині... Сподіваюсь, вона без графолога впізнає ваш почерк... А другу — голові місцевкому... А ось і він, — побачив на порозі Сідалковського. — Ви, Понюхно, можете йти... Аудієнція, як сказав би Хлівнюк, закінчилася... Сідайте, Сідалковський, хоч тут. Бо там вас навряд посадять за таке приємне діло...

Сідалковський, позіхнувши, сів.

— А що ви вночі робите, Євграфе? — незвично звернувся до нього Ковбик.

— Сплю.

— А я думав, мишей ловите. Замість кота.

— Сплю, — повторив Сідалковський, — але крізь сон про роботу думаю.

— Про яку: першу чи другу? У вас, якщо не помиляюсь, завжди дві роботи. Після першої вам друга робота, здається, тільки сниться. Краще зробіть навпаки.

— Тобто? — підняв брови Сідалковський. — Спати вдома і бачити крізь сон роботу у "Фіндшоші"?

— Ви її й так бачите крізь сон. Краще б помовчало, коли ото старші говорять... Між іншим, за віком і посадою.

— Я й так останнім часом, як електродинамік без електроструму...

— Цього струму у вас на кількох вистачить... Як у вас справи?

Сідалковський відчув у голосі Стратона Стратоновича батьківські нотки і одразу насторожився: "М'яко стелить, але на оголених пружинах".

— То як у вас справи, питаю?

— Спочатку справи, а потім задоволення...

— Аби ж то так! У вас же навпаки: спочатку задоволення, а тепер справа... Між іншим, у народному суді... Ви хоч були у мадам Карапєт?

— Був.

— І що?

— Любов без взаємності.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 269

— Відмовила?

— Відмовила, — зітхнув Сідалковський.

— Це чи не єдина жінка, яка вам відмовила. Може, не так, Євграфе? — засміявся Ковбик. — Ви хоч знаєте, чого ото вас запрошують на суд?

— Тепер уже знаю. За любов до ближнього.

— Не ближнього, а ближньої! Вам що, мало першого шлюбу?

— Ви ж мене вчили на досягнутому не зупинятися, Стратоне Стратоновичу!

— Дивлячись на чому не зупинятися. Отут вам якраз би слід давно зупинитися. Скільки вам, до речі, років?

— Мене вчора уже питав про це Карло Іванович.

— Карло Іванович чи Клавдій Миколайович? — уточнив Ковбик.

— Карло Іванович, — підтвердив Сідалковський.

— Дивно! Якби Хлівнюк, я б не здивувався... У вас роман з Хлівнюковою ще не закінчився? Що ви на мене так дивитесь? Хочете запитати, чи заради цього я вас сюди запросив? Можу відповісти: і заради цього. Запам'ятайте, Сідалковський, раз і назавжди: кожний роман, навіть найцікавіший, має свій кінець. Залиште Антонію в спокої... Там, де їдять... Ви ж знаєте?

— А я на винос...

— Що на винос? Не будьте циніком, Сідалковський. Досить з вас того, що ви донжуан, альфонс, ловелас, зух, джиґун і... Як ще там вас можна назвати? Коли ви вже перестанете полювати на спідниці?.. Вам і цей мій вислів не подобається. І зараз думаєте: неотесаний Ковбик, мужлан...

— Фу! Стратоне Стратоновичу! Ви — і такі слова?

— Ви мені не фукайте. Може, не так?

— У моїй термінології таких слів нема...

— Ви хочете сказати, що це моя парафія?

— Не будемо ламати пер, Стратоне Стратоновичу! Ви ж мене для чогось викликали?

— Не викликав, а запросив. Для чого ви мені цю заяву кинули? Хочете мене переконати, що ви не претендуєте на папаху?

— Я ж вам казав, Стратоне Стратоновичу, — щиро мовив Сідалковський. — Папаха мені не до лиця... А потім, у мене ж вища незакінчена. Навіть на вченого секретаря "Фіндіпошу" не потягну. А тепер шерше ля фам...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 270

— Що ви мені під вухом шершекаєте, — не стримався Стратон Стратонович. — Звідки у вас така манера з'явилася? Всього один раз на якомусь прийомі з іноземцем зустрілися і вже француз. А що б з вами було, Сідалковський, коли б ви, як я, побували в Парижі. Шербурі, Марселі, Льєжі? Воістину: від села втекло, а до міста не добігло, — Ковбик удав, що гнівається, підвівся й відійшов до вікна. — Я його врятувати хочу, а воно мені тут сіло і шершекає... Вапнярський аристократ!

— У мене все попереду, — натякнув на нову роботу Сідалковський.

— Я б вам сказав, що у вас попереду. Та, боюсь, знову скажете: Ковбик — неотесаний тип... Дивіться мені... Стіни вуха мають...

— Ви хотіли сказати, Ховрашкевич...

— Ховрашкевич має язика. Більшого, ніж у вас, — різко обернувся Стратон Стратонович. — Ви хоч пусте мелете... Так, задля красивої фрази, а воно...

— Як це зрозуміти?

— Отак і розумійте. І про мою невихованість прошу більше не патякати, якщо хочете зі мною мирно жити й працювати... Бо так можна й прорипити чергову премію.

— Це сприймати як натяк на фінансову дисципліну чи як аванс?

— Як хочете, так і сприймайте, — Ковбик підійшов до столу і вийняв з папки "До наказу" папірець. — Оце ви заберіть на згадку. Показуватимете онукам, як ви гарно вміли писати заяви. Я не кажу, що грамотно, просто гарно...

— Але вона мені ні до чого...

— Не будьте дурнем, Сідалковський. Вам що, тут погано? Нічого не робите, гуляєте, патякаєте, — він, очевидно, знову згадав Ховрашкевича. — Може, менше, ніж інші... Але ж яка робота! Де б собі таку роботу знайти? — Стратон Стратонович сів. — Я буду відвертим з вами, Євграфе. Ви в дечому вже підміняєте Хлівнюка. Підміните його краще на посаді...

— Ви мені пропонуєте посаду заступника директора?

— За що я вас люблю, так це за здогадливість...

— Розумному досить...

— Ні, я вже казав: ви таки від скромності не помрете!

Сідалковський мовчав, ніби пережовуючи пропозицію Ковбика, щоб потім проковтнути її.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 271

— Захочете — підете вчитися на вечірній. Гортатимете конспекти. Це, звичайно, менш приємно, ніж перебирати спідниці, але колись же треба й вам відпочити...

Сідалковський не реагував ніяк. Те, що запропонував йому Стратон Стратонович, вразило його більше, ніж подання до нагороди.

— Коли ви лишили заяву, я остаточно переконався, що у "Фіндіпоші" ви чи не єдиний, хто не претендус на папаху... Чи я помиляюсь? Ви мені скажіть, Сідалковський, тільки як на духу... Ви теж берете участь у розподілі майбутнього кабінету?

— Як на духу, то не беру. Я цілюсь вище, Стратоне Стратоновичу: знайти місце під сонцем, але при цьому залишитися в тіні.

— На міністра чи президента мітите? — примружив одне око Стратон Стратонович, чого за ним раніше Сідалковський ніколи не помічав.

— Ви ж знаєте мою природжену скромність...

— Ще б пак, хто її не знає!

— Тому я претендую всього-на-всього на дочку. Але донечку короля... Якого б ви думали? Короля бензоколонки.

— А папаха?

— На папаху я не претендую. У мене ж вища незакінчена!

— А коли б вища?.. Тільки не лукавте!

— Ви ж мене знаєте: я як дзеркало — на мені все видно. У мене хоч виправка військова, але папаха мені не йде.

— Я фігурально! — уточнив Ковбик.

— Я теж, — відповів Сідалковський. — Висловлюючись фігурально, у мене в ранці жезл фельдмаршала.

— Не фельд, а просто маршала! — уточнив Ковбик.

— То у вас просто, Стратоне Стратоновичу, а в мене з приставкою.

— Я б вам сказав, що у вас з приставкою... Та не хочеться мені вам передчасно псувати настрій.

— Мені це розцінювати як мої досягнення чи недоліки?

— Ви це розцінюйте, як вам вигідно, а суд розцінить, як вигідно державі, потерпілим! На те він і народний суд!..

Сідалковський поморщився, ризикуючи своїм зразковим обличчям. Ковбик затягнувся і випустив дим кільцями.

— А все-таки, Євграфе, куди ви оце збираєтесь?

— Ту-ди! — ткнув пальцем у стелю Сідалковський. — Нагору!...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 272

— Нагору чи в гори? Якщо справді нагору, то за рахунок чого? Не поділитесь досвідом? У вас же за плечима нічого нема! Що ви можете? На що ви здатні? На патякання? Але ж його ніде не застосуєш! Чи не так? — Стратон Стратонович перейшов з окличних на запитальні речення.

Сідалковський мовчав. А Стратону Стратоновичу страшенно кортіло дізнатися, чого подав заяву Сідалковський. Адже це перший випадок у його керівному житті, коли з "Фіндіпошу" йшли добровільно.

— Якщо ви справді в гори зібралися, Сідалковський, то нічого не вийде. Драпьож по неозорих просторах нашої країни не відбудеться...

— Я нікуди не збираюся тікати.

— Ви мені не напускайте в очі туману, я ці фокуси знаю... Скільки тепер таких, як ви, після солодких і незабутніх ночей альпіністами по скелях лазять, аби тільки не платити аліментів. Відбудеться суд, а тоді з Богом, Парасю... Же ву прі! Як треба, то й ми по-французьки можемо... А поки що подумайте, Сідалковський, над моєю пропозицією. Де ви ще таку роботу знайдете?

— Спасибі, Стратоне Стратоновичу. Я виходжу з вашого кабінету і вперше відчуваю себе людиною.

— Хіба ви перший? — не вловив іронії Стратон Стратонович. — А яка мені за це дяка? Розмахують заявами, як прапорцями...

РОЗДІЛ XXV,

з якого читач довідається, чим наповнені ночі поета, про необгрунтовані претензії Грака, про те, чому закрито семафор, про швидкісний метод одруження і швидкісний трамвай, яке значення мають цифри на лічильнику, чим відрізняється п'ятнадцяте число від тринадцятого.

— Люба моя! — мовив Сідалковський, тепер уже маючи повне право називати так Ядвігу Капітульську.

— Мій коханий, — підтвердила вона і міцно обвила його шию, ніби даючи зрозуміти: "Тепер ти від мене не викрутишся! — Ти чимось схвильований? Ти себе поводиш так, ніби привів додому коханку, а не свою, вже можна сказати, дружину! Що тебе хвилює, мій коханий?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 273

— Я ще не вірю в своє щастя, — збрехав, не моргнувши, Сідалковський.

А насправді, якщо чесно, він таки боявся: а що, коли раптом повернеться Айстра, хоча в записці й запевнила його, що пішла назавжди, чи стукне в голову завітати Антонії, хоча під час останньої зустрічі він їй дав чітко зрозуміти, що кохання, по суті, це метеор — яскраво спалахує, але й так само різко, гасне... "Антоніє, між нами все. Я з вами не можу одружитися. Боюсь, ваш чоловік не переживе цього вдару з флангу. Я не хочу брати гріх на душу..." — "Який ти став віруючий", — уколола вона. — "Роки йдуть, все міняється..." — Хотів додати: "І смаки також", але передумав. Не варт її ображати. Антонія завжди була ніжна з ним, особливо після коньяку і кави посідалковськи.

"Дивовижний ми народ, — думав про себе Сідалковський. — Спочатку мріємо про жінку, добиваємось її, а тоді, після першого ж розчарування, — в кущі. Жінки ж навпаки: спочатку комизяться, як сказав би Ковбик, потім маніжаться, а тоді так звикають, що хоч плач, хоч вішайся, а вони бачать єдиний фінал — одружуватись. Спочатку важко завоювати, потім важко розлучитись. Світ зітканий з суперечностей..." А ще ж зовсім, здається, недавно він, не соромлячись своєї брехні, казав їй: "Антоніє, мої ночі без вас — як ночі поета без натхнення: бажання є, а Муза не приходить..." — "Так за чим же затримка? — дивувалася вона. — За мною чи за вами?" — "За вами, Антоніє, за вами... Ваша згода — і я піду за вами хоч на околицю Оболоні пішки..." — "Для чого ж так далеко, Євграфе? Ви ж, знаю, живете в центрі..." — "Розумному досить..."

Та сьогодні його бентежила не Антонія і навіть не Айстра, а повістка до суду. Саме сьогодні, коли він, щасливий, подав разом із Ядвігою Капітульською заяву до загсу і влаштував з цього приводу в себе вдома (перед цим сховавши усі стільці) маленький а ля фуршет. "Відвідини прийому у Капітульської далися взнаки", — пишався подумки Сідалковський. Але в цей час листоноша принесла другу повістку: його викликали негайно ознайомитися з новою заявою позивачки, щоб, можливо, розв'язати всі питання без суду.

— Без суду й слідства, — ляпнув перше, що потрапило на язик, Сідалковський і попрямував до гостей-свідків: Жереха та Грака.

Перший пообіцяв бути свідком під час розпису Сідалковського з Капітульською, але за умови, що він і в майбутньому буде їхнім

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 274

“хрещеним батьком”. Другий — свідком на суді, і теж за умови, якщо Ядвіга стане його кумою. “Грак, вона зависока для вас”. — “Нічого доктор, — підморгнув Євмен Миколайович. — Ти ж сам казав: високі чоловіки люблять маленьких жінок, маленькі — високих. А в мене ж усе-таки практика. Зося теж висока...”

Грак був напідпитку, стояв гордо й незалежно, мов півень, що спостерігає за своїми курочками.

— Слухайте, Грак, звідки у вас оця катонівська поза? Ви ж, здається, народилися на околиці старої Боршагівки...

— Але ж не у Вапнярці, доктор!

— Прошу пардону, Грак, через Вапнярку майже всі поїзди ходять. Навіть ті, що йдуть на Варшаву.

Ядвіга мило і вдячно посміхнулась до Сідалковського.

— Мені пора, дітки, — цілуючи ручку Ядвізі, мовив Жерех.

— Мені теж, — додав Грак, згадавши, що Веніамін Олександрович на автомашині. — Ви ж мене підвезете, доктор? Пробачте, Веніаміне Олександровичу...

— А куди ж я подінусь...

На душі у Сідалковського знову стало порожньо. Ядвіга присіла поруч нього й запустила руку в його вишукано укладене волосся, чого він, до речі, страшенно не любив. Але першого дня вирішив потерпіти.

— Ви моя Беатріче, — шепотів їй на вушко Сідалковський, все ще не вірячи в своє щастя. Здавалося, що то тимчасово, щось таки має трапитися — тоді все полетить шкереберть: і Ліссабон, і Ліверпуль, і Монте-Карло з Ніццою...

Проте не минуло й п’яти хвилин, як у ньому, ніби на замовлення, спалахнули любовні почуття. Він знав: досить увімкнути внутрішні важельки — і в нього очі займуться бажанням пристрасті, а руки стануть такі ніжні й лагідні, що в їх обійми неодмінно потрапить навіть та, яка ніколи його не кохала. Відчувши в собі раптовий напад любові до Ядвіги Капітульської, він вирішив, що для цього не обов’язково проходити місячний випробувальний строк.

— Я подобаюся тобі? — запитала вона.

Сідалковський глянув на неї, на її стан, полум’яні очі і сказав:

— Я такий щасливий, аж не віриться, що тримаю в обіймах саме вас, Ядвіго, а не когось іншого... скажімо, синього птаха мого щастя...

— Поцілуй мене, мій коханку!

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 275

Сідалковському не дуже сподобалося останнє слово, але й тут він вирішив стриматися.

— Чого ти мовчиш?

— Від повені почуттів, люба, — мовив він. — Ви настільки заполонили мою душу, що словам стало тісно... — І додав подумки: "А рухам просторо".

— Я, мабуть, негарна? — запитала вона, коли відчула, що одяг інколи — надто обтяжлива й непотрібна річ.

Він поволі опустився додолу, тобто став перед нею на коліна. Євграф був певний, що всім жінкам світу в такі урочисті хвилини кажуть майже одні й ті ж слова. Принаймні повинні казати. Оком досвідченого практика оцінивши всі її принади, знайшов за потрібне сказати їй високопоетичне:

— Ви — моє сонечко! Єдине сонечко, яке віднині світитиме й зігріватиме тільки мене.

Вона йому ще щось говорила, але, здається, по-польськи, бо він не все розумів. Але ж у такі хвилини навіть найкращий перекладач — третій зайвий, то Євграф намагався не вникати в зміст її слів, натомість детально вивчаючи її одяг оком спеціаліста вузького профілю. Ядвіга й далі щось белькотіла, а він забув геть про все, навіть про нову повістку на суд...

Досягши мети, Євграф заплющив очі, демонструючи свою сором'язливість, — і раптом побачив Айстру в голубенькому нічному костюмчику. "Граф, — благально простягала вона руки. — Прийди до мене. Прийди і скажи, хто з нас винен в усьому: ти чи я? Чи, може, ми обоє, граф?" Він хутко розплющив очі, аби пересвідчитися, чи немає Айстри на порозі: зараз її візит був би не зовсім доречним.

— Ти зовсім не слухаєш мене, — образилася Ядвіга.

— Я сповнений почуттів до вас, Ядзю! — відповідали завченими гарячими фразами уста Сідалковського, а мозок його лишався прозорий і тверезий, як Стратон Стратонович після першої чарки.

"Що ви з мене алкаша робите, Сідалковський?" — почув він у вухах голос Ковбика і про всяк випадок, щоб не заговорити з ним, припав до оголеного плеча Ядвіги, все ще демонструючи свою сором'язливість. Це їй страшенно сподобалося, і вона по-материнськи погладила його по голівці:

— Мій маленький хлопчику...

Євграфова фізіономія раптом скривилася, і на ній, як у дзеркалі, відбилися одночасно печаль, тривога і страх перед завтрашнім днем.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 276

Знову промовчав, бо події останніх днів майже повністю витіснили його традиційні жарти й фрази на задній план. Освіжився ковтком холодного чаю, проте, хоч і відчув певний приплив сил, не міг сказати, що в нього відкрилося друге дихання...

— Я піду, Євграфе, — мовила Ядвіга таким тоном, ніби хотіла сказати: "Заберу заяву. Ми її, здається, подали передчасно".

Він не на жарт злякався і цілком серйозно запитав:

— Я можу поцікавитися на правах майже твого чоловіка: куди, моя люба?

— Звичайно, мій коханий, — задовольнила вона його прохання. — До праці...

Сідалковський по-своєму зрозумів її слова і приготувався до старту на другу дистанцію. Та Ядвіга зупинила його жестом руки, мов стрілкою закритого семафора.

— Ти мене неправильно зрозумів, — похитала головою, більше не застосовуючи до його імені ні пестливих суфіксів, ні м'яких, як подушка Сідалковського, епітетів.

— Ядзю! — благально заглянув їй у вічі, даючи зрозуміти, що зовсім не розчарувався в ній, навпаки — все це йому дуже сподобалося, як виступ улюбленого артиста, котрого хочеться викликати на "біс".

— У нас обох ще є час подумати! — слова її нагадували крижані струмені холодного душу.

— Але я ж не вдруге замужем! Може, я щось неправильно роблю?

— Я, як ти збагнув, так само, — поставила вона його до відома. — Ти розчарований?

— Ядзю, як ти можеш?

Обоє замовкли, кожен ніби занурився аж на дно своєї душі. На їхніх обличчях застиг такий вираз, як у Михайла Ховрашкевича в хвилини всесвітньої скорботи: ідея є, а відкриття немає...

— Тебе щось турбує?

— Ти ще мені не дружина і... і я не знаю, як далі поводитись, — сказав він майже щиро, і ці слова прозвучали ніби натяком: "От після одруження — то інша справа".

Вона засміялася:

— Ти тепер зовсім не такий, яким я тебе перший раз побачила...

"Я думаю, — хотілося сказати йому. — Ти зараз теж не така. Бо роздягнена".

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 277

— Я тебе трохи починаю розуміти, мій графе! Тепер я казатиму на тебе тільки так: мій графе!

— Це мені найбільше подобається, Ядзю, — щиро, чи не вперше за весь день, сказав він.

— Тобі справді так подобається, мій графе?

— Так, Ядзю, так!

— Ти вродливий, мій графе! Тебе, певно, багато дівчат кохало?

Сідалковський чекав цього запитання, але не думав, що воно виникне ще до того, як до їхніх паспортів поставлять штамп.

— Але я не буду надокучлива. Чоловіки ж не люблять, коли їх постійно допитують. Правда, мій графе?

— Абсолютна правда, — відповів він їй, хоч знав, що кожен з них має на увазі щось своє.

— Я тебе не буду допитувати. У тебе можуть бути свої маленькі таємниці. У мене ж таємниць від тебе не буде. Ніколи не буде, якщо ти мене по-справжньому кохатимеш... Я тебе просто замучу своїм коханням!.. Я ніколи не думала, що ти такий сором'язливий, мій графе... Від цього ти багато втрачав ув очах жінок.

"Що вона меле? — витріщився на неї Сідалковський. — Це моя чи не єдина позитивна риса, а вона і її зарахувала до недоліків. Що ж виходить: я неповноцінний чоловік? Але ж у мене немає жодних відхилень від норми!.." Він почав так лупати на неї очима, ніби хотів довести, що в нього є ще одна аналогічна риса: глупота. Однак Ядвіга нічого не помітила. Та й не могла, бо її очі в цей час були закриті, чого не можна було сказати про губи... "Вона таки гарно цілується, пшияцюлка!" — подумки відзначив Сідалковський.

— Ти щасливий зі мною? — передихнула вона, надаючи можливість і йому перевести дух.

— Невимовно щасливий! Я ще ніколи таким щасливим не був! Поїхати б звідси, — вирішив, він скористатися нагодою і внести ділову пропозицію, — я з тобою ще щасливішим був би, ніж...

— Ніж з ким? Я злюка, правда, мій графе? Я ж обіцяла ніколи ні про що не запитувати. Ти не звертай на мої запитання уваги. Я буду сама себе запитувати і сама собі відповідати. Правда, це для тебе чудово буде? Коханий мій! Мені з тобою так приємно. Але мені ж треба бігти. Я повинна оформляти документи на виїзд... А потім я ж мушу сказати, що я виходжу заміж за графа Сідалковського... Дома мені всі дівчата позаздрять. Ти б там усім без винятку сподобався...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 278

Як тільки прибрали зі столу чайний сервіз, тверезі очі Капітульської зовсім по-іншому глянули на кімнату Сідалковського та її господаря: так, ніби білозуба тітонька з Палацу щастя уже скріпила їхню заяву печаткою.

Підійшовши до дзеркала, Ядвіга стала поспішно вдягатися.

— Люба моя, я весь час сумуватиму за вами! — У його голосі замість смутку проривалася радість. — Якщо ви завтра не прийдете до мене, то я викреслю цей день із свого життя або піду ще далі — саме життя викреслю цього дня...

— Ви стаєте самі собою, мій графе! Вас, мабуть, радує те, що я залишаю вас самого! Але не дуже радійте, мій графе, я ж ненадовго.

— Ядзю! Після таких слів до мене знову повертається тверезість. Ви ж знаєте, я просто боюсь втратити вас, як бідняк боїться загубити грошовий поліс, що несподівано дістався йому від багатого дядечка...

— Але я небагата, мій графе!

— Не прибіднюйтесь, Ядзю. Вашого багатства на нас двох вистачить, — подаючи їй кожушок, шепотів він на вухо. — Багатства вашої душі!

— Гаразд, — шукала вона в дзеркалі його очі. — Але на одне питання ти мені можеш відповісти? У тебе якась неприємність? Людина, яка стає твоїм другом, та ще й таким близьким, починає все відчувати. Майже все. Мені твоя тривога теж передалася... Ти чомусь хочеш якнайскоріше випровадити мене з дому... — І раптом ні з того ні з сього додала: — Ти любиш дітей? У нас із тобою буде багато-багато дітей. Усі такі Євграфчики, як ти. Маленькі-маленькі...

Сідалковському нічого не залишалося, як освіжитися ще одним ковтком холодного чаю. На язиці вперто вертілося: він їх, безперечно, любить, але тільки у двох випадках — коли вони не його і коли їх ніхто передчасно йому не приписує.

— Ти не відповів на жодне з моїх питань...

— Їх було так багато, що я досі, Ядзю, не можу визначити, яке з них головне, а яке другорядне.

— А якщо серйозно?

— Мене совість мучить... Ось уже другий, рік, Ядзю, як я не був на могилі своєї матері... Я зовсім забув про матір!..

— Мій коханий! Ти ж сам казав, що всі поїзди їдуть через Вапнярку... Ми поїдемо з тобою у Вапнярку ще до того, як зберемось у Варшаву!

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 279

— Ядзю, люба моя, — почувши слово “Варшава”, обняв її Сідалковський ще міцніше, — Ти не уявляєш, як я мрію про цю поїздку — поїздку разом з тобою!.. Але нам треба зробити це якнайшвидше... Може, ми зможемо завтра розписатися?.. Ну, післязавтра, Ядзю?

— Для чого поспішати, мій графе? А якщо ми набриднемо одне одному?

— Не набриднемо. Я тебе завжди кохатиму, аби лише ти...

— Я тебе також кохатиму, якщо ти будеш щирий зі мною...

— Може, через ваше консульство? — навіть не слухаючи її, вів далі він. — Може, через Веніаміна Олександровича?...

— Ні, мій графе. Я цього швидкісного методу трохи не розумію. Для чого, щоб поїхати провідати твою матір...

— Але ж там запитають: “Євграфе, це твоя дружина?”

— Ти відповіси: “Так. Прошу познайомтесь: пані Капітульська!” Чи тебе й тут треба вчити?

— Але то означає брехати?

— То чому? Я й справді пані Капітульська...

— Розумному досить, — мовив Сідалковський.

— Можеш сказати: то моя наречена. Ти зовсім став, як волога курка...

— Мокра, — уточнив Сідалковський.

— Пардон, мокра... Нам не треба нікуди поспішати, мій коханий. Тепер ми будемо завжди разом. А для цього треба, щоб час ішов повільно-повільно. Бо якщо люди дуже щасливі, то життя минає, як один день. Чи не так, мій коханий?

— Життя зіткане з протиріч, — погодився він, тоскно виглядаючи у вікно таксі, яке спіймав одразу за рогом свого будинку.

Виходячи з автомашини, Ядзя щось вклала йому до кишені й поцілувала в щічку. Євграф, відчувши в пальцях чималеньку купюру, глянув на неї з болем і тугою в очах. Він ще довго так дивився б, якби не згадав, що в таксі час — це гроші. Тож швидко приклався до ручки Ядзі і сів до салону таксі. Затим став повільно одвертати голову з таким розрахунком, щоб якомога довше бути на очах коханки, бо твердо знав, що такий прощальний погляд, як і ніжні слова, жінкам до душі, котрі свято вірять, що їхній обранець жити без них не може...

— Куди далі? — нагадав таксист про себе, а також про те, що, окрім лірично-поетичних поглядів, на світі існує ще й буденна проза, яка вимагає грошей і плану.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 280

— На Відрадний, у нарсуд! — зітхнув Сідалковський.

— Нарсуд так нарсуд! Наше діло маленьке. Крути “баранку” та план виконуй. А хто й чого їде в нарсуд чи в прокуратуру — це нас, таксистів, не цікавить.

— Сідалковський відчував, що таксистові дуже хочеться поговорити. Але він не заводився, як автомобіль без акумулятора. Сидів мовчки, дивився крадькома на лічильник і думав про одне: якби вибило два карбованці з копійками. Дав би троячку — і будь здоровий. А якщо понад три, доведеться давати п’ятірку. На щастя, на лічильнику вискочило два карбованці дев’яносто дві копійки. Сідалковський кинув таксисту троячку і своє звичне:

— Здачі не треба!

— Яка здача? Вісім копійок! Було б за що рота розкривати... А ще з дамою їздить!

— То не дама, шановний, — голосом Бубона заговорив Сідалковський. — То дружина.

— Мабуть, друга, коли гроші дає... — Таксист люто хряснув дверима, яких Сідалковський не зачинив, і натис на газ.

Судовий виконавець на якусь мить підвів голову, глянув на Сідалковського і тут же, ніби не виявивши нічого цікавого для себе, схилив її над своїми паперами.

— Прізвище!

— Чиє? — запитав Сідалковський, бо його прізвище стояло на повістці.

— Не моє ж! — знехотя підвів голову виконавець, ніби йому важко було тримати її рівно.

— Мабуть, і не моє, — знизав плечима Сідалковський.

— Саме ваше!

— Сідалковський. А що, в повістці нерозбірливо записано?

— У повістці розбірливо, навіть дуже! Але з повісткою міг прийти і сторонній, скажімо, двірник, і заявити, що знайшов її на вулиці.

“Невже я схожий на двірника? — вражено подумав Сідалковський. — Кожушок, вельветовий костюм, чеський галстук. А втім, тепер і двірники так одягаються. Влаштовуються в двірники, аби лиш прописка й квартира в столиці.

— Ім’я?

— Євграф, — вимовив він так тихо, що якби хтось поруч стояв як свідок, то не зміг би підтвердити, що саме він це сказав.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 281

— Паспорт є?

— Же ву прі!

Виконавець знову підвів голову. Цього разу на його обличчі з'явився вираз здивування.

— Тут вам не Франція. А Відрадний, між іншим, не Монпарнас.

— Я знаю.

— Знаєте, то розмовляйте зі мною конкретно. Ніяких відхилень...

— Лягаю на курс! — випалив Сідалковський.

Виконавець опустив на стіл картотеку, підпер для чогось двома кулачками малесеньке підборіддя і, не спускаючи з Сідалковського очей, запитав:

— Оце сядемо й будемо розмовляти? Чи будемо працювати?

— Працювати, — трохи поспішно і навіть насторожено відповів Сідалковський, бо в цьому дідусеві було щось колюче й загрозливе.

— Ось заява позивачки. Он там стіл. Сідайте і знайомтесь.

Поки Сідалковський вивчав заяву, невеличкий на зріст виконавець ще раз допитливо зміряв його фігуру, потім для чогось обійшов навколо нього, ніби заворожив, і, зупинившись за спиною, що Сідалковському не дуже сподобалося, немов стрельнув під вухом:

— Ви проходите по статті 140-й цивільного кодексу!

— Це краще, ніж кримінальний?

— Краще, але довше!

— Не зрозумів, — щиро відповів Сідалковський.

— Установлять батьківство, припаяють аліменти, дружина попиляє років вісімнадцять, тоді зрозумієте...

Сідалковський уже не слухав його. Він читав заяву, і йому ставало моторошно. Усього чекав від Її, але такого... Обличчя його вкрилося по-справжньому червоними плямами, бо кожний факт, викладений у її заяві, говорив: позаду трясовина — відступати нікуди. "Заява... Заява... — крутилося на думці. — Одна в загсі, друга в нарсуді. Життя зіткане з протиріч. Ось тобі й нова робота! Ось тобі й Вапнярка, ось тобі й Варшава... Та вони що, збожеволіли, оті Карапєт? То через оголошення чоловіків шукають, то через суди... Їх самих судити треба!"

— Що не ясно — питайте! — знову випалив під вухом дідок, помітивши, що Сідалковський надовго затримався на одній із сторінок, їх було аж дванадцять.

— Що означає ця стаття?

— Установлення батьківства. Юридично говориться так...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 282

— Не треба, — попросив Сідалковський, помітивши, що до зали зайшли дві жінки.

Виконавця це, очевидно, розгнівило.

— Дітей на стороні народжувати вмієте, час для цього є. А от щоб з кодексом ознайомитися, вивчити його статті, то часу нема! — випалив він і сухо повідомив: — Суд — п'ятнадцятого числа. — І одразу переключився на жінок: — Що у вас?

— Це краще, ніж тринадцятого, — мовив Сідалковський, підняв шапку над головою і випалив. — Аріведерчі!

— Будьте здорові! — побажав дідок.— П'ятнадцятого зустрінемось.

На душі стало порожньо й тоскно. "Ніби сто котів там гарцювало", — згадав він Ковбика. Тут було не до жартів. Суд — це та установа, де навіть свідки рідко жартують, бо суддя попереджає їх статтею, що, як і дружина, вимагає правди і тільки правди!

Сідалковський вийшов на вулицю. Зупинився, розмірковуючи, куди ж іти. Сніг лежав, як нерозмішаний цукор у склянці: вода випита, а цукор тільки намок. З неба сіялася мжичка: чи то сніг, чи то дощ. Було вогко й незатишно. Спішити нікуди, додому ж не хотілося. Увечері, правда, обіцяла зателефонувати Ядзя, але про що говорити з нею...

Сідалковський плюнув в урну і почвалав до зупинки швидкісного трамвая. Трамвай ходив, як і звичайний, тільки за назву "швидкісний" у ньому брали ще дві зайві копійки...

РОЗДІЛ XXVI,
у якому на перший план виступають епізодичний персонаж, достойний читачевої уяви, погруддя Демокріта, знов ті самі черевики, херсонські квашені кавуни, ніч у хаті, зустрічний бензовоз, ескіз Чигиренка-Рєпнінського, термінологія Позніхіренка, меню у "Вареничній", ще одне захоплення Кнюха, сторож автостоянки з авторучками і шосте чуття.

Стук у двері пролунав несподівано. Стратон Стратонович тільки зневажливо поглянув туди: мовляв, ви, Кнюх, не тривожтесь, посту-

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 283

кає та й піде. Та невідомий, очевидно, і не збирався полишати приймальню. Стук повторився — самовпевнений, навіть нахабний.

— Це хтось не з наших, — похитав головою Ковбик. — У таку рань нікого з наших на роботу на мотузці не притягнеш. Може, Антошка? — згадав він водія, котрий саме в цей час переганяв автомашину з тіні на сонячне місце, щоб трохи зігрітися крізь скло, не вмикаючи двигуна. — Відчиніть-но, Кириле Гавриловичу. А втім, я сам це зроблю....

Стратон Стратонович, як завжди, підсмикнув штани і войовниче спрямував свої кроки до дверей.

— Навіть зранку не дадуть попрацювати! — удав, що гнівається. — Тільки присядеш, тільки почнеш ту нещасну дисертацію відшліфовувати — аж тут тобі як не стук, то грюк! Ну чого б оце я грюкав зрання?! — Ковбик відчинив двері.

На порозі стояла вже немолода, але дуже вродлива жінка. Можна було б детально змалювати її портрет, але це настільки епізодичний персонаж у нашому романі, що достойний тільки вашої уяви. Єдине можемо сказати: це була жінка, яка не перестає подобатися чоловікам не тільки у двадцять, а й у п'ятдесят з половиною років. І її паспортні дані часом вказують на всі шістдесят, хоч на обличчя не даси більше сорока... Одне слово, перед Ковбиком стояла жінка, про яку він міг би сміливо сказати: "Вона ще може подобатися..."

— Здрастуйте! Ковбик ви?

— Я! А що?

— Ваш шофер каже: "Ковбик у кабінеті", а ви не відчиняєте!

— Мій шофер багато знає... — не без підтексту зауважив Стратон Стратонович. — А ми працюємо.

— А я вже думала, з якоюсь молодичкою зачинилися. А тут два дядьки...

— З такою, як ви, зачинився б із задоволенням, — посміхнувся Стратон Стратонович і поморщився, зловивши себе на тому, що висловився в стилі Сідалковського.

— А вам телеграма. Повідомляють, що бюст готовий... Ковбик же ви?

— Я, я, — ніби стверджуючи по-німецьки, поспішно відповів Стратон Стратонович і, щоб оця балакуча, як Ховрашкевич, листоноша довго не базікала, швиденько додав: — Де тут у вас розписатися?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 284

— Ось тут. І число поставте...

— Спасибі! Бувайте здорові! Наступного разу пізніше приходьте — шоколадкою пригощу! А до такого раннього візиту я просто не підготовлений...

— Наступного разу, може, й телеграм не буде.

— Будуть, будуть, — майже випихаючи її, запевнив Стратон Стратонович, нашвидкуруч читаючи папірець: "Приїжджайте негайно крап Ваш бюст крап До випічки готовий крап Директор заводу Позніхіренко".

"Мені тільки цього погруддя на сьогодні не вистачало! — лайнувся в душі Ковбик. — І треба ж було послухати цього вухатого Грака!.. Батько, бачте, знайомий з Позніхіренком. Батько каже, що він вам до шістдесятиріччя зробить погруддя... Це ж вам пам'ять... Пам'ять на все життя... Батько скаже..."

"Батько скаже — як зав'яже", — відповів йому тоді Стратон Стратонович, але згоду все-таки дав. Дав, а тепер жалкує. Дізнається про все це ось такий Кнюх, а потім передасть якомусь непитущому Благоуханному, і залишиться хіба що "пам'ять" — про те, як турнули з директорського крісла. Личаки сплетуть швидше, ніж отой бюст випечуть... По якій же графі Бубон те погруддя провів? Культмасова робота, спортінвентар? Чи, може, списав кошти на мітли й віники?..

— Якась неприємність, дозвольте запитати? — не спускаючи допитливих очей зі свого, тепер уже колишнього, директора, поцікавився Кнюх.

— Яка там неприємність?! Більшої неприємності, ніж завдали мені ви, навіть Нещадим із Чадюком, разом узяті, не завдавали...

— Дозвольте поцікавитись, а що то за бюст?

— А воно вам треба? Ви ж у нас уже не працюєте. Досьє, так би мовити, юридичну силу втрачає, — хитрував Ковбик. — Але якщо ви вже так цікавитесь, то скажу. Задумали ми батькові соціології Демокріту — його батьком Ховрашкевич вважає — поставити при вході у "Фіндіпош" бюст! Як ви вважаєте, правильно задумали?

— Дозвольте подумати!

— Думайте, думайте, а поки що — прізвище отого мерзотника!

— Дозвольте звернутись?

— Не дозволю, — розгнівався Ковбик. — Чому ми оце тут з вами коржі з маком понад дві години товчемо?

— Ховрашкевич! — раптом випалив Кнюх.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 285

Ковбик якусь мить мовчав. Він, здається, усього чекав, але почути прізвище свого улюбленця... Стратон Стратонович аж через стіл перехилився, ніби погано чув, і хрипко наказав:

— Повторіть іще раз!

— Ховрашкевич, — спокійно повторив Кнюх. — Дозвольте розповісти, як це трапилося. У мене в столі після однієї випивки залишилась горілка. Я думав, що взяв порожню пляшку на олію, а взяв повну. А Ховрашкевич саме захотів похмелитися... Я пригостив... Він почав дуже, як і завжди, хвалити вас. Казав: "Стратон Стратонович у нас спец... Уміє ніс по вітру тримати... Справжній дипломат... Йому б міністром закордонних справ працювати. Або десь послом... А він "Фіндіпош" очолює... То несправедливо..."

Проте Ковбик уже не слухав його. Він стояв у стойці "апорт" і дивився крізь Кнюха, мов крізь вітрове скло автомобіля, кудись у далечінь. Ноги ставали ватними й підкошувались. Кнюх же нічого не помічав і продовжував:

— ...що ви ще тоді, коли навчались в кооперативному технікумі, то украли в свого товариша черевики і попалися з ними. За іншим би аж загуркотіло, казав Ховрашкевич, а Стратон Стратонович викрутився. Ніби ви прибігли до канцелярії й заявили: "Я щойно розкуркулив одного синка куркуля. Весь час сало товсте їсть і ось такі буржуйські черевики носить!" І поставили те взуття на стіл. Вас ще всі в канцелярії похвалили... "Похвально, сказали, похвально, що ініціативу виявили... Але розкуркулювати — це справа не для дітей". Того хлопчину з технікуму вигнали, а вас нагородили тими черевиками й відпустили додому... Ви ніби й іспитів не складали... Одразу на наступний курс перевели... А потім, каже, візьми справу з шапками чи кожухом. Виписав як зразки, але як виписав: "У кожухові відмовити, а шапку видати для наукової роботи". А другого разу навпаки: "У шапці відмовити, а кожух..."

— Згинь! — раптом крикнув Ковбик. — Щезни з очей моїх! Геть з кабінету!

Кнюх глянув на Стратона Стратоновича й завмер. Якби над шефом несподівано розкололася стеля, наче яблуко навпіл, то й це менше вразило б Ковбика, ніж отаке повідомлення Кнюха про його улюбленця. Важко сказати, що саме за думки снували під черепом Ковбика. Можна було тільки гадати: серед багатьох соковитих слів,

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 286

мов херсонські квашені кавуни взимку, на адресу Ховрашкевича найчастіше летіло слово "домололося..." — і далі всі епітети, на які багатий Ковбиків лексикон...

Стратон Стратонович, чавлячи своїми ватяними ногами фіндіпошівський паркет "співучі меридіани", зібрався вийти на свіже повітря. Віоріці тихо сказав:

— Я поїхав в академію. Сьогодні мене на роботі не буде. Передайте Хлівнюку, щоб дисципліну наводив...

Важко падаючи на м'яке сидіння "Волги", Стратон Стратонович наказав:

— Поїхали, Антошо! У Баранівку поїдемо. На фарфоровий завод!

Антоша, розтираючи припухле від сну обличчя, став поспішно розвертати автомашину. Вийшов Кнюх і, помітивши, що "Волга" вирулює в бік центру, махнув рукою: може, підкинуть по дорозі?

— Антошо, пошліть його подалі. А якщо ваша природжена інтелігентність не дозволяє цього, то скажіть йому щось за мене, бо я за себе не ручаюсь...

— Дозвольте запитати, куди курс тримаєте?

— Курс на фосфор, — відповів Антоша. — Щоб очі світилися.

— На рибку, значить? — посміхнувся Кнюх. — Ні ока, ні луски...

— Пішло ти к бісовій матері! — лайнувся Ковбик. — Вистачає ще совісті й нахабства до автомашини підходити...

До Баранівки їхали мовчки. Стратон Стратонович все думав про своє погруддя: яке воно та де його тепер поставити? "Доведеться удома, на печі! Жаль тільки, що це не село і в квартирі печі нема..." А ще спала на думку власна ідея, висловлена у розмові з Кнюхом: а чому б і не поставити біля "Фіндіпошу" погруддя котрогось із соціологів-класиків. Навіть не одне, розпалювалася його уява, а кілька: Сократа, Платона, Арістотеля, Ломброзо, Огюста Конта... Хоча Конта, мабуть, не дозволять... Жан-Жака Руссо... "А навпроти, то моя така думка, — раптом прорвався голос Ховрашкевича, — поставити ваше погруддя, Стратоне Стратоновичу. Демокріт — то батько соціології, то я вам так кажу, а ви, то я без усякого підлабузництва, як тут дехто думає... А навпроти Демокріта вас, Стратоне Стратоновичу, бо ви... То я вам скажу без перебільшення... Ви теж батько... Можна сказати, батько "Фіндіпошу"..." — "А чи не пішли б ви до бісової матері, Ховрашкевич, разом з вашим батьком... Ви вже добазікалися до того, що я не тільки

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 287

алею соціологів не зможу закласти, а й своє власне погруддя не знаю куди подіти...”

Раптом Антоша загальмував. Машина тричі крутнулася на бруківці, та так, що в Ковбика усе потерпло всередині. “Волга”, як танцівниця з балету на льоду, крутилася на блискучому шосе просто на бензовоз, що йшов метрів за п’ятдесят назустріч. Ковбик заплющив очі. “Ось і буде місце для погруддя”, — подумав мимохідь.

Машина стукнулася й зупинилась. Ковбик розплющив очі. “Волга” стояла боком на зустрічній смузі, упершись в кучугури снігу, згорнуті на узбіччя, й величезну сосну, що по-сирітськи вклякла край дороги. Бензовоз, важко ревучи, проїхав повз них; водій, видно, остерігався натиснути на гальма, щоб не повторити Антошиної помилки.

Стратон Стратонович перший оговтався від переляку. Неквапно вийшов з автомашини, по-філософськи глянув у глибокий рів, де вони могли б опинитися, якби не сосна, і запалив цигарку...

На завод приїхали під кінець першої зміни. Іван Андрійович Позніхіренко, високий, худий і трохи сутулий чоловік з живими, допитливими очима, зустрів Стратона Стратоновича люб’язно і особисто, незважаючи на зайнятість, провів у майстерню. Погруддя, виконане за ескізом Чигиренка-Рєпнінського і виліплене місцевим майстром, Ковбику сподобалося. Підхвалив і Антоша.

— Кращі, ніж у житті, — резюмував без усяких хитрощів.

— Тоді з Богом! — махнув Стратон Стратонович.

У Кобилятин-Турбінний одразу не повернувся: закортіло бути присутнім при випічці погруддя в печі, де температура сягала 950—970 градусів. Позніхіренко (здається, кривенький на одне око, а помітно — одразу й не розбереш) провів його в цех. Ковбик стояв осторонь і милувався. Його потроху гризло сумління: даремно Грака вухатого лаяв, Кнюха он вигнав з кабінету... Може, ніяка сволота й не писатиме більше? Антошка — як риба об лід! Та й куди йому писати — він лише кілька фраз знає... Ні, все-таки приємно помилуватися самим собою.

— Увійшов з тіла в глину, — поділився своїми міркуваннями з Позніхіренком, а в думках продовжив: “А затим увійду з глини в метал”.

“А там, то я вам скажу, й до безсмертя рукою подати... То ви, я бачу, з мене смієтесь...” — дзижчав нав’язливий голос Ховрашкевича у його вухах.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 288

Раптом хтось таким сиплим голосом, як у гучномовця у Фастові на вокзалі, пропищав:

— Болванка Ковбика — у п'яту піч на вижіг!

Стратона Стратоновича аж пересмикнуло від тих слів. Чи не найбільше вразило його оте дивне слово "вижіг".

— Нічого не вдієш, Стратоне Стратоновичу, — розвів руками Позніхіренко, вибачливо посміхаючись, — така наша термінологія.

"Буде мені "вижіг", — з гіркотою вимовив це вперше почуте слово Стратон Стратонович, повертаючись додому. — Буде мені "вижіг", коли про цей бюст дізнається ще якийсь фіндіпошівський Кнюх. Як не напише, то розпатякає язиком..." Щоправда, після перемоги над Благоуханним і Кнюхом у Стратона Стратоновича знов було з'явилась самовпевненість: Хлівнюка й Понюхна він уже умовно заткнув за пояс. Та ось на тобі — Ховрашкевич...

— Як ніж під праву лопатку!

— Що ви сказали? — не повертаючи голови, перепитав Антоша.

— Кажу, не жени так, ніби за тобою чорти гоняться. Мало тобі сосни на сьогодні?..

"Торжествувати рано, бо невідомо, хто ще якого коника викине. Та й Нещадим так просто не заспокоїться. А я ж через Ховрашкевича пропонував йому посаду свого заступника... Чи хоч передало воно? Передало, та тільки, видно, не те, що слід. Йому ж тепер нічого не можна довіряти. Розляпає все, що знає і чого не знає. Не дай Бог ще цей тактичний маневр викриє... Я знаю, що воно до мене більше не піде у заступники, але хай би думало: Ковбик без мене, Арія Федоровича Нещадима, не може, з "Фіндіпошем" не впорається. Хлівнюк Нещадима не замінить. Хай би дурне думкою багатіло. Так знову ж Ховрашкевич... Великий дипломат! І ти цяця, Стратоне Стратоновичу, — прокинулась Ковбикова інтуїція й заговорила до нього його ж таки голосом. — Знайшов через кого передавати Нещадимові запрошення..."

Під'їжджали до "Вареничної" на околиці Кобилятина-Турбінного — якраз при в'їзді в місто. Вона славилась тим, що в ній ніколи не було вареників. Тут варили самі лише вареники, хоч у меню постійно значилося: вареники з м'ясом, вареники з картоплею, вареники з грибами й капустою, вареники просто з капустою, вареники з вишнями і, звичайно, вареники з сиром.

Відвідувач скромно сідав до столу. Бо йому постійно з неприхованою гордістю нагадували:

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 289

"... Ні, все-таки приємно помилуватися самим собою..."

(До стор. 287)

"... А далі перейшли до найнеприємнішого. Всі питання... зводилися до одного: чи визнаєте себе батьком дитини Надії Карапєт?.."

(До стор. 302)

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 291

— У нас Н Е самообслуговування. Сідайте, будь ласка, за стіл.

Відвідувач покірно сідав, до нього поважно підходила офіціантка. Вона чомусь не старіла, а тільки переходила з однієї вагової категорії в іншу. Вищу.

— Вареники з м'ясом, — замовляв відвідувач і, глянувши на круглі литки офіціантки, обов'язково уточнював: — Дві порції.

Офіціантка старанно занотовувала замовлення в блокнот, який у її руках скидався на мініатюрну сірникову коробку, на яких часто записують телефони нових знайомих, а потім, коли в коробці сірники закінчуються, викидають їх разом із записаними номерами. Потім поважно розверталася. Сідалковський сказав би: наче перевантажений корабель біля пірсу. Ковбик — мов та гарба з соломою. Хлівнюк — як гранд-дама. Нарешті, розвернувшись, офіціантка робила кілька витків навколо столу, а тоді вже поважно гукала у вікно-амбразуру, крізь яке виднілося кілька величезних котлів і чотири пари голих ніг (дві пари худих, одна пара товстих і одна — волохатих; щоб побачити, кому ці ноги належать, потрібно було просунути голову в амбразуру, але це майже нікому не вдавалося через гору брудного посуду). Гукала завжди одне й те ж:

— Катю, дві порції вареників з м'ясом!

Катя, якій належала одна пара вищеописаних ніг, але яких саме — через стіну уточнити важко, відповідала баритоном:

— З м'ясом закінчились!

Офіціантка робила черговий розворот і знову поважно йшла до відвідувача.

— З м'ясом закінчилися, — конфіденційно повідомляла вона відвідувача, який це вже й без неї чув.

— Тоді хай дає з сиром. Чотири порції!

Офіціантка так само довго записувала, розверталася, пробиралася, мов слаломіст, поміж столиками й знову, гукала:

— Катю, чотири порції вареників з сиром!

— З сиром уже закінчилися, — гукали чиїсь ноги тим самим тоном.

Тоді таким самим робом переходили до вареників з вишнями, з картоплею, з капустою, картоплею і грибами, слухаючи аналогічні повідомлення голосу-баритона, відвідувач нарешті не витримував, кричав уже не своїм голосом:

— А вареники у вас хоч є?!

— Катю, у нас вареники є?

— Вареники ще є, — відповідала амбразура.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 292

Відвідувач їв вареники, підігріваючи свій апетит думкою, що їсть вареники. Бо харч хоч і не той, що в меню, але ціна однакова.

Кажуть, колись у давнину, коли ще не було Кобилятина, на цьому місці стояла корчма, де, скільки й пам'ятають, завжди варили знамениті кобилятинські вареники. Довгий час навіть на гербі самого Кобилятина була зображена вареника, наколота на виделку. Та Стратон Стратонович мало в те вірив, вважав, що той історичний факт дещо перебільшений...

Різко скрипнули гальма. Машина під Стратоном Стратоновичем присіла, потім нахилилась на бік і, ляпаючи шинами, мов калошами, з'їхала на узбіччя.

— Шина спустила. Піймав свіжого цвяха, — ніби знічев'я повідомив Антоша.

— А звідки ви знаєте, що він свіжий? — механічно запитав Ковбик.

— А для мене кожний спійманий цвях — свіжий. Навіть іржавий, — кинув Антоша, нехотя вилізаючи з теплої кабіни.

"Це не на добро, — подумав забобонний Стратон Стратонович, — інтуїція так підказує... Мо', у "Вареничну" сходити, вареників з капустою поїсти?" І одразу згадав Понюхна. Сам до себе посміхнувся.

— Антоша, — голосом Іраклія Йосиповича гукнув, опускаючи бічне скло. — Ви б оце зараз свіженьких вареничків з капустою з'їли?

— А чому б і ні!

— А де ж їх у біса взяти?

— А он у "Вареничній". Ще відчинено, — не зрозумів Ковбикового гумору Антоша.

"А й справді, — загадав собі Стратон Стратонович, — зазирну я у "Вареничну". Якщо офіціантка виконає замовлення, то все буде гаразд, а як ляпне, що вже закінчилися, — моє діло труба. Чекай претендента на папаху..."

— Антоне Петровичу, поки ви тут з колесом возитиметесь, я й справді загляну у "Вареничну". То ви розумну думку подали.

— А наше діло шоферське, — відповів, як завжди, Антоша. — Крути "баранку" і дивись, чи за бордюром автоінспектор з "рефлектором" не сховався.

Ковбик зайшов до "Вареничної", і йому здалося, що опинився в одному з паризьких бістро на вулиці Кліші.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 293

— У нас Н Е самообслуговування, — підвелась, як заводна лялька, резервна офіціантка.

Поважно підійшла основна офіціантка. Ковбик не раз бачив її, бо часто сюди заглядав, хоч ніколи ще не їв тут вареників. Офіціантку він нарік "яловою телицею" і, пропонуючи комусь зайти у "Вареничну", завжди казав: "Мо', заглянемо до ялової телиці?"

— Є вареники з м'ясом, — поважно подала меню офіціантка.

Стратонові Стратоновичу це сподобалося. Вона подавала меню тільки відвідувачам, яких поважала або вбачала у них прихованих ревізорів чи представників торгінспекції.

— З сиром, з капустою, з грибами й свіжомороженими вишнями...

Стратон Стратонович мовчав, мовчки заглядаючи їй у вічі, ніби вгадуючи, де вона каже правду, а де нахабно бреше, хоч і меню подала. "А може, для мене й справді знайдуться? Що ти скажеш?" — звернувся до своєї інтуїції. Інтуїція, заколисана довгою їздою в автомобілі, спала.

— Що будемо замовляти — поцікавилась "ялова телиця".

"Замовлю варенички, а їх не буде, так і знай — невдача", — подумав Ковбик.

— Дві порції, — глянув у її прозорі очі Стратон Стратонович. — Дві порції вареників і чашку кави з молоком.

Офіціантка поважно розвернулася, зробила вісімку навколо двох столів і наблизилась до амбразури:

— Катю, дві порції вареників і чашку кави з молоком!

Катя за цілий день, очевидно, вперше не витримала й виглянула з вікна. Вона затулила грудьми всю амбразуру, притисла фартухом, який колись був білим, посуд на підвіконні і, здивовано лупаючи великими очима, шукала поглядом відвідувача-дивака, що сам замовив вареники.

"Який?" — випромінювали її очі благальний погляд.

"Он той", — повела двічі фарбованими бровами поважна офіціантка.

"Солідний, — закопилила Катя губу. — Може, йому й справді вареничків зліпити? Спитай, чи почекає".

Поважна офіціантка розвернулась, запитала про це у Стратона Стратоновича.

— Дві порції вареників і чашку кави з молоком! — розгнівався Стратон Стратонович. "Невже невдача? Ні, таки мені личаки сплетуть".

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 294

— Катю, дві порції вареників і чашку кави з молоком, — продублювала офіціантка.

— Скажи йому, що молоко скінчилось.

Стратон Стратонович надщербив емаль на лівих кутніх зубах і підвівся з-за столу.

— Вареників без молока не вживаю! — кинув на ходу і вийшов.

Антоша вже сидів за кермом і спав. Стратон Стратонович відчинив двері тихо, ніби боячись розбудити водія, усівся на своє місце й подумав: "Таки невдача, Паразити!.." Останнє слово він випустив без адреси.

— Новенький! — прокинувся Антоша.

— З вашої мармизи я б цього не сказав, — засумнівався Стратон Стратонович.

— Цвях новенький! — повідомив Антоша. — Мабуть, Кнюхова робота.

— Ну да?! — насторожився Ковбик, бо якраз у цю хвилину подумав про Кирила Гавриловича.

Ковбик уже не раз чув про незрозуміле для нормальної людини Кнюхове захоплення, але мало в те вірив. Казали, що Кнюх жовчно ненавидить автолюбителів. Чи вони йому колись чимось насолили, чи просто тому, що він сам не міг ним стати, — як би там не було, але Кнюх і справді автолюбителів не любив, дивився на кожного з них, як молодий слідчий на першого зустрічного, підозрюючи саме в ньому вбивцю. Щоразу після зарплати Кнюх заходив у господарчий магазин, купував цвяхи, а тоді прямував до гаражів і непомітно, з-під поли піджака чи пальта, посипав ними автомобільні колії.

— Ух, куркулі! — крізь зуби, що нагадували два ряди пилки, лаявся він.

Кажуть, що його й з попередньої роботи вигнали через автолюбителя, у якого в дворі загорівся гараж. Хтось із сусідів хотів подзвонити власникові на роботу, Кнюх вискочив у коридор, де у них стояв спільний телефон на три сім'ї, поклав руку на важіль і твердо сказав:

— Хай горить! Що тобі, куркуля жалко?

— Який же він куркуль? Звичайний робітник-слюсар, майже сам склепав той драндулет!

— Все одно куркуль. У тебе та в мене і драндулета нема!..

Якщо Кирило Гаврилович помічав, що якийсь водій міняє колесо, то зіскакував з трамвая чи автобуса і щодуху мчав до шофера, забуваючи про свою службову поважність, яку він напускав на себе в

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 295

домашніх умовах. Ставав таким лагідним і добрим, яким не пам'ятала його навіть колишня дружина шлюбної ночі.

— Любий мій, — казав він. — Що у вас трапилось?

— Та, мабуть, цвяха впіймав!

— А на того цвяха можна поглянути?

Автолюбителів це здебільшого дратувало, вони огризалися:

— А чого на нього дивитися? Це ж не дівка — цвях.

Кнюх похнюплювався і, розчарований, йшов геть, а після цього цілу ніч не міг заснути.

Іноді автолюбитель казав:

— А чого ж, будь ласка. Ось вам і цвяшок. Якась сволота розсипала. Новенький же! Напилось, певно. З тверезої голови цього ж не зробиш...

— А не зробиш, — погоджувався Кнюх, а в душі радів, ніби йому щойно хтось із далеких родичів подарував автомашину та ще й безкоштовно віддав двоповерховий гараж.

Такої ночі Кнюх спав на спині; його тонкі й тісно стиснуті губи розтягались у посмішку, і він бачив кольорові сни. А снилось йому, що сторож автостоянки запрошував його через прохідну, вручав кілька авторучок і просив: "На, Кнюх, понаписуй на кожній автомашині її номер". Кнюх брав ті авторучки, дивився на них — і раптом помічав, що всі вони перетворювалися на великі цвяхи з добре загостреними кінцями замість пер. Автомашин було багато: жовті, червоні, сині, зелені, голубі, охристі, оранжеві, білі, морковні, темно-сині, коричневі, лазурові, і всі різних марок та новенькі-новенькі... Щасливий Кнюх йшов серед безконечного моря цих машин, видряпував на них цвяхами, але не цифри, а якісь коротенькі слова, щасливо посміхався зайчикам, що стрибали по капотах машин, а він їх пришпилював цвяхами і коротко, під ними розписувався...

Стратон Стратонович намагався згадати в цю хвилину обличчя Кнюха. Але воно розпливалось, тож він згадав тільки міцно стиснуті, як дуги капкана, Кнюхові губи, за якими причаїлися два ряди відточених зубів...

— А ви в цьому впевнені, Антоне Петровичу? — поцікавився у водія.

— Як у своїх гальмах! — відповів Антоша.

Ковбик знову уявив Кнюха. Той зараз десь лежить на тахті, гріє п'яти біля електрокаміна-рефлектора і, дивлячись у стелю, блаженствує. Він бачить, як по стелі біжать маленькі автомашини, як вони

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 296

раптом натикаються шинами на щось гостре, шиплять і зупиняються. Лаються водії, проклинають і Бога, і чорта. Тільки не його, Кнюха. Бо ніхто з них і не здогадується, що це він, Кирило Гаврилович, підклав їм сьогодні ті цвяшки. А надворі сльота й колюча мжичка сіється, не замерзаючи, а тільки перемішуючи сніг з болотом. А Кнюх лежить собі на тахті і гріє п'яти електрокаміном...

"Я б тобі зігрів! Я б їх зігрів тобі на сковороді! — лютиться Стратон Стратонович, дивлячись на мжичку, що вологою застилає вітрове скло і ніби засліплює очі. — Я б тебе зігрів!.." А вголос каже:

— І це ж його хтось цілує!

Антоша мовчить.

— Воно все життя намагалося комусь зробити підлість, та навіть на це у нього не вистачало розуму. Бо воно як природою не дано, то в Парижі не купиш!

Антоша мовчить.

— Воно як природою не дано, то у Парижі не купиш. Навіть у "Луврі"! — уточнює Стратон Стратонович.

А Антоша мовчить, немов води набрав.

"Шосте чуття мене ніколи не підводило", — подумав Стратон Стратонович і спочатку наїжачився, як від морозу, затим втягнув голову в комір і сховався в ньому, як Мамуня.

Антоша скоса глянув на нього і знову нічого не сказав. Тільки цього разу в його очах водночас плавали іронічна посмішка і таке всезнайство, що коли б у цю хвилину Ковбик визирнув із свого бобрового коміра, то неодмінно сказав би: "І воно щось знає, тільки сказати не може..."

РОЗДІЛ XXVII,
читаючи який, треба встати, бо суд іде, хоч мовиться тут не тільки про Феміду та її служителів, а й про біле кладовище з червоними трояндами, плагіат Мамуні, проценти в ощадкасі, предмети жіночого туалету, зозульок та морську ложку.

Перед тим, як їхати до суду, Сідалковський узяв пляшку вже відкоркованого дорогого французького коньяку (колись Ія принес-

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 297

ла), випив добру склянку. Для чогось заглянув у порожню пляшку і подумав, що від нині цей напій не знадобиться для представниць слабкої статі. "У "Фіндіпоші" грона гніву перестигли. Настає доба великих перемін. Пора гнати крамарів з храму. Ковбику час доглядати сад, а для мене знов запахло кавою, до того ж добре пригорілою..." Він підійшов до дзеркала і накинув петлю на шию.

— А що, коли й справді? — запитав він у свого відображення. — Взяти ось так, зсукати петлю з цього імпортного галстука — і до отого шворня, на якому дзеркало висить... І всі проблеми розв'язані. Хай поплачуть за мною. Першою, мабуть, прийде на могилу моя Капітульська...

— Ще не твоя! — заперечило відображення.

— Пардон, уже моя... Потім, перевалюючись з боку на бік, приповзе, напевне, мадам Карапєт. А за нею Ія. А, може, Ія й не прийде. Вона горда! Зате прийде Тамара... Тоді Антонія. Ця стоятиме за хрестами, спочатку обдивиться, чи нікого поблизу немає, а тоді, можливо, й покладе квіточку. Невже не прийде Айстра?

Сідалковськии розмріявся.

— Уявляєш, — підморгнув уже п'яненькому своєму двійникові, — мчить у бік кладовища зелено-голубий кортеж автомобілів, зупиняються біля центрального входу, а з них виходять елегантні дами в каракулевих шубах, песцях, норках, уже не молоді, але ще милі й привабливі. І кожна з цих дам-модниць з букетом квітів, кладуть і кладуть їх на мою могилу. На кладовищі біло-біло. А на моїй могилці яскравим вогнем давноминулої любові горять вогненні троянди. Троянди й тюльпани. З напіврозкритими устами-бутонами, наче кличуть: "Сідалковський, прийди!.." А Сідалковський не приходить. Тільки молодо посміхається до них з фаянсової фотокартки пам'ятника... і немов каже: "А чи жив я коли-небудь справжнім життям? Чи був лише отакою застиглою карткою на вітрині фотосалону чи на лицевому боці пам'ятника з похоронного бюро?"

"Який ти фантазер, Сідалковський", — тверезо подумав він і відійшов од дзеркала. Знову згадав Айстру. Це ж вона так любила казати: "Який ти фантазер, граф! Поцілуй мене, граф... Поцілуй в очі. Жінки люблять, коли їх цілують в очі, бо хочуть, щоб їх завжди пам'ятали, щоб про них завжди думали. Я хочу, щоб ти мене завжди пам'ятав, щоб ти про мене завжди думав. Не цілуй у вушко, граф. Я боюсь оглухнути!.." — "Де ти, Айстро?" — запитав він у чотирьох

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 298

стін. Вони мовчали. “Примчала б ти! Плюнув би я на оцю низьку стелю, продав би все в комісійний — і майнули б з тобою на той далекий і загадковий Шпіцберген, подалі від усіх оцих судів, від одруження заради... Європи. Здоров’я є. Копав би те буре вугілля, пив би горілку й любив би тільки тебе одну, Айстро!” — “Там, напевне, на острові більше нікого і не було б!” — подав голос двійник. — “З нею, мабуть, тільки на оголеному острові було б добре, — заперечив йому Сідалковський. — Айстра — як ботанічний сад, куди щоразу приходять охочі помилуватися красою природи в будні і вихідні”.

Сідалковський ще раз поправив на собі імпортну краватку, ще ні разу не купану у вітчизняній воді з доброю порцією хлорки, накинув на плечі кожушок і вийшов. Підігрітий теплими словами адвоката і гарячим французьким коньяком, Сідалковський помчав у “Фіндіпош”, де вже повинні були чекати його свідки: Грак, Мамуня і Панчішка.

Найдовше довелося умовляти Грака.

— Ви, Грак, не прокурор, — говорив Сідалковський. — І я глибоко переконаний, що ніколи й не станете ним. Хоча без зустрічі з прокурором у недалекому майбутньому обійтись не зможете... Саме тому вам чесно й признаюсь... Вам, Грак, а не прокуророві! Мало того, що я Ію цілував, я навіть її пестив...

— Тепер це називається “пестив”?

— Грак, не підкреслюйте своєї невихованості й цинізму. Не намагайтесь списати це на сегеакадемію. Академія в цьому не винна. Гляньте на мене. Я академій не кінчав. А яка європейська вихованість і культура! Це дається великим творцем, а закладається природою в генах, як перфокарти в комп’ютер. Досить натиснути на кнопку — і перфокартка показує, хто є хто! Так от, я її цілував і спочатку, здається, по-справжньому любив... Але коли я уявив свою майбутню тещу — відмовився від любові... Грак, я не хочу вам докоряти минулим. Але повірте, ангельська характеристика, яку на вас складав, коштувала мені кількох безсонних ночей. А зв’язки, які шукав навіть через консульство? — прибрехав Сідалковський. — Не забудьте, Євмене Миколайовичу, цього і будьте мені за свідка. Ви ж у мене вдома бували, але жодного разу ніякої Ії і в очі не бачили! Не бачили ж, Грак? Чесно?

— Чесно, не бачив. Ні Ії, ні іншої зозульки...

— От і все, що від вас на суді вимагається!

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 299

З Мамунею розмова вийшла дещо інша.

— Вітаю онука Кампанелли і Монтеск'є. Більше не вимагає гасел Стратон Стратонович? Моя вам допомога не потрібна?

Мамуня дивився на нього, мов кролик на ненажерливого пітона.

— Ви хоч знаєте, за чиє гасло ви поклали гроші до власної кишені?

— Грошей не було, — щиро признався Мамуня. — А чиє гасло — знаю, о!

— Я вас у плагіаті не звинувачую... Наука вимагає жертв...

— Вам потрібні гроші, о?

— Октавіане! Я думками не торгую! У мене їх стільки, що коли б за кожну думку рупій, я став би новим Терещенком, перемноженим на Бродського... Мені потрібні ви, Ломброзо! Будьте мені за свідка, Октавіане-Август, і я вам цього ніколи не забуду! Фотоапарат брати не треба, — не стримався, щоб іще раз не вколоти Мамуню. — На всі запитання на суді відповідайте: не бачив, не знаю, не чув! У квартирі ж моїй ви були? Жінок там ніяких не зустрічали?

— Не зустрічав, о!

— От і все.

Найлегше було з Панчішкою. На всі слова Сідалковського Масик тільки підморгував і посміхався.

— За чим затримка? Йолі-палі!

Коли вони їхали електричкою і Мамуня ледь помітно показав на якусь вродливу даму, якій, очевидно, було вдвічі більше, ніж Октавіанові (за пудрою й лаком не вгадаєш), Сідалковський прокоментував:

— Ви ще дуже юний, Октавіане-Август, коли вам подобаються жінки вдвічі старші за вас... Вам треба ще проходити курс молодого бійця. Але будьте обережні. Особливо з жінками. Вони в кожному холостякові бачать майбутнього чоловіка.

— Це швидше, о, стосується вас, а не мене, о, — відповів Мамуня, натякаючи чи то на судовий процес Сідалковського, чи то на його фізичні дані.

— Ви даремно так думаєте, Октавіане. Не забувайте, що жінки у своєму мисленні, як і наука в несподіваних винаходах, дуже непослідовні. Одного разу вони люблять попа, як каже Стратон Стратонович, а наступного разу попового сина. І взагалі запам'ятайте: жіноче серце — це чоловічий гуртожиток.

Попереду них ішли троє милих дівчаток.

— Дівчатка свіженькі, як огірочки, — кивнув на них Грак.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 300

— Звідки у вас такі алкогольні мотиви, Євмене Миколайовичу? — запитав Сідалковський. — Чи ви помітили отой кабачок? — Сідалковський показав на кафе “Дюймовочка”, в якому пили стоячи і, якщо не брати до уваги шоколад і цукерки, без закуски.

Він зиркнув на годинник. До “великого процесу” ще був час, тож вони завернули у приміщення без вивіски значно твердішою ходою, ніж потім звідти вийшли. Зате Сідалковський тепер був сповнений оптимізму й віри в справедливість.

“Життя — не така вже й погана річ, як я думав зранку, зав’язуючи галстук на шиї. Воно — як лотерея: виграшу ніякого, але надія на щось краще завжди є”.

Наблизились до суду. З недалекого минулого, точніше, з того часу, коли одружувався з Тамарою, Сідалковський знав, що суд — це те місце, звідки дуже рідко повертаєшся з високо піднятою головою. У цьому приміщенні він теж уже не вперше, і оці стільці з високими спинками навіювали йому неприємні паралелі з процентами, що нараховувались не на його користь.

Від Її він чекав усього, але тільки не повторного знайомства з судом і адвокатом. Адвокат, хоч він нібито був і найкращий у місті, ніякої симпатії у Сідалковського не викликав. Та й грошей вимагав значно більше, ніж Євграф міг йому дати. А все для чого? Хто-хто, а Сідалковський наперед знав, що такі суди добром не кінчаються, особливо для батьків, а завжди — процентами, що помітно відрізняються від процентів у ощадкасах..

— Хтось же повинен і підтримувати матерів-одиночок! Не все ж повинно лягати на плечі держави, — пібадьорив себе перед свідками Сідалковський і в ту ж мить замовк.

У темному коридорі стояла матуся Карапєт в сірому пальті з чорним, лискучим коміром чорно-бурої лисиці.

— У наш час, — казала вона, — молодь була зовсім інша...

Яка саме, вона не уточнювала, а може, їй просто не хотілося ворушити в пам’яті давніх спогадів, що свідчили не на її користь. Після цього матуся Карапєт зробила коротенький екскурс (сторінок на десять машинопису через один інтервал) у свою молодість. Розповіла про скромність і сором’язливість тих часів, про те, що в неї за її довге життя (в роках вона цього виміру не подавала) був лише один чоловік, але до цього вона забула додати “офіційний”, що надало би коротенькому романові в спогадах правдоподібнішого забарвлення.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 301

Старушенції, що оточили її, уважно слухали Євдокію Капітонівну: обличчя напружені, а в поглядах світяться вогники неабиякої зацікавленості. Але оскільки вона висловлювалась досить абстрактно про молодь, не ілюструючи її поведінки власними фактами і спостереженнями, вогники зацікавленості поступово згасли і любителі судових засідань дружно посунули до зали, де на них чекало значно більше прикладів і фактів, якими не збагатила їх матуся Карапєт.

Сідалковський теж увійшов до зали. Ія вже сиділа тут. Поруч неї стояла висока, дебела жінка, очевидно, адвокат, і давала останні настанови, як абітурієнтці перед іспитом.

— Встати! Суд іде! — гримнув уже знайомий Сідалковському дідок.

— Прошу сідати, — сказала симпатичним контральто суддя. — Свідків прошу залишити залу.

Раптом Сідалковський відчув, що геть протверезів, у голові стало ясно й прозоро. Серце опустилось кудись глибоко вниз, а кров піднялася на таку висоту, що почервоніло, як він здогадався, навіть тім'я. Приречено глянув спочатку на двох засідателів, тоді на обох адвокатів, залу, набиту пенсіонерами, і тільки після цього перевів несміливий погляд на суддю, яка в цих справах, очевидно, з'їла зуби, бо зовсім не посміхалася.

Суддя неквапно перегорнула справу, тоді й собі подивилася на Сідалковського таким поглядом, ніби десь уже з ним зустрічалася, тільки не могла пригадати, де саме.

Як тільки назвали його ім'я й прізвище, Сідалковський підвівся з таким виразом на обличчі, ніби його збиралися не судити, а висувати на нову посаду чи обирати самого в народні судді. Підійшов до трибуни (принаймні він думав, що той предмет, за яким не сиділи, а стояли і давали всілякі свідчення, називається саме так), красиво поклав руки на бічні стойки і завмер у такій вишуканій манері, що в судді у перші хвилини, здавалось, відібрало мову.

Проте суддя хутко згадала, що вона не жінка, а слуга її величності Феміди, і одразу змінила вираз розгубленості й зачарованості на суворість та неприступність. Спочатку ознайомила присутніх зі справою, тоді поцікавилася в Сідалковського, як його прізвище, ім'я та по батькові. Не забула й про вік, роботу, посаду. Потім з такими ж запитаннями звернулася до Ії.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 302

А далі перейшли до найнеприємнішого. Всі питання, що ставила йому суддя, зводилися до одного: чи визнаєте себе батьком дитини Надії Карапетян? Сідалковський нагадував в'юна, якого несподівано спіймали на вудку, кинули в каструлю й почали посипати сіллю. Він так нахабно й безсоромно відбріхувався, що суддя не витримувала і опускала очі. Сідалковський розцінив це як переконливість власних доказів, і брехня, що досі трималася певних рамок, несподівано, як повінь, вийшла з берегів. Судді нічого не залишалося, як негайно внести в свої запитання більше конкретності і цим самим спрямувати потік слів у попереднє русло, але з таким розрахунком, щоб він не дуже розмивав береги і залишки совісті Сідалковського.

— Отже, ви вважаєте, що дитина не ваша? — перепитала суддя таким тоном, ніби хотіла довідатися у Сідалковського: "Тоді ж чиє воно?"

— Бачте, — почав Сідалковський, — аби я вмів заглядати в жіночі душі...

— І це ще в нього повертається язик таке говорити?..— не стрималася Ія.

Суддя строго глянула в її бік і постукала для чогось олівцем по карафці, в яку забули налити води. А може, зумисне не налили, щоб дзвеніла краще.

— Аби я вмів заглядати в жіночі душі значно глибше, — продовжував Сідалковський, — то я точно відповів би. А так не можу взяти на себе сміливості відповісти, бо мій погляд у жіночу душу так само обмежений, як і ваш у даному конкретному випадку...

— А ми ваш погляд спробуємо поглибити — оптимістично пообіцяла суддя.

— Цікаво, за рахунок чого? — нахабно поцікавився він.

Суддя глянула на нього так, що він прочитав у її погляді: "Ти мені подобався, але тільки до цього моменту!" Вона так поспішно почала перегортати справу, що Сідалковському здалося, ніби вона зараз і справді поглибить якщо не діапазон його погляду, то зіниці очей неодмінно. Так воно й вийшло. Суддя взяла якийсь папірець (на такій відстані навіть мисливці не могли б сказати, що то за документ) і запитала:

— Отже, ви, Сідалковський, категорично стверджуєте, що з Надією Карапетян не мали ніяких інтимних стосунків, а також не вели ніякого спільного господарства?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 303

Сідалковський насторожився. Спочатку йому хотілося запитати: “Скільки вже можна в одній і тій же ступі воду товкти?” Але від запитань він поки що про всяк випадок відмовився. Надходила критична мить — це Сідалковський відчув, як казав Стратон Стратонович, шостим чуттям. У залі стало тихо, як на морі перед бурею. “Треба зніматися з якоря”, — подумав Сідалковський і вперше благально поглянув на адвоката: що ж ти, мовляв, сидиш — гроші любиш, а гвинт заклинило...

Адвокат зрозумів його з напівпогляду й підвівся.

— Я прошу високий суд, — високопарно почав він, — покликати свідків. У мого підсудного...

— Гаразд, — погодилася суддя і поклала папірець, як ніж, на те ж саме місце: мовляв, до цієї зброї поки що не вдаватимемось.

У Сідалковського відлягло від душі. Він не знав, що то за папірець, але якийсь незрозумілий страх передавався від нього і морозив йому не тільки душу, а й п’яти.

Першим із свідків покликали Грака. Очевидно, за алфавітом. Грак ступав самовпевнено по червоній, давно не фарбованій підлозі, розкидаючи ноги в різні боки. Ніс тримав рівно і трохи високо.

— Такий же прохвост, як і цей, — кинула репліку мадам Карапєт.

Суддя знову взялася за олівець. Почалась та сама процедура: прізвище, ім’я, по батькові свідка, рік народження тощо.

— Ви можете, Сідалковський, поки що сісти, — звернула увагу суддя на Євграфа.

— Я вам дуже вдячний за вашу турботу, але дозвольте вам заперечити: сидіти не завжди краще, ніж стояти.

— А вас надовго садити ніхто не збирається, — втішила суддя й повернула голову до Грака: — Ви знаєте, що за неправильні свідчення, відповідно до статті процесуального кодексу...

Грак поспішно закивав головою і для чогось навіть поворушив вухами.

— Скажіть, ви знаєте добре громадянина Сідалковського?

— Більше, ніж самого себе!

— Ви часто бували у нього вдома?

— Частіше, ніж у себе!

— Чим це пояснити?

— У мене жінка набагато вища за мене...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 304

У залі почувся смішок.

— Що, вона виганяє вас із дому?

— Вона непомітно запускає у мене пазурі. Взагалі-то вона через три хвилини про все забуває, а я три дні відходжу. Доводиться переховуватись у Сідалковського.

Посміхнулася і суддя:

— Ви кажете, що вона через три хвилини про все забуває. Для чого ж вам аж три дні? Може, ви туди дівчат водите?

На останнє питання Грак не зреагував.

— Вона-то забуває, а сліди ж на тілі залишаються!

Суддя повторила питання, а він категорично відповів:

— Ні-ні, не водимо. Ні дівчат, ні зозульок.

— Що означає “зозульок”?

— То я так, до слова.

— Нам до слова не треба. Відповідайте на всі запитання чітко і ясно. Чи бачили ви у квартирі Сідалковського коли-небудь оцю жінку?

— Ніколи не бачив: ні вдень, ні вночі!

— Може, ви їх зустрічали на роботі, в кафе, в ресторані, у магазині?

— Не зустрічав: ні на роботі, ні в кафе, ні в ресторані, ні в магазині...

— Я ж казала, прохвост! — знову не стрималась мадам Карапєт. — Прохвост побольше, ніж той...

Суддя взялась за олівець.

— Громадянко, ще одна репліка з місця — і я вас попрошу вийти...

Карапєт-старша тільки закопилила губу.

Другим зайшов Панчішка. Він рожево усім посміхався, говорив точно, коротко. Для судді, очевидно, особливого інтересу він не являв.

Мамуня заходив, на всіх озираючись, ніби побоюючись, чи не прикріпили до нього двох патрульних.

— Чи бачили ви предмети жіночого туалету в кімнаті Сідалковського?

— Які предмети? — витріщився Октавіан.

— Предмети жіночого туалету!

— А я не знаю, о, що це таке...

— Шістнадцятка, — долетіло із зали.

Суддя різко повернула голову на звук, але всі роти, як один, були тісно стулені.

— Предмети жіночого туалету, — стала пояснювати суддя, — це панчохи, жіночі трусики, чобітки, спідні сорочки, ліфчики...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 305

— Не бачив!

— Може, вони сушились на мотузку, на батареях парового опалення, над кухонною плитою?

— Не сушились, о...

— Лежали жужмом під диваном, на ліжку, на подушці, на килимку?..

— Не лежали, о...

— У мене все. У вас запитання будуть? — звернулась вона спочатку до Іїного адвоката. — У вас? — повернула голову до адвоката Сідалковського. Той заперечливо похитав головою. — У вас? — поцікавилась у позивачки. Ія повторила рух адвоката Сідалковського.

Суддя підвелась. Підстрибнув, як заводний, маленький дідок і голосом-дзвіночком крикнув:

— Встати! Суд іде!..

Карапєт-молодша вийшла на вулицю з адвокатом, Карапєт-старша, стукнувши фільтром цигарки по коробці, попрямувала напівпереможно в бічне від зали місце, на якому біліла вивіска: "Для тих, хто курить". Сідалковському теж хотілось вийти, але якщо раніше він любив зустрічатися з Карапєтами без свідків, то тепер без свідків просто боявся. Особливо з Карапєт-старшою, яка мала тверду руку не тільки в торгівлі...

— Це ваша мамаша? — вказав Панчішка на Карапєт-старшу.

— Який нахаба! — інтелігентно вигукнула Ія.

— Просто хам, — розітерши носком чобота цигарку, додала матуся Карапєт. — Це ж усі з однієї контори, і опше. Теж мені свідєтєлі!

Оскільки матуся Карапєт називала речі своїми іменами, окрім імпортних (ті вимовлялись важко), то докинула на адресу Сідалковського ще кілька слів, яких приємними не назвеш.

— Мені б присудили, доктор, таку зозульку, — сідаючи в трамвай, мовив Грак, — я б ніколи не подавав на касацію. Це ж не зозулька — прима... Чого ти відмовляєшся, доктор? На старість як знайдеш! А що, коли син твій? От підросте, усім "Фіндіпошем" поїдемо дивитися на Сідалковського-молодшого. От сміху буде. Особливо тоді, коли по-французьки забалакає... Син же аристократа.

Сідалковський не звертав уваги на Грака. Він, як і решта свідків, уже не потрібен йому. Глянув на Мамуню. Той, роззявивши рота, дивився на вродливу жінку таким жадібним поглядом, що їй стало незручно і вона засовалася на лавці.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 306

— Октавіане! — Сідалковський поклав собі по-джентльменськи врятувати даму. — Октавіане-Август! — повторив він під стукіт коліс електрички.

— Га? Що? О! — ніби щойно побачив Сідалковського чи прокинувся від сну Мамуня.

— У вас ненормальне захоплення. Чому ви такими очима дивитесь на ровесниць своєї мами? Ви або надто молодий, або у вас відхилення від курсу...

Жінка перехопила його погляд і вдячно посміхнулася. Сідалковський зрозумів, що вона не чула його слів, просто зворушена увагою. Євграф обмацав очима її круглі коліна, ледь прикриті шкіряним пальтом, гарні ноги — і поморщився. Одна капронова панчоха зібралася внизу гармошкою і неестетично звисала, як щока Кнюха у хвилину невдачі. "Краще дві зморшки на чолі, — подумав Сідалковський, — ніж одна на панчосі". А тоді повернувся до Мамуні, і запитав:

— Ви що, Октавіане, й справді не знали, що таке предмети жіночого туалету?

— Справді, о...

— То ви, може, жодного разу не цілувалися з жінками?

— Одного разу пробував, о, — щиро признався Мамуня. — Та вона мені сказала: "О, ти й цілуватись не вмієш". А де я міг навчитися, о? Хто мене вчив, о? У школі цього не проходять, о!

— Я вас, навчу, Октавіане. Тільки одна умова: дайте спокій отій гарній жінці. Вона ж, повторюю, ровесниця вашої мами... А цілуватись нас, моряків, у флоті вчили так. Після вечері, облизавши ложку, йдете десь на верхню чи нижню палубу. Дивитеся, як море грає хвилями, і мрієте. Дивитесь весь час в одну точку. Дивитесь, дивитесь, аж поки не почне різати в очах. І раптом бачите, як з моря, ніби з самого дна морського, виринає русалка. З обличчям вашої коханої. Корабель пливе — і вона пливе паралельно з вами. Ви берете ложку, повертаєте її тильним боком і цілуєте... Цілуєте, цілуєте... І так наловчитесь це робити, що коли зустрінетеся з дівчиною, вона після перших двох десятків поцілунків не витримає і запитає: "Октавіане, а де це ти так здорово навчився цілуватись? Ти, мабуть, бабник, Октавіане?" Це я до того, щоб ви не захоплювалися. Все добре в міру, Октавіане.

— Це точно. Усі зозульки люблять міру, — втрутився в розмову Грак.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 307

Панчішка посміхався, але відчувалося, що він стримується, аби не розреготатися на весь вагон.

РОЗДІЛ XXVIII,
де спочатку необхідно набратися терпіння, щоб вислухати монолог Ховрашкевича, який ще не знає про дивне явище у природі, а вже потім збагнути, чим відрізняється дублянка від кожушка, познайомитися з двома генералами на одному весіллі, вибрати незастаріле ім'я дитині, поласувати качкою з яблуками Симиренка, послухати оркестр литавр, дізнатися, почім яблучка на базарі і кого зручніше возити Антоші.

Того дня земля повернулася Європою до Місяця, а Ковбик — спиною до Ховрашкевича. Ховрашкевич іще про це дивне явище у природі й не підозрював, тож поки що теревенив з Мамунею про Ковбикову мудрість і дипломатію. Михайло Танасович навіть висунув ідею: запропонувати Стратона Стратоновича на якусь посаду в міністерство закордонних справ як людину досвідчену, яка вміє в будь-якій ситуації тримати ніс по вітру, а якщо треба — то й вийти сухим із води, не замочивши навіть ніг.

— На тій посаді Стратон Стратонович не гірше, ніж у "Фіндіпоші" справиться. То я тобі скажу — він природжений дипломат, То жаль, що його досі не примітили і він працює дещо не за призначенням. То, звичайно, не свідчить про те, що нібито я на його місце претендую. То не означає, що Стратон Стратонович нібито йде в міністерство закордонних справ, а я начебто уже на директора... То не зовсім так... То я кажу до того, що Стратон Стратонович мудра людина... Але то ти йому цього не дуже переказуй... Бо то, сам розумієш, не дуже гарно... А що Стратон Стратонович відмінив усілякі там випивки: замочування премій, відпускних — то то воно правильно. То такий дипломатичний хід Стратона Стратоновича. Нібито відступ... А насправді то наступ... Але то ти не бійся... То все робиться про людське око. Буря у "Фіндіпоші" вляжеться — і все

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 308

стане на свої місця. То він хоче загнуздати кількох претендентів, як він каже, на папаху. А ти, Октавіане, сходи до нього. Запропонуй. Тобто запроси. Скажи, що з нагоди мого двадцятип'ятиліття... Він спочатку на тебе трохи накричить. Але то так, для проформи... Відмовиться спочатку, а тоді погодиться... Ти тільки йому меню розклади; тобто скажи, що в тебе будуть раки, ікра... Може, креветки... Я то не знаю, що в тебе буде... А ти то знаєш... Стратон Стратонович то все любить... Він погодиться... А тоді, як вип'є, то він стає такий, як ми усі... От саме за це я його й люблю: за простоту його, скромність. Але то того не треба йому розказувати... Ти ж знаєш... Мабуть, чув... Про мене у "Фіндіпоші" говорять, що я нібито перший його блюдолиз. Але то так кажуть, бо заздрять, що до мене Стратон Стратонович прислухається... Власне, прислухається не до мене, а до моїх слів... От і ти прийшов! Чого? Щоб я запропонував Стратону Стратоновичу поїхати до тебе, замочити твою премію, відзначити день твого народження. І Стратон Стратонович послухає мене. Стратон Стратонович поїде... Не тому, що я його, то так усі кажуть, підлабузник номер один... Сам Стратон Стратонович каже, що я номер два... Хоч воно то ніби... То якщо взяти чисто зовнішній бік... Мої слова... То виходить нібито я справді номер один, але як глянути з іншого боку, то виходить уже нібито не я, а Панчішка. То таки хитренький тип. Не тип, а типчик. Такий собі лагідненький, добренький, кругленький, рожевенький... Ніби ні на що й не претендує... А як розібратися, то то претендент номер один... То я тобі колись розповім, Мамуню. Але то буде пізніше. Я то так одразу усім не розповідаю... То я спочатку придивляюсь до людей, вивчаю їх... То мені спочатку й до тебе придивитися треба, вивчити, а потім уже розповісти... То я теж у френологію вірю... Френологія — то така наука... Вона від соціології відрізняється тим, що... Але то я про це при нагоді... Он уже йде Стратон Стратонович... Може, він загляне й сюди, то ми собі говорімо, говорімо... Ніби й не про Панчішку чи про твої іменини, а нібито вже про соціологію... Її проблеми... Але говорімо таким тоном, ніби про Панчішку... Щоб не зупинятися... Нібито ми його не боїмося і нібито ми говоримо не про нього. Ми так собі говоритимемо... Говоритимем, говоритимем — і, дивись, до чогось договоримось... Я то завжди до чогось договорююсь, і, дивись, якась ідея народжується, — нарешті закінчив Ховрашкевич, і Мамуня відчув, що у нього запаморочилось у голові.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 309

Навіть забув, чого сюди прийшов, але виходити з кабінету Ховрашкевича у цей час не наважувався — боявся зустрітися в коридорі зі Стратоном Стратоновичем...

Але те, на що не відважився Октавіан, зробив Євмен Миколайович Грак. Він сміливо переступив поріг кабінету Ковбика і, привітавшись, кинувся до Стратона Стратоновича. Той аж оторопів:

— Ну-ну? А чого це ви?

— Я нічого! Я нічого! Я тільки, Стратоне Стратоновичу, хочу допомогти вам зняти дублянку...

— Яку дублянку? — Ковбик не любив нових слів. — То не дублянка, а звичайний собі кожушок...

— Правильно. Кожушка зняти...

— А чого його знімати?.. Я не дамочка, а кожушок — не спідниця. Сам зніму!

Стратон Стратонович повісив кожушок на вішалку, бадьоро підсмикнув штани і повагом попростував за свій величезний стіл.

— У вас якась пропозиція чи прохання? Як ваші жести розуміти? — усівся в своє улюблене крісло Ковбик, підмостивши подушечку.

— Прохання, Стратоне Стратоновичу, прохання!

— Ви б нормальним голосом говорили! Що ж у вас за прохання, як не секрет...

— Сьогодні, Стратоне Стратоновичу, п'ятниця...

— Ну-ну! А завтра, кажуть, субота. Так що ви пропонуєте?..

— То я пропоную, Стратоне Стратоновичу, випити!

— Випити? А на честь чого випити? І чого випити? Пепсі-коли?

— І пепсі-коли, Стратоне Стратоновичу, на честь мого повернення, Стратоне Стратоновичу!

— Мало тут честі! Був би я на їхньому місці, то взагалі б вас не випустив. Мабуть, камери перевантажені, що вони з вами так швидко розпрощалися. Додуматися тільки: взяти у баби гроші!!!

— У діда, Стратоне Стратоновичу...

— А яка різниця — у діда чи в баби? Чи для вас це має якесь значення?

— Не має, Стратоне Стратоновичу.

— Не має. Отож відсьогодні ніяких випивок у стінах "Фіндіпошу"! Чули, Грак? Запам'ятайте це і ви. Інші вже знають.

— Я запам'ятаю, Стратоне Стратоновичу. Але це востаннє. Ми ж уже приготувалися... Улюблених вами пиріжечків напекли. З яєчком, печінкою, петрушечкою... Це ж на честь і Стратончика.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 310

Ковбик поморщився і про себе сказав: “Бачу, що мерзота, але приємно...”

— Хто ж це напік? Не ви часом?

— Я, Стратоне Стратоновичу, і Зося. Для вас старалися!

— Ви що, думаєте вдома влаштувати той сабантуй?

— Де ви захочете, Стратоне Стратоновичу! Як ви накажете!

— А ваш тесть-генерал також буде присутній на цих хрестинах-звіздинах-іменинах?

— Він не генерал, Стратоне Стратоновичу. Він швейцар, Стратоне Стратоновичу. І то колишній. З ресторану “Лейпціг”.

— Яка різниця? У лампасах же!

— Так ви поїдете, Стратоне Стратоновичу? — Грак перелякався, побачивши, що Стратон Стратонович узявся за газету.

— Два генерали на одній свайбі, мабуть, забагато. Ви вже там якось без мене.

— Як же без вас, Стратоне Стратоновичу? Це ж усьо готувалося на вашу честь.

— Ви ж на початку казали, що на вашу! А тепер уже на мою?

— На мою і на вашу. Сина ж я назвав на вашу честь, Стратоне Стратоновичу. Знаєте, в загсі не хотіли записувати...

— Як це не хотіли? — опустив газету Стратон Стратонович.

— Сказали, застаріле ім’я, Стратоне Стратоновичу, — поскаржився Грак. — Та ще й мораль нам із Зосею почали читати: “А ви про дитину подумали? З таким ім’ям у світ хлопчика пускати! Хто тепер Стратоном дітей називає?”

— А як же називати? — перепитав він. — Жоржиком-Коржиком?!

— Єгорчиком, Альбертиком, Валеркою порадили...

— А Боніфацієм вони вам не могли порадити? — розгнівався Стратон Стратонович. — Теж мені задрипанка асфальтна знайшлась. Тепер кинь каменем у кота, а в Жоржика попадеш...

Ковбик важко звівся на рівні, підійшов до вікна, оглянув небо, що висіло над Кобилятином-Турбінним. Сонце виткнулося з-за важкої, як насуплені брови Ховрашкевича, хмари, подумало трохи, відмахуючись протуберанцями променів од набридливих хмарних клаптів, а тоді раптом ударило з такою виблискуючою силою, що Стратон Стратонович од несподіванки аж зажмурився.

— План у них там по блисканню горить, чи що?

— Не зрозумів, — нашорошив вуха Грак. — Ви до мене, Стратоне Стратоновичу?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 311

— Не до вас, а до неба! Щось дуже виблискує сьогодні... Так що у вас там, окрім пирогів з петрушкою?

— Вареники, Стратоне Стратоновичу, ваша улюблена качка з яблуками...

— З якими яблуками — Симиренка чи сніговий кальвіль?

— Симиренка, Стратоне Стратоновичу, Симиренка...

— Ну, якщо Симиренка, то прийду...

— Спасибі, Стратоне Стратоновичу!

— Ви мені поки що не дуже дякуйте. До кінця робочого дня далеко, я ще можу й передумати... А якщо не передумаю...

— Не передумайте, Стратоне Стратоновичу!..

— А якщо не передумаю, — повторив Ковбик, — то привозьте усе це добро сюди. І пам'ятайте: це востаннє, Євмене Миколайовичу. Чули? Востаннє! А то тепер усі з верхньою освітою! Усі навчились ручки тримати — і пишуть, пишуть... Батогами їх уже писало б!...

Ковбик таки й справді хотів відмінити випивку, але інтуїція підказувала йому, що треба піти й повивертати у них душі, як калоші, — серединою наверх, позривати з їхніх голів папахи раз і назавжди, "Тепер в моїх руках вони всі. Я їм покажу сьогодні Ховрашкевича..."

— З цим треба кінчати! — суворо сказав він, але Грак так і не збагнув, кого стосуються ці слова...

Зібралися за кілька хвилин до закінчення робочого дня. Малорухливий, на перший погляд, але по-німецькому діловий і внутрішньо зібраний Панчішка на такі "позаурочні засідання" прибігав перший, ризикуючи втратити як вагу, так і здоровий колір обличчя. Він ніколи не запізнювався, аби не протоптуватися на своє місце, як глядач, що пропустив кіножурнал, а тепер шукає свого стільця з почуттям втраченого, якого ніколи не надолужити. Саме за цю точність фіндіпошівці прозвали Панчішку "буревісником Ковбика". Бо одразу за Масиком у коридорі відлунювалися повільні, самовпевнені кроки Стратона Стратоновича, а вже потім у дверях з'являлася неодмінна репліка:

— Ну я так і думав: усі до одного на робочому місці! На наради б ви так дружно збиралися...

Стратон Стратонович обвів присутніх пильним поглядом, ніби перераховуючи курчат, і резюмував:

— Бачу, любителі випити на шармак тут як тут. Чи не так, Сідалковський?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 312

— Навпаки, — показав очима на пляшки Євграф. — Я й справді любитель, але сюди прибули вже й професіонали!

— Ви б оце соромилися, Сідалковський, удвічі старшому за вас чоловікові таке казати. Совість у вас є?

— Є, — спокійно відповів Сідалковський. — Але я тимчасово нею не користуюся.

Ковбику відповідь не дуже припала до душі, але з Сідалковським він поки що вирішив не зв'язуватися, видно, добре пам'ятав останню розмову з ним про розподіл кабінету. Тому тільки сказав:

— Сядьте вже каменем і не стовбичте перед очима. Мабуть же, сидіти краще, ніж стояти?.. Чи ви, Євмене Миколайовичу, тепер іншої думки?

— Я вам потім скажу, Стратоне Стратоновичу... А зараз ось, будь ласочка, коньячок...

— А хто тепер ті коньячки п'є?.. Ви що, не могли казьонки взяти?

— Взяв, Стратоне Стратоновичу! І казьонки, і вина.

— Оце, — взяв у руки пляшку з горілкою Стратон Стратонович. — А хто тепер цю водяру п'є? Уже монтажники — й ті її не дудлять...

— Це ювілейна, Стратоне Стратоновичу.

— Етикетка ювілейна. А рідина та ж сама.

— Не знаю, — виправдовувався Грак, — у магазині брав.

— А, звісно, у магазині, не на базарі... А де це Ховрашкевич? Знову теорію розробляє? Покличте-но його, Клавдію Миколайовичу.

— Алонс! Але тут є менші...

— Ви хотіли сказати — молодші? — Ковбик спідлоба зиркнув на Клавдія Миколайовича. — А що це ви в руках мнете?

— Папаху, Стратоне Стратоновичу...

— Папаху? — здивувався Ковбик. — Ану надягніть-но її на свою чуприну. Хай я хоч гляну. А то щось я вас у папасі ніколи не бачив. З якого це дива ви нап'яли її на голову? — запитав, коли Хлівнюк продемонстрував йому свою нову папаху.

— А-а, — махнув той рукою, — вчора у мене ледь не зірвали голову...

— Не зрозумів... — ще більше здивувався Ковбик.

— Йшов увечері повз ресторан. Там уже неонової вивіски нема... Аж тут якийсь молодик вискочив з підворітні — і тільки хвать мене за чуприну! — Хлівнюк для наочності зняв папаху і показав Ковби-

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 313

ку чуприну, ніби досі її ніхто не бачив. Густа чорно-срібна шевелюра його при поганому освітленні цілком могла зійти за добротну й дорогу шапку. — Схопив і потяг. Але потяг разом з усім тулубом. Тепер я більше головою ризикувати не можу. Хай краще папаха, ніж голова!

— Але ж вам папаха не личить, — вкладаючи в свої слова подвійний смисл, мовив Ковбик. — Ви б краще одягли кепочку. На вашій голові повинно бути щось коротке. У вас же ніс довгий...

— Ле вен є тіре, іль фо ле буар, — як завжди, коли не знав, що сказати, пробурмотів Хлівнюк.

— А ви перекладіть, перекладіть. А ні, то покличте ще й того вченого. Сходіть, Октавіане. Ви й справді трохи менші за Клавдія Миколайовича. На зріст...

Мамуня вибіг і через кілька хвилин засапаний уже стояв перед Стратоном Стратоновичем.

— Що воно там робить? Вдає, ніби щось народжує?..

— Дивиться на годинник, о!

— Ну, я так і думав! Я ж казав, через кілька хвилин щось народить... — кивнув Стратон Стратонович. Про звичку Ховрашкевича — класти перед собою ручний годинник — у "Фіндіпоші" знали всі. Ковбик часто казав йому: "Ви б заховали годинник углиб штанів, Ховрашкевич. Він же вам тільки заважає зосередитись на головному..."

— А він як завжди пе а пе! — додав Хлівнюк.

— Слухайте, — повернув голову Стратон Стратонович до Клавдія Миколайовича, — ви, замість "пекати", оце все-таки покликали б його, а заодно й нагадали, хто тут старший і що семеро одного не ждуть. Що за дурна звичка — перед тим, як випити, удавати з себе винахідника? Скажіть йому, що в робочий час треба працювати, а не язиком ляпати.

Хлівнюк поважно встав, вийшов. Повернувшись, повідомив:

— Зараз іде. Уже щось там кінчає... Траквільо!

— "Траквільо, траквільо...", — передражнив Ковбик. — Він уже чотирнадцятий рік кінчає і ніяк кінчити не може! — І гримнув на Панчішку: — Розливайте вже, Масик! Скільки ото можна руки потирати? Так і лінії життя зітрете. Матиме з вами мороки ворожка...

Після двох перших чарок розмова потекла зовсім іншим руслом. Задзеленчали склянки, забряжчали виделки. Складалося враження,

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 314

що почалася генеральна репетиція кращих ресторанних барабанників, котрі репетирували удари литавр.

Перед третьою чаркою Ковбик знову не витримав — він таки не міг без свого улюбленця, а сьогодні — тим більше. Та й решта мовчали, мов горілки в рот набрали.

— Я просив би вас покликати нарешті отого фіндіпошівського генія!

Тепер зірвалося з місць одразу кілька охочих і колективно помчали до Михайла Танасовича — повідомити, що Стратон Стратонович уже гніваються. Ховрашкевич востаннє зиркнув на годинник, ніби від того щось залежало, і нехотя рушив, показуючи усім своїм виглядом, що тільки присутність Стратона Стратоновича відірвала його від нагальної справи.

У цих постійних запізненнях Ковбик вбачав деяку неповагу до себе і завжди кидав одну й ту ж колючу репліку. А тепер, після розмови з Кнюхом, він вимовив якось особливо:

— Воно думає, що тут тільки одне вчене! І воно одно пише дисертацію! Решта — приший кобилі хвіст...

— То воно не зовсім так, Стратоне Стратоновичу! З наукової точки зору, приший кобилі хвіст...

— Ну-ну, — зупинив його Ковбик. — Масик, залийте йому рота. А то воно одразу від розминки в галоп...

Ховрашкевич хотів додати ще кілька слів про кобилячий хвіст, але Ковбик обірвав його презирливим поглядом:

— Фіндіпошівський геній... Ціцерон!

— То, я так думаю, ви робите мені комплімент, Стратоне Стратоновичу... Мовляв, Ховрашкевич — то Ціцерон, а справжні ціцерони у коридорах запевняють, що Ховрашкевич ваш блюдолиз...

— І правильно запевняють. Бо ви... Я б сказав, не блюдолиз, а шмарколиз! А по-друге, несусвітній базіка!

Ховрашкевич оторопів, і обличчя раптом вкрилося червоними плямами.

— Неологізм, так сказать! — зрадів Хлівнюк, щасливий, що Стратон Стратонович залишив його в спокої.

— Неологізм, неологізм, — повернув Ковбик півкорпуса до Хлівнюка. — Бо ви теж досі не відповіли: почім яблучка на базарі? Чи ви торгуєте не тільки яблуками, а й мімози продаєте? І де?! На

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 315

Бессарабському ринку! У центрі міста! І ви після цього ще претендуєте на посаду директора?

— Візуалізм і суціальна інспірація! — стенув плечима Хлівнюк.

— Не візуалізм, а чистої проби кар'єризм. І ще одне: дуже вас прошу, Клавдію Миколайовичу, запам'ятайте: там, де їдять, там не пишуть.

— Інсинуація!

— Я не кажу, що тепер. Це вам на майбутнє. А з продажем мімоз і бузкових гілочок негайно припиніть! Бо з посадою вео заступника можете розпрощатися... А ви, Понюхно, теж даремно отак єхидно й радісно посміхаєтесь — за вас іще чарка не п'ється... Але цокнутися ми вже можемо. До слова, чого це вас у "Фіндіпоші" Пієм XV прозвали? Судячи з кольору вашого обличчя, від води у вас, очевидно, алергія...

— А то я вам зараз поясню, — несміливо втрутився Ховрашкевич. — То я вам зараз поясню... — І зблід несподівано.

Ковбик глянув на нього і висловив своє співчуття:

— Чує кицька, чиє сало з'їла... Не дозволю, Ховрашкевич. Вам віднині взагалі раджу язика тримати, як Мамуня голову, за комірцем. Не за зубами, а за комірцем... Іще й прив'язувати, щоб він у вас звідти не вислизав, коли треба й не треба...

— То було так... То я зараз пояснюю... То я вже знаю, до чого ви ведете...

— Поясните своїй бабці, якщо вона колись у вас буде...

— Афронт! Суцільний афронт! — не міг заспокоїтись Хлівнюк.

— Заспокойтесь, Клавдію Миколайовичу. Хочете — працюйте. Не хочете — продавайте на базарі яблучка.

— А причім тут я, дозвольте запитати? — не витерпів Понюхно.

— А притім, що берете непосильну для себе участь у розподілі майбутнього кабінету... Ви вже чимось одним займайтесь, як он Сідалковський: або за бабами бігайте, зразковий сім'янин, або...

— Нове життя нової прагне шапки, — кинув репліку Сідалковський, почувши своє ім'я.

— Не шапки, Сідалковський, не шапки... У тім-то й річ... — до Сідалковського цього разу Ковбик заговорив дружнім тоном, бо знав: на всіх одразу навіть найсильніший не нападає — завжди потрібен тил. — Не шапки, дорогий мій, а папахи... Набрав кар'єристів на свою голову... Усім папаху подавай. І Понюхну, і Хлівнюку, Ховрашкеви-

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 316

чу... Навіть Антоша, і той дивиться, хто з вас буде найкращий "хазяїн", кого йому найзручніше возити, з ким краще підробляти... Словом, претендентів на папаху хоч відбавляй, а у воєнторзі всього одна, і та у вітрині. Це, мабуть, і ви, Євмене Миколайовичу, — він повернувся обличчям до Грака, — на щось претендували? Але тепер ви претендент тільки на смугастий халат...

Грак поморщився і так часто закліпав віями, що Ковбику здалося: ось-ось з-під них бризнуть сльози.

— Ну-ну! Тільки без сліз і фокусів! Уже й пожартувати не можна... Інтелігенти новоспечені... До міста не добігло, а з села втекло! — І тут же переключився: — А ви, Масик, постійно на роботу запізнюєтесь. Чого, звичайно, не скажеш про випивон на шар-мак.

— Я? — зарожевів Панчішка.

— Ви, ви! А чим же пояснити, що ви на роботу постійно запізнюєтесь? Он мені про це Іраклій Йосипович щодня доповідає, — вирішив вбити ще один клин Стратон Стратонович. — Що я повинен йому відповісти?

Грак і Сідалковський непомітно вислизнули з кабінету. Ковбик переможно пихкав цигаркою, ледь помітно посміхався (за димом неважко було) і думав: "Сміється той, хто сміється останній!"

— Приходите, Масик, на роботу пізніше за всіх, з роботи йдете раніше за всіх... Що ви на це нам скажете?

— То краще я скажу... — подав голос Ховрашкевич.

— Краще, ніж ви, у "Фіндіпоші" ніхто не скаже. У цьому я, Ховрашкевич, днями переконався.

Фіндіпошівці загадково перезирнулися. Репліки, якими так активно обмінювалися Ковбик і Ховрашкевич, мали, очевидячки, якийсь конкретний, хоч і двозначний зміст.

— Давайте краще перейдемо на ондатр та їжаків, — примирливо запропонував Ковбик, побоюючись, що Ховрашкевич раптом захоче виправдатися перед ним і вибовкає перед фіндіпошівцями те, що розпатякав по своїй наївності Кнюхові. — А де це наша зозулька? — запитав Стратон Стратонович, завваживши відсутність Грака. — Куди й коли воно встигло вислизнути? Га? І другого Аякса теж нема...

— Євмен Миколайович побіг у буфет. Мінеральної водички принести вам, Страт Стратич...

— А Сідалковський?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 317

— А Сідалковський... — Панчішка зам'явся. — То він по-англійськи попрощався і побіг до якоїсь полячки. Йолі-палі!

— Якої ще полячки? Хай воно раніше зі своїми раду дасть. Присобачило суфікса до прізвища — і вже з себе поляка корчить...

— Та, кажуть, одружується... — знову посмілів Понюхно.

— Хто каже?! Ви кажете? Куди йому одружуватися! Он мадам Карапєт прибігала, донька його на суд подала!...

— Аліментів вимагають? — висловив припущення Хлівнюк.

— Тільки батьківства. Аби воно погодилося, то йому ще й платили б. Ця ж дама весь свій вік по магазинах проробила. А та ж у ресторані...

— Колосаль! — вихопилось у Масика.

— Що "колосаль"? — зреагував Стратон Стратоиович.

— Ресторан колосаль! Грандіозно, о! Шик! Чорна ікра, о! Дарницький!

— Ну-ну, — зупинив його Стратон Стратонович. — У мене вже й так соки виділяються. Після оцієї вашої закусі шлунок не дуже запрацює...

— А чого, Стратоне Стратоновичу, ковбаска домашня, — насмілився подати голос Понюхно. — Євмен Миколайович з дому приніс. Варенички ще теплі! З капустою! Відбивні!.. — смакував Іраклій Йосипович, прицмокуючи губами.

Зайшов оптимістично настроєний Грак.

— Де це ви так довго були?

— Першого чи другого разу? — перепитав Грак.

— Де першого — ми вже знаємо... На курорті! — він почав детально роздивлятися Грака: видовжене обличчя ніби набрало еліпсоподібної форми, з'явилися друге підборіддя й тепла невимушена посмішка, як у людини, що вчинила не злочин, а подвиг. — Вас що там — бутербродами з ікрою годували?

— Де, у буфеті?

— На курорті... Що так мармиза закруглилась... А що там смачного в буфеті, окрім мадам Карапєт?

— Горілка, джин, коньяк...

— А де це там той джин узявся? Чи цей джин бердичівського виробництва?

— То там бердичівського, то я знаю...

Ковбик ніяк не зреагував на Ховрашкевича — немов підпилий водій на тверезого автоінспектора. Він тільки глянув на порожню пляшку коньяку і запитав:

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 318

— А що там у неї за коньяк?

Панчішка перехопив той погляд і підморгнув Гракові: “Збігай, йолі-палі! Візьми грамів сто п’ятдесят”. Граку не треба було довго пережовувати.

— То я миттю, Стратоне Стратоновичу!

— Миттю, миттю... Тільки дивіться, не затримайтесь там так, як у міліції...

Грак випарувався з кімнати.

— Послухайте, Карапєт, — безцеремонно звернувся він до буфетниці, — вам не здається, що пора купити окуляри, аби помічати верхні розподілки на мензурці, в яку ви наливаєте коньяк?

— Так як ти п’єш, — глузливо-презирливо відпарирувала Карапєт, — і опше... то тобі можна наливати й половину... Все одно виллєш у мій вазон або під стол... Тільки алкоголь переводиш... Не можеш пити водки — пий молоко...

— Молоко зближує тільки дітей з мамочками. А мамочок з людьми зближує коньяк і горілка, каже ваш зять Сідалковський. Так що ви мені не псуйте очей, не примушуйте додивлятись до позначок — наливайте, скільки треба...

— Скільки положено, стольки ллю. І опше, не морочи мені мензурки, — розгнівалась Карапєт, почувши прізвище Сідалковського...

Коли Грак повернувся в кабінет і поставив перед Стратоном Стратоновичем склянку з коньяком, Карло Іванович Бубон запитав:

— Шановний, а як ваш Стратончик?

Він таки любив дітей, чого не можна було сказати про Сідалковського.

— Дякую, Карле Івановичу, росте!

— Посиділи б там довше, то був би вже не Стратончик, а Стратон Стратонович... Дякуйте моїй м’якосердечності, Грак, що взяв я вас на поруки. Кукурікали б ви там... Боюсь, не соціологією ви б займалися, а хімією — перейшли б з оцього коньяку на аш два о... Додуматися тільки! Взяли в баби гроші...

— Ну, то було не зовсім так... — підняв угору два пальці Ховрашкевич, якому сьогодні Стратон Стратонович не давав слова сказати. — То було...

— Сядьте! За вас же чарка не п’ється...

— Вона то не п’ється, але я повинен висловитись...

— Ви вже висловились — і досить-таки чітко. Як останній... —

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 319

Ковбик ледве стримувався. — І тепер ви мені тут марші Шопена не висвистуйте... Як флюгер до вітру, так ви до начальства... Я це кажу так різко, бо ви мали нахабство позаочі й про мене так сказати...

— То не зовсім так... Он свідок Октавіан... Якраз перед цим я й справді про вас казав... Але що я казав? Я казав, що ви мудрий... Що ви дипломат... — повернувся лицем до Стратона Стратоновича, а спиною до його підлеглих Ховрашкевич.

— Ну, мені вже тут робити нічого, — образився Стратон Стратонович і підвівся. — Час трибунам і ціцеронам поступитися...

— Ви вже повторюєтесь, Стратоне Стратоновичу! — кинув з порога Євграф.

— Ви, до речі, теж, — натякнув Ковбик Сідалковському на повторний суд з Карапєт. — Тільки Бубону клопоту завдаєте...

Хряснув дверима і пішов геть.

РОЗДІЛ XXIX,
написаний переважно в залі судових засідань, але в ньому згадуються також барвиста японська ковдра, міжміський телефонний дзвінок з короткими інтервалами, граф Монте-Крісто, таємничий папірець, мініатюрні сльозинки під мікроскопом, золотий якір для Еліани, меблевий гарнітур "Агнеса" і ветеринарна освіта Грака.

Уранці, коли задзвонив телефон, Сідалковський ще ніжився у теплій постелі. Вставати не хотілось. М'яка й легка барвиста японська ковдра, як молода жінка, ніжно тулилась до теплого, напахченого, як шовкова хустинка парфумами, тіла. Він спав, як у саду. Звечора наливав у постіль різних одеколонів, і ці пахощі, як лугове різнотрав'я, духмяніли у нього в кімнаті до самого ранку. Інколи він ще брав пахучий тютюн "Золоте руно", набивав ним подаровану кимось люльку і димів, обпікаючи нікотином язика, але не затягуючись. Він просто любив цей запах.

Телефон дзвенів, аж підстрибував. "Мабуть, дзвонить Ядвіга, — подумав. — Хай дзвонить. Що я їй скажу?.. Пора кінчати з тим,

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 320

чого ще й не розпочав. Будинок розвалився ще до того, як у нього поселились...”

Сідалковський перевернувся горілиць, підклав руки під голову. В позолоченій рамі вікна стрибав золотавий зайчик: з однієї шибки-клітки в іншу. “Отак і я. Стрибав, стрибав і, здається, дострибався...”

Телефон не вгавав. “Яка самовпевненість... Наче точно знає, що я вдома. Ніякої вихованості! Не бере — значить не хоче розмовляти з тобою. А може, Айстра?!” Тепер вона ставала йому дорога як жінка, що кинула його, бо була ощасливлена іншим. Сідалковському навіть здалося, що дзвінки не звичайні, а міжміські: настирливі, різкі, з короткими інтервалами.

Потягнувся рукою до апарата, мовчки приклав до вуха трубку, не вимовивши ні слова. І почув чоловічий голос, зовсім незнайомий. Але стиль, манера висловлюватись — близькі до манери Сідалковського.

— Я вас вітаю, улюбленець своїх і закордонних грацій!

— А коротше можна? — незадоволено буркнув Сідалковський.

— Я, очевидно, не туди потрапив? Це не квартира Сідалковського?

— Вона. А що?

— Тоді я вас зовсім не впізнаю, граф. Уперше чую, що ви втратили почуття гумору. Це з вами зранку завжди так?

— Веніамін Олександрович?! — аж підвівся на лікті Сідалковський.

— Власною персоною. Тільки ось автомобіль державний... Ви мені потрібні, Сідалковський, як повітря, як вода, як хліб до сала! Численні дами вашого безрозмірного серця хоч раз коли-небудь казали вам такі слова? Признайтесь! Але без гіпербол!

— Ніколи, але й ви мені потрібні. Оскільки ви вже заговорили про дам, то я вас повинен розчарувати... Та це не по телефону, а тет-а-тет!

— Одягайте труси і чистіть зуби! Через п’ять хвилин я у вас! — Жерех кинув трубку.

Сідалковський зустрів Жереха у повній парадній формі, яку той носив тільки у себе в кімнаті: вже знайомі нам індійські капці з позолотою й задертими носами, яскраві шкарпетки, штани від піжами й східний халат, усіяний мінаретами і аж трьома місяцями-ятаганами.

— Любий мій! — мовив Жерех, потискуючи теплі руки Сідалковського і водночас дмухаючи на свої замерзлі. — Сподіваюсь, ви

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 321

не хворі? На вас лиця нема. Можливо, воно ще вчора було, але сьогодні ви його стерли...

— Жінки передчасно стерли, — посміхнувся блідо Сідалковський. — Я був не дуже економний у поцілунках.

— Любий мій, — повторив Веніамін Олександрович, скидаючи сіре пальто з бобровим коміром.

— Не треба! — заломив руки Сідалковський.

— Що не треба? — не зрозумів Жерех.

— Не треба так до мене звертатися! У мене від такого звертання неприємні асоціації... пов'язані з жінками, а особливо їхніми дітьми...

— Усе зрозуміло... Переходжу на прийом. Ви заплутались?

— Як парашутист, котрий, опускаючись на землю, благополучно розібравшись із стропами, потрапив зненацька у вісім циганських спідниць...

— Вам потрібна моя допомога?

— Тепер мені може допомогти тільки донька голови Верховного суду. І то за умови, якщо я з нею одружусь, а рідний татко дасть на це згоду...

— Що трапилося?

— Трапилося те, що трапляється в житті кожного з нас саме в той момент, коли ти плануєш одне, а виходить інше...

— А конкретніше? — Веніамін Олександрович закинув ногу на ногу. На ньому були модняцькі жовті чобітки на високих підборах. "Ковбику б такі!" — чогось подумав Сідалковський.

— А конкретніше? — Євграф перевів погляд на оксамитові вусики Жереха. — Конкретніше, я почуваю себе графом Монте-Крісто: ти подаєш заяву до загсу, а в цей момент тобі присилають повістку на суд. Ти збираєшся удосконалювати свою каліграфію на почесних грамотах, а доводиться удосконалювати свої промови з високих трибун у суді. Мені загрожує стаття 53-тя... — Сідалковський почав зловживати юридичною термінологією, на котру збагатився за перший день судового процесу.

— Суд уже почався? — запитав Жерех, уважно вислухавши Сідалковського.

— Уже йде повним ходом. Вітрила піднято! Курс зюйд-вест і попутний вітер, але цього разу, здається, не для мене...

— Свідки є? Ядвіга знає? Компрометуючі дані? Прямі чи побічні докази?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 322

— Є один побічний доказ, що розглядається як прямий: дитина Карапєт-молодшої. Ядвіга не знає. Боюсь признаватися. Свідки є. Тільки з мого боку. Усі — як риба. Ніяких свідчень на її користь. З її боку немає нічого, окрім якогось папірця: суддя намагалась винести його на світло, але мій адвокат її своєчасно стримав.

Жерех задумався.

— Як на мене, то не так уже все й трагічно, як вам, Євграфе, здається. От лише папірець! Папірець тепер важить більше, ніж маленька людинка. Я маю на увазі дитину вашої колишньої Карапєт. Що б він міг означати? Коли на суд?

— Зустріч відбудеться сьогодні, о п'ятнадцятій нуль-нуль, як кажуть резиденти.

— Я вам нічого не обіцяю, граф. Але дайте мені слово, що й ви порятуєте мене. Мої обидва працівники вийшли, якщо можна так сказати, з ладу: перший на ковзанці поламав руку, другий, той, якого маєте замінити ви, пішов усе-таки на пенсію, не дочекавшись вас.

— Ковбик затримує. Пропонує мені посаду заступника директора...

— Хитрує старий лис. Дипломат фіндіпошівський!.. Не вірте жодному його слову. Я Ковбика знаю: когось втрачає — когось знаходить. Він усе життя так. На цьому й тримається. Словом, Євграфе, після суду — до мене! Виручайте... Мій патрон тільки три почерки визнає: діда-пенсіонера, товариша, котрий поламав руку, і ваш...

— Мій?! — здивувався Євграф. — Але звідки?

— З того самого зразка, що ви мені залишили. З вашої заяви, з ваших документів і з вашої візитки... Од візитки він просто в захопленні.

Сідалковський кивнув.

— Тоді з богом! До вечора, Євграфе! Гадаю, Капітульська буде наша!..

У "Фіндіпош" Сідалковський прибув як спортсмен, котрий відновив свою найкращу форму. Адже після першого засідання в суді у нього з'явилися деякі відхилення від нормального психологічного стану: підвищився тиск — особливо з боку матусі Карапєт — і голос — з боку Карапєт-молодшої. А також він став помічати не характерні для себе рухи: різкі оберти навкруг своєї осі, що нагадували крутіння молодого песика, котрий намагається спіймати власного хвоста, у який вп'ялася оса; пересихання в горлі, що приводило інколи до повної втрати голосу; інтенсивне зволоження долонь...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 323

Тепер же, полишаючи "Фіндіпош", мав вигляд безтурботного джиґуна, якому море по коліна.

— Кланяйтесь Стратону Стратоновичу, — попросив він Ховрашкевича, — і передайте йому, що сьогодні він не зможе побачити мене на роботі, навіть якщо дуже захоче...

— То в тебе, напевне, кущове засідання? — вколов його Ховрашкевич.

— Кущі вимерзли, а плід на пагінцях визрів...

Ховрашкевич нічого не зрозумів і для чогось почав хрумтіти суглобами пальців.

— Не зводьте себе з життя, Михайле Танасовичу. Життя це зробить без вас. Думайте про майбутнє відкриття і свій геній, якого не можна ховати від людей. Це не золото — його в землю не закопаєш...

У темному коридорі суду він ледве не збив з ніг матусю Карапєт.

— Оце твій тато, — жорстоко, як здалося йому, пожартувала вона, коли Євграф пройшов повз неї, мов корабель повз буйок. — Ні здрастуті, ні досвідання, і опше, — звернулася вона до малюка, щільно загорнутого в теплу верблюжу ковдру. — Інтєлєгент собачий!

Зустрівшись із суддею, Сідалковський кивнув їй головою й подарував свою найдорожчу посмішку, ніби підкреслюючи: "Якщо хочеш бути багатим, ніколи не будь скупим". Але на судді, здається, не було обличчя, а через напускну маску, що вона натягла на себе, не проникало ніщо. Спокійно й звично, як молодий, але вже досвідчений грабар, вона повернулася й пішла своєю дорогою.

Коли виступала адвокат (сущий Ціцерон — тільки з жіночим голосом), Сідалковському несподівано спало на думку встати, вийти на трибуну, чесно в усьому зізнатися і оголосити дитя своїм сином, Ію — дружиною, а матусю Карапєт — двічі законною тещею. Серце забилося прискорено і разом з перегоном крові по судинах почало виганяти й воду — у вигляді поту й таких мініатюрних сльозинок з куточків очей, що без мікроскопа їх неможливо було помітити.

Раптом схлипнув Грак. Суддя швидко зиркнула на нього й перевела погляд на Сідалковського, ніби чекаючи, що й той заплаче. Її вичікувальний погляд ніби говорив: "Ніколи не думала, Сідалковський, що ви на таке здатні... У вас такий благородний і невинний вигляд. Мені вже здається, що дитина не ваша..." — "Ви знаєте, наші думки збігаються", — відповідав він їй заочно. "Ви, Сідалковський, мені подобаєтесь. У вас є щось таке, що притягує... І розмовляти з

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 324

вами — все одно що ковтати з індійським чаєм найулюбленіші тістечка, знаючи наперед, що це небезпечно для фігури...” — “Нічого страшного, — посміхався їй Сідалковський. — Задля задоволення можна на деякий час і зіпсувати фігуру...”

Судді раптом стало ніяково, вона відвела погляд од Сідалковського і знову набрала кам’яного виразу, який застиг на її обличчі так швидко, як гіпс найвищої марки. Сідалковський тим часом не спускав з неї очей, ніби хотів розтопити гарячим поглядом її холодну маску, і тихо шепотів, немов гіпнотизуючи: “Якщо я виграю процес, то одружуся з тобою. Навіть у тому випадку, якщо мені доведеться ще раз сидіти в залі суду — на процесі, абсолютно протилежному оцьому”.

Тепер він знову стояв на трибуні і вкотре чув оте: “Отже, ви, Сідалковський, категорично заперечуєте?” Здавалося, він до всього збайдужів, на всі запитання відповідав автоматично. Виринув на світ і отой папірець, який важив більше, ніж дитина. Суддя раптом почала завдавати болючих і таких різких ударів, що Сідалковський аж очі заплющив. Так його били колись тільки в Одесі на знаменитій Дерибасівській, де почалися його перші юнацькі зальоти...

Після повернення з Генуї, куди він ходив юнгою на каботажному судні торговельного флоту, його й кількох молодих матросів запросив до себе в гості старпом. Це був міцно збитий моряк років тридцяти трьох. Урівноважений, з лагідним, як море в штиль, обличчям, добрим серцем і приплюснутим носом боксера-професіонала. Окрім добродушного й спокійного характеру, притаманного всім сильним людям, він мав ще таку милу й таку вродливу дружину, що в Одесі тоді казали: якщо Еліана (таке дивовижне, як і вона сама, було в неї ім’я, привезене батьком моряком десь із-за синіх морів) йде по Дерибасівській, то їй у кільватер вишиковуються всі чоловіки. Навіть ті, поруч яких були присутні власні дружини. Подейкували, що в скрутні часи одеські міліціонери просили Еліану повернути вниз, на Приморський бульвар, і вивести за собою з Дерибасівеької усіх чоловіків, а самі спокійно виловлювали шантрапу. Ці чутки й легенди мали, певно, дещо гіперболічний характер, але ще на зорі своєї ранньої юності Сідалковський щиро вірив у них. А коли побачив Еліану зблизька, то сам собі сказав, що міг би піти за нею й значно далі, ніж на Приморський бульвар.

Про Капітона Івановича (саме так звався за паспортом старпом, а в камбузі на нього усі казали “Капітан” — і цим викликали деяке

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 325

незадоволення у справжнього капітана, який писався з маленької літери) говорили, що після кожного плавання він хоче мати від Еліани дитину. Бо кожна дитина здавалася йому золотим якорем, який міг утримати Еліану від усіх вітрів і штормів у тихій і затишній гавані — на тінистій вулиці Одеси недалечко від сонячної Аркади...

От саме тоді Еліана й накинула своїми великими й лагідними очима, як теплі хвилі Чорного моря у світанковий липень, на красиву форму юнги. Після того погляду Сідалковський (здається, вперше, але точно — востаннє) почервонів, зрозумівши, що заради Еліани він ладен і позбутися закордонного паспорта, і навіки залишитися в Одесі, навіть якщо проти його тимчасової прописки буде паспортний стіл з усім наявним там штатом...

Суддя говорила щось переконливе і аргументоване, але Сідалковський тільки третім чи четвертим чуттям зрозумів, що його карта бита. Бо в ті хвилини перебував на розі Дерибасівської й Чичеріна. Саме там до нього підійшов старпом і спокійно, здавалось, навіть лагідно промовив: "Так що, граф?!" Він ще щось питав, але професійні удари, які майстерно падали на красиве обличчя Сідалковського, вибили ті запитання з його пам'яті назавжди. Єдине, що Євграф пам'ятає, — це те, що він так і не дав ніякої відповіді Капітону Івановичу...

Ось і зараз, отут в суді, він знов відчуває, як під схвальний гул "дітей сонця", як називав пенсіонерів Стратон Стратонович, суддя невеличкими, але гострими кулачками професійно вибиває з нього добре завчені фрази. Сідалковський пам'ятає, що й тоді, коли його бив старпом, натовп схвально гудів: "Так йому, так! Дай йому ще! У дихало бий! Що ти товчеш йому пику — в дихало! По щелепі!" І це кричали люди, котрих ні він не знав, ні вони не знали його. Просто були певні: коли б'ють, то б'ють заслужено...

Піт заливав його білосніжну сорочку, обпікаючи холодом не лише тіло, а й душу. А суддя все допитувалася:

— Чого ж ви, Сідалковський, мовчите?

Він підвів очі і глянув на неї, як крізь морську пелену. Трибуна здалась йому вахтенним містком. Його корабель пробивався крізь туман, що повис густою заволокою над морем, йшов кудись наосліп, а тільки вирвавшись на широкий простір, Сідалковський помітив золоте дно під голубими водами: "Сідаю на мілину!"

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 326

— Я вас востаннє запитую, — повторила суддя.

— А йому нічим крити! — почув він віддалений голос матусі Карапєт. — І опше, скільки з ним можна чирикатись?

— Що ж ви, Сідалковський?! — це голос його адвоката. "Як його, цікаво, звати? Хоча яке це тепер має значення?.."

— Я вас запитую, Сідалковський, — слова пролунали тихо, пожіночому м'яко.

"Ось звідкіля такі дивовижні асоціації з морем, з туманами..." — подумав Сідалковський. Він, уперше забувши про свою інтелігентність, витер піт з чола рукавом, подивився на суддю. Тепер вона сиділа між трьох крісел з високими спинками одна. "Цікаво, а де народні засідателі? Де прокурор? Чого тільки суддя?"

— За які гроші і ким були куплені німецькі меблі "Агнеса", що стоять у вашій квартирі? — до Сідалковського тільки тепер дійшов справжній смисл цього питання. — Чому саме на це запитання ви не бажаєте відповідати?

— Я задумався, — ляпнув він з трибуни.

У залі зареготали. Сідалковський поморщився.

— Гарнітур купив я. За свої гроші!

— А ось ця квитанція, — підняла суддя папірець, якого так боявся Сідалковський, — свідчить, що меблі куплені Надією Карапетян.

— Справа в тому, — перейшов Сідалковський на звичайну мову — без фраз і афоризмів, — що на той час керівник нашої установи Стратон Стратонович Ковбик, — Сідалковський поклав собі "потягти час", як студент під час іспиту, для так званої орієнтації і викручування. — Так от, Стратон Стратонович Ковбик тоді якраз перебував у Парижі...

— Нас не цікавить, де перебував ваш Стратон Стратонович, — перебила його суддя, якій, очевидно, прийом із затягуванням часу теж був знайомий ще відтоді, коли вона навчалась на юридичному факультеті.

— Це має пряме відношення до нашої справи, — набрався нахабства Сідалковський. — Мені потрібна була довідка для придбання меблів у кредит, а печатку Стратон Стратонович на два тижні забрав із собою. Без такої печатки й підпису керівника установи...

Мова Сідалковського поступово почала вирівнюватися, як залізний шворень під невпинними ударами молотка. У його словах звучала певна переконливість і логічність. Неспокійно засовалась на

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 327

стільці адвокат Її, ніби хвилюючись за обіцяний гонорар у разі виграшу процесу.

— І от саме тоді, боячись проґавити меблі... Ви ж знаєте, у нас із меблями — тимчасова проблема...

— Проблема меблів справи не стосується, — сердито перебила його суддя.

— Саме тоді я звернувся до Її...

— Надії, — внесла поправку суддя. — Надії Карапетян.

— Так, Надії Карапетян... з проханням, щоб вона взяла довідку в себе на роботі... Що вона й зробила. Так на її місці зробив би кожний, — по-газетному закінчив він.

— Хто платив за меблі?

— Я! Хто ж іще може платити за мої меблі?

— Ах ти ж мерзотник! — раптом почув Сідалковський і подумав, що одні й ті ж губи, навіть такі ніжні, як у Її, можуть так само легко вимовляти і хороші, й погані слова.

— Позивачко Карапетян! Прошу не заважати суду! — строго мовила суддя і знов повернулась до Сідалковського. — З вашої репліки я зрозуміла, що за ці меблі гроші платили теж ви?

— Так, — відповів Сідалковський, хоч і відчував що зараз корабель знову наскочить на невидимі для ока рифи.

— Чим же тоді пояснити, або скажемо точніше, як ви поясните суду, що ці гроші в касу постійно вносила Надія Карапетян?

— А де він ті гроші, шарлатан і аферист, міг узяти? — подала й собі голос матуся Карапєт і тут же поплатилась тим, що суддя назвала її на ім'я й по батькові — Євдокією Капітонівною, хоч нові знайомі по залу уже давно знали, що її звуть Муся.

— Ми, як вам відомо, — почекавши, поки суддя заспокоїть матусю Карапєт, продовжив Сідалковський, — до соціології займалися у "Фіндіпоші" селекцією: схрещували ондатру з їжаком...

У залі знову прокотився смішок.

— Це суду не стосується, Сідалковський, — обірвала його суддя, яка, видно, в слові "схрещування" вловила якийсь нездоровий натяк чи насмішку. — Суд цікавить, чому гроші за ваш гарнітур платила Надія Карапетян?

— У мене не було часу, і...

— У вас не було грошей, а не часу, і ви вели спільне господарство — кинула й своїх кілька слів адвокат і цим самим підставила

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 328

Сідалковському ніжку: це був той випадок, коли йому та ніжка, хоч і жіноча, не дуже сподобалася.

— Так, платила вона, але гроші мої...

З'ясувавши ще якісь дрібнички з Ією, суддя підвелась і спрямувала свою ходу (Сідалковський відзначив про себе, що хода в неї досить-таки зваблива) в радчу кімнату.

— Знову запахло кавою, Грак, — тихо прошепотів він, підбадьорюючи сам себе.

— Спочатку пахне кава, а потім пахнуть гроші! — відповів йому так само тихо Грак.

— Не каркайте, ви ж не ворона — грак! — І поцікавився: — Як вам суддя?

— Місцями непогана!

— Фу! Грак! Як негарно з вашого боку. Особливо в тому випадку, якщо цей процес буде за мною. А втім, що з вас візьмеш? Я й забув, що у вас ветеринарна освіта...

Сідалковський замовк на півслові. До високого столу піднімалася суддя. Що вона там читала, що говорила — Сідалковський не чув. Був певний в одному: процес програно. І програно безповоротно...

РОЗДІЛ XXX,
у якому Грак і Понюхно нарешті вивішують нове гасло, а при цій події відбуваються й інші, що стосуються чергового по вокзалу та пристанційного індика, магазину "Богатир", шашликів з осетрини, двох цигарок, німецького казанка, більярдної кулі, висотної хвороби і пам'ятника у вигляді пляшки.

Іраклій Йосипович Понюхно ходив по фіндіпошівських кабінетах і формував громадську думку.

— Стіни вуха мають, — казав він. — Найкраща анкета в Мамуні.

— Мамуня — це бандит пера, — відповів йому Сідалковський і демонстративно зачинив перед Іраклієм Йосиповичем двері.

Євграф, як і решта фіндіпошівців, знав: Понюхно хоче випити за чийсь рахунок. Для цього він вдавався до напрочуд одноманітних засобів, мовляв, кажучи: "я тобі перший сказав, що матимеш премію",

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 329

або: “у тебе найкраще гасло, це я підказав Стратону Стратоновичу...” “Йде на жертву!” — коментував у цих випадках Сідалковський. І кожен, пам’ятаючи, що Іраклій Йосипович, як учений секретар, має якесь відношення до розподілу преміальних, мусив ставати такою жертвою. Тим більше, що Понюхно був членом журі по преміях і завідував сектором громадської ради якості. “Краще, добротніше, привабливіше!” — таким був девіз цієї ради.

Але сьогодні, як на те, Мамуні у “Фіндіпоші” не було. А Іраклій Йосипович зранку не знаходив собі місця. Усередині в нього пекло, він почував себе немов у пустелі Гобі, йому праглося джерел і родючих оаз...

Понюхно, як ми вже знаємо, був скупердяй, любив випити, але за чужий рахунок. Його робочий день розпочинався з відвідин усіх підряд кабінетів і обов’язкової фрази:

— А ви оце зараз, Євмене Миколайовичу, шашлика з’їли б?

— А чого б і ні? — перепитував Грак.

— А де ж його в біса взяти?

У запасі в Іраклія Йосиповича було ще три жарти. З одного із них він і розпочав сьогоднішній день;

— Євмене Миколайовичу, ви сьогодні що-небудь їли?

Грак, якому Стратон Стратонович дав можливість впрівати добряче над новим гаслом (мовляв, якщо воно буде краще, то Мамуніне не вивішуватимуть), на запитання Понюхна не зреагував ніяк. Той повторив:

— Євмене Миколайовичу, я ж вас питаю: ви що-небудь сьогодні їли?

— Лайно я їв, — відповів роздратовано Грак.

— То ви хоч що-небудь їли, а я в роті й ріски не мав.

Грак не на жарт було розізлився, але згадав, що колектив узяв його на поруки, тож сховав свою злість у закуток душі до слушного часу. Всі ці жарти Пія, як називали між собою Понюхна фіндіпошівці, зводилися до одного й того ж: піти й випити склянку шампанського чи кілька кухлів пива, як казав Ковбик після повернення з Парижа, на шар-мак!

Знали фіндіпошівці й інше: Понюхна приваблювало високе місце Хлівнюка. Воно дражнило його, як червоний кашкет чергового по вокзалу, скажімо, пристанційного індика. На місце, яке тимчасово займав Клавдій Миколайович, мітило одразу аж три претенденти —

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 330

і всі три улюбленці Стратона Стратоновича: Ховрашкевич, Панчішка і Грак. Тепер Грак відпав. Залишалось двоє.

— Боротьба трьох світів, — коментував це змагання Сідалковський, — двох явних і одного прихованого.

Поміж цих трьох претендентів Іраклій Йосипович вважав себе фігурою "номер один". Важко сказати, чому він так вважав, але статура у нього таки була найсолідніша. Через це його можна було сміливо висувати з однаковим успіхом як у президію, так і у вітрину магазину "Богатир"...

Коли фіндіпошівці реагували на всі три жарти Понюхна, як дальтоніки на зміну кольорів, він викидав останній аргумент:

— Вам пропонує пройтися один з керівників установи, може, ризикуючи своїм місцем і авторитетом, а ви... гребуєте!

Іраклій Йосипович вважав, що він робить велику честь підлеглому, дозволяючи йому з собою випити, і ніяк не міг втямити, чому це до них не доходить.

— Часу нема, Іраклію Йосиповичу! Я б з вами з великим задоволенням пішов, — вибачився Грак, потай думаючи: "Раз вчепився за мене Понюхно, то, мабуть, і мені світить якась премія чи прогресивка. Але за що?.."

Іраклій Йосипович притяг до себе ближче стільця і, обійнявши ногами його спинку, поклав руки на бильце, а на руки ще й свою могутню голову. Умостившись навпроти Євмена Миколайовича, він дивився на нього, як пітон на останній свій шанс.

— Ніколи не забуду, Євмене Миколайовичу, — збуджував апетит Понюхно, — як ми колись поїхали в ліс на пікнік... Ви чув, що я кажу?..

Грак зрозумів: роботи сьогодні не буде, поки папа Пій XV не пропустить у себе гальбу пива чи склянку "шипучки", як він називав шампанське.

— Нас тоді приїхало п'ятеро. З нами був Іван Павлович. Не чоловік — перо золотого птаха! Руки — Берліоза! Ви чув, що я кажу, Євмене Миколайовичу?

— Чув, чув...

— Їли ми тоді шашлики з осетрини на свіжій сметані і з печеним на листочку лопушка житнім хлібом. А пили "Столичну" з чеським пивом "Будвар" і запивали мускатним шампанським. Президент Ніксон такого не їв! Ви чув, Євмене Миколайовичу?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 331

— Хто ж після пива запиває шампанським? — поцікавився Грак.

— От ходімо зі мною, я покажу, як це робиться.

— Ви мені ще розкажіть, як вас на Супої пригощали раками, звареними у пиві... Щоб більше апетит розігрався. Тоді вже й підемо.

— Тільки ви пішов першим, а я другим. Щоб ніхто не бачив. Зустрінемось біля бочки. Собі що хочеш, а мені скляночку шампанського... Дуже люблю, як воно після цього ще півдня тобі газами у ніс б'є...

Грак безнадійно махнув рукою:

— Сьогодні нічого не вийде, Іраклію Йосиповичу.

— А це ж чому?

— По-перше, грошей Зося не дає. Самі ж знаєте, я приймак. Як у народі кажуть? Зачуха — завідуючий чужим хазяйством. По-друге, ви ж чудово пам'ятаєте, з якого "курорту" я нещодавно повернувся. Відпочивав разом з працівниками Міністерства внутрішніх справ. Грошей — ні коп'я. По-третє, діло є... От після того діла й можна буде випити. За рахунок Мамуні...

— Яке діло? — насторожився Понюхно.

— Он ті штуки в кутку бачите? Оті, — показав Грак, — загорнуті в папір.

— Ну, бачу! А що то?

— Антоша з майстерні літери для нового гасла привіз. Чіпляти будемо. Стратон Стратонович доручив це зробити вам і мені!

— А для чого ж ви нові гасла вигадуєш? — з недовірою перепитав Понюхно, кинувши оком на списаний аркуш паперу.

— А ви що, Ковбика не знаєте? Він же боїться, щоб хтось раптом не...

— Це ви, звичайно, вигадав, що і я повинен вивішувати?

— А ви що, проти?..

— Проти чого?

— Проти склянки шампанського?

— Ви б так зразу й сказав.

На дах лізли через горище, рясно обліплене павутинням.

— Ви ж чув, мені сьогодні цікавий сон снився, — розпочав Понюхно по-товариськи, наперед смакуючи ще не взятим пивом чи склянкою шампанського.

Грак знав, що Понюхнові завжди один і той же сон сниться. Він його вже неодноразово розповідав, але щоразу, коли мав чудовий

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 332

настрій, знову повертався до того чудернацького сну, перед цим уточнюючи:

— А я хіба не розповідав?

— Та коли ж? Я ж сидів, — останні два слова Грак вимовляв з такою гідністю, ніби його посадили несправедливо.

— Та ви слухай! — Понюхно ліз на дах позаду Грака і говорив йому в спину. — Сниться мені, що я... Ну, як оце зараз, лізу вгору, але по дуже гарно розмальованих сходах. До великого будинку лізу. Можна сказати, палацу. Лізу, лізу...

— Високо ж ви забралися...

— Та ви слухай... Лізу... Уже й хмари внизу, а той палац усе віддаляється од мене і віддаляється.

— А чого ж ви туди лізли? Там що, папахи розподіляли?..

— Дурний ви... Ви будете слухати чи ні?!

— Я й так самі вуха, — продемонстрував Грак, знявши кепочку.

— Коли це нарешті піднімаюся я не то в лоджію, не то в такі блакитно-золоті передпокої, дивлюсь, а там сходи викладені самими грошовими купюрами. І все крупними-крупними. По сотні й по півсотні... Ви мене чув? Я до цих сходів, а вони круто вгору, перед самим моїм носом. Я по них уже не лізу — повзу. Ще вище повзу. А вони звужуються, звужуються, і мені вже немає де ні рук, ні ніг поставити. Такими вузенькими раптом ті сходи зробилися. Дивлюсь, і гроші поменшали. То ще йшли десятки, п'ятірки, а це все троячки та карбованці. Тут я не стримався та як закричу: "Більші! Більші випускайте гроші. Купюри більші й ширші, а то по цих до палацу не доберуся..." Тільки це я сказав, а тут жінка мене під бік — штовх! "Що? — питає. — Знову гроші снились?" Повіриш, прокинувся, сів на ліжко і аж заплакав. Стільки грошей було під ногами...

— А ви б у цей час не спали, — щиро порадив Грак.

Понюхно хотів йому щось сказати, але знизу їх хтось гукнув. Грак звісив над ринвою пінгвінячого носа. На тротуарі стояв солдат і красномовними жестами показував, чого саме хоче від них. Грак присів на карниз, глупо оглядаючись. Відповів солдатові одразу двома жестами: мовляв, нічого не розумію.

— Дай закурить! — просто сказав солдат.

— А-а! Ти б так зразу й сказав, а то розмахуєш руками, ніби здаєшся... По цій лінії звертайся до нього, — кивнув він на Понюхна.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 333

Понюхно вдав, що не чує.

— А він? — кивнув солдат на Іраклія Йосиповича, — Скажи йому: курить хочеться, помираю...

Понюхно підморгнув: скажи, мовляв, що я й справді не чую.

— Кажу ж тобі, він глухий. Бач, у нього шрам на щоці! Це з фронту. Там його казанком німецьким контузило. З того часу й оглух.

— Ну? — засумнівався солдат. — Такий здоровий дядько, молодий. Мабуть, він і пороху не нюхав?

— У тилу нюхав,— спокійно проінформував Грак. — Баби давали прикурювать. Відтоді глухий, як пень.

Понюхно мовчав і тільки синів од люті, а вдавав, що від холоду. Тепер він уже жалкував, що не дав солдатові цигарки й не обізвався.

— Тепер ти хоч віриш? — сів на якусь літеру Грак. — Ти от послухай, а то ще й справді подумаєш, що йому для тебе цигарки жалко чи він дурнем прикидається. Йому можна говорити все, що на язик спаде. Тільки аби він губ не бачив. По губах, бульдог, про все здогадується. А так... Ось послухай... Ей, ти, колода надтріснута!.. Осел облізлий! Скупердяй фіндіпошівський! Ти швидше зайця переженеш, ніж даси бідному солдатові цигарку за дві копійки... Бомкало коридорне, випивоха-шарманщик, скажи славному бійцю чисту правду про себе. Признайся, що ти такий скупий, що й сам на дурняк мило господарське їв би!.. Віслюк віслюком, а про папаху Хлівнюка думаєш...

Після останніх Гракових слів Понюхно несподівано хекнув і поліз по драбині вниз із такою швидкістю, ніби йому хтось у штани вкинув їжака, схрещеного з ондатрою.

Солдат, очевидно, все зрозумів і щиро розсміявся, а тоді витер сльози й сказав:

— А ти молодець! Он він пальто позаду тебе забув. Глянь, може, там є цигарки...

— Тут ціла пачка. Віддати всю?

— Дай парочку. Решту залиш йому, а то його ще кіндратій ухопить, — мовив солдат, упіймавши на ходу дві цигарки і продовжуючи хихикати подався своєю дорогою.

Понюхно не знаходив собі місця од люті. Була б його воля, він Грака на тих літерах повісив би! Особливо за оті слова: “Бач, у нього шрам на щоці! Це з фронту. Там його казанком німецьким контузило...” А “скупердяй фіндіпошівський”? “У-у, — завив вовком

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 334

Понюхно. — Сволота недосаджена! Ось зараз піду до Ковбика й скажу, незважаючи на те, що сина Стратончиком назвав. Підлабузник... А сам же казав: "Цим "Фіндіпошем" і дурень керувати може". І свідки є: Панчішка, Сідалковський..."

Грак під час якоїсь суперечки, на яку, до речі, спровокував його Понюхно, й справді сказав: "А керувати — багато розуму не треба". Тоді ще Сідалковський йому зауважив: "Євмене Миколайовичу, сказавши це — ви не подумали! Заберіть свої слова, як казав ваш знайомий дядя Філя, обратно-назад. Ви ж ображаєте цим Стратона Стратоновича..." — "А я "Фіндіпош" не мав на увазі, — відказав Грак. — Я сказав узагалі. Головне, аби колектив розумний..." — "У вас, Грак, для керівника немає зовнішніх даних. Інша справа в Іраклія Йосиповича. Щоправда, до цього потрібні... — він хотів додати — внутрішні дані, але стримався й злукавив: — Для цього потрібні ідеально чисті й чесні, без всяких домішок підлеглі". — "Це у тебе даних нема!" — спалахнув невідомо чого Грак. "Тимчасово, — вніс розрядку Сідалковський, — як і "дипломата". Але це як нежить, Євмене Миколайовичу, — наживне".

Понюхно встав: "Піду ще раз до Сідалковського". Виходячи в коридор, він завжди натягав на себе маску обережності, бо був переконаний, що стіни не лише вуха, а й очі мають. Але цього разу він ніс таке відкрите обличчя, на якому жодних виразів — як гостей у квартирі Кнюха. Ось тільки очі зробилися маленькі й круглі. Але ж у Понюхна все було кругле: круглий животик, кругла голова, круглі ніздрі в круглому носику-п'ятачку, ніби з червоної міді. Тільки решта обличчя — жовте. І, мабуть, тому здалеку голова скидалася на збільшену в десятки разів жовту більярдну кулю, добре посічену киями. А цю кулю хтось узяв і поставив зовсім не на той тулуб, ніби надломлений, як вершечок дерева, біля самої крони. Від цього складалося враження, наче Понюхно вічно збирається когось буцнути своєю головою або вона така важка, що її важко утримати на плечах. Коли на нього дивився Ковбик, то йому здавалося, ніби Понюхно збирається пройти крізь натовп, розштовхуючи його не ліктями чи своїми довгими, з вузлуватими пальцями, руками, а головою. Ця постійна цілеспрямованість уперед чи не найбільше бентежила Стратона Стратоновича: "Що не кажіть, а я таки у френологію вірю! Такий бицьо головою тебе зсуне з крісла, ще й підімне під себе".

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 335

Іраклій Йосипович підійшов до кабінету Сідалковського. Двері час від часу відчинялися, і Євграф викидав якийсь непотріб в урну, що стояла в коридорі (кошика в кабінеті він не тримав принципово).

— Іраклію Йосиповичу, — вдав, що дуже зрадів цій зустрічі, Сідалковський.

Він був певний, що той йому зараз скаже: "А ви б, Сідалковський, з'їли оце шашлика?" — Євграф не дав йому розтулити рота, сам пішов в атаку:

— А ви б оце, Іраклію Йосиповичу, випили зараз пепсі-колу?

— А на біса вона мені здалась!

— За мій рахунок. На більше я вже не спроможний. Адвокат усі гроші з'їв. — Сідалковський пригадав, що якось і він пригостив пивом Іраклія Йосиповича. Той пив, прицмокував губами і казав:

— Пій! Ну чого ви — пій, пій! — в розумінні "пий" запрошував він Сідалковського. Сідалковський пива не любив і завжди казав:

— Я не шахіст і своєю фігурою жертвувати не буду!

Євграф тільки тепер помітив, що Понюхно стояв скоріш сірий, ніж темний. А він був подумав, що Понюхно зайшов сюди, аби запропонувати розпити пляшку шампанського чи перехилити по кухлю пива. Сідалковський забрав свої думки назад і мовив співчутливо:

— Ви як фотопапір, який уже хтось раз засвітив.

Понюхно почорнів, а тоді став рожевим, після чого почав набирати кольору столового буряка.

— Іраклію Йосиповичу, у вас стільки масок, що за ними зовсім не видно вашого обличчя.

— Я до вас не жартувати прийшов. Тут справа серйозна... Як, до речі, вас по-батькові? — перейшов на офіційний тон Понюхно.

— У нас директор Стратон, — поспішив повідомити Сідалковський. — Діти усі — Стратончики, а ми — Стратоновичі! По цьому визначаємо, по цьому підбираємо, по цьому й проводжаємо.

— Я вас цілком серйозно і офіційно питав. А ви валяв дурня! Ваш дружок мене щойно образив!

— Це він залишив відбиток червоного шраму на вашій щоці?

— Ви що сказав? — вирячив очі на Сідалковського Понюхно.

— Тоді прошу уточнення, яким чином він вас образив, Іраклію Йосиповичу? Чи ви хочете подати заяву на місцевком? Ми її обговоримо.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 336

— На біса мені заява? Він мене назвав “ослом облізлим” і “фіндіпошівським скупердяєм”...

— Звичайно, перша образа — це наклеп, Іраклію Йосиповичу... Але друга... Я б сказав: а хто з нас любить, коли йому кажуть правду в очі? Так що вимагається від мене?

— Будьте мені за свідка!

Сідалковський при слові “свідок” надкусив язика.

— За свідка? Але ж я сам, Іраклію Йосиповичу, тепер підсудний. Ви не за адресою...

У коридорі з’явився усміхнений Бубон.

— Як поживаєте, шановний? — кинув він через поріг до Сідалковського. — Як рухається справа?

Яка саме справа — він не уточнив, хоч Сідалковський його зрозумів краще, ніж народний суддя. Тож у відповідь тільки зміряв його таким поглядом, що, здавалося, Карло Іванович після цього виступить у найлегшій ваговій категорії. Але погляд Сідалковського на Бубона, як і на бухгалтерські відомості, не мав абсолютно ніякого впливу. Карло Іванович зайшов у бухгалтерію у тій же ваговій категорії, що й вийшов звідти.

— Так що, не підете? — перепитав Понюхно.

— Не піду! А потім, Стратон Стратонович цього не любить.

— Всі ви тут однакові! — розізлився Понюхно.

— Не всі, Іраклію Йосиповичу. Грак і Ковбик набагато нижчі від нас.

Понюхно несподівано налився кров’ю й зробив кілька загрозливих кроків у бік Сідалковського. Однак, мабуть, згадавши Грака та його перебування на “курорті”, раптово відступив, тоді кинувся на стіну, на якій чомусь не знайшов дверей, і вискочив туди, звідки зайшов, але перед цим двічі буцнувши об двері головою. Сідалковського це дуже здивувало й примусило задуматися над подальшою долею Євмена Миколайовича: якщо такі удари будуть раптом застосовані до його невеличкої, худорлявої постаті... “Він розсиплеться”, — дійшов висновку Сідалковський і про всяк випадок вийшов у коридор, щоб визначити курс, на який ляже Понюхно. На Гракове щастя, спина Іраклія Йосиповича сховалася за дверима його власного кабінету.

— Споїти б паскуду, — всівшись за свій стіл, розмірковував Іраклій Йосипович. — Здати б у витверезник. Для цього я й грошей не пожалів би. Але воно ж, недоношене, не п’є... Я йому цього ніколи не забуду!..

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 337

Остання фраза була улюбленою у Понюхна. Найчастіше він її вживав як дотеп, коли йому робили якусь дрібну послугу. Наприклад, першим пропускали на ескалатор у метро, кинувши за нього п'ятака, чи кликали його на сто грам і пончик. Понюхно завжди дякував і неодмінно казав:

— Я вам цього ніколи не забуду!

Коли він сідав з кимось грати в шахи, супротивник часто повідомляв:

— Я вже років чотири не грав!

— Чотири роки? — перепитував Понюхно і сам відповідав: — Чотири роки — не строк, казав один мій знайомий, коли йому за шість втеч з тюрми дали сто двадцять.

Улюблений жарт Понюхна — це розповідь про директора:

— Прийшов якось до мого знайомого директора слідчий. Довго рився в накладних, нарядах, а після перевірки директор його й запитує: "Ну як там у нас?" — "Поки що працюйте" — відповів слідчий...

— Що це у вас за такі знайомі? — запитала його тоді ота гнида Грак; Понюхно пригадав це аж зараз.

— Це був мій знайомий директор ресторану. А що?

— Ми вам співчуваємо, — додав Сідалковський. — Сподіваємось, це був останній ваш приятель?

— Чому? У мене є ще кілька, — простодушно відповів Понюхно.

— І що, досі на волі? — знову ця воша недорозвинена подала голос.

"А я ще пішов до нього помочі шукати. Це ж одного дерева жолуді. Добре, що не пішов до Ковбика. Той ляпнув би те ж саме. "А що, може, неправду сказав? Чого ж за правду ображатися?" — перекривив Іраклій Йосипович Стратона Стратоновича. Ще б і про записку згадав. Да!"

Понюхно в присутності Ковбика завжди повторював "да", про що б той не розповідав.

— Да, да, — наче дятел, вистукував у тон розповіді Стратона Стратоновича, частенько не знаючи, що той далі має сказати.

— Що "да"? — злився в такі хвилини Ковбик. — Ви ж іще не знаєте, про що я скажу, а вже "да, да"!

— Тобто ні, — вгадував Понюхно.

— Знову за рибу гроші. Що "ні", коли тут якраз треба "да"!

"Отак завжди лізеш попереду батька в пекло — і обпікаєшся..."

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 338

Понюхно згадав і горище, куди його отой пінгвін витяг. Думки, як блискавки, спалахували то в одному, то в іншому напрямку, конкретно нікуди не цілячись. Вигляд же мав такий, начебто йому пообіцяли посаду і він уже навіть приміряв крісло, а тоді сказали: "Пардон, ви помилились номером кабінету".

Щасливим Понюхно взагалі рідко бував. Хіба лишень тоді, коли в когось траплялася та чи інша неприємність. Тоді в його душі буйно розквітала весна. В такі дні він навіть з власної ініціативи заходив до Стратона Стратоновича, просив видати нещасному грошову допомогу. А потім, звісно, говорив при всіх:

— На п'ять карбованців більше вибив! З тебе сто грам і пончик!

Ці слова "жертвою" сприймались буквально:

— То що ж, пішли, Іраклію Йосиповичу.

"Жертва" йшла, як правило, попереду, Понюхно позаду, але через півгодини. Зустрічалися в умовленому місці. Найчастіше біля бочки, яка славилась тим, що в ній зверху було червоне кріплене, а внизу — біле натуральне.

У "Пшик-ларьок" шампанське привозили рідко. Тож на обличчі Іраклія Йосиповича часто можна було побачити таку неймовірну тугу й сум, що навіть Сідалковському негайно хотілося позичити кілька карбованців і дати Пію XV випити ту склянку шампанського. Кажуть, що Іраклій Йосипович уперше покуштував шампанського на випускному вечорі, і воно йому сподобалося, як і рідна жінка, на все життя. Принаймні так він говорив фіндіпошівцям. Але цим словам не дуже вірили, бо при першій же нагоді смаки його різко мінялися: до душі Понюхнові могла припасти будь-яка інша молодичка, аби лишень молодша і не своя.

Понюхно був уже немолодий, але приховував це від сторонніх, особливо від жінок. Він їх любив не менше, ніж шампанське. Навіть більше, бо, як казав він сам собі, шампанське дороге, а жінки безкоштовні.

Запиваючи горе ближнього, Понюхно говорив, що треба один до одного бути людянішим, не забувати, що життя наше коротке, тож слід творити тільки добро.

— Пій, не соромся, — щедро запрошував він того, хто взяв йому пляшку, — На світі живемо один тільки раз. Пій! Пій!..

Двері відчинилися. На порозі стояв Грак з пальтом Іраклія Йосиповича.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 339

— Я вже збігав, — повідомив він як ні в чому не бувало. — Приніс сто грамів і пончик.

Іраклій Йосипович кліпнув круглими оченятами, хотів крикнути: "Щезни, гнидо!" Але Грак уже вийняв з пальта Понюхна пляшку шампанського і кілька жовтих пончиків і тим остаточно роззброїв Іраклія Йосиповича.

— За що ви мене образив так? — тільки й промовив він, ковтаючи слину.

— Я вибачаюсь, Іраклію Йосиповичу. На мене щось найшло. На висоті зі мною завжди так. Батько колись казав: "Іди, Євменку, у висотники. Вони багато грошей заробляють". А я пішов у ветеринари. Висоти боюся. І там, як ви помітили, стаю сам не свій. Ви зачиніть, будь ласка, двері, а то нас іще хтось почує. Добре, що того варняканння ніхто не чув... А солдат — не фіндіпошівець. Не прийде, не розкаже... А може, Сідалковського покликати? Хай ковтне з нами. Він тепер теж нещасний чоловік.

— А що з ним? — несподівано заграв усіма барвами веселки Понюхно. Очі у нього засяяли так, що можна було подумати: він однаково бачить і вдень, і вночі.

— А ви хіба не чули? Судять Сідалковського! Завтра продовження процесу.

— Що ви кажеш?..

Тепер Понюхно цвів червоним польовим маком. Він навіть не поцікавився, за що саме судять Сідалковського. Для нього не це було головним, а сам процес.

— Може, йому чимось допомогти треба?

— А чого ж, якщо у вас є дядечко у Верховному суді, то його ще можуть помилувати...

— Дядечка нема... Але, може, йому якусь грошову премію, допомогу? Гарна ж він людина, — Іраклій Йосипович підняв склянку і подивився крізь неї на вікно. Нічого особливого у вікні не помітивши, окрім снігу, що тільки те й робив, як порошив собі згори, тихо сказав: — Цокатися не будемо. А то ще почують. Стіни вуха мають. Їх багато, а пляшечка одна!

Понюхно випив. Зіниці його розширились від задоволення. Він на якусь мить заціпенів — ні пари з уст — наче боявся випустити звідти дух мускату, а тоді для чогось крекнув і тільки після цього подав голос, чітко вимовивши друге слово склад за складом:

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 340

— Ловкий на-пій! Я б його творцеві пам'ятника поставив.

— Це із своїх заощаджень? — уточнив Грак.

Понюхно глянув на нього, як дивиться прив'язаний бик на того, хто через паркан штрикає його шпичкою. Грак знав, чим такі ігри кінчаються, а тому швиденько заговорив:

— Поставили б пам'ятник у вигляді пляшки з-під шампанського? А замість корка — голова автора? — Грак про всяк випадок озброїв свою праву руку свіжим пончиком і подав його Понюхну.

Іраклій Йосипович глипнув на нього з-під ріденьких, але трохи насуплених брів, одразу розгладив їх, не помітивши на устах Грака анінайменшої ознаки кривляння, і перекусив пончик з таким розрахунком, щоб дістати й повидло, якщо його не забули туди вкласти.

— Гасло я вивісив, — сказав Грак, тримаючи напоготові й другий пончик. — Стратону Стратоновичу доповів. Сказав, що вивішували разом з вами. Подякував. Мамуня — гасло ж його — на честь такої події запрошує до себе в гості. Тим більше, що день вивішення гасла збігся з днем його народження. Так що не дуже вдома наїдайтесь, Іраклію Йосиповичу, — закінчив Грак і подав другий пончик. — То підемо, Іраклію Йосиповичу?

— Мгу-у! — проковтнув він нарешті перший пончик. — Підемо і...

— І нап'ємось по саму зав'язку, — додав Грак.

"Якщо це трапиться, — подумав Іраклій Йосипович, — я тебе, кобилятинська гнидо, у витверезник запроторю! От і будуть тобі поруки... Я тобі ні казанка, ні фіндіпошівського скупердяя не подарую. Шампанським ти у мене не відкупишся..."

А вголос промовив:

— Пій, Євмене Миколайовичу, пій!

XXXI,

у якому дія переноситься до благословенної Вапнярки, куди їде Сідалковський з Ядвігою і чотирма квитками, де випікаються чебуреки, де лузають соняшникове насіння, де існує заклад по вдосконаленню жінок, де живе найінтелігентніший чоловік Іван Іванович і де завжди згадуються великі й малі філософи.

Поїзд стугонів на захід. Сідалковський дивився у вікно купейного вагона і думав про те, що жінкам не все можна казати. Кожне

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 341

твоє слово вони часто сприймають за чисте золото, а на ньому ж інколи й позолоти нема. Така дивовижна увага й довіра зараз просто дратували його. А втім, це, може, й краще, що він сидить у купе, дивиться на телеграфні стовпи, обвислі під вагою інею, дроти між ними...

Ядвіга, як це властиво майже всім закоханим жінкам світу, була й справді аж надто уважна до нього. Тож і кинуту ненароком фразу одразу зафіксувала в своїй пам'яті.

— Мій коханий, — кинувшись йому на шию, защебетала вона. — Я взяла квитки. Ми завтра ж виїжджаємо!

Сідалковський розчепив її руки на власній шиї, відсторонив трохи від себе, заглянув у її великі голубі очі, ніби хотів там прочитати відповідь на запитання: "Куди, люба моя?"

— Завтра о десятій нуль-нуль. Для поїздки я все приготувала... Тепер ти щасливий, скажи мені, щасливий? — знову вчепилась вона йому за шию.

— Куди виїжджаємо? — вихопилося у нього. — В Європу?

— У Вапнярку, мій коханий. У Вапнярку. Ти ж сам казав: "Я так давно не був на могилі моєї матері". Тепер ми там побуваємо разом. Вона благословить нас. Ти більше не будеш мучитися...

Сідалковський помітно скис. Він сам збирався туди поїхати, навіть замовив гарну чавунну табличку з посрібленим написом: "Тут похована М. М. Сідалковська". Та все не було коли...

— У мене, мабуть, буде твій син, коханий... — припала Ядвіга до плеча Сідалковського.

— Після першого разу?! — запитав здивовано він.

— Дурненький, я кажу взагалі. А якщо конкретно, то ти гадаєш, після першого разу не може бути сина?..

Сідалковський мовчав. Бо в цей час пильно стежив за провідницею. Власне, не так за провідницею, як за і її оригінальною ходою. Він встав, наміряючись вийти за нею в коридор. Таку рухливо-збуджуючу ходу він уже бачив минулого літа на Хрещатику. Євграф наздогнав ту, що її демонструвала, і, порівнявшись, уже хотів сказати їй свій черговий афоризм: "Коли я бачу таку чудову ходу, то мої очі сліпнуть", однак його зміряли таким ненависним поглядом, що Сідалковський мимоволі відстав...

— Може, — нарешті відповів він Ядвізі. — Тільки прошу тебе, не називай його моїм іменем.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 342

— То є чому?

— Воно не оригінальне.

Жінки, як це повелося ще з прадавнього саду, по якому ходили Адам і Єва, в таких випадках роблять усе навпаки. Ядвіга, очевидно, не була винятком.

— Обов'язково назву, мій графе. Обов'язково! То є добре!

Сідалковський хоч і не хотів, але поморщився. Навіть чай, який принесла провідниця у бронзових підстаканниках, видався йому кавою, що пригоріла.

— Цей жарт не цікавий, Ядзю. Вигадай щось оригінальніше. У мене таке застаріле ім'я, що випускати з ним дитину у світ просто непристойно.

Але вона його більше не слухала. Коли провідниця вийшла, Ядвіга притулилась до нього й прошепотіла:

— Я взяла чотири квитки...

— Яких чотири? Навіщо?

— А щоб до Вапнярки ми їхали тільки вдвох... Який ти став нездогадливий, Сідалковський! Раніше я цього за тобою не помічала...

Вона раптом почервоніла. Сідалковський відчув себе зобов'язаним: треба відповідати взаємністю... сонячним промінням.

Щоправда, за останні дні він відчув і кілька опіків, але Ядвіга про те не знала, а сам Євграф прагнув якомога швидше забути про те. Сьогодні, наприклад, він уже не згадував, що вчора був у нарсуді, де днями продовжать розгляд його справи. Матуся Карапєт, позбавлена слова на суді, як родичка позивачки, перехопила суддю в коридорі одразу після засідання й попросила їй повірити в усьому, бо у неї, мовляв, незаперечні факти: три дочки і вже два онуки — і обидва нібито від одного й того ж Сідалковського. Суддя критично глянула на неї і невдоволено промовила: "Ви менше говоріть. А то суд може ще й переглянути справу..." З цих двох речень Сідалковському до душі припало одне — останнє. Він і вхопився за нього, з нетерпінням чекаючи зустрічі з Жерехом...

— Моя мила, — шепотів Сідалковський, обіймаючи дівчину все міцніше й настирливіше.

Однак його дії видалися Ядвізі на даному етапі передчасними.

— Отак зразу? — запитала вона, не пручаючись.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 343

— Люба моя, життя у вагоні — це темп. Особливо у молодят. І чим менше опору...

— Ти говориш зі мною, як з дівкою, Євграфе, — докірливо зауважила вона.

Він і сам відчув, що його підводить професіоналізм, напружив пам'ять, згадуючи свої перші кроки, й став їх (хоч і не щиро, але майже точно) копіювати...

Поїзд мчав на Вапнярку, вицокуючи колесами бадьорий ритм. Але не так стукіт коліс їх дратував, як дерматинова фіранка для вікна, що систематично пружинила й сковзала знизу догори, і світло проникало в купе на кожній, вузловій станції, де поїзд стояв так довго, ніби чекав пасажирів, котрі пішли повечеряти до вокзального ресторану.

— Скажи, Ядзю, — попиваючи холодний чай, шепотів він їй на вушко, — коли у нас народиться син, я повинен буду і його, як тебе, називати любчиком чи всю свою любов засереджувати тільки на тобі?..

— І на мені, мій коханий, і на синочкові...

— У такому разі ти мене позбавляєш права на однолюбство...

— А ти запам'ятай, мій графе, що жінка завжди каже одне, а робить інше...

— Я це пам'ятатиму все своє молоде життя.

— Тобі не хочеться спати, Євграфе?

Він у темряві заперечливо похитав головою.

— Ти, певне, хвилюєшся перед приїздом у рідні місця?

— Хвилююсь, люба. Але я ще більше хвилююсь, коли я з тобою...

Він сказав щиро, маючи на увазі те, що ніяк не наважувався їй сказати. "Боїшся сказати чи втратити?" — запитував сам себе. І сам собі відповідав: "І те, й друге".

— Чого ж зі мною хвилюватися? — ні про що не здогадуючись, куйовдила вона йому зачіску, яка втратила свою вишукану форму одразу ж після перших сутінків у вагоні.

— Мені здається, Ядзю, що я тебе загублю, не встигнувши знайти... — почав підготовку він.

— І від цього у тебе безсоння?

— За профілем моєї роботи, — якої саме роботи, він не уточнював, — мені, Ядзю, так часто доводиться міняти ліжка, що я не встигаю до них звикати, а тільки цим можна пояснити моє активне безсоння...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 344

— То я гадала, що ти скажеш щось оригінальніше і приємніше для жінки. Ти завжди так красиво говориш... А цього разу... Це якось так не схоже на тебе...

— Бачиш, моя люба, коли ти раптом пізнаєш щастя, у яке ще не віриш, то тобою керує серце, розум тимчасово спить. І коли це щастя таке, як ти, то я остаточно розгублююсь...

Прокинувся він майже опівдні. Ядвіга уже давно стояла, похитуючись в такт ході поїзда, біля дзеркала. Розчісувала свої золоті коси, поглядала на Сідалковського, на його красивий сон і не могла сказати, що він ніяк не може звикнути до абсолютно нового ліжка...

У Вапнярку прибули надвечір. На привокзальній площі звідки кілька років тому виїхав у широкий світ Сідалковський, було тихо, засніжено і трохи сумно. У залі для транзитних пасажирів вирувало життя: дядьки у великих кирзових чоботях стояли у черзі за бочковим пивом і чебуреками (їх завжди випікала Вапнярка), молодики, що повипускали з-під пижикових шапок кучеряві чуби, очевидно, вважали себе повноважними представниками станції, через яку проходять навіть закордонні поїзди, тож фасонисто відставивши мізинці, пили червоне молдавське вино й закушували шоколадними батончиками; жінки, аби показати приїжджим пасажирам свої барвисті українські хустки, просто стояли й лузали соняшникове насіння. Біля перукарні в червоному, трохи пом'ятому з одного боку кашкеті прогулювався черговий по вокзалу, котрий явно почував себе начальником станції — був гордий і неприступний. Усім, хто звертався до нього по квиток, казав одну й ту ж фразу: "Усі тепер спішать! Усім тепер треба! А в нас усі рівні. Он каса, а он черга! А в касі квитки..." У перукарні, насунувши на голову шоломи, як у водолазів, сиділи передчасно покинуті жінки чи молодиці, які вважали, що у них не все ще втрачено, що через цей пахучий заклад по вдосконаленню жінок можна дістатися до якогось затверділого від сімейних буднів чоловічого серця — якщо не назавжди, то хоч до того часу, поки безвідмовно діятиме майстерно укладена зачіска...

Сідалковський водив Ядзю кращими вулицями Вапнярки. Спочатку показав, де він навчався, звідки його дорога пролягла у далекий незвіданий світ — Одесу. Потім повів до свого вчителя з німецької мови, якого колись прозивали Фройндшафт, вважав його найінтелігентнішим чоловіком у селі (а про рідного дядька, що працював конюхом у місцевому колгоспі, скромно забув).

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 345

"... У Вапнярку прибули надвечір. На привокзальній площі... було тихо, засніжено і трохи сумно..."

(До стор. 344)

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 346

“Аристократія, брат! Пана по халявах видно...”

(До стор. 398)

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 347

Спали в Івана Івановича — так звали товариша Фройндшафта. Дізнавшись, що Ядзя — полька із самої Варшави, Іван Іванович забув німецьку мову і намагався перейти на польську, яку він знав так само, як і Сідалковський.

Після третьої чарки, коли Ядзя скинула чобітки й стала сушити ноги біля грубки, Сідалковський попросив пробачення у господарів та Капітульської — сказав, що хоче на півгодини забігти до свого шкільного приятеля, — і, перекинувши шарф на плечі, вискочив з низької сільської хати, яка, обклавшись цеглою, зовні виглядала солідно й величаво.

До приятеля Сідалковський не пішов. Залишаючи глибокі сліди в снігу, попрямував на старе вапнярське кладовище. Десь тут була похована його мати...

Він довго блукав поміж засніженими гробками. Старий сторож, дід Тимофій, у якого сльозилося на вітрі одне око, довго придивлявся до Сідалковського.

— А кого ти шукаєш, чоловіче?

— Могилу Мотрі Сідалко, — оглянувшись, тихо промовив він, соромлячись своїх слів.

— Кого, кого? — дід Тимофій, очевидно, був не тільки підсліпуватий, а ще й трохи глухуватий. — Зайди з правої сторони і крикни мені в оце вухо, — вказав він скоцюрбленим від часу й праці пальцем.

— Мотрі Сідалко! — з наголосом на “о” гукнув, ще раз оглянувшись навколо, Сідалковський.

— То це ти її син будеш?

— То не має ніякого значення, діду...

— Родич? — не почув відповіді сторож.

— Родич, родич! Знаєте, то покажіть, не знаєте, то йдіть до церкви — сам пошукаю.

— Як не знать? Я тут усіх знаю. Не перший год замужем! Он її могилка! Уже й запала. Нікому доглянуть. Синок десь повіявся. По морях чи по окіянах. А вона тут сама лежить...

— Спасибі, діду, — кивнув Сідалковський. — Ви тут залишайтесь. Далі не йдіть. А то сніг глибокий...

— Та чого там! Я ж у чоботях! Он ти в черевичках модних, і то... Нам не привикать. Не перший год замужем!

Дід починав дратувати Сідалковського. “Якраз нікого нема, вечоріє... Так ні, чорти пруть за мною цього пенька старого...”

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 348

— Ось це! — показав пальцем дід. — Бідна, воду снігову п'є. Нікому могилки підправить. А ти хто будеш? Не син? Га-а! Не син, кажеш? Я так і пойняв. Той повіявся. По морях, по окіянах, кажуть.

— Спасибі, діду, йдіть уже. Я сам трохи побуду. Постою, кажу, сам! — люто крикнув Сідалковський у підставлене вухо діда Тимофія.

— Сам постоїш? Постій сам. Все пойнятно, — погодився дід, зібрався було йти, але раптом повернувся, запитав: — А ти случайно не синок Мотрі? Га-а? Не синок, кажеш? Пойнятно! Той повіявся по морях, по окіянах! Дай закурить!

— Не курю, діду!

— Нема чи жалко?

— Не курю!

— Ага-а, не куриш... Пойнятно. Не перший год замужем...

Сідалковський швиденько витяг табличку, викрутку, кілька шурупів і, поки між гробками маячіла похила дідова спина, поспішно заходився віддирати стару, вже заіржавілу табличку. Потім причепив нову, чавунну, з написом "М. М. Сідалковська". Пересвідчився, чи надійно прикріплена табличка, й оглянувся: згорблена постать сторожа ніби розтанула в сутінках.

"Слава Богу, — тихо промовив Сідалковський. — Коли б ще випав сніг та притрусив оці сліди трохи. А краще б завірюха знялася..." Він хотів уже йти, але якесь внутрішнє почуття ніби прип'яло його до могили. Все єство несподівано огорнув страх. Він різко повернувся — й закляк... Поруч, за сусіднім хрестом, стояв, спершись на ціпок, дід Тимофій. Він скрушно хитав головою і, пересилюючи вітер, що раптово затанцював між могилами, натужно проказував:

— Пойнятно! Не перший рік замужем! А її син десь повіявся!..

...Ядвіга вже спала, коли Сідалковський повернувся. Постіль, свіжа й накрохмалена, так і виблискувала під сяйвом електричного світла, що пучком падало до хатини із світлиці.

— Де ти так довго ходив? — спитав Іван Іванович. — Дружина твоя вже заснула...

— Та знаєте... Слово за слово, чарка за чаркою...

— Сідай, роздягайся, розказуй. Як там? Де ти? Ким ти? Як там Київ? Мабуть, уже доктор наук?

— Кандидат, — скромно поправив Сідалковський і, піднявши палець угору, так повторив цю фразу, ніби й сам хотів її запам'ятати: — Кандидат! По соціології. Філософ. Сучасний Фейєрбах. — Від брехні, як алкоголік від порції вина, Сідалковський отримував насолоду.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 349

— Таких ще Вапнярка не знала...

“І ніколи не знатиме”, — хотілося додати Сідалковському, але він змовчав.

Іван Іванович тим часом звернувся до своєї дружини:

— Чи не так я кажу, Валентино Іванівно?

— Авжеж! Авжеж!

Сідалковський дивився на них і думав: він говорить питальними реченнями, вона — окличними. Він короткими, а вона ще коротшими, а головне — з усім погоджується. Припливла фраза Ковбика, котру Сідалковський, дивлячись на Валентину Іванівну, одразу перефразував: “Де б собі таку дружину знайти?”

Валентина Іванівна не належала навіть до провінційних красунь. Видно, тієї краси у неї і в молодості було не густо, тож і до свого передпенсійного віку нічого не донесла. Окрім доброти, лагідності, сліпої довіри до слів Івана Івановича та ще юнацької зачіски — віночком на потилиці: “Не зачіска, — дивився на її високу, трохи сутулу, із запалими грудьми постать Сідалковський, — а підкова на щастя, в якій алюмінієвими дротиками пробивається перша сивина...”

Валентина Іванівна належала до господинь моторних, гостинних, хоч і мовчазних. Невеличкі, глибоко посаджені чорні очка інколи втомлювались і дивились на світ зажурено й печально. Іван Іванович це одразу помічав:

— Сідають акумулятори? Більше доброти в очах, Валю! Євграф ображається.

Валентина Іванівна вмикала якісь резервні джерела струму, і її чорні очка, як молоді кошенятка, раптом загравали, вистрибували й сміялися.

— Чудово! — вихопилося в Сідалковського.

— Що “чудово”? — перепитав, геть сп’янівши, Іван Іванович.

— Чудово, що я знову у Вапнярці, з вами, Іване Івановичу. А пам’ятаєте отой костюм, що я привіз із Генуї чи Венеції?

Додалися спогади. Повкладались тільки перед світанком. Прокинувшись, Сідалковський одразу кинувся до дзеркала, що стояло тут же, біля ліжка, і в яке, здається, ніхто ніколи не дивився. Як, до речі, ніхто й не лежав на тому ліжку, де вони спали з Ядвігою між високих подушок, дивовижних покривал, рожевих фотокопій з якихось японських картин і каравану слоників, що йшли кудись у підніжжя

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 350

трюмо подвійним караваном повз невеличкі пластмасові пальми й кипариси, на яких проглядали запорошені пилом слова “Привіт із Ялти”.

Сідалковський глянув на себе. Обличчя йому не сподобалося. По-перше, не доспав, по-друге, перепив. “Щоб це вперше і востаннє, — суворо наказав сам собі. — Отак деформувати чудове лице?! Це ж просто злочин!..”

Відслонив фіранку. За вікном висіла сором’язлива, як дівчина на виданні, зимова тиша. Ні хурделиці тобі, ні завірюхи. У Сідалковського настрій підупав.

— Доброго ранку, моя люба! — сказав він Ядзі, побачивши її відображення на дверцятах полірованої шафи.

Красиво вигинаючись, як кішечка, вона надягала на свої стрункі, в міру повненькі ноги панчішки. “А вона не така вже й погана, — задоволено відзначив Сідалковський. — Особливо знизу”.

Нашвидкуруч поснідавши, вирушили на кладовище. Сідалковський ішов, мов крізь стрій, між своїх земляків і не знав, що йому робити: вітатися чи вдати, що приїжджий. Про всяк випадок вітався, але розмов уникав. Дивився на хрести, пам’ятники, що вже чорніли на видноколі. “Аби хоч не було того дурнуватого діда!..”

І тільки тепер Сідалковський помітив учорашні свої сліди. Вони непевно петляли поміж могилок і видавали його, так він думав, з головою. Та ще й Ядвіга наче все зрозуміла: йшла впевнено і правильно, наче вчора не він тут був, а вона. Подивилася на свіжу табличку, поклала трохи зів’ялі, але жагучо-червоні гвоздики, постояла, схиливши голову. Повернувшись до Сідалковського, зазирнула йому у вічі. Він не витримав того погляду, спалахнув, як квітка, що забула своєчасно розквітнути, і хотів було випалити своє улюблене: “Таке се ля ві, ма шер...” Але не сказав нічого. За далекими хрестами, наче в тумані, стояв дід Тимофій, як німий докір совісті, і, як здалося Сідалковському, скрушно хитав головою.

— Той, хто зраджує матір, — тихо мовила вона, — той здатний на все. Той, хто відмовляється від свого імені, — не вартий нічого. Той, хто відмовляється від свого, той не вартий довір’я...

— Ти про що? — стривожився Сідалковський.

— Та так, — відповіла вона. — На цвинтарі чомусь завжди згадуються філософи. І великі, й малі...

Вони мовчки залишили кладовище і попрямували до вокзалу. Сідалковський ще раз оглянувся — його спину ніби свердлив чийсь

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 351

докірливий погляд. Біля материного хреста стояв дід Тимофій і намагався прочитати напис, що його звечора причепив Сідалковський. Але ніяк не міг: старечі очі сльозились, і солоні краплі срібними кульками падали до його ніг.

РОЗДІЛ XXXII,
у якому персонажі, вшановуючи Октавіана Мамуню, зосереджуються зовсім на іншому: на гілочках вишні в дикому селі, відбитках годинникових стрілок, магнітофонах і свічках, проблемах футболу, зозульках та дверях, оббитих білим дерматином.

Увечері поїхали до Мамуні. Виїхали майже всім “Фіндіпошем”, принаймні філософським. “Бухгалтерів”, як казав Стратон Стратонович, тобто Бубона й Кухлика, не взяли.

Поїхав і Ковбик. По-перше, він відчув, що попереднього разу передав куті меду, тепер “Фіндіпош” нагадував йому переношені чоботи, що розповзлися по швах і їх треба дещо підлатати. По-друге, не підозрюючи про підказку Ховрашкевича, Мамуня зробив перед Ковбиком таку розкладку меню свого майбутнього стола, що Стратон Стратонович навіть про людське око забув вилаяти його — тільки сказав:

— Покличте Антошу й скажіть йому, хай запрягає. А ви, Масик, — звернувся до Панчішки, — отой одоробло Понюхно та іншомовець Хлівнюк поїдете зі мною. Решта хай наймають таксі або мчать назустріч вітрам електричкою, якщо випити на шар-мак хочеться.

— А Грак, а Ховрашкевич? — уточнив Масик.

— Курортник тепер може походити й нозями — його вже перевиховали, воно проти нас і не писне. А оцього базіку?.. Цього ще треба перевиховувати. Бо у нього не язик, а лопата...

— Я вас зрозумів, Страт Стратич.

— А де оцей, народжений позувати?

— У нього сьогодні суд, Страт Стратич. Просив передати вам привіт...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 352

— Хай він той привіт передасть мадам Карапєт. А заодно передасть їй кілька поцілунків, загорнутих у целофан. Вона поцілунки у целофані так само любить, як я його привіти... От іще носить земля типчика... Ну й колективчик у нас зібрався! Одного ледь за хабарництво не посадили, другого — за багатоженство, третє фрукти-овочі продає... Четверте язиком патякає... Понюхно любовні записки коханкам пописує... Ви, Масик, уже з Хлівнюком каву попиваєте. Ви мені як перед Богом скажіть, ви з Ховрашкевичем що — і справді думали, ніби Хлівнюк вашим директором буде?

— Як перед Богом, Страт Стратич: думали! Ховрашкевич думав. Він ту каву перший з дому приніс...

— У-у-у! — завив вовком Стратон Стратонович. — А воно ж мені клялося: "Ви для мене, Стратон Стратонович, — як рідний батечко!" У-у-у-у! Ідіть уже! Бачити вас обох тепер не можу...

В уяві Ковбика постала ще свіжа, не стерта в пам'яті картина. Він якраз тоді повернувся з Парижа. Кабінет Хлівнюка. На столі — пляшка болгарської "Плиски", а поруч — три чашки кави...

"А потім ще ж мололо язиком, — нагадав сам собі Стратон Стратонович, — формувало у коридорі з Понюхном громадську думку: "То його на заступника директора прислали з перспективою! То я вже це чув... Тепер він буде новим директором... Як тільки Ковбику (так і сказав: "Ковбику", чим дуже вразив усіх фіндіпошівців, бо до цього завжди, навіть на дуже далекій відстані, вживав тільки "Стратон Стратонович") стукне шістдесят — Хлівнюк займе його місце. Пом'янете моє слово..."

Ховрашкевич сьорбав каву й розпатякував:

— То називається — кава уприкуску... То моя мати колись так пила... Щоправда, не каву... Кави у нас тоді не було... А чай... Точніше, й не чай, бо й чаю тоді у нас не було... А гілочка з вишні... Вона їх кидала в окріп...

— Уявляю, в якому ви дикому селі виросли, Ховрашкевич, — вторгнувся до кабінету Стратон Стратонович. — Коньячок попиваєте? Каву Ховрашкевича? І це серед білого робочого дня?! У першу зміну, так би мовити? Та навіть ханиги в цей час іще не похмеляються! Ану прикрийте оцей "Фіндіпош"! Це що вам тут — богадільня?..

— То ми, Стратоне Стратоновичу, якраз думали вас покликати...

— Що ви думали, що ви думали?!

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 353

Хлівнюк встав і, вибачаючись, вийшов.

— Ви що, Ховрашкевич, ото й справді думаєте, що оцей Хлівнюк, — кивнув він на двері, — буде директором "Фіндіпошу"?

— То я що? То я вам скажу...

— Скажете матусі Карапєт! То вона цю плітку у буфеті розпустила. А ви підхопили, як останній дурень. Рано ви свого шефа проводжаєте... А ще ж учора збиралися спати на килимку біля мого диванчика. "А я там калачиком, Стратоне Стратоновичу, калачиком ляжу. Вам уранці цигарок принести чи якусь пляшечку відкупорити... Хто там у санаторії без мене все це зробить? То я з вами поїду в Крим..." — передражнював Ковбик Ховрашкевича. — А ви, Масик... Всяку мерзоту на своєму віку зустрічав, але такого ще не доводилося. Ви ж у мене, Масик, вдома, попиваючи французький коньяк, клялися у довічній вірності... А тепер?.. Ні, ви бачили оцю тихонію... Я ж вас обох витяг у люди! Премії, грамоти — все вам! А вони тут коньяк до одинадцятої ранку дудлять... Мабуть, уже й змова проти мене...

— Змови нема, Страт Стратич... Ми пили мовчки, Страт Стратич, — поспішив запевнити Панчішка.

Мамуня пішов до Антоші. Напівсонний, з візерунчатою пом'ятою пикою, водій якраз збирався перегнати автомашину з одного місця на інше: із тіні на осоння. Його робочий день нагадував сонячний цикл. Клавдій Миколайович Хлівнюк називав це по-своєму: "епіцикл". Полягав цей "епіцикл" у тому, що протягом дня Антоша переставляв машину по колу за сонцем: крутився навколо розкішного каштана влітку, заганяючи автомобіль у тінь, а взимку навпаки — на осоння, і цілісінькими днями спав. З його обличчя легко можна було прочитати, на чому він лежав: на кермі, на сидінні автомобіля чи просто на кулаку, на власному чотиригранному годиннику. Михайло Танасович Ховрашкевич запевняв фіндіпошівців, що одного разу бачив на Антошиному обличчі навіть відбитки годинникових стрілок. Цю загадку природи ніхто у "Фіндіпоші" не міг пояснити. Навіть сам Михайло Танасович, котрий, як відомо, знав те, чого ніхто не знав.

Коли Антошу будив сам Стратон Стратонович, то неодмінно зауважував:

— Ви не за покликанням у мене працюєте, Антоша! Вам би запустити бакенбарди та у брандмайори податися, а ви у водії пішли!

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 354

Сідалковський висловлював інші думки, скрушно похитуючи головою:

— Антоша, ви так зовсім зітрете своє обличчя. Залишаться тільки візерунки!

Ховрашкевич завжди радив:

— То я тобі так скажу, Антоша...

— Йдіть ви до своєї мами! — відповідав Антоша, ніколи не вислуховуючи порад Ховрашкевича до кінця...

Коли ж його заставали сонного одразу кілька фіндіпошівців, то він перелякано кліпав очима, плямкав губами, як викинутий на берег короп, бурмотів щось таке нерозбірливе, чого навіть Хлівнюк, який знав усі іншомовні слова, був тут безсилий втямити.

Хоч ті слова й не піддавалися перекладові, а Клавдій Миколайович все ж намагався їх роз'яснити: "Так сказать, нонсенс!"

Стратон Стратонович виходив з контори рівно через десять хвилин після того, як посилав до Антоші гінця. Антоша заводив "Волгу" і, тримаючи її "на парах", чекав, коли вийде й де саме зупиниться Стратон Стратонович. Ковбик, як правило, зупинявся посеред двору, і Антоша під'їжджав до нього, як до автозаправочної, — правими передніми дверцятами до лівого плеча Стратона Стратоновича. Ковбик відчиняв дверцята з словами "боженьки-боженьки", опускався на сидіння, ствердно кивав головою: мовляв, можна рушати, Антоша подавав сам собі завжди одну й ту ж команду:

— Вйо, бо дощ і коні мокнуть!

Цього разу, приїхавши до будинку готельного типу, в якому на другому поверсі мешкав Мамуня, Антоша різко загальмував, незважаючи на пухнастий сніг, під яким міг лежати лід, і сказав:

— Злазьте! Приїхали!

Вечір насувався із швидкістю стрімкого ескадрону, що риссю супроводжував сонце до самого обрію, так і не давши йому цього дня виглянути з-за хмар на світ Божий.

— Отут і живе наймолодший мозок "Фіндіпошу"? — задерши голову, спитав Стратон Стратонович. — А де ж його вікно?

— Третє праворуч! — блискавично повідомив Панчішка, при цьому роблячи якісь дивовижні рухи, які Ковбик вважав завжди зайвими.

— Он те? А що ж ото воно робить з ложкою в руках? Облизує чи пробу з борщу знімає? — запитав Стратон Стратонович, помітивши на білих фіранках темний силует Мамуні.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 355

— Йолі-палі! — тихо лайнувся Панчішка. — То він, Страт Стратич, цілуватися вчиться!

— Як цілуватися?! — здивувався Стратон Стратонович. — А ложка для чого?

Ковбик піднімався темними сходами, над якими хтось викрутив лампочку. Панчішка дріботів попереду і підсвічував йому дорогу сірниками.

— То його Сідалковськии навчив ложку цілувати. Пожартував з нього...

— Хай тепер сам із собою пожартує, — зловтішно промовив Стратон Стратонович. — Йому он сьогодні, я чув від Карапєт, припаяли ще одні аліменти...

— Це треба замочить! — радісно вихопилося у Понюхна.

— Що саме? — перепитав Ковбик.

— Двадцятип'ятиріччя Мамуні.

— Двадцятип'ятиріччя? Ви б замочували все підряд, Понюхно: і горе, і радість. Аби тільки тельбухи набити на шар-мак...

На сходи упав золотий промінь, що радісно вистрибнув з відчинених дверей Октавіана.

— Здрастуйте, Стратоне Стратоновичу, о! Спасибі, що прийшли, о! — витираючи руки рушником, поспішно говорив Мамуня.

— Здрастуйте, здрастуйте, як не шуткуєте! — відповів за всіх Стратон Стратонович. — Ну, показуйте, де ви живете! Щоб потім не казали, що Стратон Стратонович не цікавиться побутом своїх підлеглих... Не кімната, а справжні апартаменти! Дерматин який! — глянув Стратон Стратонович на двері Мамуні, оббиті білим дерматином. — І дістають же люди!

— Це мені дядько, о, подарував, Стратоне Стратоновичу.

— Де б собі такого дядька знайти? — промовив Стратон Стратонович, займаючи найпочесніше місце за столом іменинника.

— То місце іменинника, — тихо мовив Хлівнюк.

— А чого це ви мені кажете? В іменинника що — язика нема? За вас чарка не п'ється, не кажіть "здоров!" Октавіан ось поруч мене на табуретці сяде, йому ж на кухню бігати треба... Хазяйки ще в нього нема... До речі, Октавіане, яку ви ложку цілуєте?

Мамуня зблід.

— Ну-ну! Нема чого бліднути, це, Октавіане, житейське діло! Тільки якщо ви цілуєте алюмінієву, то, скажу я вам, нічого не вийде... Ховраншевич усе життя на срібних тренується...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 356

Ковбик оглянув стіл, щедро сервірований Мамунею, і головне — улюбленими стравами Стратона Стратоновича: білими маринованими грибочками, квашеними помідорами, баликом осетровим, заливними язичками і, звичайно, ікрою. З напоїв стояли: коньяки, горілка "Пшенична", сухе вино "Перлина степу" і пепсі-кола.

— Хто це вам так щедро накривав стола, Октавіане?

— У мене ж у Києві дядько, о, а в мого дядька є дружина, о... То оце його дружина, Стратоне Стратоновичу, о. Я їй сказав, що до мене сам Стратон Стратонович прийде, о, то вона накрила, о...

— Непогано накрила — перебив Стратон Стратонович. — Сідайте, Октавіане, чого ж ви стоїте? Поки решта гвардії підійде, ми з морозу можемо по одній маленькій пропустити...

Раптом двері відчинилися — й галасливо, як школярі на перерву, до кімнати влетіли Грак, Ховрашкевич і десь підхоплений по дорозі Адам Кухлик. Понюхно обійняв за плечі Грака і посадив поруч себе з твердим наміром таки споїти його сьогодні. Мамуня й справді взяв на кухні табуретку на трьох ніжках, одна з яких загрозливо хиталася, й присів край столу.

— Та сідайте ось тут, Октавіане. Якщо збираєтесь заміж, то на розі протипоказано сидіти... А судячи з ложки, весілля не забариться...

Октавіан спідлоба глянув на Стратона Стратоновича, встав разом з табуреткою і, тримаючи її під собою обома руками, почав несміливо присуватися до Стратона Стратоновича.

— А хто оті пиріжечки понапікав? Теж тітка чи дядько?

— У нашій їдальні брав, Стратоне Стратоновичу!

— З печінкою! Ну й пироги! Де б собі таких пирогів з пару десятків...

— А я вам загорну, Стратоне Стратоновичу! О! Я вам загорну!

— Ви що, і справді все, як ото ложку, приймаєте за чисту монету? Я ж, Октавіане, жартую! Чи з вами й пожартувати не можна? — Він підняв чарку: — Ну що ж, будьте нам здорові, Октавіане Августовичу! З першим двадцятип'ятиріччям вас і першим гаслом над "Фіндіпошем". Гарне гасло ви придумали...

Стратон Стратонович випив і почав накладати в тарілку ікру. Фіндіпошівці мовчки дивилися на Ковбика й Мамуню і їм стало ввижатися, що за столом два іменинники — як автор і співавтор. Тільки один з них весь час падає, бо, очевидно, до цього звик сидіти на стільці, а не на табуретці, а другий сердиться:

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 357

— Ви мені, Мамуню, під час своїх польотів на підлогу вже два бутерброди з рук вибили! Що ви — не можете сісти на стільця? Он поміняйтеся з Граком! У нього більша практика на твердих табуретках сидіти, — кивнув він на Євмена Миколайовича, що, хукаючи на руки, чекав, поки Понюхно наллє йому (а той, очевидно, не забув про свій задум).

— Може, й вам, Стратоне Стратоновичу, кисляку налити? — запропонував Понюхно. — "Перлина степу", сухе...

— Сухе, сухе, аж мокре! Щось уже одне: або міцне, або кисле. А то завтра голова буде, як висохла бочка з торішніми пересоленими огірками... А чого ви, Хлівнюк, мовчите? Можна подумати, що за це вам десь платять. Я глибоко сумніваюсь, щоб за мовчання десь гроші платили. А втім, брешу. У нас є така фірма — фірма одягу, де у вітринах демонструють своє вміння мовчати. Ви б туди, Ховрашкевич, не підійшли...

Промову Стратона Стратоновича обірвали на півслові, бо кілька стереофонічних колонок від могутніх магнітофонів одночасно ударили по вікнах, по коридору з такою силою, що фіндіпошівці на певний час відмовилися від тостів, аби не виникло непорозумінь між іменинником і Стратоном Стратоновичем.

Магнітофони замовкли так само раптово, як і розпочали свою психічну атаку на барабанні перетинки мешканців будинку холостяків: хтось викрутив електропробки. Мамуня засвітив пахучі й різноколірні свічки, що принесли йому фіндіпошівці.

Знову пили за Октавіана, за його скромність, наполегливість, товариську підтримку, молодість. А коли Грак виголосив тост за мудрість Мамуні, натякаючи на нове фіндіпошівське гасло, Стратон Стратонович зірвався з стільця — від падіння його утримала тільки висока спинка.

— Скільки можна за цього Мамуню пити?! Що це ви за світило у "Фіндіпоші" знайшли, коли он у кімнаті навіть електросвітла нема...

Мамуня від переляку тихо й мовчки втяг свою тоненьку шию й маленьку голову — з його святкового костюма виглядав один лише ніс. Здавалося, нещасного хлопця звідти вже ніхто не зможе витягти, хіба що сам Ковбик, та й то за умови, як видасть про це письмовий наказ по "Фіндіпошу".

Розрядити атмосферу взявся Ховрашкевич:

— То ми, Стратоне Стратоновичу, так домовились: виголошуємо тости начебто за Мамуню, а насправді маємо на увазі вас... Оце

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 358

Євмен Миколайович виголосив тост за мудрість... Ясно ж, що то за вашу мудрість! Правильно, Октавіане?

Той ствердно кивнув головою і знову сховався в костюм.

— Тому й кажу... То без перебільшення, товариші... Наш ювіляр не досяг би того, чого він досяг...

— А чого ж він, цікаво, досяг? — перебив його Ковбик...

— То я вам скажу чого... Премії досяг... Чиє гасло вивісили? Мамуні! І це в якихось двадцять п'ять років... Дехто у...

— У двадцять п'ять років дехто вже двічі на аліменти заробив, а дехто ще тільки ложку цілує. Отака метаморфоза...

Мамуня від тієї полеміки крутився, як оса на дзеркалі, й уже не радий був, що влаштував оці іменини. Тож щоб хоч як-небудь розрядити атмосферу, і сам, виглянувши з костюма, пробував несміливо доводити, що досяг таких вершин тільки завдяки мудрості Стратона Стратоновича.

— Якби не ви, Стратоне Стратоновичу, о, то я не дійшов би до таких, о, вершин...

— А до яких це вершин ви дійшли, хотів би я знати?

Мамуня осікся й знову пірнув у піджак. Адам Кухлик — чи то із солідарності з Мамунею, чи то з переляку — й собі заховався за шарф.

— Ну-ну, — раптом подобрішав Стратон Стратонович, — ви мені скажіть, — звернувся до наймолодшого фіндіпошівця, — який вам колір обличчя до смаку — такий, як у Ховрашкевича, чи як в Іраклія Йосиповича? Мабуть, як в Іраклія Йосиповича, — відповів на своє ж питання Ковбик. — Тоді раджу переходити від горілки до молочка. Ця рідина не так притуплює мозок і благотворніше діє на колір обличчя та язик... Чи не так, Михайле Танасовичу? Щось ви замовкли... Жодної ідеї сьогодні, ні тобі теорії, ні проблеми...

— То я слухаю вас... То останнім часом ви у нас головний ціцерон...

— Ну-ну, — грізно блимнув на нього Стратон Стратонович.

— А взагалі, то в мене одна ідея є... То я вже давно її виношую в собі...

— І що ж то за ідея? — відкинувся на стільці Стратон Стратонович і затягнувся цигарковим димом. — Ви, Мамуню, не палите?

— Не навчився, Стратоне Стратоновичу...

— Ну-ну... Так що ж то за ідея?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 359

— Плата за зріст! То, власне, не ідея, то швидше проблема. От чому, приміром, Мамуня повинен платити стільки ж, скільки Іраклій Йосипович чи Сідалковський?

— Про яку плату і який зріст ви оце варнякаєте?! У мене, скажімо, зріст метр п'ятдесят вісім...

— То без папахи? — уточнив Ховрашкевич.

— І без високих каблуків чи з каблуками? — наївно спитав Хлівнюк.

— Ну, знаєте! — скипів Стратон Стратонович. — Я думав, у вас варги сьогодні на замку. Метр п'ятдесят вісім — це чистий зріст, як у сауні. Розмір ноги — тридцять шість з половиною. Так що? А в Іраклія Йосиповича сорок шість з половиною...

— Сорок чотири, — уточнив Понюхно.

— Хай сорок чотири. То не має значення. То я веду до іншого... Я хочу, щоб ви вловили суть... Я... то я, приміром, людина середнього зросту, отримую двісті карбованців. Понюхно, людина великого зросту, теж отримує двісті карбованців. Мамуня й Кухлик — люди маленького зросту. І теж отримують по двісті карбованців, А коли, приміром, купує костюм... Один платить сімдесят карбованців, бо маленький чоловічок, а великий — сто п'ятдесят... Це справедливо? Чи не справедливо?

— Щось, Ховрашкевич, ви дуже закрутили. Ви тут — як молодий парашутист: збиралися стрибнути на стадіон, а потрапили на огорожу з колючим дротом. Що ж ви пропонуєте? Укоротити, скажімо, Іраклія Йосиповича, щоб він став такого ж зросту, як Мамуня?..

— То ви мені пробачте, але то ви не так підходите до моєї проблеми. Я кажу, що людина за зріст платити не повинна.

— А за об'єм голови? — посміхнувся Панчішка.

— А ти не смійся. І за об'єм... Правильніше сказати, за розмір шапки... От узяти хоча б Стратона Стратоновича... У нього голова, то я вам скажу, справді велика...

— А я в цьому, — витяг мундштук з рота Ковбик, — незважаючи на мою природжену скромність, ніколи й не сумнівався... Може, сумніваєтесь ви, Ховрашкевич?

— То я теж не сумніваюся... Але тут мова про інше... У вас голова велика... Розмір шістдесят другий... У Кнюха тридцять... вибачте, сорок восьмий.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 360

— Четвертий, — поправив Панчішка.

— Не має значення... То я для прикладу... А тепер візьмімо ціни на шапки... Ви отримуєте, Стратоне Стратоновичу, приблизно триста карбованців. Той самий, приміром, Кнюх — теж триста карбованців. Вам, Стратоне Стратоновичу, шапка обходиться в шістдесят карбованців, а Кнюхові, то я приміром, у тридцять карбованців...

— Дуристика все це, Ховрашкевич. На більшій голові й шапка дорожча. На меншій — менша й дешевша. І все тут правильно...

— То я не згоден. Це знову плата за зріст. Плата за розмір, плата за об'єм...

— Ця ваша нова теорія, Ховрашкевич, до однієї Феньки... Чули коли-небудь таке ім'я? Ну, мені пора...

— Та що ви, Стратонє Стратоновичу! — перелякався Мамуня. — Ви ще ж квашених кавунів не куштували...

— Ну хіба ще кавунчика одного скуштувати. Я вам, братці, скажу, — перейшов на мирний тон Стратон Стратонович, — щиро скажу, що після доброго кавуна ніколи не сп'янієш...

— А мені, так сказать, цього разу попався поганий кавун, — ледь тримаючись на ногах, поскаржився Хлівнюк.

— Пити треба менше! І не все підряд... І будете — як Іраклій Йосипович! Як огірочок! Тільки живіт з пояса спадає. А так ще нічого козак. Правда, нахилений трохи на лівий бік. Але то від того, що постійно їсть на одну сторону. Чи не так, Іраклію Йосиповичу?

— Ви сказав усе правильно!

— А Стратон Стратонович завжди все правильно каже, — лив мед у вуха Ховрашкевич. Ковбик задоволено затягнувся цигаркою, імітуючи посмішку, що могла слугувати за зразок доброти й лагідності.

— Не каже, а кажуть!

— Ти мені кинь, — налився кіновар'ю Михайло Танасович і різко, наче шаблюкою, кресонув рукою повітря. — Ти мені кинь і не роби з мене шмарколиза. Не тобі мене граматики вчити! "Ви чув, ви бачив", — передражнив Понюхна Ховрашкевич.

— А й справді, — втрутився Стратон Стратонович. — Ви бачите, що Ховрашкевич уже рани зализує? Дякує моїй доброті і кається. А ви щось після нашої недавньої розмови ніби знову ожили... Що б це означало? Не поділитеся досвідом? А я ж мовчу, поважаючи шрам на вашій щоці... Це ж у вас із фронту? Чи не так?

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 361

Іраклій Йосипович мовчав, немов уперше в житті набрав у рота води, а не горілки чи пива.

— Он беріть приклад з Клавдія Миколайовича чи Октавіана. Сидять мов засватані. У декого навіть іноземні слова з голови повискакували...

— Алонс, — відгукнувся Хлівнюк.

Стратон Стратонович не звернув на те слово ніякісінької уваги. Його зацікавив Мамуня. Той сидів поруч, і його лагідні, покірні, як у лані, очі поволеньки-поволеньки соловіли.

— Люди гинуть за метал! А за що ви гинете, Октавіане?

Мамуня, як равлик, втягнув голову в комірець.

— Ви ще не встигнете пройти курс молодого спеціаліста, як вони з вас зроблять стовідсоткового алкаша! Пом'янете моє батьківське слово, Октавіане...

Понюхно й собі поглянув на свого сусіда. Грак сидів, гордо випнувши носа, і не спускав закоханих очей із Стратона Стратоновича. Він зовсім не п'янів, хоча пив нарівні з Понюхном. Іраклій Йосипович дивувався.

— Ви що там, у камері попереднього ув'язнення, якийсь гарт пройшов? — шепнув він у мідасове вухо Грака.

— А там усі проходять, доктор. — Грак знахабнів і перейшов на ти із вченим секретарем "Фіндіпошу".

— Ви, мабуть, масла наковтався? — Понюхна непокоїла Гракова тверезість. — Мене ще в житті ніхто не перепивав.

— Я переп'ю, доктор!

— Ну да? — здивувався Понюхно. — Ще по гранчаку?

Грак випив і запив водою з великої кварти.

— Може, ти воду п'єш? — Понюхно, який поклав собі сьогодні споїти Грака (той уже це зрозумів), підозріливо оглянув склянку Євмена Миколайовича і навіть понюхав. — Горілка! — мовив він. — Дива! Да!

Випили ще по одній. Масик Панчішка пішов на кухню варити каву.

— А то у вас, Октавіане, з Адамом Кухликом нездорове покоління, — донеслося до Стратона Стратоновича. — Он наше покоління... Тобто покоління Стратона Стратоновича, а тоді вже моє, бо Стратон Стратонович трохи старший за мене... То я маю на увазі не посаду, а роки...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 362

— Ви про покоління давайте, — не стримався Ковбик.

— То я й кажу. Що їхнє покоління, Стратоне Стратоновичу, — він повернувся до Ковбика, — слабеньке покоління. Усе передали жінкам. Цигарки, штани, шапки... А самі ні випити, ні закусити... А то природа не терпить порожнечі... То воно тим тепер і пояснюється, що жінки стали ініціативніші за чоловіків...

— Ви б ще яку-небудь теорію висунули, — не приховуючи іронії, запропонував Стратон Стратонович. — Я вам скажу, вас надзвичайно цікаво слухати. Ви можете зачарувати будь-яке товариство. Ви як той футболіст-індивідуаліст: крутитесь навколо себе, як Масик навколо пляшки...

— А то, до речі, також проблема, — підхопив Михайло Танасович.

— Проблема Масика?

— Проблема футболіста...

— Над цією проблемою я й сам оце сиджу й мізкую. Ви тільки подумайте, братці, — продовжував цементувати колектив Ковбик, — ви тільки подумайте, як ото останнім часом зріс соціальний статус футболіста. Він сьогодні вище вас, Ховрашкевич, як ученого. Вище художника, композитора, лікаря і навіть бухгалтера, — глянув Ковбик на Кухлика, хоч той був тільки касиром. — Йому медалі, автомашини, дачі, квартири в центрі міста, санаторії... А за що? За те, що ото стоїть у воротах і м'ячики ловить?!

— А ви чув про м'ясників? — запитав Понюхно.

— Ну, я вже про м'ясників, перукарів, офіціантів і торгашів ювелірних магазинів чи королів бензоколонок мовчу! Сьогодні в них усе найкраще: квитки на прем'єру італо-французьких чи американських фільмів, місця на стадіонах, цегляні гаражі, автомашини, вільний доступ на бази... Вони не така голота, як ваш, Євмене, приятель Сідалковський... От над чим треба подумати!

— А візьміть шапку, Стратоне Стратоновичу. У кого найкращі шапки? У них же, як показали останні соціологічні дослідження. У них і у вантажників імпортних меблів, — продемонстрував і Понюхно свої знання.

— Якось був я в одному санаторії, — снував далі свою думку Стратон Стратонович. — Сиджу, димлю, дивлюсь. Ходять люди! При пижиках! При "дипломатах"! "Хто такі?" — цікавлюся в сусіда по палаті...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 363

— То я перепрошую, з якими “дипломатами”? — перебив його Ховрашкевич.

— З портфелями-”дипломатами”: чеськими, югославськими, італійськими, австрійськими... Чорт їх знає з якими! Напахчені кращими французькими парфумами! Усі в голландсько-канадських кожушках, у лакованих японських штиблетах. Костюмчики на них! Ніби щойно з ательє мод вищого класу! На пальцях, на вухах — тільки в носі нема — золото, діаманти, перлини. На срібло ніхто вже й не дивиться. Питаю: “Що ж це за пурици? Письменники, художники, композитори, актори?..” І що, ви думаєте, мені відповіли? Бармени і м’ясники! Звичайні бармени кафе і ресторанів. М’ясники й працівники бензоколонок... А ви, Мамуню, філософський факультет закінчили... Двічі по конкурсу не пройшли. І це тоді, коли в Києві маєте дядька, а в Москві тітку...

— Мачуху, о!

— Хай мачуха. Все одно ж тітка! Не дядько ж. А це ж половина з них злодюги. Бери й саджай!

— Куди саджай? — прокинувся Грак.

— Туди, де днями ви сиділи, та трохи, дякуючи моїй доброті, не досиділи... А всі ж мріють про нового начальника. Ось прийде до вас новий начальник... Поживете — побачите! Прийде якийсь самодур, — з болем у серці мовив Ковбик, — то ви ще поплачете за мною. І не один раз! Згадаєте Ковбика! Грубий був, але ж добрий! Нікого не звільнив за своє життя. Ніхто добровільно з роботи від нас не пішов. Хіба що Кнюх. Так цей же ніде довго не засиджується. Книжка трудова ж яка. Як двотомник...

Зайшов Сідалковський.

— От і профбог прийшли, — кинув репліку Стратон Стратонович. — А ми вже тут думали, що ви польське підданство прийняли. З вашим прізвищем тільки у Познані жити...

— За цим справа не стане, — спокійно відповів Сідалковський. — Хоча мені й на Україні непогано...

— Ви хотіли сказати, у “Фіндіпоші”?

— “Фіндіпош” — це мій трамплін, з якого я хочу взяти ще не взяту висоту, — обличчя Сідалковського пашіло здоров’ям, а в очах засіло задоволення й нахабство, для яких, на погляд Ковбика, підстав не було.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 364

— Дивіться, високо не забирайтесь. Бо з верхотури дуже незручно падати...

— Я спробую прив'язатись...

— Спробуйте, спробуйте, — закінчив Стратон Стратонович з Сідалковським і перейшов до Грака. — То що ви там за якихось зозульок кукукали? До речі, звідки це у вас взялося таке слово?

— Та це довго розповідати.

— А все ж!

Євмен Миколайович Грак і справді називав тепер дівчат не інакше, як зозульками. А трапилося ось що.

Якось Грак пішов у ліс по гриби. Блукав-блукав, грибів не знайшов, але зустрів дуже гарну синьооку дівчину, схожу на його першу любов по академії.

— Якраз кувала зозуля, — заходився розповідати він. — Я лежав і лічив, скільки мені на цьому світі залишилось жити...

— І скільки ж? — перебив його Сідалковський. — Місцевкомові, самі розумієте, це просто необхідно знати. Ви ж знаєте, що люди завжди несвоєчасно вмирають. Саме тоді, коли нема ні зарплати, ні авансу, а гроші на вінки де хоч бери. Так що, Граче, краще одразу скажіть!..

— Пішов ти по баланду!

— О, я бачу, вам відсидка пішла-таки на користь. Ще одне слово вивчили...

— Розказуйте, Євмене Миколайовичу далі. А то зараз ще один фіндіпошівський ціцерон підключиться.

— Так зозуля кує, а я дивлюсь на дівчину, що прямує просто в мій бік, і мовчу. А тоді, коли вона ледь не наступила на мене, я раптом підводжусь і кажу: "Зозулько, а скажіть, будь ласка, скільки зараз на вашому золотому?" Вона мене як огріє... Чимось важким. Я впав і знепритомнів... Коли дійшов тями, то поруч мене сиділа ота зозулька і щось вологе та холодне прикладала до чола.

— До лоба! — уточнив Сідалковський.

— Хай буде "лоба", — не вловив спочатку іронії Грак. — Яка різниця?

— Велика. Сантиметрів п'ять, не менше.

— Та-а! — махнув Грак рукою. — Я дивлюсь на неї, а в очах моїх кола — то жовті, то сині...

— Грак, підбирайте кольори і не провокуйте нас.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 365

Євмен Миколайович на це навіть не зреагував.

— За що ви мене, зозулечко, так? А вона до мене: "А хто ж у лісі питає: скільки на вашому золотому годиннику?" А в неї й справді на руці був золотий годинник. А я її: "А хто ж із золотим годинником у ліс ходить?" А вона: "А я не тільки з золотим годинником, я тут і з золотим хлопцем..."

— Грак, про мене можете не розказувати...

Ковбик повернув голову у бік Сідалковського.

— А що, ото й вас там носило?

— Носило, тільки не там, — вніс поправку Грак.

Сідалковський наче й не чув, бо вів далі:

— Бачте, до чого привела нас ортодоксальність. Ви хоч оригінал, але не стопроцентний. У вас трапляються сторонні домішки. Чого про мене, звичайно, не скажеш...

Підвівся уже добряче п'яний Понюхно і, не звертаючи ні на кого уваги, крикнув свій єдиний і улюблений тост:

— Щоб нас чужі жінки не цурались! — А тоді повернувся до Грака і наказав: — Пій, пій. Чого ж ти не п'єш?

— Я бачу, мені пора, — встав Ковбик. — Цей уже свою чашу випив... Ну, так хто зі мною? Ви, Масик, і ви, Клавдію Миколайовичу. А то ваша Мацунька там зачекалась уже, — натякнув він на Хлівнюкову Антонію, якій Клавдій Миколайович щовечора, коли дозволяв собі випити більше, ніж слід, казав: "А тепер давай спатоньки, моя Мацунько!"

Мамуня провів їх до самісінької машини, всунув Антоші кілька бутербродів, загорнутих у лощений папір, і щиро дякував Стратону Стратоновичу, зовсім забувши про Панчішку, Ховрашкевича та Хлівнюка, що стояли поруч.

Повернувшись у кімнату, Мамуня застав таку картину: Понюхно умостився на стільці, на якому щойно сидів Стратон Стратонович, і, наслідуючи Ковбикову манеру говорив:

— Цілуйте ложку, Октавіане! І закусуйте квашеними кавунами. То, братці, найкраща закусь... Але я вже п'яний, — перейшов він на власний голос. — Цей гадючий Грак мене споїв. Не я його, а він мене. Слухай, ти, гнидо фіндіпошівська, як це тобі вдалося?.. Споїв би я тебе — у витверезник відправив би... Як пить дать... Я тобі "осла облізлого" не забуду...

— Я піду вам кави, о, зварю, — перелякано сказав Мамуня і вибіг у коридор.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 366

— Ша-а! Іраклію Йосиповичу, — шепотів йому на вухо Грак, виливаючи горілку із свого кухля у вазон. — Погляньте тільки, що ви наробили, доктор!

— А що? — ремиґнув Понюхно.

— Увесь дерматин Мамуні коричневою фарбою заляпали...

— Це я, да? Я? А де ж тут фарба взялась? Ви думаєш, що я зовсім п'яний?!

— Фарба он у кутку стоїть... Ви думав, — передражнив його Грак, — що то томатний сік, хотів запити. А то фарба коричнева. Я ледь вирвав у вас із рук... А то б запив...

— Я, да?! Спасибі! Хоч я тобі, гнидо, й не вірю... Але дай ганчірку! Я швиденько витру...

Грак приніс ганчірку і вручив Понюхну. Той глянув на білий дерматин. На ньому густо, як на маскхалаті, двоїлися величезні брунатні плями. Понюхно, поплювавши на ганчірку, почав їх витирати.

Знову з'явився Мамуня. Побачивши, що Понюхно лазить рачки під дверима й витирає дерматин, випалив:

— О! — Вперше літеру "о" Октавіан поставив від здивування не після фрази, а перед фразою. — Що ви робите, Іраклію Йосиповичу?

— Витираю плями на дверях. Да!

— Для чого, о?

— Незручно. Я ж фарбу розлив.

— Та ви що?! Ці плями ще будівельники залишили...

Понюхно звівся на ноги і, вирячивши очі, довго дивився на Мамуню.

— А де той гидомир?! — запитав він про Грака.

Але Грак уже давно, риючи носками черевиків сніг, зупиняв автомашини із зеленими вогниками, що всі, як одна, ніби змовилися: поспішали в парк.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 367

РОЗДІЛ XXXIII,
де триває діалог Ковбика з його незрадливою інтуїцією, з якого випливає ціла низка цікавих відкриттів: що таке хеппі енд, на чому тримається нога балерини, навіщо потрібен алфавіт у досьє, коли вимірюється температура в Криму, хто любить муфлонів, куди бігає Віоріка, про що шипить мембрана, чому не збільшується екіпаж карети "швидкої допомоги".

— Новий день — нова ера! — мовив сам до себе Ковбик і натис на кнопку, сховану під столом.

На порозі з'явилася Віоріка. Він глянув на її округлий живіт, негарне, в плямах і ластовинні, обличчя й подумав: "Чи вони всі у моїй приймальні вагітніють, чи тільки через одну?"

А його власне обличчя сьогодні випромінювало задоволення й надію.

— А покличте-но мені, Віоріко, Клавдія Миколайовича, а заодно надрукуйте й наказ. Віднині Клавдій Миколайович переводиться з вео у мої заступники. Тільки скажіть, хай папаху з голови зніме. Вона йому не личить...

— Так і сказати? — перепитала Віоріка.

— Ну-ну! Я гадав, ви хоч жарти розумієте. А втім, можете сказати, але від свого імені.

— А вона йому й справді не личить, Стратоне Стратоновичу.

— От бачите! Наші смаки з вашими збігаються. Добре, що ви передчасно завагітніли...

Віоріка пирснула і вискочила з кабінету.

Зайшов Клавдій Миколайович. Набундючено, навіть трохи пихато, ніби чекаючи від Стратона Стратоновича чергової шпильки. Ковбик зміряв його з ніг до голови і теж подумав: "До цієї набундючено-пихатої постаті не вистачає тільки папочки, солідної посади і папахи".

— Ну що ж, Клавдію Миколайовичу, цілуйте ложку. — Після Мамуниних іменин ця фраза у "Фіндіпоші" стала крилатою.

— Монохром! — вибухнув Клавдій Миколайович.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 368

Стратону Стратоновичу з учорашнього вечора несподівано стало жаль Хлівнюка. “А може, воно й не продає тих мімоз? Чого мої тільки не вигадають, їм довіряй... А самі, бач, з ним уже й кавочку попивають, хоч Хлівнюк любить травки і свою Антонію. Мабуть, я трохи переборщив”. Він ще раз зміряв Хлівнюка з ніг до голови. “Не таке воно вже й погане. Симпатичний чоловік. Гарні сині очі. Чималенький ніс. Не ніс — реклама”.

— Сідайте, монохром, не стовбичте. А втім, встаньте...

— Аут-аут! — вибухнув Клавдій Миколайович. — Азінус азінум...

— Ну-ну! Встаньте і дозвольте мені потиснути вашу руку, Клавдію Миколайовичу...

Двері відчинилися...

— А ось і Віоріка... Надрукували наказ?.. Ну, потисніть ще й ви руку Клавдію Миколайовичу. З посадою заступника вас, дорогий мій!

Хлівнюк, нічого не розуміючи, почав часто й неестетично шморгати носом.

— Ну-ну! — по-батьківськи втішив його Ковбик, — Дайте йому, Віоріко, наказ почитати, а мені на підпис.

Хлівнюк не вірив своїм очам.

— От і все. У цих випадках як би ви сказали: фініта ля комедія?

— Хеппі енд! — уточнив Хлівнюк.

— Ага! Хеппі енд! Ось вам і хеппі енд! Ідіть, працюйте, але папаху все-таки зніміть. Це моє особисте прохання, Клавдію Миколайовичу. Натягнете її вже тоді, коли я на пенсію піду. Вона все-таки вам не пасує. Он і Віоріка каже... Жінка ж... Має смак...

— Не пасує, не пасує, — швидко підтвердила секретарка.

— Я спробую... Поміняю на шапку...

— Поміняйте, поміняйте, — кивнув головою Ковбик.

— Дякую, Стратоне Стратоновичу. Можна йти?

— А чого ж! Ви ж тепер після мене перший чоловік у “Фіндіпоші”.

Коли за Хлівнюком і Віорікою зачинилися двері, задоволений Ковбик підійшов до вікна. “Все-таки приємно робити людям добро. Тобі приємно, і їм приємно. Може, тобі навіть більше приємно”.

Стратон Стратонович обернувся й попрямував до свого столу з великим кріслом і м’якою домашньою подушечкою.

Раптом погляд його ковзнув по стіні. Над столом, якраз над самісінькою головою, хтось повісив дерев’яного муфлона. Ковбик

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 369

скривився й подумав: “Хто б це міг? Начебто почерк Панчішки... Це воно на всякі такі фіндіпошівські жарти здатне. Тихоня-мамоня! Невже посмів і з мене покепкувати? А втім, чорт із ним, з цим муфлоном-архаром”, — закінчив голосно Стратон Стратонович. За стіл не зайшов, а наблизився до шафи, відчинив дверцята й глянув на себе у дзеркало.

— Старіємо, старіємо, — казав він сам собі. — Он мармиза зовсім зморщилася. Та й рослинність то вицвітає, то облазить... Але ми ще з тобою, Стратоне Стратоновичу, на коні! Ми ще посидимо, покеруємо. Здається, всіх претендентів на оцю папаху, — Ковбик підійшов до сейфа, на якому красувалася його могутня папаха, — заткнули за пояс.

Стратон Стратонович сів на диван і звідти заходився розглядати свій дубовий стіл, розмальований під карельську березу. Три телефони, що, наче песики, кожної миті підстрибували й гарчали. Стаканчик з гостро заструганими олівчиками, якими він жодного разу не користувався, старовинна бронзова попільничка з балериною, яку він приніс із дому. Одна нога у неї була піднята так високо, що Ховрашкевич, вивчаючи, на чому вона там тримається, ненароком відбив її. “Гарну мала ніжку, — думав Стратон Стратонович. — А хто ж мені хотів ніжку підставити? Точніше, а хто не хотів? В усіх є грішки. І я не безгрішний. У цьому світі безгрішних нема”, — смалив цигарку Ковбик.

Встав, пройшовся по кабінету з кутка в куток. “Мої тепер сидітимуть і не писнуть, — переможно підсмикнув штани Стратон Стратонович. — Хлівнюка на певний час посадою задовольнив. Цей уже в мене ось тут, — поляпав себе по кишені. — На Понюхна у мене Кнюхове досьє, — загнув другого пальця. — Тут, власне, і однієї записочки до Віоріки досить. Благоуханний у мене в сейфі, — згадав Мамунині негативи й загнув третього пальця. — Нещадим тимчасово приспаний... Усім розповідає, що я запрошую його на посаду заступника... Ну-ну! Хай повертається. Я його зустріну з обіймами. Обніму й не випущу. Хіба що тільки дух з нього... А потім скажу: “Де ж це ви, мій дорогенький, так довго були? Ми вас чекали, чекали, але так і не дочекалися...” Хто там ще? Грак? Це не претендент. Та воно, мабуть, ніколи й не було ним. Хіба що на посаду Хлівнюка мітило. Кожен на щось мітить. Таких, які б на щось не мітили, у природі не існує. Тепер хай бабі дякує, що гроші всучила.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 370

Сідалковський? Це претендент — тільки не на моє місце. Той мітить у вищі сфери атмосфери. Хто там ще? Панчішка, Ховрашкевич? Це мої шмарколизи. Певен, не посміють. Я ж їх обох поприсипав. Обом сказав: йтиму — вас на своє місце рекомендуватиму. А там хай вирішують, кого з вас директором ставити, а кого заступником. Здається, повірили. Та й чого б не повірити? Бачили ж цидулу. Писав, кого підготував на своє місце. Може, з рік хтось з них і попрацює. А там розберуться, що без Стратона Стратоновича... Вони ще поплачуть за мною, вони ще лікті покусають! Здається, і все. А тепер..."

— А тепер за роботу, товариші! — раптом згадав він улюблену фразу Кнюха...

"Гм! Був ще Кнюх! Як його Сідалковський прозвав? "Людина для галочки"? Краще не скажеш! І випускають же таких у світ без відділу технічного контролю... Що цей проти мене може мати? Анічогісінько! Заяву подав за власним бажанням? Та він і не претендент. Але..."

І тут раптом у Стратона Стратоновича прокинулась інтуїція.

"Першого за своє життя сам звільнив..." — зітхнув Ковбик.

"Першого й останнього", — докінчила за нього інтуїція.

"Чому останнього? — стривожився Ковбик. — Треба буде, то й ще когось звільню. Наприклад, Понюхна".

"Не звільниш. Тебе звільнять!"

"Кнюх?" — перепитав Стратон Стратонович.

"Кнюх!" — підтвердила інтуїція.

"Як же він мене звільнить, хотів би я знати?" — Ковбик силувано посміхнувся.

"А ти згадай "скриню Пандори"!"

"Скриня Пандори" ось у мене в кабінеті, — відповів Ковбик і схаменувся: — Що за чортівня! Розмовляю сам з собою, ніби й справді в ту інтуїцію вірю..."

"А ти що, вже не віриш? Ще ж зовсім недавно казав, — нагадала йому інтуїція внутрішнім голосом Ковбика, — що інтуїція — не жінка, вона мене ніколи не зраджує..."

"Ну припустимо! — Ковбик не знав, куди подіти цигарку. — Хоча б ще хтось на роботу прийшов. Де вони всі? Поперепивалися, мабуть, учора в Мамуні. Дорвалися, зраділи, що Ковбик поїхав..."

"А ти не відхиляйся. Не відхиляйся від основної лінії, як Ховрашкевич, — нагадала про себе інтуїція. — Заглянь у "скриню Пандори". На тебе досьє там є?"

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 371

“А й справді! — погодився Ковбик. — Цікаво, яке там на мене досьє?”

Він швидко витяг ключа і почав ритися в зелених, акуратно складених Кнюхом течках. Тут були досьє майже на всіх. За алфавітом: Бубон, Грак, Кухлик, Панчішка, Понюхно, Сідалковський, Хлівнюк, Ховрашкевич... “А де ж це я? Я ж повинен бути одразу після Кухлика. Ні, перед Кухликом, Ковбик, а тоді Кухлик...”

На чолі у Ковбика виступив піт.

“От бачиш! — мовила інтуїція й відвернулась. — Тепер сам подумай...”

“Сам же й винен. Ляпнув язиком: “Моє досьє можете забрати собі, Кнюх, на згадку. Я його краще за вас знаю”. А воно й забрало. А що в тому досьє? А може, там уже фотокопії на Благоуханного? Може, він до тих фотокопій і свої коментарі додав? Не він, так Нещадим або Чадюк. Тепер вони всі злигаються. Який мене біс тягнув за язика? “Раджу подати заяву, Кнюх, за власним бажанням...” Для чого було ворожий табір зайвим супротивником зміцнювати?.. Може, повернути? Повернути — і негайно! Скажу, що пожартував. Перевіряв. Зрештою, скажу, що помилився. Он більші люди помиляються, а я що? Тільки директор “Фіндіпошу”. Скажу: без вас, Кириле Гавриловичу, “Фіндіпош” — не “Фіндшош”. Поки ви були — дисципліна була. Вас нема — дисципліни нема... Пошлю за ним Хлівнюка. Як прийде, скажу: “Згадайте, Кириле Гавриловичу, як ми торік з вами у Крим їздили. Кого я взяв? Насамперед вас. Ну, ще Масика. Хоч, ви пам’ятаєте, Масика Панчішку я ледь з вокзалу не вигнав. Він же тоді взяв квитки у вагон номер тринадцять на тринадцяте число... (“На дванадцяте не було, Страт Стратич!” — “Масик, — пам’ятає, глянув тоді на Панчішку Стратон Стратонович. — Ви знаєте, що на флоті тринадцятого числа жоден корабель не виходить у море? Он у Сідалковського запитайте. Він без року цілий тиждень на флоті служив, за що й вигнали. А ви свого директора хочете посадити тринадцятого числа у вагон номер тринадцять. Ще й, мабуть, на тринадцяте місце. А залізниця — це вам не море. Рятівного кола тут вам ніхто не кине! І шлюпкою не підпливе...”) А тоді ми з вами, Кириле Гавриловичу, здали квитки, поїхали в аеропорт — і через кілька годин приземлились у Криму. Були ви, був Панчішка... Ну, взяв ще й того Ховрашкевича. Не міг не взяти. Воно ж ідею подало... Та й усе молилося: “А хто вам, Стратоне Стратоновичу,

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 372

вранці пивка принесе? За цигарками збігає? Масик не збігає. Він ще спатиме". Словом, умовило воно мене. Взяв, аби тільки вас, Кириле Гавриловичу, таку поважну людину, по кіосках не посилати, аби не перегрілися в чергах під тими кримськими сонцями..."

"А чого це ти перед ним так запобігаєш? — прокинулась інтуїція й спитала ущипливо: — Невже й справді боїшся? Кнюха боїшся? Аж дивно! Чого б ото я боявся? Чи теж чує кицька, чиє сало з'їла?"

"Чує, чує!" — перекривив інтуїцію Стратон Стратонович і сів за стіл.

Розгорнув газету, став читати, але нічого не розумів. Слова читав, а про що вони — не усвідомлював. Думки зосередились на золотому пляжі у Феодосії...

Ховрашкевич носив сухий пісочок під ноги Стратона Стратоновича, Панчішка міряв температуру води, Кнюх бігав дивитися, що пишуть на дошці місцеві синоптики, котрі погодинно виводили крейдою температуру води, піску й повітря.

— І ви вірите отій дошці? — перепитував Стратон Стратонович. — Боюсь, що ця температура вимірювалася ще в червні, а зараз уже серпень.

— То я вчора сам особисто бачив, — перебив його Ховрашкевич. — Йшла одна жіночка. Така худенька, у білому халатику...

— Наопашки? — перепитав Стратон Стратонович.

— Як наопашки? — розгубився Ховрашкевич.

— А отак! — показав Стратон Стратонович на свій живіт. — Як немовля, в одній льолі. Або як шлейки на голе тіло.

— То я вам скажу... до чого тут льоля? Я кажу про крейду. Вона несла крейду й писала нею на отій дошці, поглядаючи на термометр.

— На який термометр? Хто на сонці на термометр поглядає? То вона писала не від термометра, а від ліхтаря. Аби ви не стовбичили на пляжі, а швидше лізли у воду, якщо ви вже за це гроші заплатили...

Тут Стратон Стратонович прикусив язика, бо гроші ж заплатив "Фіндіпош". Їздили ж вивчати попит на шапки у Криму: Феодосії, Ялті, Алупці, Алушті... Подумав ще тоді: "І я, старий дурень, клюнув на цю дику пропозицію Ховрашкевича й Панчішки".

— А то тут своя логіка. То нам, соціологам, цікаво і це знати: чи носять шапки жителі півдня, чи ні? — доводив Михайло Танасович.

— Тут логіка проста: чотири чоловіки у відрядженні в серпні на Кримському півострові вивчають попит на шапки. Нема на вас Благоуханного!

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 373

Тоді він посилав Кнюха ще й у воду. Ні, таки Ховрашкевича. Точно Ховрашкевича.

— Ану, Михалку, зміряйте-но температуру. Та власним тілом. Ну як?

— То я вам скажу, можна купатися...

— А що ви скажете, Масик?

— А я вам не раджу, Страт Стратич.

— Я так і знав, Ховрашкевич. Відколи до нас прибув Хлівнюк, ви все думаєте, що він ото стане директором "Фіндіпошу".

"Здається, я тоді проти Кнюха нічого не мав. Але все це він міг занотувати... Що ж іще міг зібрати про мене Кнюх?" — Стратон Стратонович задумався.

До приймальні хтось зайшов. Стратон Стратонович аж вискочив на поріг.

— Ви? — здивувався він, побачивши Віоріку.

— Я? — аж злякалася Віоріка, глянувши на Ковбика. — Що з вами, Стратоне Стратоновичу? Ви так поблідли!

— Хто це мені цього архара почепив над головою? — замість відповіді запитав Стратон Стратонович.

— Кнюх! — спокійно відповіла вона, знімаючи з себе сіре пальто з пишним коміром лами. — То я для вас цигарки бігала брати.

— Як це Кнюх? — аж присів Стратон Стратонович.

— Вчора увечері, як ви до Мамуні поїхали, зайшов він сюди, — взялася за гребінець Віоріка. — Зайшов і каже: "Я знаю, Стратон Стратонович на іменини до Октавіана поїхав... Я його щойно зустрів, але він не хотів уже повертатися. Боявся, невдача буде. Сказав, там, мовляв, ще сидить Віоріка, то ви їй передайте... Я знаю, незабаром у Стратона Стратоновича ювілей. Я, на жаль, не зможу на ювілеї побути. Їду в Крим. А оце мій сувенір на його день народження. Я знаю, Стратон Стратонович дуже муфлонів любить. Я йому дістав муфлона. Гадаю, він пасуватиме до баранівського погруддя. Повісьте у нього над головою. Так він просив". Я так і вчинила. А потім ще раз підкреслив: "Це мій сюрприз йому, таким чином!" — закінчила розповідь Віоріка, розчісуючи своє невизначеного кольору волосся. — Я щось зробила не так, Стратоне Стратоновичу? Він такий серйозний чоловік. Ніколи до мене не залицявся...

— Куди вже до вас залицятися, як ви з ікрою, — по-рибацьки кинув Ковбик. А подумки додав: "У дівки в голові зовсім лою нема. А втім, що вона поганого зробила? Ото що тільки повісила..."

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 374

Стратон Стратонович опустився на стілець, як простий відвідувач, навпроти Віоріки і втупив у неї очі так, ніби вперше побачив її у своїй приймальні.

— Що ви на мене так дивитесь? — розгубилася Віоріка й швиденько витягла люстерко. — Чому ви не йдете до себе в кабінет?

Раптом загарчав телефон. Стратон Стратонович хотів було сказати своє звичне: "Мене нема", та тільки махнув рукою. Мовляв, що буде, те й буде.

Він узяв трубку і навіть не почув, як Віоріка шепотіла йому, затуливши мембрану.

— З управління, з відділу кадрів. Микола Юхимович.

— Слухаю вас, — пригніченим голосом мовив Стратон Стратонович. — А, це ви, Миколо Юхимовичу? Радий чути ваш голос. Що? Балаган? Який балаган? То все вигадки! Претенденти не можуть заспокоїтися. Ведмідь ще живий, а вони шкуру... Погруддя? Погруддя не моє, Миколо Юхимовичу, — Демокріта! Думаємо цілу алею заготовити: Платона, Арістотеля, Ломброзо... Не зрозумів. Де моє стоятиме? Чому поміж них? То не моє... Державні кошти? Так! Але... То не я... Погруддя схоже на мене? Воно схоже на Демокріта. Демокріт схожий на мене? Ви, як завжди, Миколо Юхимовичу, жартуєте... За це я вас і люблю... Благоуханний?! А що Благоуханний? Так, Едуард Кайтанович... Пам'ятаю. Чудовий ревізор. Об'єктивний! Ну, слабкість у чоловіка. Трішечки випив. Ревізія співпала з його днем народження... Не почув! Не почув, кажу, Миколо Юхимовичу... Я зараз перейду на свій телефон... Так, з приймальні... Та ні, вже давно на роботі... Я за цигарками вибігав... Секретарка?.. Такого не допускаю... Сам бігаю... Тікаю, так би мовити, від старості...

Ковбик витер піт з чола: "Ні, таки інтуїція мене ніколи не зраджувала..." Він зачинився у кабінеті й знов схопив трубку.

— Вас викликає до себе Валентин Григорович, — прошипіла мембрана.

Ковбику спочатку здалося, що це його інтуїція говорить.

— Я не почув... Що ви сказали, Миколо Юхимовичу?

— Вас викликає Валентин Григорович, — повторив Микола Юхимович — Тепер ви чуєте?

— Добре чую! А з якого питання? Може, свого заступника послати, Хлівнюка? Я сьогодні якраз на нього наказ видав... Перевів з вео...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 375

— Вас особисто викликають.

— Але...

— Що “але”?

— Це не дуже доречно, Миколо Юхимовичу.

— Чому “не дуже доречно”?

— Хворий я, Миколо Юхимовичу. Поясніть ви там йому. Вам же ближче. Погано почуваю себе. Серце перебої дає. Голова трі... розривається. Оце зараз з вами розмовляю й стою. Сісти не можу. У спині штрикає, — Ковбик і справді стояв. Це він завжди робив, коли говорив по телефону із старшими за себе. Не за роками — за посадою. Про цю його звичку знали навіть там, угорі, тобто в Академії.

— Мабуть, перебрали? У вас же там, кажуть, як не замочування премій, то обмивання прогресивки. Або споювання ревізорів... Як не іменини, то звіздини...

— Наклеп усе це... Наговір... Усі вони мені заздрять... Кожний з них, я вам, як братові, Миколо Юхимовичу, признаюсь, мітить на мою папаху...

— До речі, а що це у вас за папаха? Генерала вдаєте з себе? Це ще для чого?

— Наговорили! І про це доповіли. Сама мерзота працює...

— Що ж у вас — жодної порядної людини у “Фіндіпоші” нема?

— Чому ж, Миколо Юхимовичу...

— Окрім вас, звичайно...

— Є гарні... люди. Працівники чудові... Ну, наприклад, Клавдій Миколайович Хлівнюк... Перспективний учений Михайло Ховрашкевич... Подає чималі надії Маси... Георг Панчішка... Сідалковський... Жаль тільки, що Сідалковський залишає нас... Але ми його, можна сказати, виховали, виростили... Тепер забирають вище...

Микола Юхимович ніби не слухав Стратона Стратоновича, бо вів своєї:

— От, от... Тут якраз днями заходили до нас Ховрашкевич з Панчішкою. Так вони, між іншим, усе підтвердили...

— Що підтвердили?

— Те, про що написав нам Кнюх... Документи представив. Щоправда, копії, але...

Стратон Стратонович відчув, як ноги мимовіль стають ватяними і важкими, ніби поміж вати хтось ще наливає холодного олова. Він спочатку уявив собі клятого Кнюха, а тоді уже своїх блюдолизів

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 376

Ховрашкевича й Панчішку, коли ті там усе те підтверджували... “То погруддя ніби й Стратона Стратоновича, але насправді то не Ковбик, то Демокріт. Ми так те погруддя й думаємо поставити у коридорі і підписати: Ковбик... Вибачте, Демокріт, а мати на увазі Ковбика. Вони, знаєте, так між собою схожі... особливо, коли дивитися на погруддя. І не відрізниш, де Ковбик, а де Демокріт...” Стратон Стратонович аж очі заплющив...

— Чого ви там мовчите? — почув він десь далеко голос Миколи Юхимовича. — Заснули, чи що?

— О божечки-божечки, — раптом завив Ковбик, відклавши трубку набік.

А мембрана тим часом дивовижним голосом гнома, ніби десь із попільнички, кричала:

— Алло-о! Алло-о!

— Наче уві сні! — мовив до себе Ковбик і приклав трубку до вуха.

— Алло-о! Алло-о! — гукав його Микола Юхимович.

— Слухаю вас, Миколо Юхимовичу, — перейшов на шепіт Стратон Стратонович.

— А чого ви так довго мовчали? Воду пили?

— Валідол ковтав, Миколо Юхимовичу. Серце у мене, — ще тихіше мовив Ковбик. — Раптом так схопило... Ви собі й уявити не можете... Ніби обценьками... З обох боків... Аж дихання сперло... Вас чую, а сказати нічого не можу...

— І це у вас часто отак?

— Та час від часу прихоплює...

— Мабуть, чимало вживаєте?

— Що вам Бог дав, Миколо Юхимовичу, — останнім часом Ковбик чомусь згадував Господа-Бога, але в дещо іншій редакції, ніж, скажімо, Кнюх. — Уже два роки, як і в рот не беру. Хіба що під час іменин чи зустрічі Нового року якусь маленьку чарочку пригублю...

— Ну, іменини, я чув, у вас там часто бувають...

— Не про ці іменини мова, Миколо Юхимовичу, не про ці... Я про свої кажу. А мої, як і ваші, раз на рік.

— От ви кажете про іменини. Саме з цього питання й приходили днями до нас Ховрашкевич із Панчішкою. Вони й розповіли про оте погруддя до вашого шістдесятиріччя. Ховрашкевич тут хвалився, що то ніби його ідея. Словом, тут вони обидва з нами радилися, як краще провести вас, Стратоне Стратоновичу...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 377

Ковбик при цих словах зовсім похолов...

— Ми хотіли до вашого ювілею, — вів далі Микола Юхимович, — представити вас до нагороди... Але ваші товариші виявили гарну ініціативу. Гадаю, оте погруддя й стане вам нагородою... А поки що вас кличе Валентин Григорович. Одразу ж після обіду й заїдьте... з Валентином Григоровичем, ви знаєте, краще на повний шлунок розмовляти...

— Не зможу... Ви чуєте мене, Миколо Юхимовичу? — голосом Грака благав Стратон Стратонович... — Я... я... серйозно захворів... Хай трохи пізніше.

Ковбик важко опустився у крісло. Воно здалося йому твердим і якимсь чужим. Встав, оглянув його. "Я так і думав, — відзначив про себе Стратон Стратонович, — подушечка на долівку впала. Це вже погана прикмета... Життя — як ніч і день. Сьогодні світло, а завтра темно. Не життя, а фіндіпошівський паркан: одна дошка чорна, друга — біла. Боровся з одними, а інших на грудях, як паразитів, пригрівав. Услужили. Дочекався Стратон Стратонович дяки. А від кого? Від оцих ледацюг. А я ж їх підтримував! Більше десятка літ за державний рахунок жили й нічого не робили... Ох і роботка була! Де б собі таку роботу знайти?"

А тепер ось Валентин Григорович чекає... Ковбик знав, що Валентин Григорович викликає підлеглих до себе тільки двічі: перший раз, коли призначає на посаду, другий — коли звільняє з цієї посади. Для Ковбика це був другий виклик...

Валентин Григорович належав до ідеальних людей — не мав жодної вади. Якщо й водився за ним якийсь грішок, то тільки той, що він дуже любив себе, своїх найближчих і мав такий лімітований запас тієї любові, що на інших її просто не вистачало.

Мозок Стратона Стратоновича після несподіваного дзвінка Миколи Юхимовича запрацював інтенсивніше за найдосконаліший комп'ютер. Але куди його думки не потикалися — всюди їх зупиняла твердь черепної коробки. Він шукав виходу, а його не було. Усі перебрані рятівні варіанти мали той недолік, що стояли на піску, а він розповзався під всякою спорудою.

Ковбик раптом схопився за соломинку, хоч знав, що вона рятувальне коло замінити не зможе.

— Лікарня, лікарня, — тривожно вистукував пульс у його скронях. — Може, місяць протягну. А якщо півтора, то і ювілей у лікарні зустріти можна. А там...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 378

Він вирішив негайно лягти в лікарню з інфарктом лівого шлуночка. Сам собі поставив діагноз, бо десь уже чув про таку хворобу. Казали йому, що вона майже не розпізнається лікарями. Від кого він це чув — уже й не пригадує. Зате знав: якщо на цю хворобу захворіти — можна вижити. Тільки при абсолютному спокоєві й тиші. Без грому, без телефонних дзвінків, без викликів... "Адже ніщо так не вкорочує життя, як виклики до Валентина Григоровича через проміжну інстанцію — Миколу Юхимовича", — по-філософськи думав він.

Спочатку Стратон Стратонович покликав Антошу і помчав з ним додому, а вже звідти — викликав карету "швидкої допомоги". Носії білих халатів з маленькими червоними хрестиками на нагрудних кишеньках після двох-трьох контрольних перевірок дійшли висновку, що їхній діагноз різко не співпадає з тим, що його поставив Ковбику нібито дільничний лікар. Карета була подана вчасно, але госпіталізувати Ковбика лікарі "швидкої" категорично відмовилися. Навіть після тих песимістичних прогнозів і наслідків, які так пристрастно змальовував перед ними Стратон Стратонович.

— Нічого з вами не трапиться. Принаймні по лінії серця вам нічого не загрожує. У вас серце — як у молодого оленя, — втішив один з них і, склавши свій саквояж, вийшов за поріг.

За порогом особняка Стратона Стратоновича вирувало життя, а в кімнаті Ковбика летіли аж під стелю лайки. Такі солоні, як ропа, і такі соковиті, як перестиглі квашені кавуни взимку.

— Ось тобі й хеппі енд! — процитував він Хлівнюка. — Тепер цілуй ложку, Стратоне Стратоновичу. А все через цього фіндіпошівського герострата — Ховрашкевича, — проказав Ковбик і важко опустився на тахту.

РОЗДІЛ XXXIV,
у якому звучать вальси Штрауса, п'ється кава по-вапнярськи, переписується "Пам'ятка Сідалковського", рахунок стає "один — один", на базарі з'являються зелені бумеранги.

Сідалковський, який ще кілька днів тому почував себе ніби на верхній палубі життейського корабля, раптом відчув, що палуба ця

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 379

під ним захиталася. Він знав, що палуба сама по собі тверда, але не врахував, що вода під нею рідка, до того ж начинена сіллю. "Сіллю життя, — мовив голосно він. — Якщо його пересолити, то в роті стає гірко..."

— У кожного своя вежа, — похитав він головою і сам собі заперечив: — Не вежа, а межа! Ще вчора ти, Сідалковський, — він звертався сам до себе на "ти", як до дуже давнього знайомого, — ще вчора ти, Сідалковський, стояв на капітанському містку. Готувався через тиждень приймати парад і полякати Євдокію Капітонівну Карапєт: "Мадам, не забувайте, я тепер зять консула! Прошу без міжнародних ускладнень".

— Зять консула, — повторив він, накинув на себе халат чи не з усіма мінаретами світу, взяв свою улюблену пилочку для нігтів і розсівся, як завжди, перед дзеркалом, щоб поговорити із самим собою. — Не посла, а консула! Консул — це звучить гордо. Консул — це не посол... м'якого чи твердого копчення.

Слово "консул" у його вухах бриніло, як фуги Баха. Він, щоправда, ніколи не чув тих фуг. А може, й чув, але не знав, що саме та музика і є фуги Баха.

— Сонати Бетховена, — поправився він, — вальси Штрауса.

"Вальси Штрауса", — це, здається, найбільше імпонувало йому. Не тому, що між Вапняркою й Віднем відстань була коротша, аніж між тими містами, де народилися Бетховен і Бах, а тому, що вальси Сідалковський таки любив. Вальси він умів танцювати. Це, мабуть, чи не єдине (звичайно, після його красивого почерку) заняття, яке він робив бездоганно. Представниці кращої половини людства просто мліли в його руках уже після перших віражів. Після других віражів вони починали млосно дивитись у його безневинні очі, будувати плани на майбутнє, а після третіх готові були піти на все, тільки не знали, як про це краще сказати, через те лише просили: "Сідалковський, віднесіть мене на місце..." Але на яке саме місце — ніколи не уточнювали...

Сідалковський уважно дивився на своє відображення в дзеркалі і раптом помітив, що воно йому, чорт забирай, іронічно підморгує, ніби хоче з ним заговорити. Ще б пак, адже він завтра-післязавтра покидає "Фіндіпош". Він завтра-післязавтра підніметься вище Грака й Панчішки, Понюхна і Ховрашкевича, Бубона й Хлівнюка. Завтра-післязавтра перед ним запобігатиме сам Ковбик. Коли розмовлятиме

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 380

по телефону, то тільки стоячи. Сідалковський навіть підвівся і продемонстрував, як розмовлятиме з ним Стратон Стратонович.

— Товаришу Сідалковський, ви тільки вислухайте мене. Тепер ви не просто людина, а Людина з каліграфічним почерком... Тепер ви... Ну, не міністр, але якщо розібратися, то й міністри від вас залежатимуть, запобігатимуть перед вами! Чуєте? Ах, ви тільки вдаєте, що тепер рідко кого чуєте? Похвально, похвально! Талант всюди талант! Час виробляти позу! — закінчив він, повертаючись до дзеркала спиною, але з такою витонченою вишуканістю, яка властива тільки стовідсотковим аристократам.

Вийшов у коридор. У коридорі пахло кондитерськими виробами, ваніллю й здобними булочками бабусі Джегужевської. Хотілося повернутися у дитинство, до оксамитового берега річки Сниводи, до пінистих водоспадів коло греблі колгоспного ставу і до парного молока з окрайцем житнього хліба, випеченого на черені...

Зайшов на кухню. Захотілось яблук і кави. Яблука Сідалковський мив пахучим туалетним милом “Троянда” і весь час сам собі дивувався: “Звідки це в тебе? Виріс же на вапнярських зелепухах, витертій об штани моркві з тітчиного городу. Мабуть, тому зуби такі рівні й міцні?” І сам собі відповідав, наслідуючи позу Ховрашкевича, а голос Хлівнюка: “Ностальгія! Так сказать, ностальгія крові! Клич предків! Гени дають про себе знати в будь-якому коліні...”

— Які гени? — кивнув до нього головою двійник, розглядаючи його з буфетного скла. — Які гени?

— Аристократичні гени, шановний! — цього разу він відповів голосом Карла Івановича Бубона. — Аристократичні!

Сідалковський надкусив яблуко й глянув на свою дитячу фотокартку, що висіла біля кухонного буфета. Він милувався сам собою, як людина, котрій подарували новенький автомобіль, куплений на збереження тещі, а тоді несподівано приїхали і забрали. Він дивився на себе у ренесансовому віці, як казав сам Сідалковський, і думав словами Ковбика: “Воно настільки гарненьке, що хоч бери це фото й негайно надсилай на дитячу виставку”.

— А якщо в тебе синок такий? — запитало відображення а буфетного скла.

— Ну-ну! — застеріг він голосом Стратона Стратоновича й зиркнув на годинник. — Ще сім годин... І ти, Сідалковськкй, або у фіналі, або... Як каже Хлівнюк — “аут-аут”.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 381

Перевів погляд знов на свій дитячий знімок, що його зробив приїжджий фотограф на базарі у Вапнярці і через кілька хвилин уже вручив матері. Без виписки, без квитанції, без чекання й нервів. І непогано вийшла. Хоч і п'ятихвилинка.

— Як син! — не стрималося буфетне відображення.

Сідалковський зморщився, хоч знав, що це погано кінчається для таких зразкових облич, копії яких завжди просять рекламні журнали на останню сторінку, де демонструють уже нікому не потрібні краватки чи костюми післявоєнного періоду, або вивішують у вітринах перукарень та фотосалонах великих міст. Репліка буфетного відображення неприємно штрикнула його, немов голка без новокаїну у незахищені ясна.

Залишив надкушене яблуко і, скривившись, попрямував у кімнату. Робити було нічого, почувався ніби в аеропорту, в залі для транзитних пасажирів, Узявся був за книжку, але тільки розгорнув її, як звідти випала записка Айстри.

— Айстро! Люба Айстро! — тужно проказав уголос. — Де ти? Невже знову втекла з якоюсь творчою знаменитістю на острів Шпіцберген?

Сідалковський любив, як казав він, європейські, наче з імпортних журналів, великі жіночі груди. Хоч самих жіночок любив маленьких.

— Формених, — називав він їх. — З красиво підголубленими очима і стрункими, наче відшліфованими на верстаку, бронзовими ніжками.

Таким багатим поєднанням могла похвалитися тільки Айстра, його кохана "Школярочка", що віддавала перевагу чоловікам, пов'язаним з мистецтвом: музикам, поетам, малярам, артистам. Сідалковський також вважав себе артистом, а "Фіндіпош" — великим театром життя, але боявся признатися в цьому Айстрі. Її незрозуміле захоплення страшенно ображало Євграфа, і від того, як йому здавалося, він ще більше любив свою маленьку "Школярочку", яка майже ніколи не належала йому. Вона й зараз до нього часто приходила, але здебільшого уві сні, та й то не сама, а з якимось бороданем невизначеного віку й професії. Інколи йому випадало рідкісне щастя побути з Айстрою наодинці. Але тільки він починав до неї залицятися, як помічав, що просто грається з маленькою гарною лялькою, схожою на Айстру. Сідалковський тієї ж миті прокидався...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 382

— Слухай, чи не багато у тебе захоплень? — запитав він сам себе.

— Забагато, — чесно признався він. — Але що я можу зробити? Дівчата — як квіти: усі різні, і кожна гарна по-своєму.

— У тебе ні найменшого натяку на скромність, — зауважив двійник, якого Сідалковський помітив у дзеркалі.

— На скромність? А що таке скромність? Скромність — це маска, що приховує правду, — мовив Сідалковський. — А я перед тобою, як ти знаєш, сама правда!

Останнє слово викликало у нього неприємні асоціації, пов'язані з судом. Сьогодні ж суд. Через сім годин — суд!

— Повторний суд над тобою, Сідалковський! Тільки тепер уже не районний, а міський. А це значить, що там сидітиме новий суддя, нові народні засідателі. Лише адвокати, позивачі й відповідач ті ж самі. А контраргументів у тебе, Сідалковський, майже не додалося. Віддав адвокатові довідку про те, що коли Ія купувала тобі меблі на свою кредитну довідку, Ковбик справді перебував у Парижі. Але ж печатка його перебувала у Бубона Карла Івановича, і ти це чудово знаєш...

Продзеленчав дзвінок.

— Нарешті! — вигукнув Сідалковський і кинувся до дверей. — Радий вас бачити, Євмене Миколайовичу, живим, здоровим і без супроводу товаришів у синіх кашкетах з червоною кайомочкою на околиші...

— Ти все ще смієшся, доктор? Побачу, як ти сміятимешся після повторного суду, — Грак, не простягаючи руки, десь із-під ліктя подав саму лише долоню Сідалковському і поглянув на рамочку, що красувалася поруч із дзеркалом.

Це була "пам'ятка Сідалковського", написана ним самим. Грак сів під нею, витягнув записника й став переписувати, тільки, звичайно, не таким гарним почерком.

Євграф посміхнувся:

— Якщо можете, не пишіть! А коли не можете, то переписуйте, а я тим часом каву подам. Вам яку, Грак? По-європейськи, по-турецьки, по-вапнярськи чи як у сегеакадемії — розчинну з цукром?

Грак скинув з голови свою величезну кепку, яка ніби свідчила: "Весна на носі!" — і взявся за письмо:

а) Піднявшись з постелі, ніколи не ходіть перед жінкою у сподніх. Навіть тоді, коли вони французького походження;

б) жінка повинна постійно бачити вас тільки з кращого боку...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 383

— Мабуть, у профіль, — подумав про себе Грак і написав далі:

...акуртним, виголеним, свіжим і трішки духмяним, як пролісок з-під снігу;

в) у постелі ніколи не говоріть з жінкою про гроші, політику, автомобіль, запчастини до нього, а також не розв'язуйте фінансово-господарських справ;

г) не показуйте перед жінкою своєї дурної вдачі, намагайтесь бути завжди веселим, життєрадісним, ніжним і, звичайно, розумним.

Після останнього слова Грак поморщився. Трохи подумав, а затим закреслив "і, звичайно, розумним" й дописав: "Це люблять усі жінки й кішечки".

д) Ніколи не порівнюйте свого жінку з іншою, пам'ятайте: та, що з вами, — найкраща.

— На даному етапі,— прокоментував Грак.

е) Не дивіться на жінку як на власну автомашину — вона може належати й ще комусь;

є) не питайте жінки, де була вчора, якщо зараз вона поруч із вами, — перше їй може не сподобатися;

ж) не влаштовуйте їй сцен ревнощів. Ревнощі — ваша слабкість. Не вдавайте із себе Ромео навіть тоді, коли ви точно знаєте, що й вона не Джульєтта...

Наблизився Сідалковський з красивою чорно-червоною тацею, якоюсь пузатою пляшкою, двома чашками паруючої кави й кількома канапками з сухої ковбаси і голландського сиру. Він поставив усе те на журнальний столик і заглянув до Грака у записник.

— Такі слова про жінок — і таким ветеринарним почерком писати? Фу! Грак, з вас ніколи не буде аристократа. Навіть якщо раптом у вашій душі завиють від сорому далекі предки!..

Грак мовчки дописував пам'ятку.

— Пахне кавою, Євмене Миколайовичу. До того ж гарячою!

— А таки гарячою. От як припечуть тобі сьогодні на міському суді не тільки батьківство, а ще й аліменти... От тоді ти скажеш, що запахло гарячою кавою...

— Цілуйте ложку, Грак, і не каркайте. Ви краще скажіть, як там ваш тесть, а мій друг — Філарет Карлович? Давно ми з ним не розмовляли на ресторанні теми. — Сідалковський налив у маленькі чарочки болгарського коньяку, перелитого в французьку пляшку і цокнувся: — За вашу перемогу, Грак!

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 384

— Щоб нас чужі жінки не цуралися! — перехопив Грак тост Понюхна.

— Воно вам треба, Євмене Миколайовичу? Жінки ще нікого до добра не довели. Тільки до суду... І каси, з якої беруть, але кладуть не до вашої кишені.

— Я мрію про таку жінку, яка ніколи не питала б про гроші й завжди посміхалася...

— Ви багато хочете, Грак! Поки що пийте каву і мрійте. Мріяти вам тут ніхто не заважатиме... Язичка так глибоко не закладайте в рот, можете ненароком і свій проковтнути... Скільки вас можна вчити?.. Надкушуйте маленькими шматочками і, не поспішаючи, розповідайте. У нас до чергового засідання ще море часу...

— Щось ти веселий сьогодні...

— А що робити, Євмене Миколайовичу, двічі одну й ту ж трагедію не переживають. Але на запитання, поставлене вам двічі, можна хоч раз відповісти: як там Філарет Карлович?

— А що йому? Пенсія генеральська. Лежить цілий день на канапі, милується онуком і чекає того дня, коли він підросте й виженe мене з дому. А мій малий чіплятиме йому до мундира ордени й медалі. Поки що це старий щовечора робить сам. Одягає мундир, ордени кладе на столі, тоді, як оце ти, підходить до дзеркала, чіпляє спочатку медаль, козирне, тоді — орден і знов козирне... І так, поки всіх не понавішує...

— Нічого не зробите, Євмене Миколайовичу, у Філарета Карловича не було дитинства. А що він робить уночі, якщо вдень спить?

— Звечора ставить мишоловки і цілу ніч ловить мишей, а вранці годує ними Досифея. А після цього з моєї тарілочки ще й дає котові молочком запивати...

— А у вас що, всього одна тарілочка?

— У нас у домі порядок. Чудловський так завів. У кожного своя ложка, виделка, миска, ніж. Тільки у мене тарілочка одна на двох з Досифеєм. Коли я дивлюсь, як він з моєї тарілочки дає коту молоко, я йому кажу: “Або я, або Досифей”.

— А він вам що?

— А він каже: “А я про цей день тільки мрію”. Отаке життя приймака...

— А що ж ваша Офелія-Зося?

— Залишу я її. Ось тільки дядя Філя знайде потрібну кандидатуру...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 385

— Грак, — перебив його Сідалковський, — не примушуйте мене вдаватися до різких слів. Ви мені сьогодні ще на суді потрібні. У вас же тепер знайомство з органами... Ви збираєтесь кидати Зосю?

— Вона мене зрадила. Мені приснився сон...

— Слухайте, Грак, не напускайте туману, як казала мені моя покійна мама. Така, як Зося, ще не дозріла для цього. Ви її кидаєте не через те, що сон приснився, а тому, що вам, Грак, потрібна столиця. Вам набрид Кобилятин-Турбінний. Я вас бачу наскрізь: ви хочете жити, як кращі представники...

— Ти себе відносиш до кращих представників?

— А ви підніміться й погляньте в дзеркало. Тільки станьте поруч зі мною, — посміхаючись і відверто глузуючи з Грака, мовив Сідалковський.

— Ти такий, як і я. Тільки ще, може, гірший...

— Це з якого боку дивитися?

— З якого хочеш. У тебе ж не обличчя, а маска. Ти вмієш чекати... Ти йдеш до своєї мети, по дорозі розгортаючи кущі троянд.

— Ветеринарна освіта — і таке мислення! Не спішіть, Грак. Я візьму записника. Мені хочеться записати вашу останню фразу...

— Не блазнюй... Моя ж дорога не встелена трояндами...

— Я знаю. Перед особняком Чудловського — дорога з гравію... І тому ви збираєтесь залишити це миле, хоч і трохи задовге для вас, створіннячко. Зося ж звикла до вас... Вона вас обожнює і думає, що ви такий же гарний, як і всі.

— Ти ще не знаєш жінок, Сідалковський. То вони тобі такі здалеку здаються... Пізнав би ти їх поближче...

— І це ви кажете мені, Грак? Мені, в якого щойно переписували "Пам'ятку"?

— Тобі, тобі! Коли б ти їх знав, то сьогодні б тебе втретє не тягли до суду...

Цього разу Грак ударив козирним тузом. Сідалковському не було чим крити. Він згадав Антонію, поїздку в лікарню до Клавдія Миколайовича. "Це глупо, Сідалковський, — казала вона йому, — Якщо ви не поїдете зі мною до мого чоловіка — я це розціню як боягузство..." "Ви натякаєте на моє нахабство? Нахабства мені не позичать... Але й тверезості теж..." "Ми до лікарні поїдемо разом, — наказала Антонія. — Ви до нього підете перший. Ось вам кульок. Тут для нього передача від вас. А потім прийду я. Ось для нього друга

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 386

передача. Тут самі лиш травки. Він просив принести травок...” “Мабуть, я й справді жінок не знаю, — подумав Сідалковський. — Скільки їх пізнаєш, стільки ж відкриваєш”.

“Я вас прошу, поїхали разом. Присвятіть мені цей день, Сідалковський...” “Що ж, я викидаю білий прапор, але повірте, коли ваш чоловік гляне на мої фізичні дані, а потім уявить, що нам потрібно буде разом з вами йти додому, він одразу відчує себе круглим сиротою. Боюсь, після цього його не скоро випишуть із лікарні. Чи вам тільки цього й треба? “А вам, Сідалковський?..”

Після лікарні вони й справді пішли додому разом, хоч Клавдій Миколайович намагався трохи затримати Сідалковського. Його ніби цікавили справи “Фіндіпошу”. Сідалковський затримався. Вони довго ходили білими алеями саду навколо лікарні для вчених, Євграф добряче промерз, тож охоче поїхав до Хлівнюка додому з Антонією, яка стала йому того дня і за перину, й за електрокамін, хоча сама нагрівалася не за допомогою електроструму.

“У вас чудовий чоловік, Антоніє, — казав Євграф їй тоді. — Боже, як він вас любить! Я не Ховрашкевич — у жінках погано розбираюсь, — ламався він перед нею. — Скажіть, для чого ви його зраджуєте? Я ж вам стільки тепла й ласки не даю. Тим більше — після прогулянки по саду з вашим чоловіком...” “Я не люблю його. Набрид він мені. Я просто із себе виходжу, коли щовечора чую оте його: “Йди сюди, моя Мацунько!”” “Фу! Такий ротик, з такими пухкенькими губками — і такі слова... Не розчаровуйте мене, Антоніє. Мені тоді доведеться теж ставати, як кажуть моряки, в сухдок”. “Ви — інша справа, Сідалковський”. “На вашому місці, Антоніє, будь-яка жінка молилася б на такого чоловіка, як у вас...” “Ви справді не розумієте жінок, Сідалковський”. “Додайте, гарних жінок...”

Євграф важко зітхнув. Глянув на пінгвінячий ніс Грака:

— Ще кави, Євмене Миколайовичу?

— У мене печінка від кави болить.

— То від горілки. І що у вас тільки не болить, Грак? Ви мені нагадуєте нову поліклініку у щойно відкритому районі: приміщення є, а хвороб не лікують за браком лікарів, бо ті не поспішають на околицю міста. У вас такий молодий вік, а так багато застарілих хвороб. А як ваша автомашина?

— Автомашина — як жінка, — відповів Грак. — На ній треба постійно їздити, щоб не псувалася. А вона стоїть, іржавіє під бузиною.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 387

— Фу, Грак! — скривився Сідалковський. — Вас навіть тюрма не виправила.

— По-перше, я сидів не в тюрмі, а по-друге, тюрма нікого не виправляє, а калічить...

— Якщо судити по вас, то ви таки маєте рацію... Ну-ну, як каже Стратон Стратонович. Ви вже на мене не ображайтесь. Підемо, Євмене Миколайовичу. Нам пора в суд!

— Не нам пора, а тобі пора! Я ще не доріс до такого...

— Ви без компліментів не можете...

— Пішов ти...

Євграф обернувся:

— Жах! Квіт сучасної інтелігенції — і такі висловлювання. Ви у своєму мисленні простий, як сірник. Але щодо моральної підтримки — то ви, як атлант, незамінима фігура.

І от після цього всього Сідалковський знову в залі суду. Перед цими, як сказав би Грак, стопроцентними дурепами: старшою і молодшою. Бо, бач, молодшій із них захотілося мати за чоловіка Сідалковського — стрункого і підтягнутого, ніби з імпортного журналу мод! А якщо розібратися? Отак по суті, як бюрократи кажуть, самокритично, думав про себе Сідалковський. То хто ти є, Сідалковський? Хто ти такий, щоб за тебе боротися? Через народний суд. Мовчиш? Відповіді не знаходиш? Бо її й нема. Ти прищ. Ось хто ти такий, Сідалковський. Звичайний прищ, який красуні підфарбовують і подають за щасливу родимку.

Судовий процес тим часом продовжувався, незважаючи на самокритичний біг думок Сідалковського.

— Така гарна жінка — і не сміється, — шепнув через плече Сідалковському Грак і очима показав на суддю. — Певне, суддям не дозволено?

— Придивіться до її зубів, Грак. І запам'ятайте: найрідше сміються жінки, котрі, як і ви, мають погані зуби.

Грак щось незадоволено буркнув і штовхнув Сідалковського кулаком у спину.

— Прошу тиші! — дзенькнула ручкою об графин суддя, з неприхованою цікавістю розглядаючи обличчя, а ще більше — вельветовий костюм Сідалковського. Її гарно підведені очі збуджено блищали.

"А вона не така вже й погана, — подумав Сідалковський. — Жаль тільки, що в дитинстві мало сирої моркви гризла... Цікаво, чи цього разу мав час зателефонувати Жерех? Невже знову забув? Воно,

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 388

звісно, кому чуже болить... — пульсувала кров у скронях Сідалковського. — Як там Ядвіга? Хоча б вона про це нічого не дізналася. Що буде, те й буде. Одружусь, а тоді вже про все розповім. А може, краще до одруження? А втім... Чи варто задумуватися над завтрашнім днем, коли ще не закінчився сьогоднішній?"

Світ в одну мить став йому байдужий. Всі ті дотепи, жарти, афоризми, що так і сипалися з нього, немов вислизнули у якусь дірку. Знічев'я розглядав стелю — і зненацька помітив там якийсь іржавий гак, схожий на ті, на яких вішають свинячі туші на бойні.

Суддя несподівано підвелася, Сідалковський і собі хотів був підскочити, але звичного: "Встати! Суд іде!" не пролунало. Через хвилину-другу (це йому здалося чомусь вічністю) вона повернулася зі злим і холодним поглядом. Спочатку суддя окинула залу, потім довго дивилася на мадам Карапєт, на Ію, і в її запитливому погляді ніби світилося: "Ця в буфеті працює, а та — в ресторані! Чи не так?"

Потім перевела погляд на Сідалковського. Він був ще холодніший, можна сказати, крижаний. Тоді схилилась над вухом одного засідателя, потім — другого. Як перший, так і другий уважно вислухали суддю, водночас активно нишпорячи очима по залу, а тоді теж зупинилися на Сідалковському. А він усе це сприймав чисто механічно. В його душі творилося в ці хвилини те, що твориться у старій квартирі, коли господар переїжджає на нову і не знає, за що в першу чергу хапатися...

Карапєт-старша сиділа, як гюрза. Напружена, знервована. Тиша, що несподівано повисла над залом, насторожила її. Карапєт з досвіду знала, що тиша — це не завжди добре. Тиша буває перед бурею, а ще — перед ревізією.

Ія мала вигляд втомленої, як після перенасичення коханням, і теж байдужої до всього: до Сідалковського, до судді, народних засідателів, свого адвоката, навіть до рідної матусі, яка чомусь почала її дратувати. Хотілося негайно залишити цю залу, припинити цю комедію з невідомим фіналом і піти в життя, продовжуючи грати ті ролі, які тобі підкаже та чи інша життєва ситуація.

Суддя підвелася, холодно, аж надто офіційно звернулася до Сідалковського. Але так, ніби підказуючи йому, що стверджувати, а що заперечити. "Розумному досить", — хотілося вигукнути йому, але він стримувався, безцеремонно розглядаючи її не як суддю, а як жінку. Дивився на неї так, немов очима роздягав.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 389

Все це йшло в якійсь круговерті. Пригадує, питала, чи взяв ту злощасну довідку про те, що тоді, коли він купував меблі, Ковбик разом з фіндіпошівською печаткою перебував у Парижі.

— Ця довідка у мого адвоката, — сказав, трохи оживши, Сідалковський, ніби, тонучи, раптом побачив на горизонті цяточку, що при наближенні перетворювалася на рятувальну шлюпку.

— Чи правда, що ви наймали квартиру у Євдокії Капітонівни і там познайомился з її дочкою Надією?

Сідалковський не встиг відповісти. Зірвалася з місця мадам Карапєт:

— Яку квартиру?! У мене одна комната без балкона на втором етажі, і опше... Куток знімав, — вигукнула вона і цим самим виступила як адвокат Сідалковського.

— Отже, ви підтверджуєте, що не квартиру, а куток? — уточнила суддя.

— Підтверджую, — гордо підняла голову мадам Карапєт, ніби відчула, що здача, яку забув покупець, уже лишилася в її кишені. — Куток, одне ліжко на двох, і опше!

— Що ви кажете? Що ви кажете? А коли це було? Кілька років тому! А йдеться про останній рік! — підскочила на своєму місці адвокат Ії.

Мадам Карапєт, ще не знаючи, у який бік стрілка хилиться, пирснула й сказала:

— Товариш суддя спрашивають, я відповідаю.

— Суду все ясно! — мовила суддя і навіть не глянула на Ііного адвоката.Сідалковський сидів і з нетерпінням чекав судді й народних засідателів, що пішли в радчу кімнату. Тепер він скидався на студента-заочника, котрий очікує оцінки своєї контрольної, певний, що менше трійки не буде.

Коли вони повернулися з радчої кімнати і заходилися стоячи зачитувати вирок суду, Карапєт-старша підскочила перша, може, для того, щоб не пропустити жодного слова.

Після двох перших абзаців Сідалковський перевів погляд на неї. Рожевощока й кругловида матуся на очах стала бліднути й старіти. Видно, їй цього разу, як кажуть у світі картярів, не було чим крити, бо вона раптом на весь суд крикнула:

— Зараза!

У залі суду засміялися. Карапєт-старша знову налилась кров'ю і гнівно повторила:

— Ти зараза! Чуєш? Зараза!

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 390

Сідалковський не реагував. Ія, схиливши голову, вибігла із залу. За нею кинулася її адвокат.

— Зараза! — продовжувала Євдокія Капітонівна. — Ось хто ти, і опше! Тебе ще ніхто не розкусив, а я тебе розкусила відразу! — Вона вийшла у коридор, плюнула в урну, але не влучила.

— Мамаша! — притишив хід Сідалковський. — Ви тут не в буфеті. Це народний суд, тут усе робиться по закону. А закони, як і мене, треба поважати.

З усіх тих слів матусю Карапєт, видно, найбільше допекло слово "мамаша", і вона ладна була затопити в його красиву пику, але боялася це робити при такій величезній кількості свідків, тож тільки вимовила з ненавистю:

— Паразит, негідник, і опше все в цьому роді!

— Купили, купили! — уже на подвір'ї кричала Карапєт-старша, звертаючись до телеграфних стовпів.

Сідалковський від того крику, як і від судового вироку на його користь, раптом ожив, серцебиття урівноважилося, і він, переможно посміхаючись, звернувся до неї:

— Мадам! Суд не купують! Це просто неможливо, суд народний, мадам. А народ не купиш!

— Купили, купили, — кричала, як божевільна, мадам Карапєт, не звертаючи на його слова ніякої уваги.

— Я не шах персидський і не султан турецький, — наблизився до неї Сідалковський, на всяк випадок ховаючись за Граком, що йшов поруч, залишаючи великі сліди на брунатному снігу. — Я жебрак, — розкланявся він, нагадавши їй її ж слова. — У мене грошей нема. А потім... Давайте згадаємо загальний рахунок... Один — один, мадам, як кажуть футбольні професіонали. А я тільки аматор. Так що у нас нічия, — Сідалковський по-дружньому поплескав її по плечу, витягуючи руку з-за спини Грака. — Коли минулого разу мені присудили п'ятимісячного сина...

— Шести, — поправила його Карапєт.

— Все одно, мадам... Після шести місяців теж діти не народжуються... То я тоді не шумів. Гроші з мене й досі вираховують! Так що ми з вами квити, мадам!

Сідалковський подарував їй прощальну посмішку і глянув у безмежний, як небо, простір.

Благословенна природа дихала легко і парко. Кругом, куди не кидав оком Сідалковський, бігли дівчатка уже в демісезонних легеньких

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 391

пальтечках, новеньких, ще з літа придбаних чобітках на високих, але широких, як платформа електрички, каблуках, і посміхалися людям, і природі, трамваям і сонячним зайчикам на вікнах трамваїв... Сідалковський зрозумів: незабаром весна! На базарі з'являться ранні полуниці, рання редиска, ранні помідори і парникові огірки — довгі й криві, як зелені бумеранги.

ЕПІЛОГ

Розтрощивши на могутніх грудях кригу, розбурханий ранньою весною, плинув унизу, під ногами Сідалковського, древній і, як ще здавалося, незалежний та відчайдушний Славутич, закутий у бетон, залізо і граніт. Але тут, перед Володимирською гіркою, з якої на нього дивилися віки, плив широко і привільно, ніби показував свою парубоцьку силу й шаленство, яких уже давно не було.

Сідалковський же навпаки: тільки тепер, тільки зараз, коли зачинилися двері після останнього судового процесу, відчув себе вільним і незалежним — від "Фіндіпошу", від мадам Карапєт та її незабутніх доньок.

Тільки тепер, тільки зараз він відчув, що під його ногами не палуба, котра вічно хитається, навіть у штиль, а земля. Тверда земля. Ні, не земля... Сідалковському раптом здалося, що під його ноги хтось невидимий підсовує залізобетонну плиту. Він навіть глянув собі під ноги. Так і є. Євграф твердо, неначе пам'ятник, стояв на могутньому п'єдесталі з плит на найвищій точці Володимирської гірки...

Завтра Сідалковський уперше переступає поріг у вищий світ. Власне, не один поріг, а одразу два. Один поріг — це той, через який він мріяв переступити все життя, але боявся в цьому признатися навіть сам собі. А другий?.. Другий — то поріг загсу.

— Ядвіга Капітульська — то і є моє вікно в Європу, — наслідуючи її стиль, мовив він. — Жерех — то є перепустка у вищий світ!

"А чи є десь той вищий світ? І як ти його уявляєш, Сідалковський?" — питав він сам себе, але відповіді не знаходив.

Він стояв гордо й безтурботно, як юнак після одержання атестата зрілості. Тепер навіть несамовитий і по-юнацькому задерикуватий Дніпро-Славута принишк, помітивши на горі Сідалковського, і тихо, ніяково покотив свої води в далеке й синє море. Так він робив торік, тисячу років тому, а, може, й мільйон...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 392

Сідалковський підставив своє обличчя вітрові, уявним солоним бризкам моря, яких тут ніколи не було, і, не спускаючи свого замріяного погляду з крижаних, як розірвані чорно-білі фотокартки, дніпрових хвиль, мовчав.

— Життя зіткане з протиріч, — промовив нарешті вголос Сідалковський, — з припливів і відпливів, із штормів і штилів, з сьогодні й учора.

Так, з сьогодні й учора. Бо сьогодні вже зовсім не те, що було вчора. Хоч і сьогоднішній день Сідалковського почався, як завжди, з ранку.

— А ранок почався з невдач. А якщо вірити народові, — філософствував він, — то одна біда не ходить. За нею ще ходить група...

Яка саме група, він не уточнив.

Сідалковський одержав листа. Тільки розірвав конверт — одразу ж пізнав круглий дівочий почерк з гарними вензеликами окремих літер. Так писала тільки Айстра, його мила "Школярочка". "Моя", — думав завжди він і завжди помилявся. Він нашвидкуруч пробіг кілька перших рядків, котрі його менш за все цікавили. У скронях вистукувало: "Звідки? Із Землі Франца-Йосифа, Нової Землі чи Вогненної? Господи, як вона полюбляє мандри. Мандри і ресторанних музик... Що за дивовижна особа..."

Айстра писала з Тинди.

— Тинди-ринди, коржі з маком, — проспівав на новий лад пісеньку свого дитинства Сідалковський.

"Вибач, графъ, — так і писала з твердим знаком на кінці. — Але я того вечора зустріла, як думала, справжню людину. Композитор, віртуоз..."

— Композитор Берліоз із ресторану "Дубки", — прокоментував Сідалковський.

"Але я помилилася..."

Сідалковський далі не читав. Далі й так ясно: незабаром приїде. Він розшматував листа на дрібні клаптики та й розвіяв, як і пам'ять про Айстру, на вітрі. Білі клаптики крейдяного паперу, підхоплені випадковим вітром, повільно закружляли у прощальному танці й байдуже влягалися між кущів на залежі торішнього посірілого снігу.

Підійшла Ядвіга. Він обійняв її ніжно за плечі, поцілував у холодну, але свіжу, як суничка, щічку і, посміхаючись, сказав:

— Ти сьогодні краща, ніж була вчора. А завтра будеш краща, ніж є сьогодні.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 393

Вона пригорнулася до нього, глянула вниз. По Дніпру пливли перші самохідні баржі, навантажені коксом, камінням, і ламали, наче криголами, крихку й трохи жовтувату, як цукор у склянці чаю, кригу.

Сідалковський заплющив очі — уявив кортеж елегантних автомашин, що прямують до загсу. Але не до нашого загсу — до варшавського. Він поклав собі саме там розписатися з Ядвігою. Залишилися тільки дрібниці: з'ясувати, чи можливо це. Але то пусте, його мрія випереджала реальність... Кортеж повільно котився Маршалковською вулицею польської столиці, далі проспектами та майданами, повз парки й сквери. Сідалковський сидів у відкритому авто, і йому мило посміхалися варшав'янки, кидали до автомашини квіти...

Згадався останній фіндіпошівський день. Власне, вечір. Того пізнього лютневого вечора розкисло. Фіндіпошівські термометри показували плюси, але різні: один плюс п'ять, другий плюс сім. Йосип Блаженний стояв простоволосий перед фасадом "Фіндіпошу" і, задерши голову, кивав на фіндіпошівський знаменитий шпиль:

— Здрастуйте, пожалуста!

Перехожі зупинялися. Спочатку дивилися на нове фіндіпошівське гасло, а тоді вже на Йосипову шапку, що крутилася, як флюгер, на самісінькому вершечку.

— Самі купили, самі й зняли, — осудливо похитав головою перехожий.

— Це не вопрос, — мовив дядя Філя, мало не зранку підловлюючи тут Євмена Грака, котрий, як завжди, запізнювався на роботу і ніколи нікому не віддавав боргів.

Стратон Стратонович востаннє критичним поглядом зміряв свій улюблений кабінет і взявся за опудала, які збирався вивезти додому. Опудала їжака, ондатри, крячки, банькатої сови та ще два естампи — вепра і знаменитого муфлона.

Антоша, розлігшись на дивані, зверхньо дивився на Ковбика і пускав дим у вічі.

— Як ви думаєте, Антошо, чому я посміхаюся?

— Бо весело! — спокійно відповів той.

— Не тому, що весело, — скривився Стратон Стратонович, — а тому, що радісно. Бо не тільки ти потрапив під скорочення штатів. А й весь твій "Фіндіпош". Разом з усіма його претендентами на папаху. Я

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 394

сміюся, бо вже пенсіонер, а вони — ні, але ще радіють! А радіють тому, що ще нічого не знають. Така філософія, Антошо! Зрозумів?

Антоша заперечливо кивнув і сказав:

— Від цього у мене болить голова.

Зв'язавши в одну купу опудала, набиті сіном, Стратон Стратонович підійшов до вікна, подивився униз і нерішуче підсмикнув штани.

— Що то за натовп?

— Ваші розважаються, — спокійно відповів Антоша.

— Ваші, ваші... Були наші, тепер ваші! — огризнувся Ковбик і вийшов у приймальню.

На кріслі сиділа перша секретарка "Фіндіпошу" Маргарита Ізотівна Дульченко й клювала стіл своїм довгим носом.

— Ви що — сюди досипати приходите? — перебив її дрімоту Ковбик.

— Прийшла до вас, Стратоне Стратоновичу. На роботу проситися...

— Оце звечора?

— А коли ж? Я вдень на службі.

— А там вам що — не до шмиги?

— Там був балаган, Стратоне Стратоновичу. Тепер установу закривають, як непотріб.

— А тут вертеп. І "Фіндіпош" ліквідовують, як автодоїлку для цапа, — в тон їй відповів Ковбик.

Дульченко мовчала.

— То ж бо й воно, — кинув Ковбик і, навіть не попрощавшись, поплентався слідом за Антошею.

Той ішов попереду і ніс схрещені однією мотузкою опудала. "Волга" стояла біля самого під'їзду з піднятим капотом багажника. Антоша недбало кинув ношу на дно його і, хряснувши дверцятами, сів за кермо.

— Ти б міг акуратніше, — дорікнув йому Ковбик і глянув на фіндіпошівські вікна, до яких поприлипали цікаві пики його вчорашніх підлеглих.

— Тепер їм уже все одно.

— Ти про кого? — не зрозумів Стратон Стратонович.

— Про тих і про других!

— Ти мені ці прислів'я кинь! — розгнівався Стратон Стратонович. — Краще скажи, для чого вони у цього нещасного шапку зняли?

— Самі купили, самі й зняли. Розважаються! Сказали, — Антоша поглянув на голову Стратона Стратоновича, — що тепер шапка не модна. Йосипові папаху збираються купити.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 395

Антоша вирулював автомобіль. “Волга”, як качка з шротом, перевалилася через бордюр, два рази чмихнула і зупинилася. Якраз так, аби Ковбик з кабіни міг побачити і гасло, і шпиль, і шапку Йосипа Блаженного на тому шпилі.

— Ух, гидомири! Бухгалтера! З нудьги мухи дохнуть, а ці живуть. Все ще жартують! Не надовго їм цієї приволії залишилося... Ну й роботку знайшли! Де б собі таку роботу знайти?!. Поїхали, чого став?

— Став, щоб побачили. А якщо спішите, то поїхали.

— Ти мені краще скажи, хто це вчудив? Тільки чесно. Ховрашкевич, Панчішка, Грак?..

— Якщо чесно, то не знаю, — відповів Антоша і натис на акселератор з такою силою, що дядя Філя, який хотів задати один-єдиний “вопрос” Стратону Стратоновичу, раптом відскочив убік і з переляку сів у калюжу.

— А це вже напрасно, — похитав головою маклер. — Принаймні так кажуть в Одесі...

Вранці наступного дня “Фіндіпош” разом зі своїми співучими сходами, адміралтейським шпилем і знаменитим гаслом палав, як смолоскип. Кажуть, хтось із натовпу порадив Йосипу Блаженному підпалити будинок. Мовляв, шпиль підгорить, а шапка тоді впаде на землю. Чи правда все це, чи вигадка — важко сказати. Бо були й такі, що запевняли, ніби хтось із фіндіпошівських курців кинув недокурок у сіно, яким колись годували ондатр. Та як би там не було, знаменитий “Фіндіпош” згорів, навіть не дочекавшись наказу про реорганізацію...

Сідалковського у ті дні не цікавила доля “Фіндіпошу”. Він знав, що вона безперспективна. Принаймні для нього. Тепер його цікавила лише власна доля і власна перспектива, яка ще вчора так чітко й струнко вимальовувалася і лягала в одну пряму лінію й бачилась рожевою та омріяною.

Сідалковський стояв на найвищій точці Володимирської гірки, і світ здавався йому малим та покірним. Він лежав біля його ніг, як відданий пес, тихо скавулів і лащився.

— Головне в житті — це впіймати птаха щастя, не спіймавши облизня, — притис він до своїх грудей Ядвігу Капітульську.

Та вдячно йому посміхалася, щось шепотіла на вухо, але Сідалковський того не почув.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 396

Йому раптом здалося, що його гарну, ще не зігнуту ні часом, ні тягарем життя спину хтось безцеремонно просвердлює нахабнуватим поглядом. Сідалковський оглянувся і здригнувся. Ця дрож передалася і Ядвізі. Вона також повернула свою голівку, обрамлену білою, у великих червоних квітках хусткою, й здивувалась. Поруч стояла якась жінка, спокійно їла морозиво і не спускала з них очей. Це була мадам Карапєт. Сідалковський, прийнявши свою улюблену позу, що надавала йому безпосередності та привабливості, сказав:

— Бонжур, мадам! — Елегантно вклонившись Ядвізі, попросив пробачення і додав: — Я на айн мінута, Ядвіго!

— Покидьок, — виплюнула морозиво матуся Карапєт. — Чергову дівку пригріваєш?

— Євдокіє Капітонівно, — спробував посміхнутися Сідалковський, відчувши, як з-під його ніг вислизає земля.

— Я тобі не Євдокія Капітонівна, паразит! Не підходь, бо кричати буду!.. Знову шукаєш легковажних і довірливих? Покидьок, зараза і опше негодяй. Ще одну намагаєшся обдурити? Батько двох дітей!..

— Будьте справедливі, як суд! — лагідно мовив Сідалковський.

— Як суд?! Який суд?.. Той, що ти купив?!

— Хто то є? — розгубилась Ядвіга, помітивши, що навколо них уже почали збиратися цікаві.

— А він тобі скаже? Ти мене, доню, спитай. Я тобі відповім. Це мій зятьок. А я його теща, хоч мені в цьому й стидно признатися.

— Євграф! — Капітульська підійшла ближче. — Що то є?

Сідалковський у відповідь тільки постукав підошвою черевика по бруківці, ніби хотів пересвідчитися, чи вона там ще лежить. Крити не було чим. Козирі щезли, як світлий горизонт майбутнього на такому далекому і щойно такому близькому обрії.

— Мовчиш?! Здачі нічим давать? Паразит, негодяй і опше проходимець!

— Мадам, — спрепенувся Сідалковський і зробив рішучий крок уперед.

“Йду ва-банк!” — промайнуло в голові.

Карапєт відчула в його погляді загрозу і боязко відступила.

— Не підходь, бо кричати буду! Не підходь, паразит!

— Мадам, — повторив Сідалковський.

— Я тобі не мадам! Я уже твоя мамаша. Може, ти ще й не знаєш цього...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 397

Він побілів, і його обличчя враз набрало блідого аристократичного вигляду.

— Ви прийшли сюди мені про це особисто повідомити? Але ви помилилися адресою: це не Бессарабка, мадам. Це Володимирська гірка.

— Обласний суд — не районний, — примружила очі матуся Карапєт. — Сьогодні тобі встановили батьківство і присудили аліменти! — Вона повернулася до Капітульської: —А тобі, певне, казав, що нежонатий... Чи не так?

Капітульська похитнулась, відступила назад, ніби хотіла востаннє зазирнути у його такі лагідні й такі безневинні очі.

— Таке се ля ві, — знизав плечима Сідалковський. — Спочатку впіймав птаха, а тепер — облизня.

— Ти є негідник, — тихо мовила Ядвіга. — Справжній негідник! Ось чому ти так поспішав до Варшави!

— До Ліверпуля, Ядзю, до Ліверпуля!

— Ти є оббріхувач. То я зрозуміла ще у Вапнярці, коли ти вночі, як злодій, міняв табличку на могилі матері. То я все зрозуміла ще тоді, але... але... хотілося вірити, що...

— Ядзю! Тільки без міжнародних ускладнень і сліз!

— Ти є негідник, негідник! Блазень і... — її голубі очі наповнилися вологою і геть затопили блакитні озерця, як це часто трапляється напровесні після несподіваної повені.

Ядвіга обернулася і, навіть не оглянувшись, побігла вниз до Хрещатика. Сідалковський через плече кинув їй услід прощальний погляд, повний смутку і болючого щему. На душі стало порожньо і байдуже.

— А ля Європа, мадам! Ви сьогодні перекреслили моє життя. Я вас зараз розчавлю, як озерну жабу-зеленуху... Признайтесь, що все те, що ви сказали, брехня!..

— Не брехня, Сідалковський, не брехня. Вчора був обласний суд! Не підходь до мене... Обласний розібрався, що й до чого... Обласний не купиш...

Сідалковський, криво посміхаючись, опустився ще на один камінь нижче.

— Мадам, сьогодні суд не купується! Не ті часи! Сьогодні у світі є інші дивіденди. — Він раптом згадав Веніаміна Олександровича Жереха. — Сильніші від грошей...

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 398

— Від грошей нічого сильнішого нема. Я знаю, — заперечила Карапєт. — Ти мені баки не забивай, і опше...

— Я не забиваю, мадам, але прошу дослухати моє останнє слово, якого мені на цьому суді не дали сказати. Останнє, прощальне, мадам... Наберіться мужності й терпіння, — Сідалковський цієї хвилини ще вірив у силу Жерехових зв'язків. — Гроші — то ніщо! Гроші — то папірці! Є щось сильніше від грошей! Сильніше — і таке, знаєте, невидиме. Як марево на сірому обрії. Воно ледь-ледь мерехтить на сонці... Це Блат, мадам! Його величність Блат! Блат — понад усе! Блат — вище честі й совісті! Запам'ятайте це, мадам! Це так само корисно і так само небезпечно, як літати на саморобних лайнерах. Те і те тримається в повітрі! А все решта — міраж, фата моргана! Таке се ля ві, мадам. А тепер гуд бай, як кажуть на Темзі!

Сідалковський відвернувся, востаннє демонструючи матусі Карапєт свій зразковий профіль. Хоча в душі його уже панував той настрій, який, мабуть, був тільки в Наполеона після битви при Ватерлоо, він ще не втрачав надії. "У резерві є Жерех і дядя Філя на чорний день", — заспокоїв він сам себе, прямуючи до найближчого ресторану, звідки й збирався негайно зателефонувати Веніамінові Олександровичу. Небо висіло над ним безхмарне, по-весняному тепло пригрівало сонце. Сідалковський пройшов повз "чортове колесо", що почало цього року свої перші оберти, і, вискочивши на підніжку тролейбуса, подався в улюблений Жерехом ресторан "Лейпціг".

Недбало кинувши швейцару на руки пальто і шарф, тихо, але чітко мовив:

— Замість номерка з мене п'ятірка. — І з гідністю, хоч і без супроводу, став підніматися нагору.

Швейцар чемно вклонився спині Сідалковського і, відкопиливши нижню губу, прицмокнув язиком: "Аристократія, брат! Пана по халявах видно..."

Дами, розрум'янені танцями, міцними напоями та імпортною пудрою, скидали з чола спітнілі пасма і з-під руки зиркали на красеня-одинака. Кожна з них готова була негайно скласти йому компанію. Сідалковський піднявся на другий поверх, як на палубу дредноута, хазяйським оком оглянув інтер'єр. Потім наблизився до величезного дзеркала з плетеними вензелями на чорних вирізьблених рамах. Сперся рукою на перила, що ще зберегли патріархальну позолоту

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 399

пізнього ренесансу, і критично оглянув у дзеркалі себе. Проте залишився задоволений.

Підійшов офіціант і поцікавився, де б Сідалковський бажав сісти і що хотів би замовити.

— Один столик і два обіди на дві персони. Поважні персони! — підкреслив він.

— Обіди комплексні?! — чи то ствердив, чи то запитав офіціант.

— Два персональних. На власний смак, без програми. І телефон.

— Телефон у кабіні, — кивнув офіціант і так само раптово щез, як і з'явився.

Але до кабіни Євграф не дійшов. У самому куточку, біля вікна, він помітив миловидний профіль одинокої дами, яка видалася йому знайомою. Не можна сказати, що Сідалковський одразу обімлів, але й не вдав, ніби вона йому так само байдужа, як матуся Карапєт. Ще раз окинув критичним оком рівненький носик Тасі-Раї, мовив сам собі: "Йду на жертву!" А вголос сказав:

— Серденько, ви на моєму життєвому шляху так само несподівано з'являєтеся, як і щезаєте. Ще одна така раптова зустріч — і вважайте, що я сердечник на все життя. Так не можна зловживати здоров'ям. Особливо чужим... Кого я ніколи не мріяв побачити, то це вас. Ви в моєму житті, як буревісник. Буревісник нещасть, — Сідалковський згадав ту ніч, що він присвятив Тасі, а втратив Айстру. — Коли я вас щойно побачив, то подумав — нещастя мені не уникнути. І все одно я підійшов до вас. Я намагаюсь з вами бути холодним, як сталь, але магніт вашого серця, уже зараз відчуваю, збиває стрілку мого життєвого компаса із заданого курсу.

Тася-Рая сиділа мовчки, як залізобетонний монумент. Тільки якось перелякано супилась, ніби казала: "Щезніть з моїх очей. З далекого плавання сьогодні повернувся чоловік".

Сідалковському вона була ні до чого, як і того пам'ятного вечора. Але, помітивши її маленький носик, ренесансні форми, що загрожували щедро декольтованій сукні розчахнутися навпіл, продовжував ятрити душу їй і собі. Фрази складалися із звичайних слів, але сплелися в такому химерному плетиві, як деякі сучасні романи, що Тасі від того зробилося млосно й лячно водночас.

Євграф, можливо, успішно завершив би свою чудову думку про його самотність та пустку-квартиру без такої чарівної жінки, як Тася-Рая, без котрої він все одно, наче вазон без вази, коли б не отой сильний удар з тилу, який несподівано звалив його з ніг.

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 400

Сідалковський спочатку злетів тільки зі стільця, але чомусь не вгору, а вниз. Це вже потім, на мить оговтавшись і не розібравшись як слід, він зумів артистично розвернутися й вибити з грудної клітки якогось громадянина весь запас кисню...

А коли той підвівся і зробив кілька затяжних ковтків, аби наповнити повітрям свої легені, Євграф запізніло зрозумів, що його удар у відповідь прийшовся не за адресою, і змусив пожалкувати про це. Могутній суб'єкт з борцівським торсом і поглядом ресторанного вишибайла, який випадково потрапив у радіус розмаху Євграфової руки, зробив крок уперед, і Сідалковському майже здалося, що той спочатку задля власного задоволення зламає йому аперкотом* щелепу, а тоді перекине (на втіху іншим) з другого поверху на перший, не уточнюючи ні його біографічних даних, ні найтісніших зв'язків з Веніаміном Олександровичем. Євграф зібрався в один клубок, чекаючи неминучої розв'язки. Тепер його може врятувати тільки доля.

Доля під виглядом міліцейського кашкета піднімалася сходами занадто повільно, і Сідалковському хотілося вигукнути, за що тому гроші платять. Невдовзі з'явився великий кашкет з червоним обідком, а обабіч нього два сержантських погони. Ніколи ще Євграф так не радів появі міліціонера, як цього разу.

— Я щасливий вас бачити, товаришу сержант, саме тут і саме в нашому товаристві, — мовив він.

— Ви передчасно радієте, — глипнув міліціонер з-під козирка на Сідалковського.

Сідалковський зиркнув на пудові кулаки ресторанного вишибайла і заперечив подумки, мовляв, товариш сержант помиляється.

— Твоє щастя, що я сьогодні добрий, — сказав сержант, саджаючи Сідалковського в санітарну карету з червоним хрестом на білому фоні. — І твоє щастя, що ти не встиг випити... І ще твоє щастя в тому, що ми боремося за кращу дільницю в районі "Без бійки і хуліганства", а то б я тебе запроторив!..

Куди саме, він не уточнив.

Сержант привіз Сідалковського у сусідній район міста, там занотував його координати, виписав штраф, а тоді вже відпустив Сідалковського з міліцейської будки, як це роблять гицелі з випадково спійманими заслуженими песиками.

---

* Аперкот — сильний удар у щелепу знизу вверх. *(Прим. ред.)*

Tom2:Tom2.qxd 28.03.2012 12:59 Page 401

— Знай мою доброту, — на прощання сказав сержант і того ж дня повідомив на роботу про вчинене в ресторані хуліганство...

...Той день для Сідалковського був останнім днем місяця і першим днем, коли йому з першою зарплатою показали новий виконавчий лист, а за скандал у ресторані — ще й на двері...

Через кілька днів Ядвіга Капітульська у супроводі Веніаміна Жереха та дядька Осмоловського відбувала в Європу. Сідалковський того ж дня їхав у протилежний від Європи бік: до Кобилятина-Турбінного. Він ще не знав про сумну долю "Фіндіпошу", а тим чуткам, що доходили до нього, не вірив. Під стукіт коліс електрички згадувалися батьківські слова Стратона Стратоновича: "Остогидне писаниною займатися — повертайся до рідного дому".

"Фіндіпош" без вивіски і знаменитого гасла зустрів його чорними проваллями віконних та дверних отворів. Серце тривожно забилось. "Запахло кавою, Сідалковський. Цілуй ложку, — подумав він. — Попіл "Фіндіпошу" стукає тобі в груди..."

Він похитав головою, повернувся на сто вісімдесят градусів і спрямував свою ходу до "Веселого відвідувача", що заклично підморгнув йому неоновими літерами. Хотілося їсти, пити і тимчасово нікого не бачити. Єаграф підійшов до широких скляних дверей і глянув на білу картонку з написаною чорними літерами об'явою: "Просимо пробачення. У нас санітарний день".

Трохи збоку на іншій, тільки темно-синій, картонці хтось красивим, як у Сідалковського, почерком вивів: "Ресторану на постійну роботу потрібен швейцар другої зміни. Оклад 70 карбованців і уборщиця".

"Ви кінчите, як і я... Ви кінчите, як і я", — згадав він пророчезловісні слова "генерала" Чудловського. Євграф взявся за ручку і рішуче смикнув двері на себе.

— Куди преш? — сонно закліпав очима від несподіванки швейцар. — Читати не вмієш?!

Сідалковський мовчки кивнув на другу табличку — темно-синю.

— А-а! Колєга! Відділ кадрів за углом. — А тоді вже зовсім дружелюбно додав: — А вам ліврея буде до лиця. Як молодому генералові, — і невідомо чого розреготався.

(Далі не буде)
Київ—Стайки
1979—1982 рр.

ЗМІСТ

Претенденти на папаху. *Сатиричний роман* 5

Епілог 391

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЄ ВИДАННЯ

Чорногуз *Олег Федорович*

ЗІБРАННЯ ТВОРІВ
У СЕМИ ТОМАХ

Том 2

ПРЕТЕНДЕНТИ НА ПАПАХУ
Сатиричний роман

Директор видавництва *В. В. Воробей*
Керівник проекту *Є. В. Письмак*
Упорядник *В. І Ткаченко*
Дизайн обкладинки *І. М. Задоя*
Верстка *І. М. Задоя*

Оригінал-макет і друк
Видавництво "КИТ"

Передано до складання 9.01.06. Підписано до друку 17.02.06
Формат 60x84/$_{16}$. Папір офсетний. Гарнітура PetersburgCTT.
Друк офсетний. Ум.-друк. арк. **. Наклад 1000 прим.
Зам. № ****.

"Комп'ютерно-видавничий, інформаційний центр" (КВІЦ)
04080, м. Київ, вул. Фрунзе, 19—21. Тел.: (044) 417-21-72, 417-53-70.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 461 від 25. 05. 2001 р.